

AMBRUS ZOLTÁN

A TŰRELMES GRIZELDÍSZ

Válogatta, sajtó alá rendezte és szerkesztette
DR. FALLENBÜCHL ZOLTÁN

TARTALOM

A türelmes Grizeldisz

A gondolatolvasó

Elbeszélések

Mese a kakastollas emberről

Emberrablás

Telepátia

A karperec

A jaguár és a kígyó

Máli néni

Lórántfy özvegye

Brunswick

Nicaragua őrnagy

A porcelán

Achille

Tél

Két külön világ

Egy tubarózsa

A költő

Kikapós aggastyánok

Egy álom

Első szerelem

A bűvös ékszerek

Pályakezdés

Az utolsó jelenet

Lullaby

A kavics

Bajnokok

Nünüke

A türelmes Grizeldisz

1907

*Mert az idők miként folyó vizek múlnak,
Az ifjúságnak is virági elhullnak,
Az vénség utána mint egy farkas ballag.*

Istvánfi Pál: Historia Regis Volter

Elüljáró beszéd

Régezte az elüljáró beszédekert igen kedvelték az olvasók, tehát az írók is.

Az elüljáró beszéd szinte köteles volt, mint az, hogy az illendőségtudó ember, mielőtt benyit a szobába, előbb kopogtat.

Az olvasó annyira megszokta és annyira megkívánta az írótól, hogy ez, mielőtt a mondókájához fog, előbb tisztességtudóan köszörülje a torkát, köhécseljen egy kevésbé, és bevezetésül kegyes figyelembe ajánlja magát - hogy a XVIII. század íróinál gyakran találunk ilyen tartalmú elüljáró beszédekert: „Az író bocsánatot kér az olvasótól, hogy elüljáróban nincsen mit mondanía. Reméli, hogy ennek ellenére is érdemes elolvasni a könyvét.”

Ma már más világot élünk. Az elüljáró beszédekert nem kedvelik többé az olvasók, tehát az írók sem. Ma már az írónak nem akkor kell bocsánatot kérnie, ha elüljáró beszéd nélkül szólal meg, hanem akkor, ha rászorul az elüljáró beszédre.

Megcselekedszük ezt, és bocsánatot kérünk, hogy mindenekelőtt kopogtatnunk kell.

De vannak kivételes esetek, amikor az író nem lehet el a kopogtatás és egy kis bevezető köhécselés nélkül. Ilyen a miénk is.

Mert az a türelmes Grizeldisz, akinek a történetét el akarjuk mondani, az olvasónak régi ismerőse.

Mindenki hallott az esetéről valamit.

El kell mondanunk tehát: miért elevenítjük föl ezt a régi históriát, és mi újat tudunk róla?

De mielőtt erre a kérdésre felelünk, meg kell okolnunk azt is: mi jogon mondtuk a türelmes Grizeldiszt az olvasó régi ismerősének?

A türelmes Grizeldisz régi ismerőse az olvasónak - nem azért, mert hősnőnk az irodalom egyik legrégibb és legszívósabb életű alakja, akit a költők sok száz év óta mindig igen szerettek a feleségeknek például ajánlgatni.

Nem azért, mert a türelmes Grizeldiszt már az ősrégi mesék is emlegették.

Nem azért, mert a Grizeldisz-monda nagy népszerűségnek örvendett, és mert hősnőnkéről sok országban száz meg száz évig szólt a népmese vagy a népdal.

Nem azért, mert Petrarca *De obedientia ac fide uxoria* címen, költőtársa, Boccaccio nyomán, latin nyelven írta meg Grizeldisz történetét, hogy ebben az olaszul nem tudók is gyönyörködhesselek.

Nem azért, mert kisasszonyfalvi Istvánfi Pál Petrarcának ezt a Grizeldiszről szóló, latin nyelvű elbeszélését *Historia Regis Volter* címen magyar versekbe foglalta, és meglehetősen szabadon átdolgozta.

Nem azért, mert Grizeldisz históriája a magyar népnek is kedves olvasmánya volt, és mert Istvánfi alispán úr munkája több kiadásban járt kézről kézre.

Nem azért végül, mert Grizeldisz alakja századok és századok múltán is folyton kísértette a költőket, mert a XIV. században egy ismeretlen francia, majd jóval később a német Hans Sachs drámát írt róla, és mert Grizeldisz a múlt század közepén és végén is sokszor szerepelt a színpadon, előbb a német Halm Frigyes, később a francia Armand Silvestre színművében.

Nem. Mindettől még Grizeldisz tökéletesen ismeretlen maradhatott volna a szíves olvasó előtt.

A szíves olvasó nem szokott a régi népmesékben bújárkodni, Petrarcának a pusztá nagy nevével is megelégszik, tekintetes Istvánfi Pál alispán úr zamatos verseit is csak bölcs mérséklettel élvezi - a többiek meg éppen nem számítanak.

Hanem azért Grizeldisz mégis régi ismerőse, mert minden bizonnyal olvasta Boccaccio János mester száz vidám elbeszélését, s ezek között azt is, amely, ha nem is a legvidámabbak, de a legkedvesebbek egyike: a Griseldáról szólót.

Talán mohón olvasta, talán már igen fiatalon olvasta.

Grizeldisz tehát, meglehet, nem is csak régi, hanem egyik legrégebbi ismerőse.

De hát ha Grizeldisz történetét már sokan elmondották, megírták, sőt megírta maga Boccaccio János is, az elbeszélők nagymestere - akkor mi szükség volt ezt a régi históriát fölleveníteni? Csak nem képzelet a mai író, hogy ő majd szebben mondja el az esetet, mint ahogy maga Boccaccio mondta el?!...

Erre a jogos kérdésre meg kell felelnünk; azért nem mondhatunk le erről a ma már nem szokásos bemutatkozó beszédre, amelyben vállalkozásunkat mentgetni igyekszünk.

Nem, nem képzeljük azt, hogy szebben mondhatjuk el Grizeldisz történetét, mint ahogyan Boccaccio beszélt el.

Csak hogy Boccaccio - mint mindegyik elődje és mindegyik utódja - Grizeldisz történetének csakis az első részét beszélt el, a második részét már elhallgatta.

A történet első részét is kissé hézagosan beszélt el - alkalmasint azért, mert a hősnő alakja nem érdekelte valami különösen; mesélgető kedvét inkább csak maga az eset izgatta.

Mi el akarjuk mondani Grizeldisz történetének második részét is.

Mert az első rész a szebb, de ez a második a tanulságosabb.

Hanem az elején kell kezdenünk, mert, meglehet a szíves olvasó már nem jól emlékszik a Griseldáról szóló elbeszélésre.

És - ismételjük - Boccaccio mester elhallgatott egyet-mást Grizeldisz történetének első, szebbik részéből is.

Ezek után még egyszer bocsánatot kérünk, hogy a bekopogtatás elavult szokásáról ez egyszer nem lehetett letennünk.

Volter lovag huszonöt esztendősen korában igen derék legény volt. Szép szál fiú; egyenes növésű, akár a jegenye, de azért nem túlságosan karcsú. Röviden sokat mondva: nadrágszíja hét lyukra volt. Hej, be derék legény is volt!...

Kár, hogy az ellenséggel nem volt alkalma találkoznia; nagy vitézséget fejtett volna ki. De véletlenül békés idők jártak. És így csak az asszonyok tehettek tanúságot róla, hogy mennyire bátor legény. Ilyen tanúi azonban voltak számosan.

Grófi uradalmát kövér, dúsan termő földek alkották; népei vígan szántottak-vetettek, neki csak az aratást kellett néznie. Többi idejét a madarászás és a vadászat nem foglalhatta le egészen; ráért az asszonynéppel enyelegni, és jól kitanulni: milyen más a leány, mint a menyecske!...

Különös, de igaz, hogy amíg a menyecskék közül legszívesebben a gazdag szépségűekkel foglalkozott, a leányokat csak addig kedvelte, amíg meg nem gömbölyödtek. Azt a leány ismerősét, aki házsnak indult, csakúgy a faképnél hagyta, mint az olyan menyecskét, akit a szerelemfáltás sovánnyá és sóhajtozóvá tett.

De mert örömet forgolódott az asszonynép között, sohase nyugodott addig, míg az elhagyottat legalábbis két új széppel nem pótolta. Szívének kamrái még várának bolthajtásos termeinél is tágasabbak voltak: mindig elfért bennök két-két új szép egy-egy réginek a helyén.

Nyájas, vidám lovag volt; oktan kevélység nem lakozott benne. Előkelő barátnőinek a kedvéért nem húzódozott a néptől; s ha nagy barátságot tartott a szomszéd várúrnőkkel, a falu egyszerű leányait se vetette meg. A legszegényebb leányzóra is ráköszöntött egy-egy szíves „jó napot”-tal, s a legborzasabb menyecskétől se sajnálta a barátságos „fogadj isten!”-t; szívesen szóba állt mindenkivel, aki csak rokolyát viselt: kedves, jóindulatú pártfogót ismert meg benne minden fehérség, még a negyvenesztendősen nők is.

És míg népei vígan szántottak-vetettek, ő vígan szállt, szálldogált virágról virágra.

Egyszer megkérdezte egyik barátja, aki ismeretes volt a komolyságáról és híres a szép feleségéről:

- Mondd meg nekem, Volter barátom, ha te annyira szereted az asszonynépet... teringettét, a kutyafáját, mennydörgettét!... ugyan miért nem házasodol meg?!

- Éppen azért! - felelt Volter lovag.

- Pedig hát, lásd - bölcselkedett a komoly cimbora -, az asszonynép olyan furcsa valami, hogy egy mindig több belőle, mint a sok.

- Ez a második ok - szólt Volter lovag. - És hogy még egy harmadikat is mondjak: hidd el nekem, barátom - tudom, hogy mit beszélek -, az asszonynép majdnem olyan csalfa, mint mi, férfiak. Márpedig, ha csalásról van szó, inkább én csalog meg mást, mint hogy más csaljon meg engem.

Erre a komoly férfiú már nem tudott felelni.

Természetesen mindenfelé elterjedt a híre annak, hogy Volter lovag nem is gondol a házasságra, és ettől fogva egész Szaláciában nagyon okos ember hírében állott - amint ezt már Boccaccio János mester is följegyezte róla.

Az asszonyok nem szóltak semmit, de magukban mindannyian igazat adtak a hírek; azok pedig, akik a lovag választottjának hitték magukat - és ezek nem voltak kevesen -, nemcsak helyeselték, hanem egyszersmind igen szeretetreméltónak találták Volter elhatározását.

Csak éppen a népeinek nem tetszett, hogy urok sehogy se akar megházasodni.

- Kár volna - mondogatták -, ha magva szakadna ennek a jó vérű embernek. Éppen ennek a jó vérű embernek!...

És nem hagyta őket nyugodni az a gondolat, hogy urok majdan örökös nélkül halhat meg, és ők úr nélkül maradhatnak. Mit csináljanak ők úr nélkül?! Kinek szántsanak-vessenek?!

Azért követséget küldtek urokhoz, és megkérték szépen, hogy ha már urok a maga kedvéért nem akar megházasodni, hát házasodjék meg az ő kedvéért. Ha csak az volna a baj, hogy urok nem ismer magához méltó, eléggé előkelő leányt, magukra vállalják, hogy ők majd keresnek számára ilyet, ha nem is nagyon ismerősek a legjobb körökben.

- Nehéz az eset, atyámfiak! - felelt Volter lovag a küldötteknek. - Mert abban igazatok van, hogy kár volna, ha a fajtám kiveszne... és abban is, hogy a kisgyerek nagyon mulatságos játékszer. Nincs is egyéb hiba a gyerekekben, csak éppen az, hogy asszony kell hozzá. De ez igen nagy hiba. Jól megfontoltam én ezt a dolgot, mert még abban is igazatok volna, hogy - ha már megházasodik valaki - jobb, ha korán házasodik meg, mint ha későn gondolja rá magát. Ha már igába hajtja a fejét az ember, noha nem szarvasmarha, jobb, ha addig cselekszi ezt, amíg a nyaka még beletanulhat az igába, mert a dereka is kibírja az igavonás terhét. De valamint nehéz ép ésszel önként besétálni a bolondok házába, azonképpen nehéz megházasodni addig, amíg az embernek nincsen semmi baja, amíg az ember fiatal, ép, erős, egészséges, nem sánta, béna vagy betegápolásra szoruló. Mert mindnyájan jól tudjuk, hogy nagyon nehéz olyan nőt találni, akinek a kedve mindig megegyezik a miénkkel, ellenben nagyon könnyű olyan nővel akadni össze, akinek a kedve mindig máshol jár, mint amerre a férje bogarászik. Azzal se mondok újságot nektek, hogy nincs keservesebb dolog, mint olyan nővel élni, aki nem hozzánk való. Aztán meg az se könnyű dolog ám, hogy hát kit válasszon az ember!... ha már egyszer, isten neki, elszánta magát! Nagyon tévedtek, ha azt hiszitek, hogy elég megnézni az apját meg az anyját, és aztán minden jól van. Honnan veszitek a bátorságot, ha azt meritek mondani, hogy igazán jól ismeritek az apát? Beleláttok-e az anya titkaiba? És ha nagy munka jól kiismerni az apát meg az anyát, még nagyobb munka jól kiismerni a leányt, aki még alig nőtt ki a gyermeki képmutatásból, és akit eddig nevelés, természet, minden csak arra oktatott, hogy igyekezzék a gyöngéit elleplezni?! Mit értek vele, ha az apában és az anyában nem is csalódtok, de az alma véletlenül egy kicsit messze esett a fájától, amit mindennap láthattok?! Nincs ennél keményebb dió, atyámfiak, és ezt ti éppen olyan jól tudjátok, mint én! Mindazáltal nagy hatással van rám, hogy arra kértek engem: tegyem meg a ti kedvetekért, amit a magam kedvéért a világot se tennék meg! Megindít a kérésetek, mert hiszen egyebet is kérhetnétek, ami bár nekem kevesebbe kerülne, nektek több hasznotokra volna. Érzem, hogy az olyan jó embereket, akik a mai rossz világban nem pénzt kérnek, hanem másvalamit, bűn volna minden engedmény nélkül elutasítani. Azért, bár nekem ez a dolog elejétől fogva egy cseppet se tetszik, teljesítem azt a kívánságokat, hogy feleséget hozzak a házhoz, egy föltétel mellett. Hogy mi ez a föltételem, mindjárt megmondom. Előbb azonban arra kérlek benneteket, hogy a menyasszonykereséssel egy pillanatig se fáradjatok, mert hogy ne kelljen másoknak is szemrehányást tennem, ha a dolog véletlenül balul üt ki, hanem csak magamnak: én magam választok asszonyt. Főképpen irántatok való gyöngédségből teszem ezt, azért, hogy viszonzam irányomban való szívességeket; semmi szín alatt sem akarom ugyanis, hogy akármilyen bajba kerülök, valaha azt kellessen mondanom, hogy ezt a bajt ti szereztétek nekem, hogy mindennek ti vagytok az okai. De ezenkívül még azért is jobb lesz, ha én magam keresek asszonyt, mert mégiscsak magam ismerem legjobban a gusztusomat. És óhajtasotok teljesítéséhez csak egyetlenegy föltételt fűzök, hanem ebben az egyben aztán nem ismerek tréfát. Kikötöm tudniillik, hogy: akárkit választok, választottamat úgy tiszteljétek, ahogy az

úrnőt tisztelni tartozó kötelességtek, ahogy engem tiszteltek, egyszóval, ahogy ezt megvárhatom tőletek! Mert ha nem tisztelnétek eléggé, a kutyafáját!... bizony mondom nektek, meg fogjátok emlegetni... még az unokátok is meg fogja emlegetni, hogy akaratom ellenére, pusztán a ti kedvetekért megházasodtam!... Megértettétek, amit mondtam? Igen? Hát akkor menjetek haza békével, és ha asszonyt hozok a házhoz, ne csak megsüvegeljétek, hanem úgy tiszteljétek, ahogy illik, mert lánchordtát!... én jó fiú vagyok, amíg a kedvemben jártok, de ha megharagszom... hiszen tudjátok a többit!

A küldötteket nagyon megörvendeztette ez a felelet. Kijelentették uroknak, hogy csak asszony legyen a háznál, tiszteletben nem lesz hiány; abban nekik már nagy gyakorlatuk van. És megnyugodva vitték meg a jó hírt Volter népeinek.

Ezek örömben nagy tüzeket gyújtottak. Mindenki bizonyos volt benne, hogy Volter jól fog választani, mert a szegény ember úgy okoskodik, hogy gazdagnak gazdag kell.

2

Volternek, miközben a küldöttekkel beszélt, egy borzas kis parasztlány járt a fejében.

Ezt a borzas kis parasztleányt mindössze egyszer látta, de neki ennyi is elég volt.

Egyszer, vadászat közben, amint az erdőben barangolt, egy tisztáshoz ért, amely már nem volt messze az erdő szélétől. Tudta, hogy a vadnak arra kell tartania. Elbújt a bokrok mögé, rá támaszkodott egy fatörzsre, s türelmesen leste a vadat.

Egyszerre a vad helyett két kis parasztlány bukkant föl előtte a tisztáson.

Epret keresgéltek; és egy darabig csendben közeledtek. Mind a kettőt igen elfoglalhatta a kutatás, mert jó messzire el-elszaladtak egymástól, és szótlánul hajladoztak hol jobbra, hol balra.

Hanem alighogy megpillantotta őket, kipótolták, amit elmulasztottak, és át-átkiabáltak egymásnak, a tisztás egyik széléről a másikra:

- Itt már nem találunk semmit.

- Én nem is keresek többet. Ideje, hogy visszaforduljunk.

A vadászt bosszantotta a láрма. De amikor jobban szemügyre vette a csendháborítókat, azonnal elfüstölgött minden bosszúsága.

Egyik se lehetett több tizenhat esztendősnél, és mind a kettő csinos volt.

Az egyik leült a földre, háttal a vadásznak. A másik állva maradt.

- Gyere már! - szólt emez.

- Mindjárt megyek, de várj egy kicsit, amíg megtisztogatom ezt az epret.

- Gyere, mert itthagylak.

Hanem azért nem hagyta ott, és tereferélni kezdtek.

Volter eleinte nemigen hallgatta a beszédjüket. Mozdulatlan maradt a rejtekében, s nem vette le a szemét arról a kis parasztlányról, aki kötényében az epret tartogatva, kétlépésnyire állott előtte - éppen szemben a leskelődő szempárral.

Nini, a kis borzasnak olyan szeme van, mint az őznek!

Hanem aztán mégiscsak megütötte a fejét a beszédjük.

Először is bajos volt oda nem hallgatni, mert a kis lányok nagy lármával voltak, és buzgóságukban a legtöbbször mind a ketten egyszerre beszéltek.

Aztán meg a Panagó gróf lakodalmáról beszélgettek. Ez érdekelte a leskelődő embert, mert Panagó gróf Volter lovagnak egy elhagyott kedvesét, az özvegy szaláciai örgrófnét vette feleségül.

- Mennyi gyönyörű hintó!...

- És a szépen felöltöztetett lovak!...

- Milyen remek ruhák!...

- Mennyi selyem és bársony!

- És mennyi arany, ezüst!

- Meg a sok csillogó drágakő!

- A csatlósok vértete is csillogott-villogott!

- Soha ennyi apródot!

- Hány szép úrinő!

- És milyen szép urak!

- Hanem azért mégiscsak a mi urunk volt a legszebb! Én azt hiszem, hogy Volter lovag a legszebb ember az egész világon!...

Ezt az őzszemű kis borzas mondta.

De nem mondhatott többet. Két kar fogta körül a derekát, és így üdvözölték:

- Jó napot, kis húgom!...

A kis borzas elsikította magát, ijedtében eleresztette a kötényt, a sok eper szertehullott, de egyéb baj nem történt. Volter lovag erős karú legény volt, a lány azonban ügyes; olyan ügyes és olyan kicsiny, hogy mire a vadász egy csókot lophatott volna a beszédes szájról, a kis borzas már kipattant az ölelésből.

- Virágom! - szólt a vadász. - Ne szaladj el, ne félj, nem vagyok én rossz ember, nem akarok én semmi rosszat!...

A kis borzas nem állhatta meg, hogy fel ne pillantson, és amikor megismerte a támadóját, az arca karmazsinpiros lett. Egy pillanatra lehunyta a szemét, és mikor újra kinyitotta, az őzszem tele volt könnyel. Mi hatotta meg így? A szégyen?

- Kis húgom!... - suttogta Volter.

De a leány hirtelen sarkon fordult, és futni kezdett; úgy futott, mint a nyúl. Egy szempillantás és eltűnt. Volter utána bámult.

- Kicsoda ez a kis lány? - kérdezte aztán a másiktól, aki alázatosan ugrott fel, hogy urát üdvözölhesse.

- Ez Grizeldisz, a Jankula leánya - felelt a másik leány.

Aztán tisztelettudóan megkérdezte urát, hogy egyebet nem parancsol-e.

Nem, nem parancsolt semmi egyebet.

Volter lovagnak akkor egész nap nem ment ki a fejéből:

- Olyan szeme volt, mint az őznek, és úgy szaladt, mint a nyúl!

És most, mikor népei arra kérték, hogy gondoskodják örököséről, hirtelen az a gondolata támadt:

- Ha már népeim kedvéért előbb vagy utóbb mégiscsak meg kell házasodnom, akkor hát ezt a kis borzast fogom feleségül venni!

Volter lovag nem az az ember volt, aki valami sokáig tanakodott volna olyankor, amikor cselekedni kellett, de ez egyszer, miután kegyelemben elbocsátotta embereit, egy darabig még dicsérgette magában a hamaros elhatározását:

- Ezekről a derék szegényektől, akik sohase kérnek tőlem pénzt, nem tagadhattam meg azt a csekélységet, hogy a kedvükért egy kis lagzit csapjak. Kár volna a fajtámért; a házasság családukban régi, hagyományos szokás; vénségemre úgyis megbomlottam volna; és végül, ha nászom ünnepe áhítatos érzéseket gerjeszt ezekben a derék emberekben, a lakodalomból a legjobb rész mégiscsak nekem jut ki, amint hogy úgy illik, hogy a népnek minden öröméből az úré legyen a legjobb falat. De kit vehettem volna el?! Igaz, ismerek egy egész sereg úri kisasszonyt, akik közül akármelyiket boldoggá tette volna, ha véletlenül őt választom. Hanem ezek mind egy szálig kényes teremtések. Ma még talán vakok, mint a kismacskák, de ki biztosít róla, hogy annak, akit kiszemelnék, sohase fog kinyílni a szeme?! Talán éppen ennek még jobban kinyílnék a szeme, mint a többinek... Ha ebből a fajtából választok - amelyet túlon-túl ismerek -, ki biztosít róla, hogy mindazt, amit valaha másoknak vétettem, nem fogja-e visszafizetni nekem a sértett lovagok egy most serdülő öccse, egy ifjabb levente, aki ma még fölmászik a fára a madártojásért, de egyelőre csak a madárfészkek körül csinál bajokat?! Míg így, ha a kis borzast veszem el, először is nyugton alhatom, és másodszor, ezután is csak azt teszem, amit akarok... amit eddig cselekedtem. Ez a kis buta talán nem is fogja észrevenni, hogy mi történik körülötte, vagy ha észreveszi, szépen el fogja viselni, természetesnek fogja találni. Eszébe fog jutni, milyen nagy szerencse volt rá nézve, hogy fölemeltem őt magamhoz; át fogja látni, hogy ez a szerencse sokkal kivételesebb volt, semhogy még hű is maradhassak hozzá; arra fog gondolni, hogy végre is mindent nem lehet elérni. És bele is fog törődni a sorsába. Az ő szemében mindig tekintély leszek, annál nagyobb tekintély, minél inkább hozzá szoktatom, hogy főképpen az urat és a gazdát lássa bennem. És ha az első napokban olyanformán fog rám nézni, mint a jóistenre, később csakugyan a jóistent fogja látni bennem, és annál jobban fog tisztelni, minél több megpróbáltatást mérek rá, mert hiszen ezzel csak még tökéletesebb lesz a hasonlatosság. A kis borzas nemcsak hűséges feleségem lesz, akinek minden gondolatát én foglalom le, aki más leventét soha meg se fog látni, akinek eszébe se fog jutni a bűn, aki még csak nem is mer arra gondolni, hogy másféle feleségek is vannak, aki ezt meg se érti, és el se hiszi, aki úgy fog félni tőlem, mint a jóistentől... a kis borzas egy-szersmind vakon engedelmeskedő szolgálóm lesz, aki törni fogja magát, hogy a kedvemben járhasson, akinek nem lesz egyéb gondolata, csak az, hogy kitalálhassa a tetszésemet, az akaratomat, minden gondolatomat, és kitalálhassa akkor is, mikor magam se tudom, hogy mit akarok - aki mint tartozó hitvesi kötelességet fogja elviselni, alázatosan és boldogan, minden szeszélyemet, minden rigolyámat. Egy szó, mint száz: a kis borzas lesz a feleségem, senki más! Mert nekem olyan asszony kell: ha beteg is, keljen fel!

És büszkén simított végig a homlokán.

Elhívatta Jankulát, az apát, és megmondta neki, hogy Grizeldiszt feleségül akarja venni. A jó embert majdnem kilelte a hideg az örömtől.

- Nos, ha beleegyezel - szólt Volter -, eredj haza, és ne szólj a leányodnak semmit. Ellenben küldd el hozzám a falubeli Izolát, aki termetre nagyon hasonlít a leányodhoz. A menyasszonyi ruhához majd róla veszünk mértéket.

Izola másnap megjelent, mértéket vettek róla, és amikor ez megtörtént, a kis parasztleány megint megkérdezte Voltert, mint a múltkor, az erdőben, hogy egyebet nem parancsol-e.

Volter látta, hogy buzgó, jó kisleánnyal van dolga, s most már nem sajnált tőle egypár csókot.

Aztán elküldte.

- Eredj haza - szólt -, és el ne járjon a szájad! Senkinek se szabad tudnia, hogy nálam jártál, és hogy a szabó mértéket vett rólad.

Amikor a szép menyasszonyi ruha meg a többi drága öltözet elkészült, s megérkeztek a nászajándékok is - egy ékköves öv, a menyasszonyi gyűrű, meg egy gyönyörű aranykorona -, Volter megüzente népeinek, hogy ő beváltja ígését, de elvárja tőlük, hogy fogadkozásukhoz képest az új asszonyt illő tisztelettel fogadják. Aztán megtett a lakodalomra minden előkészületet, és amikor ez is megtörtént, kitűzette a lakodalom napját.

A lakodalom reggelén rendre megjelentek a rokonok, a barátok és az ösmerősök; még messzi vidékekről is érkeztek előkelő hölgyek és urak. Mindenki megjelent, aki csak hivatalos volt; mert, bár senki se tudta, hogy Volter kit fog feleségül venni, minden meghívott bizonyos volt benne, hogy Volter csak jól választhat.

Abban az időben az emberek még nem voltak nagyon nehézkesek. Később egy kissé nehézkesekké váltak a mások házassága dolgában, csak a maguké tekintetében őrizték meg ősi erényeiket.

Mikor az utolsó meghívott is beállított, Volter így szólt:

- Barátaim! Ideje, hogy menyasszonyomért menjünk.

A násznép útra kelt; a hölgyek hintón, az urak lovon. És nemsokára az egész sokadalom megérkezett abba a faluba, ahol Jankula lakott.

Ahogy eljutottak Jankula házikójához, Grizeldiszt éppen a kapu előtt találták.

A kis leány vizet vitt haza a kútról, és nagyon sietett, mert, mint a többi fehérség, ő is látni akarta Volter lovag aráját.

Volter leszállt lováról, és megszólította a kisleányt:

- Grizeldisz! Hol van az apád?

Grizeldisz illedelmesen lesütötte a szemét, és így felelt:

- Benn van a házban.

- Akkor hát gyere be te is - szólt Volter -, mert beszédem van veled.

Aztán megparancsolta, hogy mindenki várjon rá, kézen fogta a kisleányt, aki előbb elpirult, majd egyszerre elfehéredett, bevitte az apjához, és így szólt:

- Azért jöttem, hogy Grizeldiszt feleségül vegyem. Hanem előbb meg kell kérdeznem tőle egyet-mást, mégpedig te előtted, az apja előtt.

Grizeldisz most már nem is csak sápadt volt; most már kékült-zöldült.

- Eljössz-e hozzám feleségül? - kérdezte a lovag.

Grizeldisz olyan halkán felelt, hogy az igent alig lehetett kihallani. De Volter sejtette, hogy igent mond.

- Eljössz-e hozzám feleségül akkor is - kérdezősködött tovább a lovag -, ha előre megmondom, hogy én mindenben a legtökéletesebb engedelmességet kívánom a feleségemtől? Megígéred-e, hogy mindig igyekezni fogsz a kedvemben járni? Megígéred-e, hogy mindig szótlantul, ellenkezés nélkül fogadsz szót? Megígéred-e, hogy mindent eltűrsz, amit rád parancsolok?

Grizeldisz egyre bátrabban felelte az igent.

- Akkor hát öltözzél fel menyasszonyi ruhádba!

Kiment, és parancsára szolgálattelvő leányok mentek be a házba, hogy felöltöztessék Grizeldiszt nászruhájába, és ráadják a drágaköves övet. Amikor elkészültek, és a borzas kis fejre rátették az aranykoronát, Volter újra bement a házba, kézen fogta aráját, és kivitte a násznép elé.

- Barátaim - szólt -, ez az a leány, akit feleségül akarok venni, ha eljön hozzám feleségül.

A násznép csak bámult.

Volter erre a leányhoz fordult, és még egyszer megkérdezte tőle:

- Grizeldisz, eljössz-e hozzám feleségül?

- Igen, uram - felelt Grizeldisz, most már hangosan.

- És én feleségül veszek - szólt Volter lovag.

Aztán elmentek a templomba, és megesküdtek.

A násznép csak bámult.

4

A lakodalmi ünnepen, amely - az akkori szokásnak megfelelően - majdnem két hétig tartott, a násznépet újabb meglepetés érte.

Grizeldiszre egyszerűen nem lehetett ráismerni. Úgy látszott, régi ruháival régi, parasztlányos viselkedését is levetkezte, és olyan kedvesen, olyan megnyerően, olyan úriasan forgolódott a vendégek körül, mintha világéletében folyton csak grófok között élt volna.

Az ember nem képzelné, micsoda tehetségek rejtőznek a legborzasabb kis parasztlányban is!

A nagyúri vendégek nem akartak hinni a szemüknek.

- Ha nem tudnám - szólt Panagó gróf -, hogy a Jankula leánya, azt hinném, hogy bíborban született!

- Eh, mit tudod te, hogy kinek a leánya! - felelt a grófné, aki a férjét nem tartotta éles szemű embernek.

- Az bizonyos - jegyezte meg egy ifjú levente -, hogy ha véletlenül királykisasszonynak születik, a viselkedése akkor se lehetne kifogástalanabb.

- Mindenesetre olyan otthonosan mozog a várban - szólt egy idősebb hölgy -, mintha már Volterné asszonyságnak jött volna a világra.

- És mindenkiel szemben olyan szeretetre méltó - mondotta egy dalia, akit ez az idősebb hölgy már egy kissé idegessé tett -, akár egy kitanult udvari nő.

- Meglepő az élnitudása - álmélkodott egy nagyúri kisasszony, akinek minden élnitudásával se sikerült eddigelé férjet fognia, még akkorát se, mint a kisujja.

Grizeldisznak a viselkedése tehát jelentékenyen hozzájárult ahhoz, hogy az előkelők hamarosan megbékéltek Volter választásával.

- Botrányról szó se lehet, legfeljebb csodálatos esetről - járt szájról szájra a közvélemény.

- És voltaképpen mit tartozik ránk - bölcselkedett Panagó gróf -, hogy Volter kit választott?! Végre is Volter nem nekünk vette el őt feleségül, hanem magamagának!

Ezt láthatóan nem minden sajnálat nélkül mondta.

A többi vendéget pedig a Panagó grófné megjegyzése fegyverezte le. Lelkiismeretüket és finom érzékenységüket végképpen megnyugtatta az a szilárd meggyőződés, hogy Grizeldisznak az élete nem eredhet ettől a Jankula nevű parasztból, csak valamely titokzatos előkelő személytől, aki másnap továbbment.

Szóval a násznép a helyzettel teljesen megbékülten és az ünnep lefolyásával tökéletesen megelégedve hagyta el Volter lovag várát.

Még olyan vendég is akadt, aki nem győzte eléggé magasztalni Voltert, hogy éleslátásával olyan jól felismerte a Grizeldisz szegényes ruhája alatt rejtőzködő előkelő származású lelket.

Csak éppen Volter népei nem békültek ki urok választásával.

- Mi lesz a világból - sírt egy öreg paraszt -, ha már a legfinomabb urak is parasztlányokat vesznek feleségül?

Pedig már olyan öreg volt, hogy tökéletesen mindegy lehetett neki, mi lesz a világból egypár esztendő múlva.

- És éppen a mi jó urunk!... - sajnálkozott egy másik.

- Éppen bennünket ért ez a szégyen!... - zúgolódott egy harmadik.

- Keserves elgondolni - nyögte ki a mindenkinek lelkében fulladozó panaszt egy falusi bölcs -, micsoda sorsa lesz szegény gyermekeinknek, akiknek urokul kell tisztelniök a Jankula unokáját!

- Szegény gyermekek! Jobb volna, ha meg se születnének! - kesergett egy asszony.

Abban a körben tehát, amelyet elhagyott, az új asszony semmi szín alatt nem számíthatott népszerűsége. De ezt a kilátástalanságot Grizeldisznak egy nagy tévedése még súlyosabbá tette.

Grizeldisz ugyanis, gyermekes tapasztalatlanságában azt képzelte, hogy urának alattvalóival annál szívesebben és nyájasabban kell bánnia, mert hiszen ő maga is közülök való.

Pedig hát nyájassággal nem lehet tekintélyt tartani; és aki nem tud tekintélyt tartani, attól a nép idegenkedik. Ez a nagy gyermek, gyengeségének érzetében, csak a tekintélyekhez húzódik, azokhoz, akik erősek tudnak lenni.

Ha Grizeldisz kezdettől fogva szigorúan bánik atyafiaival és megmutatja nekik, hogy ért az urasághoz: sok könnyet takaríthatott volna meg.

De az ifjúság tapasztalatlan.

Hogyne volna tapasztalatlan! A bölcs természet odaadott neki minden földi jót; az egész tálat neki adta oda. Azt a nyomorult kis vakarcsot, ami még a tepsiben maradt: a tapasztalás nevezetű kis maradékot már nem adhatta oda neki, valamit mégiscsak kellett juttatnia az öregeknek is.

Grizeldisz viselkedése tehát, ha megtévesztette a mindenben kételkedő előkelőket, Volter népeit nem ültethette fel.

Nyájasságával elárulta, hogy az öreg Jankula sokkal hibásabb volt, mint az előkelők képzeltek, és hogy csakis ő lehetett az, aki életet adott Grizeldisznak.

- Nem tagadhatjuk meg tőle a köteles tisztelkedést - mondogatták a Volter várát környező falukban -, nem tagadhatjuk meg tőle, mert urunk ezt kialkudta, mert erre a szavunkat adtuk. És nem tagadhatjuk meg tőle még azért sem - és különösen azért nem -, mert urunk előre megmondta, hogyha netalán semmi kedvünk nem volna a szótartáshoz, ebben az egyben nem fogja ismerni a tréfát. Hanem aztán fiú legyen az a gyermek!... mert ha Grizeldisz ebben is rászed bennünket, akkor még jobban fogunk morogni, mint ahogy eddig morogtunk, és összeszorítjuk öklünket a köpönyegünk alatt!

5

Mikor Grizeldisz kilenc hónap múltán egy leánygyermeknek adott életet, Volter lovag hamarjában nem tudta, hogy örüljön-e vagy haragudjék.

- Én személyesen örülök a gyermeknek - szólt Grizeldiszhez -, mert úgy látom benne magamat, mintha egy picit tükröbe néznék, de népeim fiút vártak, és most elégedetlenek.

- Pedig én igyekeztem - felelt Grizeldisz -, és nem rajtam múlt, ha kívánságuk nem teljesedett.

Volter ebből a feleletből megértette, hogy egy kissé elkényeztette a feleségét - aki különben a kedvességével rászolgált, hogy ne hanyagolja el -, és hogy belefelejtkezve Grizeldisz szép özszemébe, elmulasztotta, amit feltett magában, hogy tudniillik tekintélyét nem csupán megőrzi, hanem céltudatos eljárással még fokozni fogja.

És eközben Grizeldisz múltó betegsége szinte ezüsttálcán kínálta azt az ürügyet, amelyet megragadva hozzáláthat, hogy pótolja a mulasztást.

Így történt, hogy míg Grizeldiszt a dajkasággal járó örömök és bajok egészen lefoglalták, Volter szép lassan, észrevétlenül, visszatért a régi életmódjához, s folytatni kezdte ezt, ott, ahol éppen elhagyta, azon a napon, amikor megházasodott. Izola már várta.

De Izolának hamar befellegzett. A hűtlenséget csak meg kell kezdeni, s aztán már megy magától, mint a meglóditott ördöghinta. Az ember nem azért csapodár, hogy egy új hűségbe süppedjen bele.

Izola karját más táncosnő váltotta fel, s a táncosnők egyre sebesebben váltakoztak. Volter udvarolni kezdett az összes szomszéd hölgyeknek és azoknak is, akik messzebb laktak. Nemsokára egészen úgy élt, mint a házassága előtt. Megint szállt, szálldogált virágról virágra.

Grizeldisz nem vett észre semmit.

Természetesen azonnal találkoztak, akik mindezt nem hallgathatták el Grizeldisz előtt.

Grizeldisz azt felelte a híradóknak:

- Egy szó sem igaz belőle.

De jöttek mások, akik szolgáltak bizonyítékokkal is.

Grizeldisz erre már nem felelt semmit, csak elmenekült a túlságosan szíves barátok elől.

Amikor aztán senki se látta, nagy sírásnak adta át magát. De utóbb sietett lemosni a könnyeit, mert átlátta, hogy bosszanthatná férjét, ha észrevenné, hogy a felesége sírt.

Eszébe jutott, mit ígért Volternek az esküvőjük előtt. Hogy mindenben kedvére fog járni. Megfogadta, hogy soha semmit se fog ellenére tenni. Nos, akkor hát nem szabad szomorú arcot mutatnia előtte; bánatosságával nem izgathatja, ingerelheti urát, parancsolóját.

Mindent el fog tűrni, ahogy fogadta; mindent. És a türelmességével talán még visszaszerezheti férje szerelmét.

Volternek előbb-utóbb át kell látnia, hogy sehol a világon nem találna hűségesebb, engedelmebb és türelmebb asszonyt. És ha másért nem, ezért az egyért végre is meg fogja becsülni.

Ettől fogva akármilyen hírekkel búsították, mindig ilyenformán felelt a hírhordóknak:

- Nem fürkészem a férjem útjait, és nem kutatom, hogy mit csinál, amikor nincs itthon. Amit tesz, jól teszi; ő az úr. Nagy szerencse rám nézve, hogy fölemelt magához; és én engedelmes szolgálója vagyok.

Soha egy pillantással se tett szemrehányást férjének; összeszedte minden kedvességét, ami csak kitelt tőle, és rajta volt, hogy mosolygó arca sohase árulja el a bánatát.

Hanem azért a mosolyában mégiscsak volt valami, ami nem kerülhette el férje figyelmét.

Volt ez az alig észrevehető változás is igen bosszantotta. Faggatni kezdte Grizeldiszt:

- Valamit titkolsz előttem.

De egyetlenegy panaszos szót se tudott kicsikarni belőle.

Grizeldisz megingathatatlan volt a maga földöntúli szelídségében. Bezárkózott türelmének erős várába, és nem lehetett kizavarni onnan. Tökéletes engedelmissége Volternek minden haragos kifogását lefegyverezte.

- Sejt valamit - tűnődött Volter. - Talán mindent tud. Annál jobb. Nem csalódtam benne; szépen el fogja viselni, akármit hoz magával a szeszélyem. Annál jobb. Annál inkább ragaszkodni fog hozzám; annál inkább tisztelni és szeretni fog. Erőseknek, igazságtalanoknak és kíméletleneknek kell lennünk, ha azt akarjuk, hogy határtalanul szeressenek.

És ettől fogva már nem titkolódzott olyan nagyon, mint annakelőtte.

Leste a hatást. De hiába leste.

Később Volter egyáltalában nem titkolódzott többé.

Hanem Grizeldisz úgy tett, mint a struccmadár. Bedugta a fejét a homokba; nem akart látni és megtudni semmit.

Utoljára nem állhatta meg, és megkérdezte tőle:

- Téged nem keserít el az, ha más asszonynak udvarlok?

Grizeldisz rendíthetetlen szelídséggel felelt:

- Uram, te tudod, hogy nekem nincs más akaratom, csak az, ami a tiéd. Engem boldoggá tett az, hogy fölemeltél magadhoz - a többi a te dolgod. Jól tudom, hogy alacsony származásomban nem érdemeltem meg azt a szerencsét, amelyben részesítettél, és meg tudom érteni, hogy az én társaságom a te lelkedet nem elégítheti ki. Egy olyan egyszerű teremtésre nézve, amilyen én vagyok, sokkal nagyobb megtisztelés és sokkal nagyobb szerencse, hogy szívedben és hajlékodon helyet juttattál neki, semhogy még többet óhajthatna. Megfogadtam, hogy igyekezni fogok a kedvedben járni, és örülök, ha alázatossággal a kedvedben járhatok. Akármit téssz, az jól van; te vagy az úr, te tudod, hogy mit kell tenni. Csak szabad meg, hogy mit tegyek, és én készségesen engedelmeskedem, mert engem már az is boldoggá tesz, ha figyelmedre méltatsz, és közlöd velem parancsaidat.

- Engem ez a megadás - felelt Volter - nem elégít ki, hanem ellenkezőleg, felfingerel, mert annak a jele, hogy tisztelsz, de nem szeretsz eléggé. Azt akarom, hogy szerencsétlenné tegyen, ha másoknak udvarlok, hogy sírj, ha másokért elhagylak, hogy bánatnak add magad, hogy ne fojtsd magadba és ne titkold el a fájdalmaidat, amikor én másokkal enyelgek...

Grizeldisz készségesen engedelmeskedett.

- Szenvedsz? - kérdezte Volter.

- Nagyon szenvedek - felelt Grizeldisz -, de nekem már az is boldogság, ha érted szenvedhetek.

Az a végtelen készség, amellyel Grizeldisz a szenvedést vállalta, a megalázkodásnak az a tökéletessége, amelyet - mint ismeretes - se azelőtt, se azóta sohase haladott meg senki, a példátlan türelmességnek ez a megtámadhatatlan ereje - Voltert a végsőkig fölfingerelte.

- Ez az asszony szerencsétlenné tesz engem - szólta magában. - Lelkifurdalásokat okoz nekem, mert látnom kell a szenvedését, amelynek én vagyok a szerzője. Lelkifurdalásokat okoz nekem, sajnálkozásra indít, elszomorít, elkésérít, minden rossz érzésemet neki köszönhetem!

Most már nagyon megharagudott rá, és jólesett neki, ha bántotta, ha megalázhatta, ha türelmét még jobban próbára tehetette.

Sértő szavakkal illette emberei előtt, és megmondotta neki durván:

- Alattvalóim a kisleány születése óta nagyon zúgolódnak. Már nincs olyan tekintélyem előttük, mint régebben; ennek te vagy az oka.

És minduntalan szemére lobbantotta alacsony származását.

- Nem voltam méltó rá - felelt Grizeldisz -, hogy fölemelj magadhoz, és én tudom a legjobban, milyen nagy áldozatot hoztál értem, amikor feleségül vettél. De hogyan követlek volna boldogan?... hiszen ez a legnagyobb szerencse volt rám nézve! Átlátom, hogy nagy bajokat okoztam neked, és hogy most igen terhedre lehetek. Küldj el, uram, magadtól, ha ez javadra válik, és ha kedved tartja; akármit rendelsz, én meg leszek a sorsoddal elégedve, mert sohase felejtethem, milyen boldoggá tett az, hogy egypár évig veled élhettem, és ez a boldogság máris több volt, mint amennyit érdemeltem!

A lovag erre semmit se felelt; azt is lassan mondta.

Csak magában háborgott:

- De hát mennyit fog még eltűnni ez az asszony?!

És elhatározta, hogy kipróbálja: mennyit, mit bír kiállani a szerelmes Grizeldisz?

6

- Öreg cselédem, Barnabás - szólt Volter egyik hűséges emberéhez -, szedd össze az eszedet, és légy rajta, hogy ne csupán pontosan, hanem egyszersmind értelmesen teljesíthesd azt, amit rendelek. Bemész úrnődhöz, és megmondod neki, hogy parancsomra el kell vinned a kisleányt. Ha azt kérdezi, hogy hová viszed, azt feleled, hogy még magad se tudod, de egyúttal sejteted vele, hogy én a kisleányt alighanem meg akarom öletni, mert alattvalóim zúgolódása igen elkeserített. Jó lesz, ha fájdalmat színlelsz, és úgy viselkedel előtte, mint akinek nagy kínjába kerül urának parancsát teljesíteni. Ha nagyon ellenkeznék, olyasmit is mondhatsz, mintha a gyermeket ki kellene tenned az erdőn, mert azt határoztam el, hogy a kisleányt az elhagyatottságnak adom át, és sorsára bízom. Szükség esetén erőszakkal is elveszed tőle a gyermeket. Aztán nyomban jelented, hogy mi történt, és a kisleányt saját kezűleg írt levéllel elviszed egy rokonomhoz avégből, hogy ez őt elrejtse, és további rendelkezésemig megőrizze, ápolja és nevelje. Megértettél? Jól bevésted elmédbe a szavaimat? Úgy menj, és tedd meg, amit mondtam!

Az öreg Barnabás nemsokára megjelent a gyermekkel.

- Nem ellenkezett? - szörnyülködött Volter.

- Nem ellenkezett - felelte Barnabás. - Csak sírt, és sokáig csókolgatta a gyermeket, majd megáldotta őt a szent kereszt jelével, és így szólt hozzám:

- Tégy, amint urunk rendelte!

- Talán eszébe se jutott, mi lehet a szándékom, és hogy, meglehet, örökre el kell válnia a gyermektől? - tudakolózott Volter.

- Gondolnia kellett erre - felelt az öreg cseléd. - Mert kérve kért, hogy abban az esetben, ha a gyermeket ki kell tennem, az erdőnek olyan helyén tegyem le, ahol vadállatok nem járnak, s ahol a leghamarabb rátalálhatnak a jó lelkű emberek.

- Akkor hát kelj útra, s vidd el a kisleányt rokonomhoz. Aztán továbbra is titoktartó légy, és senkinek se áruld el, hogy hová lett a gyermek.

Volter nem győzött csodálkozni feleségének állhatatosságán.

- Nem értem ezt a nőt - elmélkedett. - Hát csakugyan nincs olyan dolog a világon, amivel kizaklathatnám szörnyű türelmességéből?! Azt kellene hinnem, hogy nem szerette a gyermekét. De hiszen lehetetlen volt meg nem győződnöm ennek az ellenkezőjéről; számtalanszor láthattam jelét, hogy mennyire szereti. Avagy olyan határtalan a nőnek az erős férfiúhoz való szerelme, hogy ennek a hatalma még a gyermekhez való ragaszkodást is legyőzi?!

Hasztalan törte a fejét. A kemény próbától se lett okosabb.

Három hónappal ezután Grizeldisz egy kisfiúnak adott életet.

Volter nagyon örvendett a gyermeknek, de azért nem tett le róla, hogy folytatni fogja az érthetetlen nő kipróbálását. És mielőtt a gyermeket el lehetett választani az anyatejtől, így szólt Grizeldiszhez:

- Asszony, alattvalóim most még elégedetlenebbek, mint akkor, amikor leányt szültél nekik. Nem tudnak megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy majdan Jankula unokáját kell urocul tisztelniök, és szemrehányással halmoznak el. Ha nem akarom kitenni magamat annak, hogy fellázadjanak és elűzzenek grófságomból, kedvükért ezzel a gyermekkel is úgy kell tennem, mint a másikkal. Hiszen tudod!...

Azt várta, hogy Grizeldisz férjének népeit igazságérzés nélkül való embereknek, őt pedig lelketlen apának, kegyetlen férjnek és gyáva fejedelemnek fogja mondani.

De Grizeldisz nem így felelt; ellenkezőleg még bátorította:

- Uram, úgy cselekszel, amint jónak látod. Csak a magad érdekével gondolj; velem ne törődjél. Nekem úgyse kedves semmi, ami neked nem szerez örömet.

Volter a fejét csóválta, és sehogy se tudott kiokosodni.

Megparancsolta Barnabásnak, hogy a kisfiút is vigye el oda, ahol a kistestvérkéje rejtőzik, aztán újra meg újra elgondolkozott azon, hogy miképpen rázhatná fel Grizeldiszt abból az örülségéből, hogy örömmel szenved.

Így tanakodott:

- Minthogy fellázító türelmessége az erős férfiúhoz való határtalan szerelmében gyökerezik, szenvedését csak úgy fokozhatom, ha elűzöm magamtól.

Azért hamis írásokat készíttetett egy mindenre képes tudós emberrel, aztán maga köré gyűjtve egész cselédségét, elhívatta Grizeldiszt, és a sokaság előtt így szólt hozzá:

- Asszony, nem tűrhetem tovább, hogy a feleségem maradj, mert immár átlátom, hogy igen meggondolatlanul cselekedtem, amikor mint tapasztalatlan ifjú, elvettelek. Azért engedelmet kértem a pápától, hogy téged eltaszithassalak, és más nőt vehessek feleségül. A pápa megadta az engedelmet; az írások megérkeztek; és ezeket bármelyik alattvalóm megtekintheti. Ennekutána még egyszer megfontolva azt, hogy az én őseim mindannyian előkelő emberek voltak, a te apáid pedig mind parasztsorban éltek, ezennel elkergetlek, és visszaküldelek apádhoz, Jankulához, hogy helyet adj házában egy más, hozzám való nőnek.

A jelenlevők csodálkozva látták, hogy Grizeldisznak az arcáról még csak valami nagy meglepetés se olvasható le.

- Mély fájdalmat éreztem lelkemben - felelt -, de ezt is panasz nélkül viselem el, mint a sors többi csapását. Mindig tudtam, hogy alacsony származásom sehogy se illik a te nagy rangodhoz; és nem felejtkeztem meg róla, hogy ha eddig a feleségedként élhettem veled, azt Isten kegyelmén kívül csak a te nagy jószágodnak köszönhetem. Amit tőled kaptam, pusztán kölcsönnek tekintetem, nem adomány; most visszakívánod tőlem, amit adtál, és én készségesen visszaszolgáltatom. Minden, ami rajtam van, a tied; mert úgy vettél magadhoz, hogy le kellett vetnem rongyait, és más ruhába öltöztettél. De azért, kérlek, ne ejtsd rajtam azt a szégyent, hogy mezítelen kelljen innen távoznom; engedd meg, hogy egy szál ingben távozhassam, és hogy ezt az inget megőrizhessem boldogságomnak az emlékéül.

Volter, mikor ezeket a szavakat hallotta, alig tudta visszatartóztatni a könnyeit, mert lelke mélyén annál inkább vonzódott Grizeldiszhez, minél világosabban láthatta ennek minden megadásra képes szerelmét.

De nagy gyönyörűséget talált annak látásában, hogy mire képes érte ez a szegény nő, s azért, noha Grizeldisz további megpróbáltatása semmi új fölfedezéssel nem kecsegtethette, nem hagyta abba azt az oktalan emberkínzást, amely nevét később híressé tette.

Keményszívűséget színlelt, s embertelen játékában nagy örömet találva, így szólt Grizeldiszhez:

- Jól van, megengedem, hogy egy szál ingben távozhatsz, és azt az inget kegyelmemben neked ajándékozom.

Az öregebb cselédek megütköztek ezen a - még nagyuraknál se szokásos - túlzott fukarságon, és ki akarták könyörögni Voltertől, hogy adjon Grizeldisznek még legalább egy szoknyát, hogy az, aki végre is esküdt felesége volt, ne legyen kénytelen ilyen nagy szégyenben menni el a háztól.

De úgy a kérelem, mint a könyörgés süket fülre talált, és Grizeldisznek, miután egy utolsó istenhozzádót mondott férjének, csakugyan hajadonfővel, mezítláb, egy szál ingben kellett távoznia Volter házából.

Amikor elhagyta a várat, és megindult Jankula faluja felé, minden asszony sírt, aki látta.

És minden férfi úgy találta, hogy Grizeldisz egy szál ingben még csinosabb, mint aminő pompás ruháiban volt.

Volter népei pedig jobban morogtak, mint valaha.

Nem győzték elég sok szóval ítélni el urok lelketlenségét, és a köpönyegük alatt rettenetesen lázongtak azon, hogy Volter nem a maga fajtájával bánik el így, hanem egy olyan nővel, aki közülök való.

- Adott neki a szegény nő leányt is, fiút is - mondogatták -, amit csak kívánhatott... mit akart még tőle egyebet?!... Bezzeg nem úgy tett volna, ha a felesége véletlenül magaszőrű teremtés, ha úri fajzat, mint ő!... De hát ez a szegény, szerencsétlen nő a derék, jó Jankula leánya, aki közülünk való!... Voltaképpen mi, a népei, vagyunk azok, akiket leginkább megsértett. Ez a szegény nő csak elszenvedi a pofont, de a pofon nekünk szólt!

Mert az alattvalók már akkor is mindig elégedetlenek voltak.

Volter igen elcsudálkozott, mikor hallotta, hogy népei megint csak zúgolódnak.

- Elfelejtették volna - kérdezgette magában -, hogy követeket küldöttek hozzám, akik arra kértek: üzzem el Grizeldiszt, és vegyek feleségül olyan nőt, aki hozzám való?!...

Volter lovag még nem tudta - ez csak sok száz év múltán derült ki -, hogy a hatalmasok soha, semmiféle cselekedetükkel nem érdemelhetik ki népeik megelégedését, és hogy járjanak el akármiképpen, alattvalóik megrovását nem kerülhetik ki.

Nem is sejtette, hogy ez mindig így volt, és mindig így lesz, amíg valamelyes hatalom marad a világon.

Jankula ellenben egy cseppet se csudálkozott, amikor az egy szál ingben hazatérő Grizeldisz megpillantotta.

- Eltettem a régi ruháidat - szólt -, mert tudtam, hogy vissza fogsz jönni. Öreg ember vagyok, de talán még a fejem lágya se nőtt be akkor, amikor annyit már megtanultam, hogy semmi se olyan kevésbé maradandó, mint a hatalmasok kegye.

- Ne vesd a szememre - felelt Grizeldisz -, ami nem hibám, csak szerencsétlenségem. Gondolj arra, hogy minden forgandó, még a balszerencse is. És várj egy kicsit. Alkalmazkodással, kitartással, türelemmel sok mindent le lehet győzni; a balsorsnak mégoly sűrű csapásait is el lehet viselni, ha az ember ernyedetlen tud lenni a megadásban. Aki várni tud, mindent elér, föltéve, hogy nem hal meg előbb; mert ha az ember sokáig él, mindent megér: ezt is, amazt is, és úgy ennek, mint amannak az ellenkezőjét. Te tanítottál meg rá, hogy az nevet a legjobban, aki utoljára nevet.

Mit gondolt magában a türelmes Grizeldisz, amikor ezeket a szavakat mondta, amelyeket Jankula nem talált se könnyen érthetőnek, se valami nagyon okosoknak, de különösen nem talált alkalmoszerűeknek - sohase tudódott ki.

Annyi azonban hamarosan kiderült, hogy Grizeldisz jól sejtett, amikor arra gondolt, hogy Volterrel való kalandja még aligha ért véget.

Volter tovább törte a fejét.

- Még nem aláztam meg eléggé - szólt magában. - De hát mi lehet egy szerelmes nőre a legnagyobb megalázás? Az, ha szerelmese szerencsésebb vetélytársának szolgálójává süllyeszti. Szerető szívre ennél nagyobb megpróbáltatás már nem képzelhető. Sokan lehetnek, akik kedvesük kezéből örömmel fogadják a méregpoharat; találkozhatnak, de már csak elvétve, olyan nők is, akik szerelemből minden kegyetlenkedést elviselnek; de van-e nő, aki még ezt is eltűri?!... A kérdés olyan érdekes, hogy a kísérletet kár volna elmulasztani. Ha Grizeldisz még ennek is aláveti magát: akkor én vagyok az a férfi, akit valaha, mióta a világ áll, a legjobban szerettek. Akkor már tökéletesen és mindenkorra megtörtem; akkor már nemcsak engedelmes cselédem, hanem hűséges kutyám. Akkor egy pillanatig csakugyan a jóistennek érezhetem magamat; akkor igazán megérdemli, hogy véget vessek megpróbáltatásának, és megjutalmazzam szenvedéseiért.

Megparancsolta, hogy Grizeldisz jelenjék meg előtte, s amikor ez szegényes, ócska ruhájában beállított a várba, ahonnan nemrégén egy szál ingben kellett távoznia, a lovag így szólt hozzá:

- Új feleségemet hozzá méltón akarom fogadni. Minthogy nincs cselédem, aki nálad jobban ismerné házamat, szokásaimat és ízlésemet, neked kell rendbe hoznod a szobákat. Készíts el mindent a lakodalomra, gondoskodjál mindarról, amit az ünnep megkíván, végezd el a szükséges cselédmunkát, és amikor menyasszonyom megérkezik, szolgálj ki őt jószívvel. A lakodalom után megint hazamehetsz.

Grizeldisz készségesen engedelmeskedett.

Hozzálátott a szobák kitakarításához, fölaggatta a fali szőnyeget, az asztalokra, a padokra takarót terített, ellátta a konyhát, megtett a lakodalomra minden előkészületet, elvégzett minden szükséges cselédmunkát, szóval úgy buzgálkodott, mintha a ház szolgálói közé tartozott volna.

A lakodalom napján is folyton sürgött-forgott a házban, s délelőtt, amikor egyik vendég a másik után érkezett, vidáman fogadta az előkelő urakat és hölgyeket.

Volter azonban rászólt:

- Láss utána, hogy a konyhában minden rendben legyen.

Azért küldte el, mert nem akarta, hogy Grizeldisz jelen legyen, amikor gyermekeik megérkeznek.

Úgy rendelkezett tudniillik, hogy ezeket rokonától, aki elrejtette őket, déltájban hozza el Barnabás, rokonának leányával, egy tizennyolc éves szép hajadonnal együtt, akit Volter menyasszonyának adott ki.

De mikor az álmenyasszony is megérkezett, a lovag újra előhívatta Grizeldiszt.

- Üdvözzél úrnődet! - parancsolt rá.

Grizeldisz vidáman üdvözölte a szép leányt, ezekkel a szavakkal:

- Isten hozta, úrnőm!

- És most - rendelkezett a lovag -, öltöztess fel őt nászruhájába.

Grizeldisz olyan jószívvel szolgálta ki a szép leányt, hogy a vendégek, akiket Volter nem avatott be a titokba, nem győztek csodálkozni ezen.

De Volter lovag még ezzel sem elégedett meg, hanem amikor a menyasszonyi ruhába öltöztetett szép hölgy a szobalánnyá lefokozott feleség társaságában ismét megjelent előtte, azt kérdezte Grizeldistől:

- Nos hát, mit szólsz a menyasszonyomhoz?

- Uram - felelt Grizeldisz -, nekem nagyon tetszik, és látom, hogy nem hiányoznak belőle azok a jó tulajdonságok, amelyek téged boldoggá tehetnek. De arra kérek, hogy neki ne okozz olyan bánatot, aminőt első feleségednek okoztál. Aligha tudna elviselni ilyen bánatot, mert gyermekkorától fogva csak gyöngédséghez szoktatták, míg a másik már korán megismerte az élet küzdelmeit.

Most már Volter nem tudta tovább visszafojtani megindulását.

- Grizeldisz - szólt -, elérkezett az ideje, hogy türelmes várakozásod gyümölcseit élvezd; egy óra alatt visszaadom neked, amit annyi nap folyamán elvettem tőled. Tudd meg, hogy az, akit menyasszonyomnak tartottál, rokonom leánya; tudd meg, hogy gyermekeink élnek, itt vannak váramban, s mindjárt a kebledre ölelheted őket; tudd meg, hogy én továbbra is a férjed vagyok!

És amidőn vendégeit, akik, ahányszor csak betették a lábukat Volter várába, mindannyiszor egyik csodálkozásból a másikba estek, bevezette az ebédlőbe - maga mellé nem az álmenyasszonyt, hanem a szegényes ruhájú Grizeldiszt ültette. Továbbá előhozatta a gyermekeket, és rendkívül elérzékenyedett.

Nagy elérzékenyülésében egyszerre csak átlátta, hogy ő voltaképpen igen oktanul járt el. De minél tisztábban látta, hogy egyszerűen számár volt, annál több kitűnő okot talált cselekedeteinek magyarázatára.

- Amit tettem, egy kitűzött cél érdekében tettem - okolta meg viselkedését Grizeldisz és a vendégek előtt, akiket folytonos álmélkodásuk nem gátolt meg a vidám falatozásban. - Alattvalóimnak meg akartam mutatni, hogy feleségem alacsony származása ellenére is olyan nő, akit az egész világnak tisztelnie kell, és akit ők is bátran elismerhetnek úrnőjüknek, mert

úrnőjük alacsony származása mellett se válik szégyenökre. Feleségemet pedig mintaasszonnyá óhajtottam nevelni, hogy annál tökéletesebben felelhessen meg a hitvestárs és anya nagyszerű hivatásának. Így mindenféle veszedelem ellenében biztosítani kívántam a házi békét... s tudd meg - folytatta Grizeldiszhez fordulva -, hogy csak a házi béke érdekében történt... mert mindig attól tartottam, hogy valami megzavarhatja boldogságomat... mondom, csak a házi béke érdekében történt, ha első gyermekünk születése óta folyton csak bántottalak, és utóbb a legkeményebb próbákra tettelek.

És még száz kitűnő okot tudott felsorolni, de minél tovább folytatta, annál jobban belezavarodott.

- Ezért cselekedtem így... - folytatta -, továbbá pedig jövőnk érdekében cselekedtem így. Fölmerül ugyan az a kérdés, hogy egy óra alatt visszaadhatom-e neked mindazt, amit annyi nap folyamán elvettem tőled, noha el kell ismernem, hogy nem adhatom vissza az elveszített napokat... noha... jóllehet...

De Grizeldisz kisegítette zavarából:

- Minden jó, uram, ha jó a vége.

- A legnagyobb szeretettel akarom jóvátenni a bánatot, amelyet neked okoztam - mentegőztött Volter -, de lásd, nagy mentségem, hogy éppen ez a rád mért sok szenvedés volt az, ami engem a világ legboldogabb férjévé tett!...

- Bízom benne, uram - felelt Grizeldisz -, hogy kárpótlást fogok találni a szeretetedben.

Ebéd után Grizeldisz újra felöltöztették egyik finom ruhájába, aztán a vendégsereg visszatért az ebédlőterembe, és újra megebédelt. Majd vidám ünnepet rendeztek, s a mulatság, amelyet csak a gyakori étkezés zavart meg, három napig folyt, minthogy se a házigazdának, se a vendégeknek nem volt egyéb dolguk.

Végül, miután a vendégek már éppenséggel nem tudtak többet enni, és nem találkozott senki, aki csak egy falatot is le tudott volna nyelni, a vendégkoszorú szétoszlott. Az előkelő urak és hölgyek hazautaztak, ki Hencidára, ki Boncidára; haza is érkeztek: és otthon még egy hétig folyton csak csodálkoztak.

Azután Volter és Grizeldisz zavartalan boldogságban éltek...

De itt, szíves olvasó, búcsúzzunk el a hatalmas Volter lovagtól, mert bár tovább is szó lesz róla, most már a türelmes Grizeldiszen a sor.

8

Néhány esztendeig Volter úr egyre illedelmesebben, egyre ritkábban és egyre félénkebben pillangóskodott.

Csak a legnagyobb titokban tehette, mert nem akarta, hogy népei s talán még az előkelők is megítéljék.

És mit szólna a világ, ha mindenki megtudja, hogy kevéssel azok után a megható események után, amelyeket mindenki ismert, ő ismét virágról virágra száll?! Az után a nagy erkölcsi elégtétel után, mely őt a világ legboldogabb férjévé tette! Miután az egész világnak megmagyarázta, hogy minden eddigi rosszkódása csak a házi béke érdekében, nevelés céljából és főképpen azért történt, mert általánosan ismeretessé akarta tenni felesége lelkének fennkölt-ségét!

Aztán meg szeretettel kellett kárpótolnia Grizeldiszt, aki ezt a szeretetet alaposan kiérdemelte.
Ez egy kissé elvonta a többi asszonytól.

És végül nagyon meg kellett gondolnia, hogy melyik virágnál állapodik meg. Óvatosan kellett választania.

Mert most már Grizeldisznak nem szabad megtudnia semmit.

Azután, hogy olyan hősiesen állotta ki a rá mért megpróbáltatást, nem okozhat neki újabb bánatot. Újabb bánatot okozni egy olyan asszonynak, aki már annyit szenvedett értünk! A hűséges asszonyok mintaképének! Ez több volna, mint régi, most már tisztára mosott viselt dolgai.

Csak olyan nőt tüntethet ki a kegyével, akiről előre tudja, hogy sohase fogja elárulni magát.

És ilyen nő kevés van. Ha akad itt-ott egy-kettő, ezek is úgy vannak, mint ő. Vigyázniok kell, óvatosak. Semmiben sem olyan szegények, mint éppen az alkalomban.

Szállt, szálldogált most is. De most már csak alattomban és mind óvatosabban, mind félénkebben, mind nagyobbakat pihenve.

Grizeldisz mosolygott, és behunyta a szemét.

Volter pedig, minthogy lassanként mindinkább le kellett tennie a főfoglalkozásáról: a szoknyavadászatról - most már egyre gyakrabban ráért el-elgondolkozni.

Egyszer, amint így hosszasan elrévedezett - ami azelőtt nem volt szokása -, hirtelen megszólalt:

- Hanem egyet még most sem értek.

- És mi az, amit nem értesz? - kérdezte Grizeldisz.

- Azt az egyet nem értem - szólt Volter -, hogy te, aki olyan jó anya vagy, miképpen tudtad rászánni magadat, hogy a gyermekeket átadd Barnabásnak.

Grizeldisz kérdéssel felelt a kérdésre.

- Téged ez nyugtalanná tesz?

- Igen.

- Nem akarom, hogy nyugtalankodjál, mert szeretlek. Hát inkább megmondom. Nyugodtan adtam át a gyermekeket Barnabásnak, mert tudtam, hogy Barnabás rokonodhoz viszi őket.

Volter nagyot nézett.

- Tudtad? De hát honnan tudtad?

- Addig faggattam Barnabást, míg végre elárulta magát. Viszont megígértem neki, hogy én semmi szín alatt sem árulom el őt.

Volter egy nagyot nyelt.

- Hm. Talán még azt is tudtad, hogy a leányt, akit menyasszonyomnak adtam ki, egy pillanatig sem akartam feleségül venni, és hogy ő nem a választottam volt, hanem csak rokonom leánya?!...

- Azt is tudtam. Hálából, hogy apró ajándékokkal kedveskedtem neki, Barnabás mindenről pontosan értesített.

- Meg fogom fenýíteni a gazembert.

- Már mért tennéd ezt?! Nem neki köszönhetjük a boldogságunkat?! Jobb volna most, ha akkor véletlenül valami nagy bolondságot talállok elkövetni?! Mondd!... Aztán elfelejtetted, hogy a szegény öreg Barnabás már tavaly jobblétre szenderült.

- Az igaz - felelt Volter. - De hát akkor te tulajdonképpen megcsaltál engem?!...

- Mért? Mert nem árultam el, hogy én se estem éppen a fejem lágyára?! Vétettem valamit ellened?! Ellenkeztem veled valamiben? Nem teljesítettem jó szívvvel, akármit parancsoltál?!

- Ez igaz - felelt Volter.

- Csak éppen elhallgattam, hogy keresztüllátok rajtad. Ennyi kegyes csalást meg lehet bocsátani egy olyan asszonynak, akinek a férje nagy bolondságokat akar elkövetni. Nem ennek a hallgatagságnak köszönhetjük, hogy minden jóra fordult, és hogy most már nem két, hanem öt kis apróságunk szaladgál odakünn?!

- Ez is igaz - ismerte el Volter. - De eszerint te engem kinevettél magadban?

- Nem az a fő, hogy kinevettelek. Az a fő, hogy szeretlek.

- Hm. Nem képzeltem, hogy ilyen agyafűrt vagy.

- Akkor hát megsúgok neked valamit, amit már régóta tudhatnál, mert nem nagy titok.

- Ugyan mire fogsz még megtanítani?

- Csak arra, hogy sohase nézd le azt a nőt, akiről azt hiszed, hogy tízig se tud olvasni. Az élet, kedvesem, csupa hadviselés. A sok, nagyon különböző hadviselés között nem éppen a legutolsó az, amelybe a szerelem sodorja az embert. És ennek a hadviselésnek a tudományához, hidd el nekem, a legborzasabb kis parasztleánynak is több tehetsége van, mint a legdicsőbb fejedelemnek.

- A végén az derül ki, hogy nem ő a jó, hanem én vagyok a számár.

- A végén mindig az derül ki, hogy szeretlek.

Volter egy kissé bosszankodott.

Nem az bosszantotta a legjobban, hogy lóvá tették. Végre is erről nem tud senki. És ha a szégyen ilyen kevésbé nyilvános, akkor bele lehet törődni.

A legjobban az bosszantotta, hogy ki kellett ábrándulnia abból a szép képzelődésből, amely eddig hízkelkedve suttozta a fülébe:

- Teérted olyan nagy dolog történt, aminővel millió és millió férfi közül csak te magad dicsekedhetel! Te vagy az a férfi, aki leginkább meg tudott alázni egy szerelmes asszonyt! Te vagy az a férfi, akit a legjobban szerettek a világon!...

Bosszankodott; de mi címen haragudjék?

Mit vethet Grizeldisznak szemére? Hogy hallgatagságával elejét vette azoknak a bajoknak, amelyek különben elkövetkezhettek volna, mert ő maga ugyancsak rajta volt, hogy: történjék akármi?!... Hogy Grizeldisz, amíg ő maga egyik örültséget a másik után eszelte ki, nem követett el semmi örültséget?!... Ez még nem olyan vakmerőség, hogy okvetetlenül meg kellene torolni.

És aztán most már nem mert kikezdeni ezzel az asszonnyal.

Valami nagy erőt szimatolt a Grizeldisz konok türelmességében... és Volter az erőszak embere volt, tehát az az ember, aki mihelyt a magáénál nagyobb erőt orront, siet meghunyászkodni.

Sok év haladt el. Volter lovag elérte negyvenötödik esztendejét, és nadrágszíja most már nem hét, hanem tizenegy lyukra volt.

Egyebekben azonban nem mondhatni, hogy nagyon sokat nyert volna az idővel.

Egy unalmas, esős napon egyszerre csak eszébe jutott:

Teringettét, milyen régen nem csaltam meg a feleségemet!... Iszonyú régen nem csaltam meg!... Mennydörgettét, csak nem öregszem, vagy mi?!...

Elutasította magától ezt a képtelen gondolatot, de tovább is eltűnődött a menthetetlen és csakugyan aggasztó mulasztáson.

Behálózott a türelmességével! - lázongott magában. - Addig szeretett, dédelgetett, dajkált, míg végre befönt, lenyűgözött, és elszoktatott a többi asszonytól. Ez az átkozott türelmesség!... És a legbosszantóbb a dologban az, hogy hol van most már a türelmessége?!...

Becsületszavára fogadkozott magában, hogy ezt nem tűri tovább. A férfiúi önérzetének tartozik vele, hogy csak azért is megcsalja!... Csak azért is bebizonyítja, hogy esze ágában sincs az öregedés!

Igen ám, de egy olyan asszonyt, akinek régente sok bánatot okoztunk... aki valaha sokat szenvedett értünk... ha kevesebbet is, mint akkor hittük... az ilyen asszonyt csak úgy szabad megcsalni, hogy neki sejtelve se lehessen erről. Az ilyen asszony mégiscsak kíméletet érdemel. Nem szabad neki új bánatot okozni. Nem lehet megsérteni azzal, hogy miután nekünk áldozta a fiatalágát, a legdurvább módon értetjük meg vele, hogy most már vonzóbbaknak találjuk a nála fiatalabbakat. Az ilyen asszonyt meg kell csalni, de úgy, hogy meg ne tudja. Ha megtudná, ez meg nem érdemelt fájdalmat okozna neki. Aztán meg nagyon kikapathatna tőle az ember.

Azért elhatározta, hogy el fog utazni a messzi Boncidára.

Itthon nem volna tanácsos akármit is kezdeni; könnyen kitudódhatnék a dolog. Boncidán amúgy is több az alkalom. Egy kicsit körül fog nézni az odavaló szépek közt. Kiválasztja a legszebbet, és megigézi azzal a tekintettel, amely egy asszonyt arra is rá tudott bírni, hogy minden szörnyűséget elszenvedjen, csak azért, hogy ebben a megigéző pillantásban tovább is gyönyörködhessek. Leszakítja ezt a rózsát, és miután leróta azt, amivel a férfiúi önérzetének tartozik, nyugodtabb lélekkel fog hazautazni.

Egyheti szabadságot kért Grizeldisztől, azon a címen, hogy az ország jelesei nagy zavarban vannak, és nem tudnak kigázolni a bajból az ő tanácsa nélkül.

- Elmehetsz - szólt Grizeldisz -, de mához egy hétre pontosan itthon légy, és meg ne halljam, hogy valami rosszban törted a fejedet, mert... hiszen tudod a többit!

- Angyalom - felelt Volter -, úgy fogok sietni, hogy minden ló bele fog sántulni. Sántuljak meg magam is, ha mához egy hétre itthon nem leszek! Hiszen alig várom, hogy visszafordulhassak! Bár csak el se kellene mennem!

Az út Boncidáig és vissza két-két napig tartott. A lovagnak három napja maradt rá, hogy körülnézzen, válasszon, s újra megszerezze önmagának a tiszteletét.

Az első napon körülnézett. A második napon aggodalmi és lelkipurdalásai támadtak, s reggeltől estig habozott. A harmadik napon reggeltől estig újra meg újra nekibátorodott. A negyedik napon meggondolta magát. Az ötödik napon, miután tervének megvalósítását elhalasztotta boldogabb időkre, megindult hazafelé.

Nagyon elkésve érkezett meg, s Grizeldisz rémes csetepatéval fogadta.

- Ne kerülj a szemem elé, nyomorult!... Tudom, hogy megcsaltál!...

Úgy harsogott, hogy az erdő kétszer is visszhangozta:

- Megcsaltál! Megcsaltál!

Volter a szívére tette a kezét.

- Esküszöm Szent Januáriusra!... - kezdte, de nem folytathatta.

- Nekem esküdözhetsz a kalendárium minden szentjeire!... Mert én bizonyosan tudom, hogy megcsaltál! - harsogott Grizeldisz.

- Angyalom!... - dadogta Volter.

- Hallgass, amikor én beszélek - járta át a Grizeldisz hangja a völgyet és a bérceket. - Azt hiszed, törődöm vele, hogy megcsaltál?! Ki törődik egy ilyen szennyos vén emberrel?!...

Volter egy kissé meg volt siketülve, és hamarjában nem tudta kitalálni, hogy a szél süvölt-e, vagy még most is a felesége szól?

De aztán, mint égzengés hangzott az ítélet;

- Hanem azt megmondom, hogy egy hétig ne kerülj a szemem elé!... Mert utálom a szennyos öreg embert!...

- Angyalom - rebegte Volter -, csak arra az egyre kérlek, hogy ne csapd be az ajtót, mert a múltkor úgy megráztad a várat, hogy a felvonóhid leszakadt, és egy vagyont kellett fizetnem a kőművesmunkáért!

De hiába mondta, mert Grizeldisz már becsapta maga után az ajtót, aztán jól megrázta kétszer, hogy a fal jobban mozogjon, s a felvonóhid megint leszakadt.

10

Volter lovag ötvenöt éves korában a legtöbbet pofozott lénye volt a világnak.

Egyszer nagyon megunta ezt az állapotot, és így fakadt ki:

- Nagyszerű! Itthon adja ki minden hősiességét!... Mért nem hősködni a barátnőiddel szemben, akik szépen mosolyogva ma is az orrodhoz dörgölik alacsony származásodat?! De nem, azoktól zsebre vágysz mindent, és velem hősködni, a gyengébbel szemben!...

Erre akkora pofont kapott, mint egy cipő.

Volter szinte megilletődött. Ennek a pofonnak az ereje, a térfogata, a nagyszerű volta álmélkodásba ejtette, majdnem elismerésre indította.

- És ha meggondolom - mélázott fennhangon -, hogy ez a nő valaha imádott engem! Mert egész bizonyosan imádott... egy kis ideig mindenesetre... Ha máskor soha, abban a pillanatban, amikor az erdő szélén így sóhajtott fel: „Volter lovag a legszebb ember az egész világon!” - abban a pillanatban őszinte volt!...

Grizeldisz megvető tekintettel mérte végig a fejedelmet. Borzasabb volt, mint valaha.

- Vén számár! - szólt dermesztő hangon. - Mintha nem tudtam volna, hogy ott vagy!...

Volter sietett a kocsmába, mert már régóta az volt az egyetlen öröme, ha az alattvalói társaságában iddogálhatott.

- Mi az, nagyúr? - kérdezték a parasztok. - Miért, hogy olyan dagadt az arcod?!

- Hej, szép, szép a fiatalság! - sóhajtott fel Volter. - De milyen nagy árt kell fizetnünk érte!

A gondolatolvasó

1905

1

- Hogyan? Ön a Cumberland II.!... Ön az a gondolatolvasó, akit ezek a plakátok hirdetnek!... Ön, Don José Maria Gomez, az én Don Ruy Gomez de Silva barátom fia!... Akit, míg Madridban laktam, gyakran tisztelhettem házámban!... Ön, aki Kasztília egyik legrégebbi családjából származik, ön, aki mintaképe volt a komoly, tanult, törekvő fiatalembereknek!... és - gondolatolvasás!... Eh, ön tréfál!

- Nem tréfálok, kedves Villegas úr, és ha holnapután este elfárad a Thalia-terembe, meggyőződik róla, hogy igenis a Cumberland II. én vagyok!

A beszélgetők: egy idősebb úr és egy jól öltözködő, csinos, de nagyon halvány arcú fiatalember, aki csakugyan hasonlított a plakátokon látható arcképre, künn ültek az utcán, egy kávéházi asztalka előtt, a Galleria Vittorio Emanuele egyik legnépesebb pontján, szemben Milánó legdrágább szállójával.

- De hát hogy jutott eszébe?!... vagyis... mert az igazat megvallva, nem értem... de nem akarom megsérteni azzal a kérdéssel, hogy...

- Hogy miképpen jutottam idáig? Vagyis hogyan süllyedtem ennyire? Nagyon egyszerű történet. Amint jól tudja, átkozott rossz pályát választottam: műépítész lettem. És attól a naptól fogva, hogy megkaptam az okleveletem, Spanyolországban nem építenek többé házakat. Senki se építtet házat; az emberek inkább nem laknak, csakhogy házat ne kelljen építtetniök.

- De, édes istenem, ebből még nem következik... Jól van, elképzelem, hogy nem jutott hamar semmiféle megbízáshoz, még azt is, hogy nem kapott alkalmazást a nagyobb vállalatoknál vagy valamelyik már elismert műépítőnél... csakhogy engedjen meg, ön teljességgel nem volt rászorulva arra, hogy azonnal keressen... ön kívárhatta volna a jobb jövőt... hiszen az ön atyja vagyonos ember!

- Igen, az apám vagyonos ember, de lobbanékony és heves. Különben méltán bosszanthatta, hogy a két fia közül az egyik semmit se csinál, csak játszik és költ, a másik pedig tanul, próbálkozik, kész volna a csillagokat lehozni az égből, de olyan élehetetlen, hogy egy fityinget nem tud megszerezni. Azt hiszem, rám még jobban haragudott, mint az öcsémre; attól legalább sohase várt semmit, minden reménységét belém helyezte, és huszonnégy éves koromban, miután addig folyton taníttatott, én is csak ott voltam, ahol az öcsém; mind a ketten az öreg úr nyakán élősködtünk. Elég az hozzá, egy rossz órájában, amikor az öcsémért nagyobb összegű játéktartozást kellett kifizetnie, azt vágta az arcunkba, hogy ingyenélők vagyunk.

- No és?

- No és a többit elképzelheti. Ha más ember sért meg ilyen mélyen, és nem az apám, azon az emberen keresztülgázolok. Az apámtól természetesen nem szerezhetek elégtételt, de azt az apámtól se nyelem le, hogy engem ingyenélőnek nevezzen. Még abban az órában elhagytam az apám házat.

- Összezőrdült az atyjával, ilyen csekélység, egy szó miatt, melyet az atyja ingerültségében ejtett ki, s amelyet ő nem is úgy gondolt?!...

- Nem zördültem vele össze, csak nem tűrhettem el, hogy még egyszer, joggal, ingyenélőnek mondhasson. Meg akartam élni a magam emberségéből, és elmentem hazulról azzal az elhatározással, hogy az apai ház küszöbét nem lépem át mindaddig, míg nem lesz vagyonom.

- És Don Ruy eltúrta azt, hogy ilyen nevetséges okból hosszú ideig tartó, talán örök elidegenedés támadjon apa és fiú között?... hogy elváljanak évekre, meglehet, mindenkorra?... és hogy ön tönkretégye a jövőjét?

- Az apám is konok, mint én; hiszen az ő vére vagyok. Különben meg kell vallanom, később megbánta a heveskedését. Üzent, hogy megbocsátja a szökésemet. Kerestetett; nyomomba akarta uszítani a rendőrséget, amely persze semmit se tehetett volna ellenem, mert nagykorú vagyok, és nem követtem el semmi olyast, ami jogot adott volna a rendőrségnek arra, hogy beleavatkozzék a dolgaimba. Aztán magándetektíveket fogadott fel, hogy fedezzék fel a rejtékhelyemet. De én olyan jól eltűntem, hogy hiába kerestek.

- S ha én most nyomban sürgönyözök Don Ruynak?

- Céltalan volna. Mire az apám ideérne, én már más városban leszek. Valahol messze; s nem mondom meg önnek, hogy hol. Letartóztatni nincsen módjában, de azt hiszem, bele is fáradt...

- Hogy önt ne lehetne letartóztatni?!... De hiszen álnéven bolyong a világban!

- Nem én. Bejelentem én mindig az igazi nevemet is. A Cumberland II.? - az csak művészi név! Mintha azt mondanám: Pulcinella.

- Már bocsásson meg, kedves José Maria, de amit ön művel, az tisztára örülség! Tudom, hogy igen furcsa teremtsései vannak a jóistennek, tudom, hogy ezek a furcsaságok fölötté változatosak, tudom, hogy az emberi lélek rendkívül bonyolult gépezet, és hogy az emberek gondolkozása a végtelenségig különböző lévén, nincs az a bolondság, amelyre ne akadna vállalkozó, de azért el merem mondani, hogy önnél nagyobb bolondot keveset láttam szabadlábbon... Ne haragudjék, hogy így beszélek; öreg ember vagyok, önöknek jó barátja, s ha a szavaim gorombák is, a világért se akarnám megbántani.

- Nem bánt meg, kedves Villegas úr, mert tudom, hogy száz ember közül kilencvenkilenc úgy gondolkodik, ahogy ön. De már én olyan vagyok, amilyen; kasztíliai vagyok!

- Látom a kasztíliai érzékenységet, de őszintén szólva, nem látom a kasztíliai büszkeséget. Mert - engedje meg még ezt a bizalmasságot is! - ön nagy hidalgó ugyan a szegény Don Ruyvel szemben, de már nem olyan nagy hidalgó az egész világgal szemben. Mert végre is, az a mesterség, amelyet ön most folytat, nem valami előkelő foglalkozás, sőt... hogy is mondjam?... legjobban lesz, ha megmondom kerekén... egy kissé világcsalás!

- Ebben ön téved. Nem előkelő foglalkozás, az igaz, de a cipőkészítés se előkelő foglalkozás, s azért a varga sokkal tisztességesebb ember lehet, mint akárhány királyi kincstartó. Nem előkelő foglalkozás! Persze hogy nem előkelő foglalkozás, ha az ember pénzért mutogatja, hogy mit tud! Sokkal szebb foglalkozás, ha az ember a várkastélyában ül, és beszedi a jövedelmeit. De sohasem előkelő, ha az ember a közönség garasaiból él s a közönség tetszéséből eszik, vagy nemtetszéséből koplal. És szorosan véve semmiféle pénzszerzés nem előkelő. Pénzt örökölni sokkal előkelőbb. Nekem azonban, legalább egyelőre, szerezni kell a pénzt; és nem nagyon válogathattam a foglalkozások között, mert a házépítésen kívül, amely tudományomnak semmi hasznát nem vehetem, csak ehhez az egy dologhoz értek; a gondolatolvasás mesterségéhez. Hajdan, mint műkedvelő, sportot találtam benne; nagyobb tökéletességre tettem szert ezen a téren, mint a többi ember; most tehát, mikor rászorultam a pénzszerzésre, ebből élek, mert egyébhez nem értek, s mert ezt jobban tudom, mint más. De

kereken tagadom, hogy ez a mesterség „egy kissé világcsalás”; éppolyan tisztességes mesterség ez, mint a cipőkészítés vagy a házépítés.

- A gondolatolvasás?

- Látom, hogy ön engem kóklernak néz, és hogy ezt a szót: „gondolatolvasás” - meglehetősen félreérti. Hát ha én azoknak, akik egy líra belépődíjat fizetnek, valami affélét bizonygatnék, hogy le tudom olvasni akárkinek a homlokáról, mit gondolt az imént, vagy mit gondol ebben a pillanatban: akkor önnek igaza volna, s akkor engem ki kellene seprűzni a világból.

- De hát mit csinál ön tulajdonképpen?

- Többféle mutatványom van; ha elmondom önnek a legegyszerűbbet, megérti valamennyit. A legegyszerűbb mutatványom az, hogy: megtalálom az elrejtett gombostűt. Engem becsuknak valahová, az impresszáriómmal együtt, neki se szabad tudnia, hol van az eldugott tárgy: ne mondhassa senki, hogy összejátszunk, hogy ő árulta el nekem a rejteket, valami titkos jellel... ó, a gyanúsítás mindig nyomon követ!... Mialatt mi foglyok vagyunk, a nézők elrejtik a tűt; akárhová, akármelyik emeleten, ha akarják: a pincében vagy a padláson, ha akarják: az épületen kívül, valahol a harmadik házban. Azután bekötik a szememet, én pedig megfogom egy olyan nézőnek a kezét, aki tudja, hogy a gombostű hol van, s ujjaim hegyét ennek az embernek az ütőerén tartva, megindulok. Én megyek elől, ő csak követ, és kendővel a szememen, tehát vakon, egyenesen oda megyek, az ismeretlen épület labirintusain keresztül, ahol a gombostűt elrejtették; ha más házban rejtették el, kivezetem emberemet az utcára, megtalálom a házat, s megtalálom a tűt.

- És hogyan lehetséges ez?

- Úgy, hogy, bár én megyek elől, voltaképpen ő vezet engem, nem mindig gyorsan, de mindig biztosan. Én tudniillik az ő gondolataiból olvasom ki, hogy merre menjek; nem szóval árulja el a rejtekhelyet, hanem a gondolataival. Mert minden gondolatára reagál a szív működése, s ütőere mozgásának még oly csekély elváltozásait is megérezem, az ujjaim hegyén át. Ha ő ellenséges indulattal van irántam, ha rosszhiszemű, s azt akarja bebizonyítani, hogy szemfényvesztő vagyok, ha gondolatában félrevezet, ha más helyre gondol, nem az igazira, s más utat jelöl ki elméjében, nem az igazit: akkor sohase találom meg a tűt, akkor odamegyek, ahová csal. De ha megengedi, hogy olvassak a gondolatában, ha az igazi helyre gondol, s arra, hogy jól megyek-e: akkor az ő ütőere biztosan vezet engem, mert folyton elárulja, jó útra léptem-e, mindig megmondja: „víz”... „tűz!”... „nem”... „igen!” Ez az egész; nagyon egyszerű dolog, de tessék utánam csinálni. Megmondom, mi szükséges hozzá. Először is rendkívül fejlett tapintóérzék. Nézze, milyen puha, finom kezem van; az ujjaim hegyének az érzékenysége kivételes. Azután az egész idegrendszernek hasonlóan kivételes érzékenysége, fogékonysága, ingerlékenysége. Nálam ez is megvan, s az, amit előadok, egyre fokozza ezt a fogékonyságot. A mesterségem ára az, hogy gyorsan, de biztosan aláásom az egészségemet, mert hogy fel ne süljek, ápolnom kell a betegségemet, s a tréning napjain mesterségesen idézem elő, temérdek teával és fekete kávéval, az idegeim ingerlékenységét. Pedig rendes körülmények között amúgy se tudok aludni; csak olyankor alszom, mikor már az orrom hegyén a lélek; ilyenkor altatószereket használok, s napokon át fekszem egész vagy félálomban, hogy aztán ismét egész napokon át folyton ébren legyek. Mert a mutatványaimhoz beteges éberség kell, s azonkívül rettenetes figyelem, a felfogóképességnek kivételes erőmegfeszítése. Mondhatom, mindig össze kell szednem minden megfigyelőerőmet. Azután nagy gyakorlat kell hozzá, és higgye el, nem közönséges lelki erő. Mert a megerőltetés olyan nagy, hogy az ember könnyen kidőlhét a feleúton, ami itt a teljes felsülést jelenti. Nem képzelem, mennyire kimerít egy-egy fogasabb feladat. Ha az előadásomnak vége; csurog, nem, ömlik rólam az izzadság, a

homlokom csupa verejték, s még napokig rettentően fáj a fejem. Gondolja, hogy nem érdemlem meg, amit szerzek? No, lehet, hogy nem érdemlem meg. Amit teszek, nagyon kicsinyes, igaz. Csakugyan nem mozdítja elő az emberiség jólétét, aki megtalálja az elrejtett gombostűt. De hogy ez nem tisztességes kenyérkereset, azt már senki se mondhatja. Amit egy líráért megmutatok, azt érdemes megnézni, már csak azért is, mert nemigen van még egy másik ember, aki ugyanezt szintén meg tudná csinálni. Aztán keservesen megszolgálom a kenyeremet; megdolgozom azért a kis bevételért, amelyet némelykor nem veszek be. És végül az egészségemet adom érte, hogy megélhessek; azt hiszem, az életemből már több esztendő t árultottam el, mint ahány éve annak, hogy ezt a mesterséget folytatom, és bizony potom pénzt kaptam érte. Hol itt a világsalás?

- Nemcsak a „világsalás” szót vonom vissza, hanem a „kissé”-t is. Fogalmam se volt a mutatóványairól, s abból, amit mond, látom, hogy ez komolyabb mesterség, mint képzeltem... az orvosokat különösen érdekelheti. De egyben megmaradok a véleményemen. Bizony, kedves José Maria, kár, hogy ezt a sok munkát, ezt az éber figyelmet, ezt a nagy lelki erőt, és mindezeket a kivételes képességeket, általában egész komolyságát, tanultságát nem fordítja valami érdemesebb dologra.

- De ha nem építhetek házat!... Mit csináljak?!

- Különösen nagy kár, hogy még hozzá az egészségét is aláássa. Meg vagyok győződve, hogy ennyi fáradsággal és ennyi szellemi erőfeszítéssel más téren fényes sikerekre tenne szert, anélkül hogy kénytelen volna az életéből újabb és újabb esztendőket adogatni el... Egyébként hogyan jövedelmez a mestersége? Szerez legalább vele? Gyűjthet így akkora vagyont, amely lehetővé teszi, hogy egypár év múlva visszavonulhasson és a pihenésnek élhessen?

- Hogyan jövedelmez a mesterségem? Nem egyformán. Néha jól, néha rosszabbul. Milanóban nem remélek nagy jövedelmet; a viszonyok nem éppen kedvezők. De sok helyütt szép eredményeket értem el. Hogyan jövedelmez? Hm... Megvallom, zavarba ejt, mert attól tartok, hogy félreértett. Az imént én nem akartam panaszkodni; ó, semmi okom panaszkodni!...

- Bocsássa meg ezt a talán nem éppen helyénvaló bizalmaskodást... Csak az ön iránt való érdeklődés... Szóval, nagyon örvendek, hogy találkoztunk. Amióta Milanóban lakom, olyan ritkán beszélek földivel!... És annak öröme, hogy találkoztunk... Pincér, egy üveg xeresit!... Igaz, most jut eszembe!... Nálam ma nagyobb fogadóest van... legyen szerencsém; nagyon fogok örülni... Tudja, mit? Keressen meg nálam egy gombostűt! Ó, nem akarom kihasználni a többi vendégem szórakoztatására!... de azt hiszem, nem ártana önnek sem... mert sokan járnak a házamba olyanok, akik minden társaságban megfordulnak... és nem rossz reklám volna holnaputánra, ha holnap az én vendégeim az egész Milánót telekürtölik azzal, hogy mit láttak... De koccintsunk! A szegény Don Ruy egészségére!

Koccintottak. Villegas úr ivott, s a gondolatolvasó is megnedvesítette vértelen, vékony ajkát az aranysárga borral.

- Nem parancsol a borhoz piskótát? - kérdezte Villegas úr.

A gondolatolvasó fehér arcát valami érthetetlen pirosság futotta el.

- Köszönöm, nem kérek - felelt.

Ebben a pillanatban a két spanyol asztalkája előtt járó-kelő sokaságból egy borotvált arcú, fehér cilinderes úriember bukkant ki, akinek a szája nyájas mosolyra nyílt.

Volt benne valami a lordból, a színészből és a pincérből: nem lehetett más, csak: impresszárió.

- Kérem, mutasson be! - szólt a gondolatolvasóhoz franciául, de olyan kiejtéssel, mely elárulta, hogy a francia nyelv ismeretét nem a dajkatejjel szívta be magába.

Villegas úr és José Maria eddig anyanyelvükön beszéltek. Most a gondolatolvasó is franciául szólalt meg:

- Kedves Villegas úr, bemutatom önnek a század legügyesebb és legszerencsétlenebb emberét. Művészi nevén Mr. Brownnak hívják, Varsóban ismerkedtem meg vele, nemzetiségére nézve: apai ágon levantei, anyai ágon cserkesz, s mostanság az a foglalkozása, hogy az én impresszárióm. Egészen másképpen gondolkodik, mint én; a filozófiája kissé felszínes; hanem azért nagyon jó fiú. No, Mr. Brown, mi újság?

- Az az újság - felelt Mr. Brown olyan előkelő fesztelenséggel, amelynek láttára José Maria ajka széléről valami mosolyféle lebbent el -, hogy holnaputánra az összes jegyeket elkapkodták. Mindössze két elsőrangú ülés maradt meg... kettő vagy három... három vagy négy, szép, finom sarokülés, valamennyi az első sorban és éppen a középén, a terem legjobb helyén... ezt az öt-hat jegyet magamhoz vettem... és ha barátja netalán parancsol...

- Ó hogyne, hogyne!... - bólintott Villegas úr, aki Mr. Brown fehér mellényének némi zománcszerűségéről azonnal észrevette, hogy akármilyen kifogástalan José Mariának az öltözete, a gondolatolvasó már gyakrabban láthatott borús napokat.

- De semmi esetre! - tiltakozott José Maria. - Ön, akit talán szabad atyai barátomnak neveznem, nem fog megsérteni azzal, hogy visszautasítaná azt a páholyt, amellyel tiszteletemet óhajtanám kifejezni.

Villegas úr ezt nem utasíthatta vissza. Törte a fejét, mi módon viszonzhatná a szegény hidalgó udvariasságát, s közben egy pohár xeresit töltött Mr. Brownnak.

Mr. Brown azok közé tartozott, akik, ha egy pohár jó borral kínálják meg őket, a borhoz és a kínáláshoz fölöslegesnek találják minden magyarázatot, minden titulust. Nem hiányzott belőle az „élni tudás”, s ezzel együtt jár, hogy az ilyen csekélységet, barátok között, még csak egy pillantással se veszi észre az ember. Elővett a tálcáról egy piskótát, belemártotta a xeresibe, eltüntette, aztán egy másik piskótát csípett fel, és ezt is megmártogatta, olyan mozdulattal, amelyet csak valami párizsi színésznőtől le lehetett el.

- Arról beszélgettünk - szólt Villegas úr, akinek figyelmét ez a bájosan hanyag előkelőség nem kerülte el -, hogy nekem nagy örömet okozna és a holnaputáni siker érdekében talán nem volna haszontalan, ha az én kedves José Maria barátom nálam is bemutatná ma este egy kisebb társaság előtt, amit holnapután a nagy nyilvánosság elé visz. Az ilyesmi reklámul szolgálhat.

Mr. Brown piskótájáról felpillantott a beszélőre. Azt szerette volna kifürkészni: kérhet-e ezért és mekkora összeget? De José Mariának egy tekintetéből, mely villámokat lövellt rá, nyomban megértette, hogy ez a reménység is csalfa reménység volt, hogy mint már annyiszor, most is újra csalódott!...

- Nagyon köszönöm szívességét, kedves Villegas úr, de nem élhetek a szerencsével, mert akármilyen jólesnék is a reklám, kifáraszthatna, ha ma is dolgoznám; azután meg, ilyen rövid idővel a föllépés előtt, tökéletes nyugalomra van szükségem; a holnapután szükséges erő kockáztatása nélkül nem mehetek nagy társaságba...

- Lárifári - vágott közbe Mr. Brown. - Biztosíthatom, kedves Villegas úr, hogy mindenesetre elmegyünk!... Hogyne mennénk el!... Miért ne mennénk el!...

Villegas úr is rajta volt, hogy eloszlassa José Maria aggodalmait. A gondolatolvasó azonban megmaradt amellett, hogy köszöni a meghívást, de nem élhet vele.

- Már pedig nekünk erre a reklámra szükségünk van - erőszakoskodott Mr. Brown, aki, úgy látszik, tisztában volt vele, hogy miért vonakodik José Maria olyan állhatatosan. - Mert, barátok közt nem titkolom el ön előtt, hogy a jelen pillanatig még egyetlenegy jegyet se tudtunk eladni! Egyetlenegy se! - ismételte vészjósló nyugalommal.

José Maria elnevette magát.

- Mindig kitör belőle a lengyel! - szólt spanyolul Villegashoz. - Különben jó fiú, és nem tehet róla, hogy lengyelnek született s mindig lengyel marad! De azért ne képzelje, kedves Villegas úr, hogy mi afféle éhenkórászok vagyunk. Csak a balsikertől való félelem beszél belőle; az aggodalom elvette az eszét.

- Hiába beszél spanyolul - haragudott Mr. Brown -, nem fogja félrevezetni, nem engedem, hogy félrevezesse Villegas urat!... Én megmondom, amit mondani akarok, és kijelentem, hogy ebben az egyben már nem fogok engedni. Végre is az impresszárió dolga, hogy az efféléről határozzon. Én vagyok az impresszárió vagy ön? Nos, ha én vagyok, akkor elmegyünk. Minden bizonnyal, kedves Villegas úr, minden bizonnyal.

- Ön elmehet, de én nem megyek el.

- Akkor itthagynom önt végképpen. Nem bajlódom tovább az ön ügyeivel. Keressen magának más impresszáriót. Én nem szaladgálok tovább. Ön eszeveszettül makacs. Elmegyek ebben a percben. Adja el a jegyeit önmaga. Itt vannak.

És odadobott az asztalra egy nagy halom cédulacsomót, amelyet négy különböző zsebből kotorászott elő.

- Bánom is én, menjen el! Majd visszajön!

- Persze hogy visszajövök. Mit csináljak itt, Milanóban, ön nélkül?! Én nem produkálhatom magamat!... mit tegyek?... a hatalmában vagyok! De ez nem ok, hogy visszaéljen a helyzettel! Nem ok, hogy szeszélyből megtagadja azt, amit az ügyvezetőség szükségesnek tart!

- Vegye figyelembe az ügyvezetőség kívánságát - szólt közbe Villegas úr -, és ígérje meg, hogy eljön. Ha estig mást gondol: megkeres egy gombostűt. Ha nem: ígérjük, hogy egy szóval se fogjuk erőltetni. De mindenesetre a vendégem lesz!

José Maria lassanként megingott. Attól tartott, hogy ha sokáig vonakodik, Mr. Brown túlságosan közlékeny talál lenni. Nem akarta, hogy mai körülményeit és életmódját Villegas úr apróra megismerje; inkább megígérte, hogy elmegy. Földije megmutatta, hogy a Galériának melyik házában lakik, kifizetett egy üveg xeresit és tizennyolc piskótát, aztán elbúcsúzott tőlük.

Mikor már vagy tízlépésnyire volt asztaluktól, a gondolatolvasó szemrehányással halmozta el impresszárióját.

- Megint szép jelenetet csinált nekem, minden igaz ok nélkül! Azt hiszi, Villegas nem találta ki, hogy ön miért kapaszkodott bele erőnek erejével, noha önt nem is hívta?!...

- Az volna csak a szép, ha önt az impresszáriója nélkül hívnák meg valahová, azért, hogy kizsákmányolják az ön gondatlanságát és meglopjanak mind a kettőnket!...

- Ugyan, mit komédiázik, hiszen nem vagyunk idegenek között!... Gyönyörű ötletei vannak, mondhatom! Ez a Villegas engem még a jólétben ismert; pokolian kellemetlen rám nézve, bár ön ezt nem méltányolja, ha az ilyen ember belelát a gyomromba!... Aztán semmi kedvem elmenni. Miért menjek el? És ön nem nyugodott addig, míg meg nem ígértette velem!...

Mr. Brown a sokféle „hanyag előkelőség”-nek nevezett mozdulattal dőlt hátra székén, olyan fagyos arcot vágva, amilyen a Szardanapálé lehetett, amikor már mindent megízlelt, és mindenbe beleunt. És azon a hangon, amilyen a művészek a színpadon beszélnek egymáshoz, alig mozdítva meg az ajkukat és tompán, hogy a közönség ne hallja őket, így szólt, utánozhatatlan előkelőséggel:

- Nem bánom, de már torkig vagyok ezzel a bűdös éhezéssel. Éhes vagyok; enni akarok.

- Először is, ön ismét csalódni fog, Mr. Brown, mert nem vacsoráról van szó, csak száraz mulatságról, teárról és művészetről...

- Ó, majd csak találunk ott valami ennivalót is!...

- És másodszor, ön voltaképpen csak most kezdi, én pedig már harminchat órával ezelőtt kezdtem meg ezt a legújabb böjtölőrezsimet, és azért mégse panaszkodom.

- Hja, ön jóllakik filozófiával is! De az én gyomromnak másféle követelése is vannak.

- Eh, a gyomor nem olyan követelő, csak némelyik ember túlságosan elkényezteti magát! Ön nem akarja elhinni nekem, hogy az emberi szervezetnek valójában sokkal kevesebb táplálékra van szüksége, mint amennyit az örök emberi telhetetlenség, az ínység, a mindig túlságos mértékben kielégített s éppen azért falánk vágy, a túlságos gyakorlat által fokozott inger, a gyomor idegessége s a második természetté vált rossz szokás diktál be az emberbe.

- Ön szerencsés ember, mert ön filozóf. Ön ki tudja számítani, hogy: ennyi és ennyi súlyú fehérjét, továbbá ennyi és ennyi súlyú szénhidrátot vett be, ez az állati élet fenntartását ennyi és ennyi ideig teszi lehetővé - és ez önnek elég. De az én gyomrom ordít.

- Ez tévedés. Ön ordít és nem a gyomra. A gyomra szerény, csak a pszichéje követelő. Különböztetés gyanúja nélkül nem értem ezt a követelőzést. Tegnap egy nagy cipő nagyságú süteményt kerített valahonnan... nem akarok tapintatlan lenni, és nem kutatom ennek a rejtelmes ügynek a részleteit... most pedig annyi piskótát kebelezett be... mondhatom, sokféle jártam már a világban, sok mindenfélét láttam, de hogy valaki egyszerre annyi piskótát evett volna meg!...

- Nagyszerű! Úgy segítek magamon, ahogyan tudok! Csak nem fogok éhenhalni azért, mert önnek a szeszélye így kívánja?! Végre is kettőnk közül csak én vagyok részvétre méltó. Mert én kényszerűségből koplalok, míg ön szabad akaratból. Ha olyan valaki koplal, aki elvből koplal, az hagyján; ám legyen tetszése szerint; úgy kell neki! De én ártatlanul koplalok. Hogy jutok én ahhoz, hogy én is koplaljak, mert ön koplalni akar, mert önnek ez, úgy látszik, szenvedélye?! Vagy nem önmaga akarta így? Ha hallgat rám, akkor most nem volna semmi gondunk. Ehhez nem kellett volna egyéb, csak egy föllépés. Ha egy legelső rangú fogadóban szállunk meg, és két termet nyitattunk az első emeleten, ha magunkhoz méltóan vonulunk be a városba, ha beleegyezik, hogy a titkárságként szerepeljek és legalábbis lovag úrnak címezzem - pedig ön tulajdonképpen előkelő ember volna, vagy mi?! -, akkor most ehetnénk, ihatnánk, pezsgőzhetnénk hitelbe, annyit, amennyit akarunk, s ha kedvünk támadna pénzt csörgetni a zsebünkben, egyszerűen bemennék a szálló irodájába s azt parancsolnám, hogy adjanak ide ezer lírát. Pénzt söpörnék be, pénzt vennék magunkhoz, pénzt markolnánk, ha a zsebünkbe nyúlunk! De ön makacsodott. Önnek egy zugfogadó kellett, ahol már a harmadik napon számlával álltak elő, ahol vasárnap óta egy darab sajtot se kapunk hitelbe, és én itt állok, ártatlanul, éhesebben, mint egy sakálcsorda, pénz helyett belépőjegyekkel a zsebemben, néhány

piskótával a gyomromban, és ön nekem - bölcsekedik!... mikor én Arisztotelész, Kant és Spinoza összes gondolatait odaadnám egy tál spagettiért!

- Kibírja! Legyen nyugodt, kibírja! Látott már ön más szeleket is! Nekem pedig egészen mindegy, hogy azokon a napokon koplalok-e, amikor a vasúton ülünk, és utazunk új hazát keresni, vagy pedig olyankor böjtölök, mikor paloták közt járunk és megbámuljuk a gazdagok fényűzését... Egyremegy, higgye el, egyremegy. Mert ön nagyon jól tudja, hogy én nem szeszélyből mondtam önnek ellent, hanem józanságból. Megpróbáltuk egypárszor, amit ön itt is ajánlott, és bebizonyult, hogy ez a rendszer nagyon rossz rendszer. Mire megtarthatjuk az előadást, vagy legjobb esetben: előadásainkat, s mire hozzájutottunk a tiszta jövedelemhez, addig a számlánk olyan rengetegre nőtt, hogy sohase maradt elég pénzünk a továbbutazásra. Meguntam, hogy mindig mindenünnen a szálló kapusától kölcsönzött pénzen utazzunk el a harmadik osztályon, egypár garas ára cseresznyével a zsebünkben. Nem csalogat meg senkit, de ez nagy szépséghiba volt a viselkedésünkön, és nem is valami nagy okosság, mert önnek most aligha volna oka a panaszos bögsre, ha például legutoljára is, Firenzében, nem fizetünk annyit az első emeleti termékért!

- Szépséghiba! Persze ha ön ilyenkor is az esztétikával bíbelődik!... Az esztétizálás, kérem, gazdag embereknek való multság, akik unalmukban már nem tudnak mit csinálni, tehát folyton azon törik a fejüket, hogy mi hibát lelhetnek másokban, s ha csak messziről megérik a szegénység szagát, már finnyáskodnak. De a magunkfajta munkásembernek nem szabad finnyásnak lennie. Élnie kell, ahogyan lehet, mert nem az a cél, hogy éhenhaljunk. Tudom, hogy ön ezt nem ismeri el, és éppen ez a mi bajunk! Hol volnánk már, ha önnek véletlenül nincsenek rögeszméi! Hja, persze ha az ember annyira spanyol, hogy a kölcsönnek még a gondolatától is iszonyodik - pedig maga az állam is minduntalan kölcsönre szorul! -, bizony ez a fényűzés egy kissé sokba kerül! De hogy jutok én ebbe a krédóba?!... hogyan, miképpen, cur, quomodo, quibus auxiliis jutok bele én, éppen én?! Sírni szeretnék, ha arra gondolok, hogy ön micsoda puritánna tett engem! Önnek csak akarnia kellene, és annyi kölcsönt vehetne fel, amennyit akar. Önt olyan föllépéssel s olyan bizalomgerjesztő arccal áldották meg az istenek, hogy mondhatom, halálos vétek, ha ezt az égi adományt parlagon heverteti. Csak meg kell jelennie, és még a Wertheim-zárak is felpattannak. De hiába. Mert képtelen vagyok rábírní ön, hogy egy kis kölcsönért megmozduljon; a legártatlanabb, a legszendébb kölcsöntől is visszariad; sőt minduntalan megesik, hogy még azt a kölcsönt is visszautasítja, amely ön-ként kínálkozik, amely úgyszólván a keblére dől, a nyakába borul önnek! Velem kacérkodnék a kölcsön, a kutyafáját! De milyen galádul csúfolódik az emberrel a sors! Engem, akinek jó fejem, tiszta eszem, világos látásom van, azzal átkoztak meg az istenek, hogy: minden szavammat bizalmatlanság fogadja, és minden lépésem gyanút kelt. Elég mutatkoznom, és az emberek ösztönszerűleg begombolkoznak; vagy ha nagyon meleg van: minden második halandó úgy beszél velem, hogy jobb kezét a kabátja belső zsebében tartja, és görcsösen szorongatja a tárcáját. Nem mondom, hogy mostoha volt hozzám a természet, de megtréfált, mert azzal fizetett ki, hogy a szerelemben legyen szerencsém s ne a pénzügyekben. Nézze meg jól az én arcomat. Ez az arc az, mely minden szobaleányt és minden fēlvilági nőt megőrjít, sőt ha elmondanám önnek, hogy milyen hódításokat tettem a legjobb körökben, ön vagy kétségbe-esnék a világ romlottságán...

- Vagy pedig azt mondanám, hogy ön egy negyedóraig se tud meglenni anélkül, hogy valakit el ne akarjon kápráztatni, és olyankor, amikor én nem ülök fel önnek: magamagát áltatja.

- Mondom, hogy nem ejtettek ki egy szót, amely bizalmatlansággal ne találkozzék. De hát ön azt képzei, hogy én nagyra vagyok a szerelmi sikereimmel? Ördögöt! Arról nem is beszélek, hogy ha most egy nagy fazék káposztaleves és a szép Heléna között kellene választanom,

becsületszavamra egy pillanatig se haboznám... Csak annyit mondok, hogy egész szerelmi jövőmet odaadnám azért, ha olyan arcom lehetne, amilyen önnek van, mert az ön arca kezes báránnyá varázsolja a vérszopó uzsorást is; és ez már beszéd! Mit érek vele, hogy mosolyomtól elolvadnak a nők, ha komoly üzleti fejtegetéseimre igazi szerelmeim: a pénzemberek csak gúnyos vigyorgással felelnek?! Nem ezt, nem ezt kértem én osztályrészemül, de születésem pillanatában a végzet tréfálkozó kedvében volt, és úgy rendelkezett, hogy a szerencse mindig csak asszonyi alakban keressen fel, és én emiatt egy életen át pukkadozzam mérgemben. Ön pedig, akinek a legnagyobb szerencse pottyant az ölébe, mert okos embernek a bizalomgerjesztő arc százazreket érő forgótőke, véka alá rejtőzik ezzel a könnyfakasztóan becsületes ábrázatával, amely nekem többet érne minden pénzverő gépnél! Most is! Látott valaki ilyet?! Hallott valaki ilyet?! Itt van egy gyönyörű kövér spanyol; az isten is fejős tehénnek teremtette, sőt nem is fejős tehénnek, hanem hízott tyúknak... meg lehetne enni egyszerre. Úgy pottyán közibénk, mint ahogy a mesékben a sült galamb repült a dologtalan, boldog emberek szájába... és éppen a legjobbkor! Mint a vérmességtől folyton szédülő ember, szinte várja, hogy eret vágjanak rajta... Ismeri önnek egész úri atyafiságát, önt magát is minden fenntartás, minden rejtett gondolat, minden gyanakvás nélkül becsüli: kettejük találkozásából a korlátlan hitel égi szikrája pattan ki... És a hízott jószág, a zsírjától fulladozó merinói ürü, ismervén rendeltetését, vár és egyre várja a taglót... Nagy kínban van, mert nem tudja, milyen szavakkal ajánlja fel önnek tárcáját, csekk-könyvének legszebb lapjait, hitelét az angol banknál, házáat, villáját, szántóföldjeit, szélmalmaikat, mindent, amit ön akar... És ön, ön, aki már kéket és zöldet lát az éhségtől, mert ha nem csalódom, már harmadnapja viszi túlságba a vegetáriánus életmódot... egy örökkévalóságig tartó üres csevegés után, mely engem előbb izgatottá, aztán hisztérikussá s végül lázas beteggé tett - mert már egy végtelesség óta egyre szenvedélyesebben, egyre ingerültebben vártam, és vadul kalapáló szívvel, a lélegzetemet is elveszítve vártam, hogy mikor tér rá ön, végre, valahára a fő dologra... - ön elereszti őt úgy, ahogy jött!... elbocsátja őt, mi több: kimentí karmaim közül, anélkül hogy átvenné azt a sok, sok ezer lírát, amely neki már a száján lebegett!... sőt anélkül, hogy megadóztatná legalább öt líra erejéig!

- Soha, Mr. Brown, soha!

- Persze, a rögeszme! Hát, kedves mester, én tudom, hogy ön kiváló, tudós, nagy elméjű ember... sőt ritka ember... mert én méltánylom a művészetét is... az egész világon a legjobban én méltánylom... sajnos, csak igen kevesedmagammal méltánylom... De akármilyen szembezőkők az ön jelességei... engedje meg kijelentenem, hogy önön már nem lehet segíteni, mert mindig életterlen volt, és mindig életterlen marad. Életterlen és nem tébolyodott, ő nem, mert ön a tébolyodottságot csak színleli, csak szemérme palástjának használja... de életterlen, rettenetesen életterlen!

José Maria elmosolyodott.

- Éppen azért társultam egy élettermes emberrel, mert én életterlen vagyok. Én bizony nem értek hozzá, hogyan kell közvetíteni a művészetet a közönséggel, hát kerestem egy élettermes embert. De úgy veszem észre, hogy ez az élettermes ember is átkozottul nehezen tud zöld ágra vergődni, mert a legutolsó eredmény az, hogy ez az élettermes ember ugyanott van, ahol én vagyok, sőt az élettermes ember még jobban kékül-zöldül, mint én, az életterlen! És míg én valamiképpen belenyugszom sorsomba, vagy legalább nem zúgolódom, az élettermes ember szeretne fellázadni, de nem tud... nagy kedve volna itthagyni a faképnél, de hozzám van kötve, az életterlenhez, mert nélkülem nem tud mit kezdeni!

- Sohase csúfolódjék, mert én csakugyan élettermes ember vagyok. Én például nem követnék el olyan bolondságot, hogy végigéhezzem Közép-Európa összes nagyvárosait, egy olyan

impresszárió társaságában, akinél szerencsétlenebb nótás még nem született erre a világra, ha csupán egy pár soromba, egy rövid levélkébe kerülne, hogy hazamehessek, és visszaüljek a jólébe. Nekem, kedves mester, volna annyi sütnivalóm, hogy már régen megírtam volna az apámnak azt a bizonyos levelet, amely tudatja vele, hogy minden meg van bocsátva... vagy be-toppannék hozzá, minden bevezetés nélkül, és fűtülnek Mr. Brownra. Aki ilyen elemi dolgot mulaszt el, akár mint vélekedjék egyébként a jelzőlog nélkül való kölcsönkérésről, az joggal mondható élheterlen embernek. Én ilyen szarvashibát sohase követtem el; az én lelki-ismeretem tiszta. És azt mondhatnám, hogy nem ismerek nálam élelmesebb embert. Igaz, hogy hiába vagyok élelmes, mert nekem soha semmi se sikerül, de ez nem az én hibám.

- Ez csak a rémséges, az égbekiáltó, a szemtelen balszerencse, ugye?! Nem, Mr. Brown. A filozófia arra tanít, hogy semmi se történik ok nélkül. A balsiker, ok nélkül, nem üldöz senkit. Mindig az emberben van a hiba.

- Akkor az arcomban van a hiba, de nem a pszichémben, mint ön szokta mondani. Talán az arcom kifejezésében. Vagy annyira meglátszik az egész megjelenésemen, hogy tetszem a nőknek, hogy a férfiak csak irigységgel és kajánsággal tekinthetnek rám, s így előre meg volt írva, hogy a szerelmet kivéve, semmiben se lehet szerencsém. Minden tündér ott volt a bölcsőmnél, csak a szerencsegolyóbison utazó tündért felejtették el meghívni. De az élelmesség tündére ott volt. Aminek bizonyosága az, hogy, ámbátor semmihez sem értek a világon, az impresszárióságot kivéve, ismereteim, ha enciklopédikusak is, mindenesetre fölötte hézagok, és ámbátor a világ legélheterlenebb, legholdkórosabb emberével szövetekeztem arra a célra, hogy üzletet csináljak: ezzel a holdkórossal is megkerestetem a mindennapi piskótámat. Megélni egy olyan élheterlen ember keresete nyomán, amilyen ön!... ennél nagyobb élelmesség már nem képzelhető.

- Gratulálok az élelmességéhez!... de jól van, nem vitatom el többé ezt az erényét. Annyi bizonyos, Mr. Brown, hogy az ön balszerencséje még az én élheterlenségemet is túlszárnyalja. És így olyanformán bolyongunk a világban, mint a vak és a sánta, akiknek a története az ön enciklopédikus ismereteiből aligha hiányzik. Ön egy sántát cipel a hátán, de világtalan lévén, kissé sokat bukácsolunk, sőt mondhatnám, hogy minduntalan a földhöz vágódunk. Mindegy, Mr. Brown; azért bolyongjunk tovább.

- Úgy érti, hogy keljünk fel, és menjünk sétálni?

- Ha úgy akarja. Közeledik a villásreggeli ideje: sétáljunk el!

Egy perc múltán már benne voltak abban a tömegben, amely a Galériából a dóm felé hömpölygött. Szép időben, déli verőn a Galéria olyan népes, hogy az idegennek egy pillanatra úgy tetszik, mintha Párizsban járna. Alig tudtak előrehaladni.

De még ebben a nagy tömegben is feltűntek azok előtt, akik csak azért mennek ki az utcára, hogy minél több ismerős és ismeretlen embert lássanak. A gondolatolvasó érdekesen halvány feje kimagaslott a sokaságból; Mr. Brown pedig a szemébe mosolygott minden csinosabb fehérszemélynek. Fehér mellényének sajátságos zománcszerűségét csak az avatottabb szem vehette észre, s mozgásának könnyedségéből, fesztelenségéből olyan gondtalanság, vidámság és előkelőség sugárzott, mely a hazaigyekező ruhapróbáló kisasszonyokra csak a legkellemesebb hatással lehetett. De a kalapskatulyát cipelő kis nőcskék között is akadtak, akiket ez a hódító mosoly álmódzóvá tett, s akik, miután Mr. Brown tovalebent, így sóhajtoztak magukban:

- Istenem, mikor csípek fel már egy ilyen nábobot!

És ki tudná, hogy ezen kívül még mennyi szerencséje volt?!

Este tíz órakor José Maria és Mr. Brown beállítottak Villegas úr házába.

- Mire határozta magát? - kérdezte Villegas úr a gondolatolvasótól.

- Ha ön megengedi, előadom mindazt, amit tudok.

(Arra gondolt, hogy hátha nem tud ellenállni a kísértésnek, és mégiscsak enni fog valamit?! Legalább leszolgálja, amit megeszik.)

- Akkor végigvezetem önt minden szobán, mert talán könnyebbségére lesz, ha már ismeri egy kissé a házat.

- Köszönöm - felelt José Maria, s valami bágyadt mosoly vonult át az arcán -, olyankor, ha be van kötve a szemem, sohase botlom el.

- És még egyet. Bemutatom önt mindazoknak, akik tehetnek egyet-mást avégből, hogy önnek holnapután közönsége és kellő sikere legyen, de mindenekelőtt bemutatom Pellegrini grófnénak. Mert Milánóban ma ez a szép asszony gyártja az úgynevezett közvéleményt. Amiért ő lelkesedik, az divatossá válik; amit ő kicsinyel, annak nálunk nem lehet sikere. Meg is várja, hogy az, aki a közfigyelmet egy percre le akarja kötni, előbb bemutatkozzék neki. Már itt van: keressük meg.

Karon fogta José Mariát, s átvezette a szomszéd termekbe.

Büfén haladtak keresztül. A gondolatolvasó tejfehér arcán valami könnyed pirosság jelent meg.

Már ekkor a vendégek között elterjedt a hír, hogy eljön az a Cumberland II. is, akinek előadását már két napja hirdetik a plakátok. Sokan ráismertek az arcképéről.

- Valami világfájdalmas vonás van az ajka körül - mondták azok az asszonyok, akik a büfében időztek.

Villegas úr továbbvezette José Mariát, s közben elpletykálta neki, amit a grófnéről tudott.

- Mondhatom, igen veszedelmes személy és sokféleképpen veszedelmes. A törvény előtt felesége egy öreg diplomatának, aki úgy fél tőle, mint a tűztől, s azért, ha csak teheti, elküldeti magát a pokolba, Londonba vagy Japánba, ha pedig Milánóban kénytelen tartózkodni, úgy tesz, mint a strucc: bedugja a fejét a homokba. Az asszony, amint látni fogja, nagyon szép, és már jó ideje zavartalanul éli világát. Igen sok kedvese volt, de a szerelem eddig nem tett rá nagyobb hatást, mint a víz tükörére akármilyen sok evezőcsapás: maga a nagy víztömeg mozdulatlan marad, s mikor az evező tovamonul, egy perc múlva már a víz tükörén sincs nyoma. Mindig ő mondja fel a barátságot, és nagyon hamarosan. Afféle női Don Juan vagy női Faust, aki még nem találta meg azt a pillanatot, melyhez így szólhatna: „Maradj, oly szép vagy!” De azért vagy éppen azért folyton keresi ezt a szép pillanatot; idegesen, lázasan keresi; rémesen kacér, ellenben nagyon jószívű. Hanem vagy igen nagy a becsvágya, s olyan Achillesre vár, aki egyszersmind Apolló, vagy nagyon sokat kellett csalódnia, elég az hozzá, most is ott van, ahol kezdte, mert a barátjaival se törődik többet, mint az öreg diplomatával, s mindig csak az új szerelmet lesi. Ideges türelmetlenségében, unalmában, folytonos lázában minden iránt érdeklődik, s mindenben érezteti a hangulatát vagy szeszélye változását. Ha holnap megtetszik neki valaki, aki a szívére pályázik - mert olyan szép, hogy az elrettentő példák ellenére is bőven akadnak ilyen pályázók -, ismét gyönyörűnek látja a világot, s bizonyosak lehetünk benne, hogy a hangversenyteremben bemutatkozó zongoraművésznak

szerencsés estéje lesz. Ha azonban holnapután olyan valakit vesz észre, aki félénk, vagy egyelőre nem értette meg az üzenetet: „Dites-lui, qu'on l'a remarqué!”... vagy ha mához egy hétre nagyon megcsalódik utolsó szerelmei valamelyikében, akkor az egész világgal éreztetni fogja a rosszkedvét: önnek holnapután nem lesz sikere, s mához egy hétre adhatnak a Scalában akármit, az előadást botrányosnak fogja találni. Azért azt ajánlom önnek, hogy nagyon mélyen ne nézzen a szemébe, mert ön is úgy járhat, mint a többiek, mint a neslei torony áldozatai, ellenben igyekezzék fölkelteni az érdeklődését, mert ez többet érne, mintha az újságok holnap hasábkot írnának önről.

- Azt hiszem, hogy ön egy kissé túloz. Az angyal se olyan, mint amilyennek festik, s az ördög még kevésbé, különösen ha az ördög az asszonyi nemhez tartozik. Aztán meg Milánó nem olyan kis város, ahol egy ember csinálhatná a sikert és a divatot, akármilyen szép, akármilyen előkelő, akármilyen divatos és akármilyen gonosz is ez az ember. De mégis, ezek után megvallo, jobban szeretném, ha nem mutatna be.

- Fél?

- Nem, hanem anélkül hogy művészetnek tartanám, amit csinálok, megbecsülöm azt, ami a kenyeremet adja. Sikert csak ettől várok és óhajtok; a sikert se óhajtom, ha ezt nem a lelki képességemnek köszönhetem, hanem annak, hogy a megjelenésem, az arcom, a tekintetem vagy a mosolyom milyen hatást tett Kirke grófnéra. Nem szeretem a Kirkéket; nem akarok disznóvá változni.

- Ej, ez már túlságosan kasztíliai gondolkozás!... Különben elismerem, hogy egy kissé túloztam, ami megnyugtathatja önt. Nincs szó egyébről, mint hogy illendőségből eleget tegyünk annak, amit ez az asszony joggal megvár tőlem, és aminek az elmulasztása igazságtalanul káros lehetne önre nézve.

- Ahogy parancsolja.

Pellegrini grófnét a nagyteremben találták. José Maria egy kissé megilletődött: az „imádkozó leányok”-nak festenek ilyen arcot.

Villegas úr bemutatta a gondolatolvasót:

- Grófné, megígértem Cumberland urat; íme, itt van. Az igazi nevén Don José Maria Gomez de Silvának hívják; a predikátumait Victor Hugo négy sorban mondja el *Hernani*-ban. A személyazonosságot én magam bizonyíthatom; ismerem az apját, ismerem őt magát is, négyéves kora óta, s nem tévedek a személyében, mert három évvel ezelőtt éppilyennek láttam őt Madridban. Bátran nyújthatja feléje a kezét, ez a szép kéz most is csak nemes ember kezét fogja érinteni.

(Villegas úr nem volt meggyőződve, hogy a grófné kacsója másféle kezet még nem érintett.)

Aztán odábbállott. De a teremben maradt, s más vendégeivel beszélgetve, félszemmél azt nézte, hogy a szépművészetek milánói főfelügyelője, aki az imént kíváncsian emelte fel szép szemét, miképpen fogadja José Mariát.

Bosszúságára azt kellett látnia, hogy a társalgás nem tart sokkal tovább, mint maga a hosszas bemutatás. Úgy látszott, rövid mondatokat váltanak; a gondolatolvasó olyan maradt, mint a jégcsap, s ahogy pár perc múltán a grófnét nagyobb udvar fogta körül, José Maria eltűnt a közelből.

Villegas úrnak úgy tetszett, hogy a grófné olyanformán biggyeszti az ajkát, mint amikor valamit kicsinyleni szokott.

- Szegény földim! - gondolta az emberséges spanyol. - Sohase lesz belőle semmi!

Úgy vélte, a legjobb lesz, ha akkor kezdeti meg vele mutatványainak előadását, amikor már mindenki eljött, és még senki se készül haza, s kérésére José Maria tizenegy órakor dologhoz látott.

Az előadás kezdete a legrosszabbat jósolta. José Maria szerencsétlenségére, mindjárt először egy olyan fiatal úr jelentkezett médiumnak, aki nagyon eredeti szellemnek tartotta magát, s aki a gondolatolvasóban kalandort gyanított. Elhatározta, hogy leleplezi a csalót, s mikor José Maria elmagyarázta neki, hogy mi a tennivalója, az jutott eszébe, hogy nevetségessé teszi Cumberland urat. Fölviszi a padlásra. Vagy ha odáig nem is, a harmadik emeletig mindenestre megsétáltatja. Csak ez járt a fejében, és örömmel látta, hogy a gondolatolvasó úgy indul meg, mintha az ő sugallatát követné. José Maria fölment a harmadik emeletre, egy darabig keresgélt, aztán észrevette, hogy félrevezették.

Kijelentette, hogy más médiumra van szüksége. Villegas úr, aki nem szeretne volna, ha felsül a mutatványaival, s most már féltetni kezdte a pártfogoltját, míg amazok odafent jártak, föltette magában, hogy ő maga áll kötélnek. És ebben az elhatározásában csak megerősödött, mikor látta, hogy José Maria halotthalványan érkezik vissza, szemkötőjével a kezében, tehát: kézzelfogható elismerésével annak, hogy a kísérlete nem sikerült. „Én jobb médium leszek - ajánlkozott Villegas úr -, önnek ideges emberre van szüksége.” José Maria, bár úgy nézte, hogy Villegas úrnak az idegei hajókötel keménységűek, s különben sem szívesen vállalta a házigazdával való szereplést, elfogadta az ajánlatot, mert attól tartott, hogy másodszor is rosszhiszemű médiumra találhat. De elindulni se tudott, s azonnal kiderült, hogy Villegas úr elfelejtette, hová rejtették a gombostűt. Végre, harmadszorra, sikerült a kísérlet: egy szőke kisasszony jelentkezett médiumnak, s Cumberland nyílegyenesen indult a gombostű felé, amelyet nyomban meg is talált, minden keresgélés nélkül. Hogy eloszlassa az első rossz benyomást, megismételte a mutatványt - most már egy jóképű úriemberrel -, tévovázás nélkül haladt le a földszintre, bement a ruhatárba, s kihúzta a gombostűt egy felöltő béléséből.

Már akadt hang, amelyik nem fukarkodott a tetszésnyilvánítással, de a többség még kételkedett.

- Ez semmi - szólt Pellegrini grófné, mikor Cumberland visszatért a terembe -, harmadszorra én is megtalálom.

José Mariának, akarva, nem akarva, elő kellett hozakodnia műsorának mindegyik számával.

A második mutatvány az volt, hogy: a gondolatolvasó teljesíti a társaságnak valamely, előtte eltitkolt kívánságát. Csak annyi segítségre van szüksége, hogy attól fogva, mihelyt a terembe lép, olyan valakinek az ütőerén tarthatja a kezét, aki hallotta ezt a kívánságot.

Elzárták, és efféle feladatokat eszeltek ki számára:

Válassza ki Guicciardini grófné bokrétaájából a hófehér rózsát, és nyújtsa át Bonafede kisasszonynak. Oldja ki Bragadino úr nyakkendőjét, és kösse meg újra. Húzza ki az órát a Pandolfini úr zsebéből, nézze meg, aztán kérje el a Tarchetti úr óráját, győződjék meg róla, hogy valójában mennyi az idő, a második órát adja vissza, és végül igazítsa meg Pandolfini óráját aszerint, amint a Tarchetti órája jár. És így tovább.

Cumberland egy pár perc alatt pontosan teljesítette minden feladatát. Sokan tapsoltak; de Pellegrini grófné gyanakodott:

- Valaki megsúgja neki, hogy mit csináljon - jegyezte meg, eléggé hallhatóan.

Hanem mindjárt el kellett ismernie, hogy a gyanúja alaptalan volt. Cumberland új mutatvánnyal állott elő, amelyet egyetlenegy cinkostársnak a segítségével nem hajthatott végre; azt pedig már nem lehetett elképzelni, hogy a sorra jelentkező kilenc-tíz médium mind egyetért vele. A gondolatolvasó, mindannyiszor más-más médium ütőerét fogva, arra vállalkozott, hogy lerajzolja azt az európai nevezetességet, akire a médium gondol, csak annyit köt ki, hogy az illető igazán nevezetesség legyen, akinek az arcképét mindenki ismeri. Lerajzoltatták vele a pápát, az uralkodókat, a nagy színésznőket és egy-két híres zeneszerzőt; a sokaság éljenezni kezdett, és Pellegrini grófné csak annyit mondott:

- A rajzban egy kissé gyöngé, de lehet, hogy jobban fest, mint rajzol.

A legnehezebb mutatványát Cumberland utoljára hagyta. A körülötte levőknek elmondta, hogy mutatványának a címe: *Egy gyilkosság fölfedezése*, s ő a detektív szerepét fogja játszani. Őt elzárják, mint előbb; úgyszólván nem tudhat semmiről, ami a ház többi részében történik. A társaság ezalatt megállapítja a gyilkosság részleteit. Kiosztják a szerepeket: a társaság melyik tagja lesz a gyilkos, melyik az áldozat, s meghatározzák, hogy hol lesz a gyilkosság színhelye: a palotának bármelyik részében. A megállapított helyen a gyilkos megérinti az áldozatot egy ezüstkéssel, amilyen sok van a házban; ezt a kést megjelölik egy karcolással, hogy a társaság annak idején ráismerjen, s elrejtik a többi, hasonló kés közé. Mikor mindez megtörtént, Cumberland kijöhet fogságából. A szeme be van kötve; csak egy ütőér vezeti, a gyilkosság egy szemtanújának az ütőere. S a detektív fölfedezi, hogy hol történt a gyilkosság, megtalálja az áldozatot...

Még nem készült el az elüljáró beszéddel, amikor észrevette, hogy Pellegrini grófnő Bragadino úr karján kísértál a teremből. És tisztán hallhatta a grófné szavait:

- Köszönöm, de nem kérek az efféle izgalmból.

José Mariát ez nem zavarta. Csak arra gondolt, hogy most következik a legnehezebb feladat! A négyszeres-ötszörös munka. Fáradságot érzett; a multság végét már elengedte volna. De már benne van. Világos, hogy könnyelműség volt belebonyolódni ebbe az erőpazarlásba. Attól tartott, hogy nagyon kimerül, s hogy holnapután nem fog rendelkezni minden képességével. Hanem hiába, most már nem elégedhetik meg az eddig elért félsikerrel. Eleinte balszerencséje volt; a csorbát ki kell köszörszólnie. Ha nem akarja megkockáztatni, hogy a döntő estére eljuttassa a közönség érdeklődését: meg kell mutatnia mindent, amit tud.

Fogságát, mint előbb, most is megosztotta üzlettársával. Mr. Brown olyan volt, mint egy hervadt virág.

- Mi baja?

- De hát sohase fogunk vacsorálni?! - kérdezte Mr. Brown, kétségbeesetten.

- Szerencsétlen! Még nem volt a büfészobában?

- Hol van? Az egész házat felkutattam, földszintet, második emeletet... hiába, sehol, semmi!...

- Talán azért nem találta meg, mert olyan lázasan kereste. De miért nem szólt előbb?!

- Nagyon el voltam keseredve. Azt hittem, túlságosan ideges, s féltem, hogy ezzel még jobban felizgatom...

Az ajtó kinyílt. Megjelentek a bizalmi férfiak, s Cumberland úr szemét bekötötték. A gyilkosság szemtanúja oda nyújtotta kövér, hideg kezét; a detektív megindult.

Nehéz munkája volt, de nem múlt el húsz perc, s mindent fölfedezett. A második emeleten, a folyosó közepére érve, toppantott: „Itt történt a gyilkosság!” Egylépésnyit se tévedett; ott állott

meg a krétával megjelölt helyen. Lenn a földszinten megtalálta az áldozatot; az áldozat a cselédszobák egyikében várta. Fölment az első emeletre, s a kis szalonban rátette kezét a Tarchetti úr vállára: „Ez a gyilkos!” Végül fölemelte egy zongorának a fedelét, s a hangszer belsejéből egy kis bőrládát vett ki, mely tele volt késsel. Keresgélni kezdett a kések között... keresgél, keresgél... a szemkötő felett izzadságcseppek gyöngyöztek... végre fölkiáltott: „Ez az a kés!”

Csakugyan az a kés volt, amelyet megkarcoltak.

Mindenfelől taps hallatszott. Cumberland levette a szemkötőjét, meghajolt, aztán zsebkendőt vett elő, és megtörölte a homlokát!

- Ez mind igen szép - szólt Pellegrini grófné, aki Bragadino úrral éppen akkor lépett be a szobába -, de el tudja-e olvasni, amit én gondolok? Mondja meg nekem, például, hogy hol van ebben a percben, és mit csinál az impresszáriója? Nézze, kiolvashatja a gondolataimból. Tessék, fogja meg az ütőeremet!

És odanyújtotta a kezét.

Hogy hol van az impresszáriója és mit csinál? - ezt ugyan könnyű volt kitalálnia. Ej, ej, a szép grófné nevetségesnek találta Mr. Brownt, és most nevetségessé akarja tenni mind a kettőjüket!

Egy pillanatig habozott. Szeretett volna úgy felelni, ahogyan máskor szokott válaszolni hasonló kérdésekre. Ezekkel a szavakkal: „A grófné nagyon lenéz engem, mindamellett meg fogja bocsátani, ha én magam komolyan veszem a mesterségemet...”

De nem állhatta meg, hogy ki ne aknázza a kedvező pillanatot, amikor föléje kerekedhetik igazságtalan bírálójának. A grófné egész este pályázott rá: most is ki akarja csúfolni... valamelyes szelíd megtorlást Cumberland is megengedhet magának.

Megfogta a grófné ütőerét, aztán, nagyon komolyan így szólt:

- Impresszárióom a büfében van, és szendvicset eszik.

- De hisz ez nagyszerű ember! - kiáltott fel a grófné, őszinte bámulattal.

És amint önkéntelenül felpillantott a gondolatolvasóra, egyszerre észrevette, hogy Cumberland, így egészen közeli nézve, nagyon, de nagyon csinos ember.

José Maria mosolyogva nézett a grófné szemébe... s a világért se hitte volna el, hogy milánói sikerét nem verejtékes munkájával szerezte meg, hanem ezzel a mosollyal.

4

A grófné másnap beharangozta Milánó városát - a dóm harangjai nem versenyezhettek Pellegrini úr szép hitvesével -, s az előadás estéjén a gondolatolvasónak „zsúfolt ház”-a és nagy sikere volt.

Az előadást követő napon, délelőtt tizenegy órakor, José Maria és Mr. Brown eszményi reggeli mellett ültek, Milánó legjobb vendéglőjében. Brillat-Savarin óta nem élt ember, aki a föld megemészthető javait Mr. Brownnál lelkesebben méltányolta volna.

- Látja, hogy nekem van igazam? - szólt Mr. Brown, pezsgőt töltve magának. - Egy kis csalafintaság és egy jó ötlet a maga helyén, a maga idejében, többet ér minden bölcsességnél, minden tudásnál, minden komoly munkánál! Mundus vult decipi, ergo decipiatur.

Elhatározták, hogy megismétlik az előadást. Az újságok olyan elismeréssel írtak Cumberland II. szerepléséről, hogy a második est sikerét is bizonyosra vehették. Még hozzá most már hirdetésre is költhetnek.

A reménység, mely rendesen csalfa, ez alkalommal nem is csalta meg José Mariát. Megint szép közönségük és nagy bevételük volt. De Mr. Brown nagyon is meg találta szívlelni azt az örök igazságot, hogy: „Mundus vult decipi...” - és José Maria másnap délből, mikor fölébredt, Mr. Brownnak már csak hült helyét találta. Ellenben helyette egy levelet talált az éjjeliszekrényén. A levélben ez állott:

Kedves Mester,

vérzik a szívem, hogy meg kell önt lopnom, de nem tehetek másképpen.

Nagyon meguntam, hogy olyan sűrűn kellett éhezniünk; becsületszavamra, meguntam. Én nem születtem arra, hogy éhezzen. Ehhez tehetség kell. Önnek van hozzá tehetsége, nekem nincs.

Márpedig, valljuk meg, nemigen volt kilátásunk arra, hogy ebből a krónikus nyavalyából rövid idő alatt ki fogunk lábalni. Elvértve, nagy ritkán, csinál az ember szerencsét... Milánóban például szép szerencsét csináltunk - ezt a gyönyörű várost nem is fogom elfelejteni soha! -, de ez, fájdalom, kivétel. A rendes dolog az, hogy a pénz elfogy, egy darabig semmi se sikerül, és a rókatánc újra kezdődik. Ez még isten tudja, meddig tarthatott volna, és én már belefáradtam.

Elhatároztam tehát, hogy a legelső kedvező alkalommal hazamegyek Varsóba. Otthon mégiscsak könnyebben találhat az ember valami mást, valami okosabb mesterséget.

Nem tehettem ezt anélkül, hogy önt meg ne lopjam. Az útiköltség is sok; meg otthon is kell a pénz, amíg valamit találok.

Egy darabig úgy terveltem a dolgot, hogy megosztom önnel, testvériesen, becsületesen. Számítgattam, számítgattam... még abba is belenyugodtam, hogy a harmadik osztályon megyek... de sehogy se ment a dolog, becsületszavamra.

Összefacsarodik a szívem, ha arra gondolok, hogy így hálálom meg irántam való jóságát... hogy éppen önt kellett ilyen pimaszul becsapnom, önt, akit mindenekfelett tisztetek, becsülök!... legyen szabad mondanom: szeretek!... Nem is képzeli, Don José Maria Gomez, hogy mennyire tisztetem és szeretem önt!... s hogy, a látszat ellenére, mennyire ragaszkodom önhöz! Tűzbe-vízbe mennék önért!... bármely percben odaadnám az életemet, hogy önnek egy kis szolgálatot tegyek!... higgye el, még éhezni is tudnék az ön kedvéért...

De ennyit éhezni!... Ez már meghaladja az erőmet.

És egy kissé ön is hibás abban, hogy ennek így kellett történnie. Igen, Don José, ön is hibás!... Ön olyan becsületes ember, hogy tisztára lehetetlenség önt meg nem csalni! Miért legyek éppen én az az egyetlenegy ember, mondhatnám: az az egyetlenegy számár, aki Önt sohase csalja meg?!

Alábbvaló volnék a zshiványnál, ha úgy lopom meg önt, hogy egyszersmind pénzzavart zúditok a nyakába. Nem, ezt nem tettem. A fogadósámlát kifizettem a mai napig, az előadás költségei is ki vannak egyenlítve: nem tartozik ön semmivel, senkinek a világon!

Csak éppen készpénzt nem hagytam önnél.

Azt hiszem, ezzel valami nagy bajt nem okoztam önnek. Végre is ön be fogja látni, hogy ezt a gyönyörű kövér spanyolt, akit sokáig éltesse az isten, kár volna csak úgy, szó nélkül, szabadon eresztetni. Hadd erőltesse meg magát egy kicsit! Végre is, ön most már szívességet is tett neki. Melegen ajánlom, ne engedje ki az obligóból. Jó ember az, csak meg kell nyomni.

És kérem, fogadjon el tőlem egy baráti tanácsot. Írja meg Don Ruynak azt a bizonyos, rég várt levelet, amelyben megbocsát neki! A feleletet nyugodtan várhatja meg Villegas úr vendégszerető hajlékában: Don Ruy nem fog sokáig késni. Hallgasson rám, kérem! Nem illik egy apát ilyen sokáig bosszantani. Aztán ez az erkölcstelen, kóborló élet cigánynak való s nem olyan derék fiatalembernek, mint ön, aki még hozzá nemes ember! Higgye el, hogy ez az élet nem méltó önhöz. Gondolja meg, hogy végre is nyolcvanéves koráig csak nem fog gondolatot olvasni?! Disznó mesterség ez; én mondom önnek!

Ami azt illeti, hogy a kissé erőszakosan kölcsönzött összeget mikor szándékozom önnek visszatéríteni? - erre nézve a következőket kell előadnom:

Ha ön, amint remélem, megfogadja az én önzetlen jó tanácsomat, akkor a kérdés tárgytalan. Mert ön várkastélyában semmi esetre se fogja azt lesni, hogy egykori társa, a jobb sorsra érdemes Mr. Brown, mikor ad életjelt egyszerű vagy ajánlott levélben. Ha azonban ön makacskodnék, s - érthetetlenül - megmaradna amellet, hogy tovább kísérti az istent ezen az istentelen pályán, akkor mégiscsak vissza fogom fizetni a pénzét, részletekben, már ahogyan tudom. Ha rossz sora lesz, csak írjon bizalommal régi cimborájának (táviratcím: Braun, Varsó) - s ha csak igen nagy bajban nem leszek, nem fogom elmulasztani a részlet megküldését.

Ezek után remélem, a történetek ellenére se vonja meg tőlem baráti jóindulatát; ami engemet illet, biztosíthatom, hogy mindig változatlan barátsággal fogok gondolni önre, és emléket szívembe zárom.

Sírig barátja:
Brown

José Maria összetépte a levelet, apró, egészen apró darabokra; nem mintha haragudott volna, hanem mert nem akarta, hogy a levél, bármikor, idegen kézbe kerüljön, s kellemetlenséget okozhasson annak, akit többé nem nevezhetett kenyeres pajtásának. (Előbb se nevezhette annak valami nagyon gyakran.)

- Azt sajnálom a legjobban - szólt magában -, hogy egyedül hagyott a zsivány! Nagyon hozzá szoktam már, és meg kell adnom neki, hogy vidámmá tette harmadfél esztendőmet!...

A papírszeleteket bedobta a kályhába, és amint fölemelkedett, tekintete az éjjeliszekrénykére tévedt. A fehér márványlapon egy majdnem egészen teli cigarettaskatulyát pillantott meg.

- Nini! Ezt itt felejtette!

Rágyújtott egy cigarettára; a többi a zsebébe tette.

Egy félóra múltával már künn volt a napfényes utcán, egyelőre hajléktalanul. Sétálni fog, s ezalatt meggondolja, hogy mi lesz?!...

De nem arrafelé indult, amerre Villegas úr lakott.

* * *

Hogy mi történt aztán Don José Mariával? - Mr. Brown sohase tudta meg.

Kivágta magát nehéz helyzetéből, és most is gondolatot olvas? Elpusztult, mint a vad, mely észrevétlenül tűnik el a világból? Vagy megfogadta a jó tanácsot, és beadta a derekát? Elment Villegas úrhoz, kibékült az apjával, és most várkastélyában ül?

Mr. Brown azt a föltevést találta a leginkább valószínűnek, hogy José Maria, ha előbb nem, később mégiscsak beadta a derekát. Később, idővel. Az idő mindent megőröl. Idővel a legszebb asszonyból is öregasszony válik.

Mindegy. Azért Mr. Brown mindig tisztelettel gondolt José Mariára. Nem tudta megérteni a merev jellemeket, hanem azért tetszettek neki a merev jellemek.

Mi úgy hallottuk, hogy José Maria még most is gondolatot olvas, valahol Bergengóciában, de nem lehetetlen, hogy a kételkedő Mr. Brown jól okoskodik, s hogy José Maria egyszer mégiscsak be fogja adni a derekát. Valóban, az idő mindent megőröl, s idővel a legszebb asszonyból is öregasszony válik.

Hanem, úgy látszik, a természetnek céljai vannak vele, hogy azok az asszonyok, akiknek egykor szintén öregasszonyokká kell válniuk, legalább egy ideig, egy kis ideig: szépek. És céljai lehetnek azzal is, hogy ha már minden jellem nem tarthat örökkön, mindig akadnak jellemek, amelyek egy darabig, legalább egy darabig: hajlíthatatlanok.

Elbeszélések
1891-1915

Mese a kakastollas emberről

Messze, messze, odafenn, ahol folyvást esik a hó, s ahol az ég már olyan közel van a földhöz, hogy a hófedte hegyek tetejéről fel lehet nyúlni a fellegekbe, volt egy nagy hegy, s ennek a hegynek a tövében egy pici templom meg egy csomó kis kunyhó, amelyek egymás hátán gubbaszkodtak, hogy mindnyájan meghúzódhassanak a nagy hegy oldalán.

A legnagyobb hegyek és a legkisebb kunyhók mindig is együtt szoktak lenni. Nagyon jól megférnek egymással. Ez a hegy is jó, barátságos hegy volt, és védte a kis kunyhókat. S ha karácsonykor odalenn meggyújtották a mécseseket, a nagy hegy együtt örvendezett az apró emberekkel. Azért nem is nevezték másképp, csak Karácsony-hegynek.

De nemcsak jó hegyek vannak, vannak gonoszok is. És szemközt a Karácsony-heggyel egy ilyen félelmetes, rossz hírű hegy meredezett; úgy hitták, hogy a Görgetegek hegye.

Ezt is meg a jó hegyet is, vastag hótakaró borította. Hó ült a kunyhókon, az ablakok mélyedéseiben, a templom ajtajában, hó mindenütt; és ebből az egész tájat előzőnlő, rengeteg fehérségből nem látszott ki egyéb, csak a kereszt az Isten házában. Havas volt ott még az apró emberek szakállai is; s a pirinyó házak mintha csak fehér cukorból lettek volna.

Ott, ahol a Görgetegek hegye farkasszemet nézett a Karácsony-heggyel, egy icike-picike kis cukorkunyhó állott, mely még a többieknél is kisebb volt. Ebben a parányi kunyhóban egy öreg ember lakott; úgy hitták, hogy Lük.

Lük nagyon öreg volt; hosszú, fehér szakállai a földet verdeste, a keze reszketett, s már csak bottal tudott járni. A szomszédai meg is mondták neki: „Lük, te már nagyon öreg vagy; Lük, te már nemsokára meg fogsz halni.”

Ez Lüköt nagyon szomorúvá tette; mert volt neki egy kisleánya, akire ha csak ránézett is, mindjárt könnybe lábadt a szeme. „Jaj, mi lesz belőle, hogy ha majd meghalok?!” - sírdogált egész nap, s a szakállával egyre törülgette a könnyeit.

Ezt a kislányt úgy hitták, hogy Güdül.

Güdül fehér volt, mint a havasi rózsza, kicsiny, mint egy madár és vékony, mint az árnyék.

A szél jó volt hozzá, de ha akarja, bizony elfúhatta volna.

Lüknek már patakokban folytak a könnyei, ha a lányára tekintett, és mind gyakrabban siránkozott: „Jaj, mi lesz belőled?!” - de Güdül nem szólt semmit, csak pergette a rokkáját csöndesen egész nap.

Egy este, amint Güdül az ablaknál ült, s fonta, fonta lenjét, valami édes, nagyon édes hangok ütötték meg a fülét.

Egy fuvola szólt odakinn, az ablak alatt szépen, andalítóan. Güdül kinyitotta az ablakot, hogy jobban hallja.

S a fuvola egyre édesebben szólt. Egy sápadt ifjú állott odakünn, az volt a játékos. Güdül sohase hallott még ilyen gyönyörű muzsikát.

- Mi ez a csodaszép dal? - kérdezte, mikor a fuvola elhallgatott.

- Ez az Örök Szerelem éneke - felelt az ifjú.

- Még egyszer szeretném hallani - szólt Güdül. - Ugye, eljátszod még egyszer?

Az ifjú engedelmeskedett, és GÜDÜL nem tudott hova lenni a gyönyörűségtől.

- És te ki vagy, hogy ilyen szép dolgokat tudsz? - kérdezte azután.

- Én Laili vagyok, a kecskepásztor.

- Gyere el másszor is - szólt GÜDÜL.

Hanem LÜK kiszólt az ágyból:

- Tedd be az ablakot. Valaki átkozottul kornyikál odakünn.

GÜDÜL betette az ablakot, de az arca még fehérebb lett, mint azelőtt volt.

Laili eljött másnap este, harmadnap este, minden este. És minden este újra eljátszotta az Örök Szeretlem énekét. Tudott más szép dalokat is, de GÜDÜLnek egy se tetszett úgy, mint az Örök Szeretlem éneke.

GÜDÜL egyre jobban hasonlított a havasi rózsához. A rokkája se pergett oly vígan, mint azelőtt. Öreg rokka volt már, pihentetni kellett egy keveset.

És GÜDÜL ezalatt a kakukkóra ütéseit számlálta.

- Egy, kettő, három, jaj be soká lesz még este!

Egy délután, mikor kitekintett az ablakán arra a helyre, ahol Laili szokott állani, rémületében elsikoltotta magát.

Valaki bevigyorgott az ablakon, s ez a valaki olyan rettenetes volt, hogy GÜDÜL ijedtében behunyta a szemét, és remegni kezdett egész testében.

Torzonborz bajusza és szakállá volt meg nevető szeme. Nevető, gonosz, vigyorgó szeme, mely csúfondárosan kancsalított rá.

Attól fogva gyakran látta az idegent a hegyek közé menni. Nagy csizmái voltak, puska volt a vállán, és zöld szegésű kis kalapján egy éktelen kakastoll incselkedett.

S a kakastollas ember, ahányszor csak meglátta GÜDÜL-t, mindannyiszor sandán vigyorgott rá. Aztán továbbment, s eltűnt a lány szeme elől. De GÜDÜL hallotta, amint a hegyek visszaverték a szavát:

- Haihó! Haihó!

Mikor Laili megint eljött, GÜDÜL azt mondta neki:

- Laili, én félek a kakastollas embertől. Kérlek, vigasztalj meg az Örök Szeretlem énekével.

Lailinek simább volt az arca, mint akármelyik leánynak. Tekintete szelíd volt, mint az őzé, és GÜDÜL lassanként elfelejtette a kakastollas embert.

De egyszer, estefelé, mikor a Laili fuvolájáról oly szépen, oly szívhez szólón zengett az Örök Szeretlem éneke, hogy GÜDÜLnek a könnye is megeredt: egy éles, siketítő, csúfondáros hang zavarta meg a zeneszót.

GÜDÜL ijedten nézett arra, ahonnan a hang jött, s a közeli halmon a kakastollas embert pillantotta meg, aki egy kis sípot tartott a szájánál, s csalafintán hunyorgatott rá.

A síp még egyszer megszólalt, szemtelen, ingerkedő hangján; a kakastollas ember intett nekik, aztán folytatta útját. Térdig gázolt a hóban, de ismerte az utat. S a kakastoll nemsokára eltűnt szemük elől. Aztán a vadásznak csak egy-egy kiáltását hallották, amint a hegyek visszaverték:

- Haihó! Haihó!

Güdül reszketett, és Laili legszomorúbbik nótáját sírta el a fuvolán.

Ettől fogva a kakastollas ember sokszor megzavarta az Örök Szerelem énekét. De egyébként nem is hederített Lailire. Csak Güdült ejtette kétségbe a vigyorgásával.

A napok múltak, Lük egyre gyengült, s a könnye úgy hullott, mint a zápor.

De lemosta könnyeit a szakállával, s ha meglátta a kakastollas embert, vígan integetett neki.

Egy reggel jobb kedvvel tápázkodott fel, mint rendszeren, s így szólt Güdülhöz:

- Güdül, vedd fel a legszebbik ruhádat. Férjhez adlak a kakastollas emberhez.

- De én Lailit szeretem, a kecskepásztort - szólt Güdül. - Lailit, aki oly szépen fuvolázza az Örök Szerelem énekét!

- Az lárifári - felelt Lük. - Fogadj szót. Mondom, vedd fel a legszebbik ruhádat. A kakastollas ember mindjárt itt lesz, és elvisz a templomba.

- Ó Laili, Laili, hol vagy? - kiáltott fel Güdül.

De Laili nem hallotta meg a kiáltását.

Güdül lefeküdt az ágyba, hogy már most meg fog halni. Szépen összetette a két kezét a mellén, és elkezdett imádkozni.

A kakastollas ember haihózva, nagy sípszóval jött érte. De mikor látta, hogy Güdül nem akar a templomba menni, hanem mindjárt egyenesen ki a temetőbe, a kakastollas ember rásandított Lükre, és intett neki, hogy hagyja békén Güdült.

Lük sírt, és az ég felé emelgette a szemét. Güdül nem is moccant, csak imádkozott Máriához, a szüzek pártfogójához.

A kakastollas ember odament az ágyhoz, megsimogatta Güdülnek a haját, aztán sarkon fordult, és azt mondta, hogy majd eljön máskor.

Güdül fehér volt, mint a szemfedél, és Istennek ajánlotta lelkét. De az Isten nem küldte el érte a halál angyalát, hanem elküldte hozzá Lailit.

Laili eljött, s megzendítette az ablak alatt az Örök Szerelem énekét. Güdül megmozdult az ágyban, s fölemelte a fejét.

- Hallod? - kérdezte Lük. - Ugye, milyen szépen szól?!

De Lük nem hallott semmit. Lük öreg volt és süket.

A Laili fuvoláját tündérfáról vágta. Bűbájos manók lopták az Árgirus kertjéből, s több tudomány volt a szavában, mint a Mágusok minden könyvében. És az Örök Szerelem éneke meggyógyította Güdült.

De azért Güdül csak búsult, egyre búsult. És ahányszor ránézett a szegény öreg Lükre, mindig elfakadt sírva.

Lük hét nap, hét éjjel egyebet se tett, csak hullatta a könnyeit. Tizenkét vedret sírt tele, és mikor kiapadt a könnye, úgy összement, úgy összeaszott, hogy belefért volna egy csizmába.

Mikor ezt Güdül látta, így szólt az öreg Lükhöz:

- Ha akarod, elmegyek a templomba.

Lük táncolni kezdett örömében, és azt mondta Güdülnek:

- Ha huszonnégy leányom volna, akkor is te volnál a legkedvesebbik.

Este, mikor Laili megint eljött, Güdül még egyszer meghallgatta az Örök Szezelem énekét, aztán így szólt Lailihoz:

- Laili, ne gyere el többet. Mert én holnap férjhez megyek a kakastollas emberhez.

- Akkor én elbujdosom a világba - felelte Laili. És el akarta törni a fuvoláját.

- Ne törd el - szólt Güdül. - Akármerre jársz, ha sose is látlak többet, mikor a hold feljön, fújd el rajta az Örök Szezelem énekét, és gondoldj rám. Én mindig rád fogok gondolni.

- Ó, Güdül, miért tetted ezt velem?! - sóhajtott Laili.

Két könnycsepp, két gyémánt ragyogott a szemében.

Mikor Güdül meglátta ezt a két gyémántot, behunyta a szemét.

- Isten áldjon meg, Laili - szólott. - Isten áldjon meg, Laili.

Megcsókolták egymást, és Laili elbujdosott a világba. Elment a Görgetegek hegye felé.

Güdül nagyon félt a kakastollas embertől, de azért a maga lábán ment a templomba. Nem kellett szekéren vinni.

Csak akkor borzadt össze, mikor a pap betette a kezét a kakastollas ember kérges tenyerébe.

A pap nagyon öreg volt, és reszkető hangon mondotta:

- Mindörökké.

- Meghalok - szólt Güdül.

A kakastollas ember nevetve kancsalított jobbra-balra, és vígan dörzsölgette a kezét. S amikor látta, hogy Güdül mindjárt összeesik, felkapta az ölébe, és szaladt vele haza.

Otthon meg akarta csókolni Güdült. De Güdül azt mondta neki:

- Ne csókolj meg engem, mert én Lailit szeretem, a kecskepásztort, aki olyan szépen tudja az Örök Szezelem énekét.

A kakastollas ember nem szólt semmit, csak sebesen hunyorgatta a szemét. A kakastolla vígan ficáinkolt a kalapja mellett.

Másnap reggel bevitte Güdült a konyhába, megmutatta neki a zergét, melyet tegnap ejtett el, és így szólt hozzá:

- Főzz ebédet.

Aztán elment vadászni. Güdül hallotta, amint a hegyek visszaverték a szavát:

- Haihó! Haihó!

Güdül megfőzte az ebédet. Mikor készen volt, leült, összetette a két kezét, leeresztette a fejét a mellére, és így szólt:

- Ó, Laili!

De Laili nem hallotta, mert Laili elbujdosott a világba.

A kakastollas ember csak este jött haza. A bajusza és a szakála tele volt hóval, zúzmarával, s vadat cipelt a hátán.

- Asszony, nem gyújtottál tüzet - szólt Güdülhez.

De azért nevetve sandított rá, vígan költötte el az estebédjét, és aztán egy nótafélét kezdett dörögni.

Güdül nem kérdezte, hogy mi ez, mert ez a nóta nem tetszett neki úgy, mint az Örök Szerelem éneke.

Hanem a kakastollas ember magától is elmondta:

- Ez a Medvék nótája. Az öreg medvék ezzel altatják a bocsokat.

Güdül nem szólt semmit. A holdvilágot nézte. Tudta, hogy Laili, akármerre jár, az Örök Szerelem énekét zengi, és őrá gondol.

De másnap mégsem felejtett el tüzet rakni. Mikor hallotta, hogy a hegyek alig győzik visszabőgni a sok „haihó”-t meg a puska lövések sűrű zaját, megfőzte az ebédet, és eltette a parázst. Mikor a kakastollas ember hazajött, a fa vidáman recsegett-ropogott a kandallóban.

- Látod, ezt már szeretem - szólt a kakastollas ember.

Megfogta Güdülnek a nyakát, és a szemébe nézett. A bajusza táncolt örömeiben.

Mikor Güdül látta, hogy milyen furcsán táncol a kakastollas ember bajusza, nevetett egy kicsit. Már nem félt olyan nagyon tőle; látta, hogy nem bántja.

A kakastollas ember még sebesebben hunyorgatott a szemével, mint eddig, s megint csak rágyújtott a medvenótára.

Güdül kinézett az ablakon. Azt nézte, hogy feljött-e a hold. Lailire gondolt.

Lailire gondolt másnap is, harmadnap is és mindennap. Amikor egyedül volt, elsóhajtotta a szélnek, elbeszélte a felhőknek, elsuttogta az énekes madaraknak, hogy a kecskepásztor neve Laili.

- Laili, Laili.

De Laili nem hallotta meg a szavát, mert Laili elbujdosott a világba.

Egyszer váratlan vendég érkezett. A nap bemosolygott a hegyek közé. Güdül kitalálta, hogy ez a Laili követe. És megindult a Görgetegek hegye felé, hogy talán megtud valamit Lailiról a vándormadaraktól.

Hanem hirtelen vihar kerekedett. A nap megfutamodott, s az ég fekete fátylat öltött magára, hogy hűtlen kedvesét meggyászolja. Odalenn villámlott, s a hegyek mint százezer ágyú bömbölték vissza a dörgéseket. Jégeső lehetett valahol. De odafenn, ahol Güdül járt, csak hó szállongott. Pelyhei egyre sűrűbben hulltak, s elfűtták az utat.

Güdül eltévedt.

Lába minduntalan hóárokba süppedt, nem tudta, hol jár, nem tudta, merre forduljon, s egyszerre csak a szemközti hegyekből el kezdett omlani a hó.

Güdül sírva fakadt rémültében. Borzadva botorkált süppedékből süppedékbe, tudta, hogy szakadékok fölött jár, és nem találta meg az utat. Zokogás tört ki kebeléből, és kétségbeesetten kezdett kiáltozni:

- Laili, hol vagy?! Laili, ments meg!

A hegyek visszhangja elvitte sirámát:

- Laili ments meg!

De Laili nem hallotta meg a szavát, mert Laili elbujdosott a világba.

És Güdül egyre kétségbeesettebben kiáltozott:

- Laili, hol vagy?! Laili, meghalok! Laili, ments meg!

A mennydörgés elvágta a szavát, de mikor a haragos hang elhallgatott, egy másik hangot hallott, egy ismerőst:

- Haihó! Hol vagy?!

Güdül először azt gondolta, hogy csak a visszhang szólott. De aztán látta, hogy nem a visszhang szólt, hanem a kakastollas ember.

A kakastollas ember fölvette szépen Güdült az ölébe, és elvitte haza.

Otthon aztán azt mondotta neki:

- Máskor ne menj magadban a Görgetegek közé. Ha arra akarsz menni, szólj, én majd elviszlek magammal.

Güdül ettől fogva egy cseppet se félt a kakastollas embertől. Mindig jó ebédet főzött neki, és sohase felejtette el megrakni a tüzet.

Egyszer a kakastollas ember még vígabban jött haza, és még többet kancsalított Güdülre, mint máskor.

- Nézd csak, mit hoztam - szólt neki, és kivett a köpönyege alól valamit.

- Nini, egy kis kakastollas ember! - szólt Güdül.

Csakugyan, az emberkének egy kis kakastoll volt a kalapkája mellett.

- Ugye, szép? - szólott a kakastollas ember.

- Nagyon szép - szólt Güdül.

- Játsszál vele - szólt Güdülhez a kakastollas ember.

Güdül fölvette az emberkét az ölébe, és megcsókolta.

- Jaj, be szép kis bajuszkája van! - örvendezett neki. - És milyen gyönyörűen hunyorgat a szemével!

- Mármost add ide nekem, hadd játsszam vele én is - szólott a kakastollas ember.

- Nem adom - felelt Güdül. - Ő az enyém.

- Én hoztam - szólt a kakastollas ember.

- De nekem adtad - felelt rá Güdül.

És játszottak vele mind a ketten, aztán lefektették egy kis bölcsőbe. Güdül ringatta, a kakastollas ember meg eldörmögte neki a Medvék nótáját.

A hold feljött, de Güdül nem gondolt Lailire.

A szegény Laili ezalatt bebarangolta a világot. Szebbnél szebb nótákat fűtt a fuvoláján, és az emberek gyönyörködve hallgatták. A napok tűntek, a fuvola rítt, és nemsokára hetedhét-országra szólt a kecskepásztor híre.

De Lailinek sehol sem volt nyugta. És egyszer csak fölkerelkedett, megindult a Görgetegek felé, hogy újra lássa Güdült, a havasok rózsáját.

Öreg este volt már, mikor megérkezett. De holdtölte volt, és a hó is világított.

Laili megállt a Güdül ablaka alatt, és szépen, szívhez szólón, ahogy csak ő tudta, elzengte fuvoláján az Örök Szerelem dalát.

De Güdül nem ismerte meg a dalt, és kiszólt az ablakon:

- Jó idegen, kérlek, eredj egy kicsit messzibb. Daloddal felköltöd a kicsinyemet.
- Nem ismersz meg? - kérdezte Laili. - Én Laili vagyok, a kecskepásztor.
- Laili fiatal volt, mint egy leány - felelt Güdül. - De te öreg vagy és kopasz.
- Ó, Güdül - szólt Laili -, te olyan vagy, mint voltál! Csakhogy most két csillag ragyog a szemedben.

Güdül be akarta tenni az ablakot.

- Ne hagyj itt, kérlek! - rimánkodott Laili. - Három nap, három éjszaka jöttem, hogy meglássalak.
- A kicsinyem megfázik - felelt neki Güdül.
- Akkor hát eressz be, hadd pihenjek meg egy kicsit! - szólt Laili.
- Gyere be - szólt Güdül. - De csöndesen járj, föl ne ébreszd a kicsinyemet.

Laili bement. A kandallóban vígan pattogott a tűz; s az asztalon, egy nagy üstben, friss estebéd gőzölgött.

Laili nagyon szeretett volna a tűz mellé telepedni, mert nagyon fázott szegény, de a kandalló előtt három emberke ült, nem férhetett oda.

Furcsa emberkéek voltak ezek. Az egyik kisebb, a másik nagyobb; de mindegyiknek kakastoll volt a kalapja mellett.

A szoba közepén meg a bölcső állott, s ebben a bölcsőben egy pirinyó kisleány szendergett, aki fehér volt, mint egy havasi rózsabimbó.

- A kakastollas ember hozta őket - szólt Güdül.
- Sokan vannak - szólt Laili.

Güdül nem felelt rá semmit, hanem kinézett az ablakon,

- Mit nézel? - kérdezte Laili.
- A kakastollas embert várom - szólt Güdül. - Nem szokott ilyen sokáig elmaradni.
- Hadd nézzek a szemedbe! - könyörgött Laili. - Három nap és három éjjel jöttem, hogy újra meglássalak.

De Güdül nem hallgatott rá. Az ajtótól az ablakhoz ment, az ablaktól megint az ajtóhoz. És fülelt, hogy nem hallja-e a kakastollas ember lépéseit.

- Rám se hallgatsz! - szólt Laili. - Pedig én még szebb nótákat tudok, mint azelőtt.
- Csak egy szép nóta van, és azt te nem tudod - felelt rá Güdül.
- Melyik az? - kérdezte Laili.
- A Medvék nótája - felelte Güdül.
- Hát az Örök Szerelem éneke? - kérdezte Laili. - Az Örök Szerelem énekére már nem emlékezel?

Güdül nem szólt semmit, hanem felugrott, és szaladt ki a hóba. A messzeségből tisztán hallatszott egy hang, mely mindig közelebb jött:

- Haihó! Haihó!

Laili lehajtotta a fejét, és sírdogálni kezdett.

Három keszkenőt rítt tele, s mire megint felnézett, már ott állott előtte a kakastollas ember.

A bajusza meg a szakála tele volt hóval, s olyan furcsán, olyan csalafintán sandított a szegény Lailire, hogy csupa multság volt látni.

De Laili nem látta ezt, Laili csak azt látta, hogy Güdül ráhajtotta a fejét a kakastollas ember mellére, s Lailire rá se nézett többet.

- Ki ez a derék idegen? - kérdezte a kakastollas ember.

- Ez Laili, a kecskepásztor - felelt rá Güdül. - Azelőtt fiatal volt, mint egy leány, de most öreg és kopasz.

- Gyere, egyél velünk - szólt Lailihez a kakastollas ember.

De Laili nem kért, csak egy pohár vizet, s azt mondta, hogy hosszú útja van még neki, nem maradhat tovább. Elbúcsúzott szépen, s minden jókat kívánt.

Odakünn azután eltörte a fuvoláját, s megint elbujdosott a világba.

A kakastollas ember pedig elköltötte az estebédjét, s aztán játszani kezdett az apró emberekkel. Az apró emberek a fejére másztak, belecsimpaszkodtak a lábába, s megráncigálták a szakállát. De a kakastollas ember nem haragudott ezért, hanem olyan sebesen, olyan vidáman hunyorgatott a szemével, hogy nevetés nélkül nem lehetett nézni.

Fölvette a fejére előbb a legnagyobbat, aztán a középsőt, utoljára a legkisebbiket. És meghurcolta őket a szobában. Güdül nagyon örült ennek, mert Güdül tudta, hogy ennél szebb multság nincsen a világon.

No és Güdül, a kakastollas ember meg a többiek, még ma is élnek, hogy ha meg nem haltak.

1891

Emberrablás

1

A harmadik hálókocsi rekeszében két hölgy ült egymással szemben; az egyik Herbert Spencer tanulmányozásába volt elmerülve, a másik regényt olvasott.

Mind a kettőnél az utolsó lapok jártak. Már vagy negyvennyolc órája volt, hogy megindultak, s azóta - az alvás óráit leszámítva - minden idejüket a könyveiknek szentelték. Még eddig egy szót se váltottak egymással.

Két hölgy, aki minden igaz ok nélkül negyvennyolc óráig szóval tud maradni, bizonyára ritkaság. Sietünk megjegyezni, hogy a Pacific-vasút San Franciscóba robogó expresszvonatán vagyunk.

Az egyik hölgy, a Herbert Spenceres, szőszke volt és olyan szép, mint az Ohnet György regényeinek a hősnői. Azt hisszük, ezzel mindent megmondtunk. Amerikában vagyunk; az idő pénz.

A másik nemcsak szép volt, több mint szép... röviden: a másik érdekes volt. Egy párisi nő arca, a szenvedő Madonna kifejezésével. Az a bizonyos nedves tekintet, mely az örületből fakadó és világszerte érdeklődést keltő bűnököt követteti el imádóival. Pici, törekeny kéz, melyet forrón megszorítani annyi volna, mint egy lepkeszárnyra rátaposni. Ezzel leírtuk volna a regényes hölgyet is.

Még egy megjegyzés, mely a különös ismertetőjelek rovatába írandó: a regényes hölgy barna fényű és selyem lágyságú vörös fűrtjeivel erősen hasonlított Jane Hadinghez, az ismert párisi színésznőhöz. És úgy látszik, ápolta ezt a hasonlatosságot.

2

A Rider Haggard regényei igen szép dolgok. Az is igen szép volt, amelyet az utazó hölgy olvasott. Tele volt alvajárással, vízbe ugrással, háromezer éves emberekkel, hipnotizmussal, örökségvadászattal, szellemjelenéssel, mérgezéssel, emberrablással és kibetűzhetetlen írásokkal. De elvégre a szép dolgok is véget érnek, s a mi hölgyünk is elkészült a sötét titkokkal.

Ugyanakkorra a másik hölgy is kifogyott a fizikai, intellektuális és normális nevelés princípiumaiból. Pedig New Yorkban még úgy számított, hogy ezekből a princípiumokból telni fog egészen San Franciscóig. Tévedt; amint látni fogjuk, nem először és nem is utoljára.

Abból a tőkéből, melyet az európaiak most is makacsul időnek neveznek, egynapi fölösleg állott a rendelkezésükre.

Ez a túlságos gazdagság végre mégiscsak kizavarta némaságából a regényes hölgyet.

- Ha önnek is úgy tetszik, talán cserélünk? - szól, betekintést kínálva a sötét titkokba.

- Ahogy tetszik - felelt a másik, lemondva Herbertjéről.

A szőke hölgy az üzlet megkötése alatt alkalmoszerűnek találta bemutatni magát.

- Miss Ellen Dumbleton, a Sharp és Dumbleton házból.

- Miss Sarah Senior - mutatta be magát a vörös.

Ezzel aztán be is fejezték a társalgást, s újból hozzáláttak művelődési szomjúságuk csillapításához.

Mikor beesteledett, már mint jó ismerősök üdvözölték egymást, lefekvés előtt.

- Jó éjt, miss Senior.

- Jó éjt, miss Dumbleton.

Pár perc múltán mind a ketten az igazak álmát aludták. Álmuk békés volt és zavartalan, amilyen csak azoké szokott lenni, akik folyton igaz utakon haladnak, és örökön jó járatban vannak.

Ne tessék kételkedni: a látszat ezúttal nem csal. Miss Senior azért ment Kaliforniába, hogy az Üdv hadseregének propagandát csináljon, ami bizonyára istenes foglalkozás. Miss Dumbleton pedig azért váltott jegyet San Franciscóba, mert San Franciscóban tartózkodott a szökevény Mr. William Bennett, akinek alkalmat kívánt adni, hogy egy bizonyos hibát jóvá tegyen. Mr. William Bennett ugyanis házasságot ígért Miss Dumbletonnak, de szórakozottságból elutazott, anélkül, hogy ígéretét beváltotta volna. Miss Dumbleton tehát most abban fáradozott, hogy: vagy rákényszeríti Mr. Williamet szavának beváltására, vagy pedig megveszi rajta az illő kárpótlási összeget. A kilátás kedvező, lelkiismerete nyugodt volt; világos, hogy aludt, mint a bunda.

S mialatt hölgyeink megtérítendő hitetlenekről, megtérítendő vőlegényekről, megtérítendőapidíjakról és megtérítendő kárpótlási összegekről álmodoztak: a vonat az őserdők fekete rengetegében nyolcvannyolc kilométernyi sebességgel száguldott tovább.

3

Egyszerre csak éles, sivító hang futotta be a roppant sötétséget. Miss Senior fölriadt.

- Hallja ön, Miss Dumbleton? Ez a vészjelző!

- Igaza, van - felelt Miss Dumbleton hidegen.

- Valami baj lehet! - rémüldözött Miss Senior.

- Már okvetetlenül baj van - válaszolt Miss Dumbleton -, mert ha nem történt semmi szerencsétlenség, akkor annak a derék gentlemannek, aki a vészjelzőt meghúzta, huszonöt dollár büntetéspénzt kell fizetnie. Ez pedig elég nagy baj.

Miss Dumbleton, úgy látszik, közgazdasági elmélkedésekbe óhajtott bocsátkozni, de nem volt rá ideje. Egy óriási zökkenés, és odavágódott Miss Seniorra. A vonat kisiklott, Miss Senior egyet nyöszörgött, és menten elájult, Miss Dumbleton pedig azt mondta magában, hogy:

- Furcsa!

4

Miss Senior alaposan el volt ájulva. De ha egy fiatal hölgy ötvennégy óra óta úton van, s ez idő alatt nem látott más férfilelket, csak a vonatvezetőt, egy harminc-harmincöt éves, csinos, fekete bajuszú gentlemannek a megjelenése mindig van annyi hatással az ájulás ellen, mint egy kis kölnivíz vagy valami sóval telt üveg.

Miss Sarah tehát magához tért, s arra ébredt, hogy egy kifogástalan külsejű gentleman élénken tanácskozik a pongyolában levő Miss Dumbletonnal. Miss Senior jónak is látta azonnal elpirulni, úgy a maga, mint a Miss Dumbleton nevében.

- Én Mr. Henry Blossom vagyok, a híres emberrabló - mutatta be magát a váratlan vendég. - Önök, a többi utasokkal és a vasúti alkalmazottakkal együtt foglyaim. Nem szükséges részletekbe bocsátkoznom, hisz önök olvasnak hírlapokat!... Egészen Athanáziosz, a híres görög emberrabló rendszere szerint járok el. Tökéletesen az nálam az eljárás, amely régebben Cserkeszkőjben volt divatos... ha olvasták Athanáziosz élettörténetét, tudják, hogy nemes elődöm a szép nők közül kereste ki a túszoikat. Képzeltetik, hogy én csak önöket választhatam túszoikkul. Öt percet adok rá, hogy ideiglenesen toalettet csináljanak; aztán szívesek lesznek követni a hegyek közé. Kérem, ne kíséreljenek meg semmit ellenem; rajtam nem fog se szép szemek nyila, se semmiféle lövés. Mert én és társaim még sohasem érintettünk asszonyt.

- Látszik! - szólt Miss Dumbleton megvetőleg.

Miss Senior fölemelte könnyben úszó szemét, s szemrehányó tekintetet vetett az emberrablóra. Mr. Henry Blossom udvariasan meghajolt, és eltűnt.

Miss Sarah-nak csak úgy patakzottak a könnyei. Amíg öltözködött, egyre sóhajtozott, nyögdisélt és imádkozott. Miss Dumbleton ellenben, aki a klasszikusok munkáin nevelődött, és ezekből nem közönséges életbölcsséget szerzett, nyugodtan idézte Vergiliusból, hogy:

- Ó... Alios iam ego vidi ventos.

Miss Dumbletont nem riasztotta meg az emberrabló; látott ő már becsültreblókat is.

A becsület pedig több, mint az emberi élet. Sőt úgy volt meggyőződve, hogy a férfiak mindannyian rablók; csak más-más úton-módon gyakorolják a mesterségüket.

5

A fogoly utasok a tiszteletre méltó Jebediah Buxtont és Traveller vonatvezetőt bízták meg, hogy érdekükben a washingtoni kormánynál közbenjárjanak, s a váltságdíjat megszerezzék. Mr. Henry Blossom igen szigorú föltételeket szabott. Ötszázezer dollár váltságdíjat kívánt, s kijelentette, hogy a legelső gyanús jelenségre leöletti a túszoikat: Miss Dumbletont és Miss Seniort. Egyébként két hétig ők is, a többi foglyok is jó bánásmódban részesülnek. Amivel az étkezőkocsiban megelégedtek, azt nála is megtalálják. Mellesleg megjegyzi, hogy ő csak megtorlást gyakorol; amiért exportüzletét a Mac Kinley bill-lel tönkretették.

6

Mr. Henry Blossom csakugyan jól bánt a foglyokkal; s a túszoik iránt talán túlságosan is figyelmes volt. Vasúti pongyolájuk sehogy se akart kimenni a fejéből, s végre is elhatározta, hogy elvei megszégésével még egyszer látni fogja ezeket a pongyolákat.

Ami addig történt, míg a követek odajártak, kissé bajos volna részleteznünk. Tehát csak a legszükségesebbre szorítkozunk.

Mr. Blossom nem titkolta el a hölgyek előtt, hogy egyéni biztonság tekintetében nem hódol többé annak az elvnek, mely eddig vezérelte. S megvallotta nekik legtitkosabb gondolatát, mely sokkal merészebb volt, semhogy csak kegyes óhajítás maradhatott volna.

Miss Dumbleton azt mondta a dologra, hogy:

- Bah!

Miss Senior pedig csak csöndesen sírdogált, aminthogy egész nap nem csinált egyebet.

De hiába lett volna minden ellenállás. Hatalmában voltak a haramiának.

7

Mr. Blossom és Miss Dumbleton beszélgetését nem idézzük. Elég legyen megörökítenünk Mr. Blossomnak a következő megjegyzését:

- Ej, ej, ej, ej, ej! Ejnye, ejnye, ejnye!

Hasonlóképpen nem idézzük a Miss Senior és Mr. Blossom beszélgetését sem. Csak azt állapítjuk meg, hogy Mr. Blossom ez alkalommal így nyilatkozott:

- Ejha! Teringettét!

S hozzá kell tennünk, hogy mind a két megjegyzés ugyanahhoz a gondolatfűzéshez vezetett; mind a két szemlének egy volt az eredménye. Mr. Blossom nyilván más meglepetésben részesült a Miss Dumbletonnal való beszélgetés alkalmával, mint akkor, amikor Miss Seniorral értekezett, de Mr. Blossom nem tartozott azok közé a rideg lelkek közé, akik csak a bimbózó szépségben tudnak gyönyörködni, s ha nem titkolta el a hölgyek előtt, hogy érdekes különbözőséget fedezett fel kettejük között, méltatni tudta nemcsak Miss Seniort, hanem Miss Dumbleton is.

Nem titkolhatjuk el végre, hogy Miss Dumbletonnak az esetről az volt az észrevétele, hogy:

- Ki hitte volna?!...

Miss Senior pedig csak csöndesen sírdogált. De nedves tekintetében már nem volt annyi szemrehányás, mint előbb.

8

A tiszteletre méltó Jebediah Buxton és Traveller vonatvezető csak egy hét múltán tértek vissza a megállapított helyre. A váltságdíjjal jöttek, ámbátor a váltságdíjat megszerezni nem csekély fáradságukba került.

A washingtoni kormány ugyanis azt felelte, hogy ha őneki az a bolond ötlete támadna, hogy embereket óhajtana vásárolni, akkor sokkal olcsóbban szerezhetné meg az Oroszországból kiűzött zsidókat; de semmi kedve ilyen kétes üzletekre.

Nem maradt tehát más hátra, mint hogy Jebediah Buxton hirtelenében megalapított egy önki-szabadító bankot, s a drágán szerzett alaptőkével, Traveller pénztáros társaságában, visszaindult a foglyokhoz, akik majdan utólag s esetleg részletekben fogják megfizetni szabadságuk árát.

Ezzel azonban nem volt vége minden nehézségnek. Útjuk viszontagságos volt. Az első kaland az volt, hogy Traveller pénztáros meg akart szökni az alaptőkével, de a tiszteletre méltó Jebediah Buxton még idején elcsípte. A második kaland pedig az volt, hogy most meg a tiszteletre méltó Jebediah Buxton akart az alaptőkével megugrani, de a derék Traveller, aki észrevette a dolgot, megakadályozta benne.

A búcsúzás igen szíves volt. Mr. Blossom sorra csókolta az összes foglyokat; Miss Dumbleton és Miss Seniort pedig megcsókolta mind a két orcájukon.

Miss Dumbleton, mikor utoljára cserélt eszméket Mr. Blossommal John Stuart Millről és a logika rendszeréről, megkérte a fölötte szíves házigazdát, hogy emlékül tisztelné meg egy arcképpel és az autogramjával. Mr. Blossom sietett eleget tenni a kívánságnak. Miss Senior nem szólt semmit; hallgatott és szeretett, mint Cordélia, és sírdogált keservesen.

A váltságdíj rendben volt; Mr. Blossom, miután átvette az ötszázezer dollárt, melegen szorította meg a tiszteletre méltó Jebediah Buxton kezét. A tiszteletre méltó úr mosolygott. Hogy miért mosolygott, azt Mr. Traveller értette csak, Mr. Buxton elég óvatos volt az Önkiszabadító Bank alapító férfiai előtt hatszázezer dollárt említeni a váltságdíj összege gyanánt. Ez a jól értesültség vagy ötvenezer dollárt jövedelmezhetett Mr. Travellernek; de ezt csak gyanítani lehet, mert sem a tiszteletre méltó Buxton urat, sem Mr. Travellert senki se látta többé.

...,Mindent összevéve, kirándulásom a Pacificon nem volt haszon nélkül. Mert bár az úti-költségekhez hozzá kell számítanom azt a háromezerhatszáz frankot is, amelyet az Önkiszabadító Banknak fizettem, de ezzel szemben: 1. a San Franciscó-i bíróság ezt a háromezerhatszáz frankot is megítélte mint költséget, Mr. Bennett terhére, 2. tudósításaim és hírlapi cikkeim fogságunkról jövedelmeztek négyszázkilenven dollárt, és 3. Mr. Blossomnak, a nagy hírű emberrablónak legújabb arcképe - saját kezű névaláírással! - négyezernyolcszáz dollárt jövedelmezett a kiállításon, és kétezerötszáz dolláron kelt el a nyilvános árverésen... Szegény Miss Senior!”

Alighogy ezeket a sorokat beírta leányos álmainak érdekes jegyzőkönyvébe, Miss Dumbleton kopogtatást hallott az ajtaján. A postát hozták. Egy levele volt Mr. Bennettől, aki a kamatokra nézve nem értett vele egyet; aztán meg a hírlapjai jöttek meg. Ezek közül az újságok közül, csak úgy találomra, a chicagói Observert vette elő; s nem minden meglepetés nélkül olvasta benne a következő hírt:

„Mr. Frank J. W. Senior, az Observer kiadó tulajdonosa, örömmel tudatja szeretett leányának, Miss Sarah Seniornak, az Üdv hadserege hadnagyának, Mr. Henry Blossommal, a mindenfelé általános rokonérzésnek örvendő és tüneményes tehetségű ifjú haramiával történt egybekelését. A fiatal pár nászútra Madagaskárba utazik, mert a nagy hírű vőlegénynek, kit fényes tehetségei a közpályán a legszebb reménységekre jogosítanak fel, s akit legutóbbi nagyszabású, ragyogó sikerei alkalmával olyan sokat emlegettek, nem jót tesz a honi levegő.”

- Szomorú véget ért, szegény, meg kellett házasodnia!... - sóhajtott fel Miss Dumbleton. - Hiába, az emberrablók csak addig nem sebezhetők, amíg óvakodnak minden Dalilától! És az a siránkozó kis Miss Senior! Ki hitte volna?!...

1891

Telepátia

1

Orgonanyíláskor, egy édes áprilisi este, a kis Pallayné búcsút vett ettől a rossz világtól, s minden nagyobb láрма nélkül szépen lecsukta a szemét, azt a híres nefelejcsszemet. Közel a villához, egy kávéházban, valami malac banda *Rip van Winklét* nyomorgatta; a kocsik szemtelenül dübörögtek az ablak alatt; a hold bepislantott az erkélyajtón, s aztán nyugodtan sétált tovább az égen; egy szobaleány elszaladt a klubba Pallay úrért; és a világ tovább forgott.

Mikor az ember egy gyönyörűen fésült rendező karján, először lép be a vigadó nagy termébe, s ott nem lát mást, csak százezer kis csillagot: bizonyára másként képzel el egy bálskirálynő halálát. De meg volt írva, hogy a kis Pallaynének, amint az életében nem sikerült semmi, ne sikerüljön a halála sem.

A temetést elmosta az eső, s a közrészvétet kissé megtompította az Operaház új vendége, egy amerikai énekesnő, aki *Dinorah*-ban hihetetlen gyémántokat rakott magára. Ezek a gyémántok bíborszínű tüzükkel lefoglaltak minden érdeklődést, s a kis Pallayné, akit már három év óta meglehetősen elfelejtett a világ, nem kaphatott a közfigyelemből némi kárpótlást most, utoljára sem. Az ő halála már régen befejezett ügy volt; s találkoztak, akik azt kérdezték: „Hát csak most halt meg szegény?!”

Az arcképei lassanként eltűnedezték a kirakatokból, s a régi barátok egyre szórványosabban tárgyalták a szomorú esetet: „Mit szólsz a szegény Klárhoz? A fűző ölte meg; az a bizonyos, mesés, botrányos, képtelen fűző!” Pallay úr egy darabig gyászához méltó komolysággal osztogatta a wisztkártyákat, s illőképpen borongó arccal hallgatott, ha lányos történeteket meséltek körülötte, de később ő is engedett a szigorúságából. Sőt amiképpen vihar után az ég, derültebbnek látszott, mint azelőtt. Hiába, egy tüdővésztes asszony sohase tréfádolog. S koronként voltak hangulatai, melyek ismerőseit a műegytemen töltött éveire emlékeztették.

Helén, az első komorna bírta ki legtovább a gyással járó fáradalmakat. Egy hétig tüntető makacssággal járt ki a temetőbe. A másik héten azonban férjhez ment egy derék mészárosmesterhez, akit a Pallay úr végső utalványa teljesen meghódított. A lagzi után Helén is jónak látta beszüntetni a temetőt. És a hullámok szépen összecsaptak a kis Pallayné emléke felett.

Azazhogymégsem egészen.

Legalább lelkiismeretes életrajzírók hozzátennék a kis Pallayné történetéhez, hogy Török Ernő egy fél esztendeig száraznak és ízetlennek talált minden szívat a világon, s untalan korholta a legényét, ami azelőtt nem volt szokása. Sőt azt is, hogy a nevezett úr néha, hajnal felé kénytelen volt meggyújtani a lámpáját, csak azért, hogy ne lászon a sötétben folyton egy nefelejcsszempárt, mely ha mosolygott, akkor is mintha könnyezett volna, ha pedig könnyezett, akkor is mintha titokban kissé mosolygott volna a részvevő baráton.

Hogy mi köze volt Török Ernőnek a kis Pallaynéhoz? Egy kicsit a szeretője volt neki szegényke. De istenem, olyan kevésbé!

Úgy háromesztendős lehetett ez a meglehetősen légies összeköttetés. (Mert viszonynak nem volt nevezhető; legfeljebb viszonyocskának.) Abban az időben keletkezett, mikor egyszer véletlenül találkoztak Meránban.

Egy este az Ernő látogatása valamivel hosszabbra nyúlt, mint rendesen. Ott ültek az *Hôtel de France* első emeleti nagy szobájában, az erkélyajtó mellett. Az est meleg volt, s a jerikói lonc, mely kívül szerelmesen tapadt a falhoz, bekandikált a szobába, mint egy rostélyának magasáról csúfolódó kis majom. Versekről beszélgettek. Az enyhe levegő, mint húsvétkor a pápa a loggiáknál, csak bocsánatot hirdetett, a kis Pallayné előtt való nap nagyon elkínosza a fejfájás, aztán Meránban akkor tavasz volt, szóval, nincs mit mondanom tovább. Mindez úgy esett meg, mint az álom. Azt mondják, előfordul ilyesmi a legjobb családokban is.

Hölgyek, akik kedvelik az érzelmes jeleneteket, az ilyen alkalmat nem szokták csak úgy, hiába, elszalasztani. De a kis Pallaynénak meg éppen egész tavai voltak a könnyekből. Valóságos sírómasina volt ez a szegény kis Pallayné. És világos, hogy nem engedhette el Ernőnek a hasonló helyzetekben szokásos nyilatkozatot:

- Miért akarta ezt, mikor...?!

A többi már csak a tekintete mondta hozzá, de a tekintete elég nyíltan beszélt. Ezt lehetett kiolvasni belőle:

- Miért akarta ezt, mikor tudja, hogy mást szeretek?!

Ernő magában azt mondta rá, hogy: „Hogy miért?... Ezt ugyan kitalálhatná!” - és másnap sokat pödörgette a bajuszát. Ismerte ő már az efféle asszonyi beszédet. Tudta, hogy vannak asszonyok, akik zárdanövendékek módjára pironkodva mennek keresztül mindenre, de azért keresztülmennek: gázlón, sekélyen s vizeséseken.

Azonban hogy igazságosak maradjunk hozzá, el kell ismernünk, hogy nem volt sokáig nagyra a hódításával. Néha később is megtévedett ugyan, s voltak órái, mikor a kis Pallayné odaadásával azokra az elragadó bibliai asszonyokra emlékeztette, akik, mint Ruth és Rebeka, szolgálóik is tudtak lenni uraiknak és parancsolóiknak: de csak ritkán áltatta magát. A sok sírásban a szegény Klárinak néha-néha szétbomlott a haja, de a kis bibliai teremtés, mihelyt megfésülködött, ismét csak visszaváltozott síróbabává. S egyszer, mikor Ernő elég ügyetlen volt észre nem venni, hogy a baba egy cseppet sincs bibliai hangulatában, a kis Pallayné fel is lázadt a sorsfordulat ellen:

- Nem, nem, ez gyalázatos. Ez nem méltó hozzám, de nem méltó önhöz sem.

A leggonoszabb az volt, hogy magában egy kissé igazat adott neki. De semmi se köt le jobban, mint a fél győzelem, amely voltaképpen mindig fél kudarc.

És mert keresett, talált is egy kitűnő okot arra, hogy ne álljon tovább. Elhatározta, hogy visszavonulni, megrongyolt méltóságérzettel, éppen oly nevetséges volna, mint amilyen színarany ostobaság. De bizakodott is egy kissé. Azt remélte, hogy a síróbaba majd csak bele fog törődni asszonyi sorsába, asszonyiságból.

A jó szándék nem is hiányzott szegényből. Ilyenformán igyekezhettek az elrablott szabin nő, hogy római nővé változzék át. Ernő már-már azt hitte, hogy a győzelme meg van foltozva szépen. De utóbb kiderült, hogy ez az igyekezet tisztára lovagiasság volt. A síróbaba mintha csak gavalléros kötelességet teljesített volna, mikor sorsát átengedte amannak a másoknak. Jó nevelés dolgának tarthatta az egészet. Talán úgy gondolkozott, hogy aki á-t mondott, annak tisztességből b-t is kell mondania. Ernő dühöngött, de azért nem tudta rászáni magát, hogy végre is szakítson.

Ezenközben pedig nagyon megszokta és nagyon megszerette a kis síróbabát. Jó kislány volt az minden regényességével, minden ábrándosságával, minden csacsiságával egyetemben. És ha szabadjára hagyták, a jobb óráiban nagyon kedves is tudott lenni. Ernő leszámolt az esettel, és néha úgy nézett furcsa kis szeretőjére, mintha most látná először.

Lassanként valami evangéliumi hangulat érte utol. Mi haszna tartja szegénykét a karjában, mikor az a rejtelmes kis lélek olyan messzeségben van tőle, s oly örökkön megismerhetetlen előtte, mint maga a Sirius?! Hiúságának a sebe hamarabb behegedt, mint képzelte volna, s egy nap, aznap, mikor a síróbaba először volt nagyon rosszul, azon lepte meg magát, hogy önzése elcsitult, s hogy amit a szegény teremtés iránt érez, az inkább mélységes szeretet, mint akármilyen más.

S amint fáradtan hagyta abba ennek az elérhetetlen, meghódíthatatlan érzésnek az üldözését, az a rejtelmes valami mintha közeledett volna hozzá, ahogy egy nekibátorodott őz közeledik a vadászhoz, aki már megunt a lest, s leheveredett a fűbe. A nagyon érzékeny és szemérmes lélek kezdett megnyiladozni előtte. De ez a siker már örömtelen volt. Mert csak azok a könnyek érdekelnek igazán, melyeket értünk ontottak.

Aztán jött a nagy betegség, és utóbb le kellett mondani egészen.

Ernőben ekkor már a bukott Don Juan valóságos dajkává változott át. Ha koronként ki akart tárulni a karja, csak azért volt, mert szerette volna az ölében hurcolni ezt a szegény, elhagyatott, összeesett teremtést, mint egy kis babát, akinek a fájdalmai, a bajai, az apró örömei nem a mi fájdalmaink, bajaink és örömeink, s akit mégis jobban szeretünk, mint összes lelki rokonságunkat. Tudta, hogy a betege menthetetlen, s nem volt egyéb gondolata, mint hogy, amíg lehet, apró örömöket szerezhessen neki. És végezte, ahogy a régi világban kezdték: a trubadúrok figyelmességével.

Szerelmük egyre hasonlatosabbá vált a tripoliszi szőnyegalakok, a haláluk után érzélgő Jaufre Rudel és Melisande árnyékszerelméhez. De a síróbaba éppilyennek kívánta az ő spanyolját. Kissé meg is hatotta ez a minden önzéséből kivetkező hűség, s egyszer, egy nagyon kegyes órájában, meg akarta jutalmazni betegápolóvá alázkodó lovagját. Kiválasztott egyet a fehér rózsáiból, s egy királynő mozdulatával, akinek az ujjai érintése nyomán ereklyék támadnak, ajándékozta meg utolsó udvarlóját:

- Ezt a rózsát magának adom.

Azután mindennap megkapta fehér rózsáját a betegápoló. Azután egyszer megkérdezte tőle: „Hallja, mit csinál maga az én virágaimmal?” (Azt felelte, hogy a rózsák Musset-versek mellett hervadnak el, s magában azt gondolta, hogy már nem fog annyi rózsát kapni, mint ahány rózsátlan Musset-verse van.) Azután ez így volt egy kis darabig. Azután nincs tovább.

*Fodros tükörén a haboknak
Kikötve van egy pici csolnak...*

Ez az operettdalocska unos-untalan ott zümmögött a Török Ernő fejében, mint egy bánatos légy, mely valami sötét kamarába tévedt. Hallotta éjszaka, a szobája csöndjében, hallotta az utcán, a százféle lárma közt, hallotta olyan tisztán, mint akkor, mikor ott ült a haldokló mellett, s a nyitott ablakon becsapott a szobába a kávéházi zaj.

- Milyen furcsa állat az ember! - dühöngött, mikor észrevette ezt a bosszantó kíséretet. - Szépen elbúcsúzik a nagy dolgoktól; leszámol velök nyugodtan, mintha álom lett volna minden. A kicsiny dolgok pedig belénk csimpajkodnak, s visszük őket magunkkal, mint a porszemet a ruhánkon.

Ez a dallam élt benne a legélénkebben a háromesztendő szerelmi regényből. A többi apró emlékeit sietett eltemetni a „nagy dolgokkal”. A virágok, az arcképek, a négy-öt sornyi szarkalábak, a selyem- és csipkerongyok, melyeknek történetük volt, be voltak zárva diófa sírboltjukba. A „nagy dolgok” sem nagyon sokáig kísértették. Még egy darabig hallotta egy-egy szavát, a kacagását; s néha egész elevenen látta maga előtt. Mosolygónak, sugárzónak látta, amilyen akkor volt, amikor még a báltermeket járta; sohase betegen, sohase könnyei közt. De egyre ritkábban látta. Mert bizony nyomorult dolog az emberi emlékezet. Hanem ez a dal elég volt rá, hogy rosszkedvűvé tegye egy egész kiállhatatlan, hosszú nyáron át.

Egy este, amint a verandáján ülve, *Anyegin*-t lapozgatta, nem tudni hányadikszor, ismét megcsendült a fülében az elkoptatott, elcsépelet dallam. És - ki tudná, hogyan? - egyszerre eszébe jutott, amire nem gondolt réges-régen:

- A levél!

Szinte ijedten ugrott fel a székéről.

Igazság, a levél! De hogy is felejtkezhetett meg róla ilyen sokáig?!

Az igaz, hogy sohase vette komolyan ezt a levelet. De most már, most már kezdte érthetetlennek találni, hogy akkoriban nem vette komolyan.

Bizonyára csacsiság volt ez az egész levélhistória. Egy szegény, beteg, érzelgős asszonykának az ízléstelensége. Azóta se volt szó róla többet; meglehet, ő maga se írta volna meg még egyszer. És mégis...

Annyi bizonyos, hogy egyszer megfogadta valakinek, hogy el fog küldeni helyette egy levelet, meghatározott időben. Ez az idő azóta elérkezett, s a levél még most is nála van, elzárva a legkomolyabb írásai között.

Már vagy két éve lehetett, hogy ott van. Attól az időtől fogva, mikor a síróbaba először lett ijesztően rosszul.

Akkor azt hitte szegényke, hogy ez az Ultima Thule. Később rá se gondolt a halálra. Mindig azt képzelte, hogy javulóban van, s még utoljára is készült arra a bizonyos jövő farsangra, amely sehogy sem akart elkövetkezni. Hanem abban az időben nagyon meg volt rémülve.

És egyszer így szólt Török Ernőhöz:

- Ha élne az édesanyám, vagy ha volna egy testvérbátyám, nem merném magát kérni arra, amit akarok. De nekem senkim sincsen magán kívül. Megteszi, amit kérek?

- Természetesen.

- Akármilyen lesz az?

- Akármilyen.

- Jó. Visszaadom a szavát, ha sérti amit kérek. Arra akarom kérni, hogy küldjön el egy levelet valakinek, ha majd meghaltam. Nem akarom, hogy itt találják meg a párnám alatt.

- Hát ha én halok meg előbb? Én vagyok az öregebb.

- Semmi kibúvó. Én tudom, hogy nagyon rosszul vagyok.

Egy darabig azon vitatkoztak, hogy mennyire van rosszul. De a kis Pallyayné véget vetett ennek a vitának.

- Annál jobb, ha magának van igaza. Maga elteheti ezt a levelet olyan helyre, ahol, míg él, senki se férhet hozzá. Elviszi ebben a szekrénykében; az egyik kulccsal. A másik kulcs nálam marad. Ha egészen egészséges leszek, visszakérem a levelemet. Ha maga hal meg előbb, elmegyek a levelemért. De ha én halok meg előbb, akkor megteszi amire kértem. Ha nem teszi meg, azt hiszem, hogy megsértettem a kéréssel. Nos, megteszi?

- Megteszem.

Ki ellenkeznék beteg gyermekekkel? S a beteg gyermek néha hálás is tud lenni.

- Mondja, Ernő, hisz maga a telepáciában?

- Hiszek benne, ha maga úgy akarja.

- Hát hinni fog benne, majd aztán. Mert meglássa, én ezt nagyon, de nagyon szépen meg fogom köszönni akkor. Én hiszek a telepáciában.

4

Kinyitotta a szekrénykét. Csakugyan annak az úrnak a neve volt a levélen, akire gondolt. Nem ismerte ezt az urat, csak hallott róla egyet-mást. Annyit azonban tudott felőle, hogy már esztendőök óta valahol a pusztáján él és gazdálkodik.

Egy kissé el volt érzékenyedve, ahogy megpillantotta az ismerős írást. Az ő kis szarkalábjai! És nem nagyon zavarta meg, hogy ezek a kedves szarkalábak most azt fogják mondani annak a másiknak, hogy: „Mindig csak téged szerettelek, a sírban is szeretlek” - vagy más hasonló ostobaságot.

Egy percig sem kételkedett benne, hogy el fogja küldeni a levelet. De csupa olyan dolog járt az eszében, amely azt suttogta, hogy a kötelesség nem olyan világos. Végre is micsoda gyerekség! Aztán ez a neki osztott szerep! Szerelmi levélhordója legyen annak, akit szeretett! A közvetítő közte és a közt a másik közt! A férj, az özvegy háta mögött, akivel kezét szokott fogni! És ilyen komédiázás a halál után! Persze hogy elvállalta a megbízást, de nem azért, mintha komolyan vette volna a dolgot, hanem azért, hogy megnyugtassa szegénykét.

És vajon ő megírta volna-e ezt a levelet a halála előtti napon? Az alatt a két év alatt sok megváltozott. Beszélni nem beszélt róla azóta; ki tudja, talán meg is felejtkezett a levéléről? Az asszonyi szív nem ismer lehetetlenséget.

Mindegy. Persze hogy el fogja küldeni a levelet. S egy hétig mindennap mondta magában:

- Persze hogy el fogom küldeni a levelet.

A nyolcadik nap aztán véletlenül megpillantotta az újságban annak az úrnak a nevét. Azt olvasta róla, hogy kellemetlenségei vannak a bíróságnál. Olyan szerencsétlenül találta megfegyvelmezni az egyik béresét, aki a búzáját lopta, hogy a jámbor elköltözött apáihoz, ama bizonyos mezőkre, amelyek alkalmasint búzaföldekben is dúsabbak, mint az idevalók.

- Úgy látszik, az én levelem nem sürgős - jegyezte meg magában Török Ernő. - Alighanem jobban érdekli most a béres esete, mint az én levelem.

S halogatta a dolgot még egypár napig. De aztán véleményt változtatott:

- Nem, nem szabad késnem. A halál mindnyájunkkal szabad. Hátha addig, amíg habozom, őt üti agyon egy másik bérese?!

Elküldte a levelet, s egy nagy kő esett le a szívéről.

5

Még aznap vasútra ült. Ment haza, a falujába, ahol már nem volt régen. S este, tíz óra felé, a maga kis tornácán szíttá el a szivarját, közel a réthez, ahol gyerekkorában szaladgált, nem álmodva, micsoda nyomorúságok vannak ezen a szép, holdfényes világon.

Ragyogó júliusi est volt. A tisztas, öreg eperfákon egy levél se rezdült, s a levegőben megvolt az a ritka, édes mozdulatlanság, mely az emberrel megszeretteti a békés Halált. Körös-körül mélységes csend; egy alvó falu csendje. Török Ernő nem emlékezett rá, mikor érezte magát olyan jól, mint ezen a nyugalmas, kezdődő éjjelen. Nem gondolt semmire; csak nézte árnyék-fátyola alatt a templomtornyot, mely ott borongott szemben az udvarával, az ismerős tornyot, mely azóta úgy megkisebbedett.

És az álom, mely régen került, szelíden végigsimított a szempilláin. Úgy tetszett neki, hogy ha még sokáig kinn marad, el fog aludni ott, az ültő helyében.

Egyszerre felriadt a tompultságából. Az egyik templomablak fekete mélyedéséből felröppent valami, egy darabig keringett a levegőben, aztán beszállt az udvarába.

Éppen odaszállt a lába elé. Egy fehér galamb volt, mely valami fehér virágot tartott a csőrében. Aligha látta előbb az árnyékban ülő embert, mert mintha nagyon megrémült volna, irányt változtatott; otthagya a virágját, s fölrepült a magasba.

Ernő lehajolt a virágért, s megdobbant a szíve. Egy fehér rózsát hozott neki a fehér galamb. Az árnyékban ülő ember arra gondolt, hogy talán csakugyan vannak rejtelmes erők, amelyek éppen úgy hatnak ránk, mint a hang vagy a fény, de amelyeket mégsem a levegő közvetít.

1893

A karperec

1

Mindenki ismeri Hidassy doktort, az asszonyi betegségek híres orvosát. Szép Wotan-szakállát ott látni minden futtatáson, hangversenyen és első előadáson. Én csak pillanatokra szoktam találkozni vele. Azok közé a jó ismerőseim közé tartozik, akiket tíz esztendeig látunk minduntalan, s akiknek a lelki világából utoljára sem ismerünk meg többet, csak annyit, hogy: mint vélekednek Sarah Bernhardt-ról vagy Stavenhagenről.

Egyszer azonban együvé akadtunk Bécsben, valamelyik jobb szállóban. Megláthatta rajtam, hogy azon töröm a fejemet: miképpen üssem agyon a délutánt; mellém ült. Ő is hasonló állapotban leledzett. A berlini gyorsvonatra várt, míg én a tizenegy órai vonattal készültem haza.

Nagy léleknyugalommal ettünk, mint két öreg kígyó. A doktor csörgött is hozzá, mégpedig elég elmésen. Rájöttem, hogy attól, ha az ember a szemét törülgeti, mikor *A vasgyáros* Claire-je ádázódni kezd, még igen tisztességes s művelt úriember lehet valaki.

Hirtelenében egészen összebarátkoztunk. Az ebéd utáni órák, mint a háborús esztendők, kétszeresen számítanak. A doktor folyvást beszélt; járt mindenütt és ismert mindenkit.

Egyszerre észrevette, hogy a kezén felejtettem a tekintetemet.

- Ön a karperecemet nézi? - kérdezte, s nem beszélt tovább a madagaszkári asszonyok különös szemérméről.

- Teringettét, doktor - jegyeztem meg -, akárminek képzeltem önt, csak gigerlinek nem.

Leoldotta csuklójáról a karperecet, s azonmód nyitva, a kezembe adta.

Egészen közönséges, sima arany karperec volt, olyan, amelyet a gyárakban ezerszámra készítenek. Széles belső lapján, azon a helyen, ahol a jegygyűrűkre az esküvő napját szokták rákarcolni, ez a két szó volt bevésve nagy betűkkel:

IZA, SZERETLEK

Ránéztem a doktorra.

- Ezt a karperecet - kezdte magyarázni - már régóta, éjjel-nappal hordom, s akkor se teszem le a kezemről, ha el akarok aludni. Hordom pedig azért, hogy szüntelenül emlékeztessen a kötelességre. Az én koromban kezdi már fájdalmasan érinteni az embert, ha hajnalban a legédesebb álmából költik fel. S megesik néha, hogy fel-felköltének, hogy elhívjanak Piliscsabára vagy Lajosmizsére, a vendéglős vajúdo szolgálójához, mert hiba van a kréta körül. Higgye el, az ilyen kirándulások nem járnak semmiféle különös gyönyörűséggel. Először is az ember elveszít másfél napot, néha harmadfelet, s aztán az a kellemes szekérrázás! Arról, amit ilyenkor elmulasztok megkeresni, meg ami nagyúri neheztelést zúdítok a fejemre a szökésemmel: nem is beszélek. De az a szekérrázás! S megvallom, néha kísértésben vagyok, hogy kiűzenjek: sajnálom, nem mehetek, ezért meg ezért. De ilyenkor véletlenül mindig rápillantok erre a karperecre, s a karperec így beszél hozzám: „Kelj fel, és eredj. Gondolj a nyomorultakra, kicsinyekre és hitványakra, mert te is nyomorult, kicsiny és hitvány vagy. Nézz sápadt tükrömbe: ez vagy te, tatvan ázi, mint a szanszkrit intő szavak mondják. Kelj fel, és eredj.”

Ilyenkor aztán fölkelek, és megyek. Ez a karperec tudniillik örökkön figyelmeztet rá: mi vagyok és minek kellene lennem; mert ez a karperec nem az enyém.

- Csak nem lopta, doktor úr?!

- Azt éppen nem. Hanem majdnem. Ez a karperec egy megfizethetetlen tartozás.

- Mi az ördög, hát vannak megfizethetetlen tartozások is?!

- Éspedig azok a legrosszabbak. Hogyan? Önnek nincsenek megfizethetetlen tartozásai, amelyeket nem lehet kiegyenlíteni, akárhogy akarja is az ember, nem lehet se semmiféle jó-akarattal, se semmi pénzzel a világon?! De hiszen ön akkor nem tudja, hogy mi az igazi adósság?! Az ilyen tartozások kiegyenlítéséül szívesen odaadná ön az adósság tízszeresét, százszorosát, néha ezerszeresét is, és mégsem lehet leróni. Én például örömet lemondanék háromévi jövedelmemről, ha ez a karperec nem terhelné a lelkiismeretemet. Ön még most sem ért engem. Úgy látszik, a fiatalsága enyhe és felhőtlen volt. Irigylem érte.

A doktor szép teuton harcos arca nekirózsásodott a Château-Yquem-től. A satnya pálmák alatt kezdett meleg lenni.

- Ha velem marad, amíg elszívjuk a cigarettáinkat, elmondom önnek ennek a karperecnek a történetét. Hanem menjünk innen.

Öt óra felé járhatott az idő. Kívülünk már csak a pincérek unták az életüket a homályosodó kerti helyiségben. Fizettünk és mentünk.

A Ringen éppen akkor kezdődött a nagy népvándorlás, ki a Práter felé. Fogat fogat után reb-bent el mellettünk; s egypár percig szótlanul néztük az előttünk elcsillanó tavaszi toaletteket, az új divatú kalapokat, a rajtuk tarkálló apró télikertekkel a lila színű pillangóbóbitákat, a kínai kreppruhákat és mindazokat a hívságokat, melyeket az Úr 1893-ik esztendejében Bécs város hölgyei a leginkább célravezetőnek véltek arra, hogy győzedelmesek maradhassanak abban az ősrégi játékban, hol mind a két fél „nyer és vesz egyaránt”.

Végre megszólalt a doktor:

- Higgye el, kérem, csak egy okos dolog van ezen a világon: örökölni.

A Château-Yquem érthetővé tette előttem, hogy ilyen határozottan beszél, de vártam a merész állítás magyarázatát.

- A pesszimistáknak - kezdte a magyarázatot - nincs igazuk, az élet szép. De olyan, mint egy szép kép, jó helyről kell nézni, hogy gyönyörködhessek benne az ember. Akármilyen rövid is a színjáték: telve lehet meglepetéssel, amelyekben sok örömet találhatunk; de eleitől fogva az első sorban kell ülnünk, hogy kiélvezhessük mindezeket az örömöket. S ez a mulatság csak azoknak adatott, akik már gazdagon születnek. Mi, akiknek furakodnunk kell a jobb helyért, mi be vagyunk csapva. Mert mire oda jutnánk, hogy valahára mi is gyönyörködhesünk a színjátékban, a hosszú várakozásban úgy megkopott a szemünk, hogy végre se látunk semmit.

- Megvallom, doktor úr, nem vagyok bizonyos benne, hogy ugyanazt értem-e, amit mondani akart?!

- Azt akartam mondani, hogy nekünk, akik az egész fiatalságunkat nyargalással és verejtékezéssel töltjük el, alig van több fogalmunk mindarról, ami az életnek a fűszerét, a savát, borsát adja meg, mint a hangyáknak arról a titokzatosan érzéki táncról, amelyet Visnu templomában bajadérok lejtenek el. Eleinte nem lehet élnünk, később nem tudunk élni. Mire elérkeztünk odáig, hogy mi is megszerezhetjük azokat az örömöket, amelyekért érdemes élni, mi már nem vagyunk mi, nem vagyunk senki és semmi, csak önmagunknak a tokjai. A tartalom,

az én, régóta elpárolgott belőlünk. Elromlott a gyomrunk, elfásult a szívünk, elsilányodott az agyvelőnk, elbágyadtak az érzékeink. Igazán jobb volna nem látnom ezeket az előttünk elröppenő pompás üvegházi virágokat!... Milyen karikaszemmel néztem rájuk húszéves koromban!... És most és most! Pedig még csak negyvenöt éves vagyok. Nem képzelem, milyen hideggé tesz velők szemben az a kegyetlen gondolat, hogy: hátha csalódnának bennem?!... De nem tudok hinni többé az önként kínálkozó örömeinkben sem. Mikor elbutulok, s a szívem egy kissé kalapálni kezd: „Szeret, mesés, de szeret!” - az agyam, nagy nyugalmasan, azt feleli rá: negyvenöt, negyvenöt, negyvenöt... Nem, nem, a szegény felkapaszkodónak nincsenek többé örömei. Jobb lett volna el se kezdeni a dolgot.

Eközben köszönetetett jobbra és balra; ismerte az egész világot.

- Ej, doktor úr, ön túloz. A férfikornak is megvannak a maga előnyei.

- Önnek ajándékozom valamennyit - vitatkozott a doktor. - Csak tíz esztendő van le a vállamról, csak tizet!... És ezért töri magát az ember egy negyedszázadig! Bizony mondom, csak egy okos dolog van a világon: gazdagon születni. Később, lassan, ügyel-bajjal tenni szert jólétre: már nem érdemli meg a fáradságot.

- Az is valami, ha az ember önmagának köszönheti, ami van.

- Ez a tudat is csak azoknak érhet valamit, akiknél simán ment a dolog. De az ilyenek vajmi kevesen vannak. A rendes az, hogy az ember mindent elveszít a küzdelemben, és cserébe nem szerzi meg azt az öntudatot, amely nélkül nincs ilyen elégedettség. Különösen ha nagyon alulról kezdjük. Az első pár lépés olyan nehéz, eleinte annyiszor kell megalázkodnunk önmagunk előtt, s lassanként annyit hagyogatunk el a büszkeségünkből: hogy utoljára nem juthat eszünkbe kevélykedni. Az ember fut, fárad; egyszerre észreveszi, hogy nem volt miért. S ha véletlenül azt kérdezi magától: „Öreg, hát az öntudat? Meg vagy-e magaddal elégedve?” - azt kell visszasuttognia: „Nem.” És a múltnak egy sereg kísértete ismétli: „Nem, nem.” De hallgassa meg a karperecem történetét. Nagyon egyszerű történet; talán nem is érdemes elbeszélni. De mindenesetre furcsának fogja találni, hogy énvelem esett meg.

2

Húszéves koromban én meg a Bárándi fiúk a *Vörös Huszár*-ba jártunk dorbézolni. Nem néha, hanem mindig. Orvosnövendékek lettünk volna, de soha feléje se mentünk a klinikának, ellenben éjjel-nappal kártyáztunk. Ha azt mondanám, hogy hivatásos kártyások voltunk, szépíteném a dolgot. Látott ön már kártyázó majmokat? Az értelmesebb majmok megtanulnak kártyázni, s ha egyszer megtanultak, iszonyatos szenvedéllyel kártyáznak, így kártyáztunk mi is: eszeveszetten, állati makacssággal. Néha aztán, ha elfogott bennünket a jobb érzés, s föl-fölbredt bennünk a lelkiismeret, a változatosság kedvéért inni kezdtünk. S ilyenkor ittunk három napig, míg feketének láttuk az egész világot.

Ön azt fogja mondani, hogy vannak derék, jóra való húszéves fiatal emberek is, akik az egyetemre járnak, s nem a *Vörös Huszár*-ba. Hadd védekezzem általánosságban és különösen. Húszéves korában az ember az, ami a világa. A jellemét mindenki később formálja meg magának. Az egészen fiatal lény még csupa ösztön, s ha nincs, aki vezesse, az ösztöneivel vezetteti magát. Vannak szerencsések, akiket a környezetük tettel vagy legalább szóval, ha csak szóval is, komoly urakká formált már ebben a zsenge korban, de ne legyen túlságosan szigorú az elhagyatott s nagyon szegény fiatalok iránt, akikkel nem törődik senki, akikben nincs még semmi, csak mindenféle éhség, s akik csapatokba bújva, mint a vadrucák, ellepik a mocsarak környékét.

És íme, az én enyhítő körülményeim:

Az édesapámra csak mint egy nagy szakállra emlékszem, s hétesztendős koromban meghalt az anyám is. A mostohaapám elég jó ember volt, de egy kicsit hamar megfélejtkezett az anyámról. Nem mondhatnám, hogy egy cseppet se szeretett, kivált kisebb koromban, de mikor kamaszodni kezdtem, már nagyon terhére lehettem. Sokkal több dolga volt, semhogy foglalkozhatott volna velem; aztán meg örökösen utazott, vasutat épített valahol Bukovinában. Többet tett értem, mint amennyit várhattam tőle, s hálával kell gondolnom arra, hogy végigjáratta velem az iskolákat; más ember mesterségre adott volna. De végre is, nagyon korán kitett az otthonból, s idegenek közt cseperedtem fel, akikkel nem volt különös szerencsém. Úgy nőttem fel, mint a sóska; senki se törődött velem.

Mikor az egyetemre kellett kerülnöm, a mostohaapámnak rosszul ment a sora. Nekem nem volt semmim. Megkérdezte: mi akarok lenni; mondtam, hogy orvos. Szeretettel megjegyezte, hogy számár vagyok, mert ez a pálya nem szegény gyerekek való, de nem vitatkozott velem. Nem ért rá. Kifizette az első költségeket, szerzett szállást és ellátást két hónapra, tandíjmentességet módolt ki számomra, amely kedvezményt siettem az első félév után elveszíteni, s aztán kijelentette, hogy most már igyekezzem a magam emberségéből élni meg. Ezután már csak ritkán láttam, de később is, ha feljött Pestre, mindig fizetett értem egy-két vacsorát. Jó ember volt, az Isten nyugosztalja; kár, hogy a vasútjai sohase sikerültek.

Tehát a magam emberségéből kellett megélnem. Az én emberségem pedig abban az időben nem állott egyébből, mint hogy tudtam írni és olvasni. Ha valakinek az embersége ilyen légiesen mérsékelt, s a vacsoráknak és az ebédeknek egész sereg megoldatlan rejtélyével áll szemben, akkor rendesen azt teszi, hogy elmegy az adóhivatalhoz napidíjasnak. Ezt cselekedtem én is.

Isten látja a lelkemet, hogy sohase sajnáltam az államtól szerény szolgálataimat. De mégis, ez az elhatározás, mely a legtöbb embernek nem árt meg, rám nézve nagyon súlyos következzéssel járt. Nemcsak azért, mert ennek következtében fölötte későn ismerkedtem meg a kémiai intézettel és egyéb közhasznú intézményekkel, hanem főképp azért, mert a hivatalban megismerkedtem a kisebbik Bárándival s ezen a réven mindjárt a nagyobbikkal is, amely utóbbi ismeretség az én időmben a végső elzüllést jelentette. Higgye el, nem túlzok, de az az ember, aki Bárándi Jóskával egyszer kezét fogott, az az ember el volt átkozva.

Hiszi ön, hogy vannak végzetes emberek? Végzetes embereknek nevezem azokat, akikkel senki se találkozhatik büntetlenül. Akiknek a szavai olyan hatással vannak, mint a választóvíz, akiknek a nyomában mindig leég valami, akikben mintha csak az ősi rombolási ösztön dolgoznék, bámulatos kedvvel és frissességgel, nem tudni, minő rejtelmes célra, nem tudni, mily természeti erők megdöbbszentő következettségével. Valamely titokzatos törvénynél fogva az ilyen emberek sajátságos varázsló, vonzó hatással vannak a gyermekies, még egészen romlatlan kedélyekre. Nem keltenek félelmet, hanem tiszteletet, nincsenek elriasztó hatással, ellenkezőleg, megmagyarázhatatlan, oktan érdeklődést fakasztanak lépten-nyomon. És utánuk az özönvíz. Ha az ilyen ember továbbáll, észreveszed, hogy elvitt belőled valamit; elvitt tebelőled, elvitt a másikból, elvitt mindenikből. Ha a végzetes ember véletlenül asszony: jobb lett volna halva születned. De a végzetes urakat is tanácsos kikerülnöd. Mert mikor kezd az eszed élni, az áthazudozott esték, melyeket végighallgattál, az átkártyázott éjszakák, melyeket végigkibiceltél, az áténekelt hajnali órák, melyeket végigittál, kikelnek sírjaikból, és szemrehányóan kopogtatják meg vedlett koponyádat.

Nos tehát, Bárándi Jóska ilyen végzetes ember volt.

Nem képzelem, de most is bizonyos megilletődéssel gondolok rá vissza, afféle irodalmi megilletődéssel, amilyennel egy fiatal író a Petőfi arcképét nézheti. Közöséges, aljas korhely volt ez a Bárándi Jóska, sőt még rosszabb ennél, amint látni fogja; hanem azért régi tekintélyének emléke ma se veszett ki belőlem teljesen, s agyamnak egyik leglustább sejtjében képe ott díszel a Van Dyck *Ifjú Hadvezér*-e mellett.

Még ma is látom szép, hullámos fekete haját, mely kék fényű volt, mint a romantikus írók hőseinek a hajfűrtjei, s önérzetes, szilaj véralkatra és hatalmas akaratra valló mozdulatait, melyek a *Vörös Huszár* közönségére úgy hatottak, mint a legféktelenebb előkelőség leereszkedő megnyilatkozásai. S koronként, az első álom kába zűrzavarában, most is hallom zengő basszusát: „Hej, Riza, Marcsa, bort!” - azt a mély, érces, színházi hősszerelmes hangot, melynek hallatára az összes szobalányszívek kalapálni kezdtek, s az áldott állapotú kocsmárosnék gyomra összeszorult. Veszködött érte a *Vörös Huszár* egész rózsakertje, és higgye el, kérem, nemcsak úgy véletlenül történik, hanem a természeti erőt megillető siker, tehát valami nagy igazság nyilvánul meg abban, mikor egy-egy szerencséstől meg kell irigyelniök a többieknek az asszonyok hódolatát. A Bárándi Jóska életrevalóságában, örök jókedvében és harcias hangulataiban is volt valami félrehasznált erő, s bizonyára nem császárkodhatik köztünk, ha nem lett volna olyan esztelenül bátor és példátlanul ügyes, mint egy kölyökjaguar.

3

Nem mondhatom el, milyen rémségesen tiszteltük. Úgy mentünk utána, mint a csöcselék városi kutyák egy nagy, hatalmas, falusi komondor után, mely véletlenül téved ebbe az idegen világba, s mint egy uralkodó, egész kísérettel vonul végig a Kerepesi úton. Hogy mért bámultuk olyan mértéktelenül, igazán nem értem többé. Akkor, emlékszem, késre mentem volna akárkivel, ha véletlenül azt találja mondani, hogy Bárándi Jóska nem olyan nagy ember, mint Newton, s nem olyan igazi úr, mint La Rochefoucauld-Bisaccia herceg; de hogy miben állott a tökéletessége és a nagysága, igazán nem tudnám elmagyarázni. Fogalmam sincs róla, hogy a nagycselekvők vagy a nagy gondolkodók közé sorozzam-e. A cselekvés nála egyértelmű volt a kártyázással; igaz, hogy ebben aztán olyan tökéletességre tett szert, hogy a hamiskártyások királya is hiába küzdött volna vele. Ami pedig a gondolkozását illeti: ez nem állott egyébből, mint hogy folyton-folyvást, a lehető legváltozatosabb formában, de csakis éktelen tréfákkal boncolgatta a szerelem mindenféle rejtelmét. Ebben aztán igazán csodálatra méltó leleményességet fejtett ki. Valóságos boszorkánykonyha volt a feje, melyben örökösen forrt, főtt, sustorgott a cinizmus fekete kotyvaléka. Akkor mélységesen meg voltam győződve, hogy mindez az a bizonyos voltaire-i szellem, amelyről gyakran olvasni népies folyóiratokban. Azóta egy kissé megváltoztak az elmésségről való fogalmaim, de abban az időben Bárándi Jóska úgy tűnt fel előttem, mint egy hatalmas lángelme, aki véletlenül színről színre látható, s aki apró, bizalmas természetű kölcsönökért leereszkedik a közönséges halandókhoz is.

Mert ha a Bárándi Jóska egyénisége csupa fényességből volt is összeróva, ennek a sok fényességnek is megvolt a maga kis árnyéka. Ez az árnyék... de nem akarok kegyetlen lenni legkedvesebb ifjúkori barátom iránt. Tehát, hogy a kellő óvatossággal szóljak: némi homály lebegett azok felett a források felett, ahonnan Bárándi Jóska néha kincsekkel tért vissza, hogy kedve szerint kiköltezhesse magát a *Vörös Huszár*-ban s az élvezetek világának egyéb fiókhelyein.

Különben állítólag „hazulról” éltek volna. Ez azt jelentette, hogy szemtelenül zsarolták az édesanyjukat, s kegyeskedtek elverni, amit a szegény öreg asszony odahaza, az Isten háta megett, nagy nehezen összekertészkedett. A nagyobb bajok idején ez a fekete ruhás, össze-

töporódott öreg személy meg-megjelent néha a *Vörös Huszár* táján, s mint az angyal a bibliai börtönbe, egy-egy pillanatra valami kis világosságot hozott magával a lebuj környékére, ahonnan ilyenkor a patkányok visszatakarodtak pincéikbe. Ritkán láttam, de láttára mindannyiszor kedvem lett volna sírva fakadni. Kis, ráncos képű, vézna teremtés volt, akin még meglátszott annak a néhai szerelemnek az átka, melynek ezt a két léha kamaszt köszönhetette. Imádta a két zshiványát, s már látta őket az egyetemi katedrán meg a miniszteri székben. Nekem akkor is álmatlanná tette egypár éjszakámat, s azt hiszem, sohase fogom elfelejteni.

Ha tudta volna, szegény, milyen hamar röppentek el a nehezen megtakarított garasok: a kis repceföld termése, a néhány véka paradicsom meg az a drága, szép libatoll! Egy-két kirándulás a lányokkal, s ott voltak, ahol a tavalyi hó. Ilyenkor aztán sorra következtek: a ferbliben lefőzött marhahajcsárok, a gólyák polgári kölcsönei, a kompánia becsapott rokonsága meg a hitelre vásárolt s zálogba tett koporsók. Néha azonban minden kötél szakadt, s ilyenkor csak maga a kacika tudott segíteni a köznyomorúságon. Ekkor következett az ultima ratio.

Ez az ultima ratio rendesen rejtelmes volt. Erről az egy tárgyról Bárándi Jóska nem szeretett beszélni. Az én időmben azonban az ultima ratiónak megvolt a maga határozott neve. Akkor-tájt az ultima ratiót úgy hívták, hogy: Iza.

4

Szép, szőke, nagydarab leány volt. Rikító, kalászszerű szőkeség, egy azok közül, akiket okvetetlenül meg kell látni. Nem is szoktak elmenni mellette az utcán, anélkül hogy meg ne nézték volna. És nemcsak a pillangószerű ruhái miatt, hanem volt valami a járásában, a testhorozásában, ami mindig szemet szúrt azok előtt is, akik nem tartják számon az utcák sétáló alakjait, s úri hölgyek oldala mellől sandítanak a feltűnőbb alakokra. Teli s amellet csupa fiataiságot sugárzó idomainak tökéletessége a reneszánsz asszonyainak a pompázó szépségére emlékeztetett, s az a nyugalom, mely ennek a szépségnek valami különös ismertető jelet adott: mintha más, boldogabb idők vagy más, szerencsésebb fajok gyermekének vallotta volna. Azt merném mondani, hogy ma már nemigen találkoznak ilyen lányok, de ismétlem, betöltöttem a negyvenötödik évemet, a bizonykodásom tehát nem sokat ér.

Az erényeit nem magasztalhatom önnek. Nincs és nem lehet fogalma arról a nyugodt szemérmertlenségről, mely őt jellemezte; mondom, ma már nincsenek ilyen lányok. De a szemérmertlenségében volt valami abból az öntudatlanságból, amelyet a XV. század egyes madonnáin látni, akik a *lactea ubertas*-t testesítik meg a mi satnya világunk előtt. Egyszóval, ne gondoljon róla több rosszat, mint érdemli; rossz életű lány volt, de senkit se kell elítélni a hivataláért.

És ha ön a természet, a járását és veszedelmet kiáltozó haját látva, azt mondta volna, hogy sorsát elvégezték odafenn még a születése előtt, higgye el nekem, hogy a tekintete meg a nevetése egy kis polgárasszonyé volt. Nem azé a ravasz kis polgárasszonyé, aki férjének idomtalan válla mögött mindig keres valami regénybe valót, hanem azé a polgárasszonyé, akinek a gyerekei szépen meg vannak fészülve, s akinél az emberi jólét tetőfoka egy egész napos családi kirándulás a Zugligetbe.

Ez a tekintet és ez a jóízű, gyerekes hangú nevetés meg-megzavart néha, mikor láttam, hogyan issza az asztal alá a marhahajcsárokat, vagy amikor nyáron nem éppen tökéletes öltözetben kibicelt az örök ferbli mellett. De volt egy napja, amelyen csaknem beleszerettem, s amelytől fogva előttem nem voltak többé bűnei.

Azon a napon Bárándi Jóska egy díszkirándulást rendezett. Budakeszire mentünk, és a lányok közül csak Izát vittük magunkkal. Előre elvégeztük, hogy ezen a délután Iza nagyságos asszony lesz; mindnyájan úgy fogunk viselkedni, mintha a felesége volna Bárándi Jóskának. Ez akkor pokolian mulatságos ötletnek tűnt fel a kompánia előtt.

Sohase láttam Izát olyan boldognak, mint ezen a napon. Maga volt a megtestesült meglepés. Valami szokatlan derű sugárzott szelíd tekintetéből, s annyi buzgalommal és kedvességgel viselte ezt a vasárnapi tisztességet, hogy igazán megsajnáltam. Attól fogva mindig úgy bántam vele, mintha igazán nagyságos asszony volna.

Bárándi Jóska persze nem követte az én példámat. A gyöngédség egyáltalán nem volt természet, de éppenséggel nem jutott eszébe kivételt tenni azokkal a hölgyekkel, akikkel együtt lakott. Fehérmájú embernek mondta magát, s ezeknek az egészsége, úgy látszik, megkívánja, hogy néha kiverekedjék magukat. A verekedés különben sem ellensége a szerelemnek, s Iza egy-egy családi háború után olyan üde és virágzó volt, mint egy rózsza pünkösdi hajnalán.

5

Az történt velem, hogy elcsaptak az adóhivatalból. Mi ezt akkor rendkívül mulatságosnak találtuk, s elhatároztuk, hogy nagy áldomással fogjuk megünnepelni a nevezetes napot.

Ne csodálkozzék a könnyelműségemen. A jövő olyan végtelen hosszúnak tűnt fel akkor előtttem, s olyan vak bizalmam volt a csillagomban, hogy csak mérsékelten bánkódtam a dolgon. Szentül meg voltam győződve róla, hogy valami rejtelmes erő őrködik fölöttem, csak azt nem tudtam, hogy ez a rejtelmes erő, ez a jó csillag: az én fiatalos egészségem. Akkor még nem voltak rossz álmaim; ellenkezőleg, az Alma Mater, akit én hűtlenül elhagytam, meglátogatott álmaimban, megsimogatta az arcomat, s biztatott, hogy ne féljek: a vörös huszárok egész seregének és minden pokloknak ellenére, orvos lesz belőlem.

Aztán meg éreztem, hogy valami fog következni, ami egyszerre megváltoztat mindent; úgy voltam a Falstaff-seregben, mint akire korona várakozik.

S a véletlen hamarabb beleavatkozott, a sorsomba, mint képzeltem. Akkor este fordulóponthoz értem. Kis híja volt, hogy fel nem fordultam egészen.

Mondom, nem nagyon keseregtem a balszerencsém, de egy kissé mégis el voltam szontyolódva. A holnap olyan bizonytalannak tűnt fel, hogy szerettem nem gondolni rá. A kompánia majd csak eltart valahogy, ameddig okosabb dolog találkozni, de a kompánia maga is fogytán volt a kincsnek és aranynak. Búfelejtésül ittam.

Sajnos, a többiek is. Igyekszem balladai lenni. Kőműveslegényekkel veszünk össze, dicsőségesen harcoltunk, de végre is engem egy téglával úgy ütöttek fejbe, hogy szépen ott maradtam a csatamezőn.

Hiába mondanám el, hogy hol verték be a koponyámat, s mért lengedeztem hetekig élet és halál közt. Elég az hozzá, hogy akár mert az ütés tökéletlen, akár mert a koponyám túlságosan erős volt, tulajdonképpen a baráti kézből eredő műtét következtében kellett volna elpatkolnom, de a véletlen ez egyszer megkönyörült, nem tudom: a műkedvelőn-e vagy a zsákmányán? Szóval, életben maradtam.

Mikor magamhoz tértem... ez nem ment olyan egyszerűen, mint talán gondolja. Eleinte nem voltam olyan okos, mint Spinoza. Meglehetősen kába fejjel néztem a világba, s az eszméletem bizony nem érdemelte meg ezt a nevet.

Nagy lassan annyira rájöttem, hogy a Bárándi Jóska lakásán fekszem, s hogy Iza jár-kel néha körülöttem. A dolog ezzel számomra rendben volt.

S később egészen természetesnek találtam, hogy Iza megétet köménymagos levessel. Természetesnek találtam, hogy megigazítja a párnáimat, hogy vizet hoz, s hogy letakarítja a takarómról a kenyérmorzsákat. Majd türelmetlenül, dühösen nézegettem körül, ha Izát nem láttam mellettem. S az első szó, amelyet kiejtettem, az ő neve volt, amint a kisgyerek a „mama” szót tanulja meg először.

Utóbb megkísérlettem gondolkozni, s órákig elmélkedtem rajta: mért vagyok itt s nem otthon? Nagy diadalomra kitaláltam. Azért, mert tegnap (nekem tegnap volt az) kidobtak a lakásomról, s az elcsapatást ünneplő lakomán már egy cimborától kértem vendégszeretetet. De ez nem Bárándi Jóska volt.

Lassanként, amint okosodtam, rájöttem, hogy miért vagyok épp ezen a lakáson, s miért nem látom sohase Bárándi Jóskát, se a cimborákat.

Idehoztak, mert másutt az ördög se ápolt volna. A cimborák meguntak, s mióta tudták, hogy veszedelmen kívül vagyok, nem sokat törődtek velem. A Bárándi Jóska dolga már bonyolultabb volt.

De tudtam, hogy neki egész korszakai vannak, amikor soha sincs otthon. Ilyenkor nem láthatni sehol, hanem ellenőrzés nélkül jár a maga rejtelmes útjain. A föltevés elég jó volt egy kába fejűtől. Hetekkel később megtudtam Izától, hogy ez idő tájt Jóskát egy özvegy hentesnével látták kocsikázni.

Különben az én bamba önzésemnek nem is volt szüksége cimborákra, csak betegápolóra és szakácsnéra. S azzal, aki most nekem egy személyben ápolóm és szakácsném volt, nagyon meg lehettem elégedve.

Ekkor még csak édeskeveset tudtam beszélni, s emlékszem, hogy Iza olyanformán nézett rám, mint egy szegény állatra. S nem is igen voltam különb, különös tekintettel logikám és emlékezetem fogyatékoságára. De azért mégis ebből az időből való az egyik leghatalmasabb emlékem, mely azóta gyakran kísért az elalvás előtti pillanatok kába zűrzavarában.

Emlékszem tudniillik, hogy egyszer, éjszaka valami szokatlan hangra riadtam fel. Először megijedtem, aztán füleltem. Ez a hang sírás volt; valaki sírt mellettem a szomszéd szobában. És milyen keservesen! Azóta se hallottam ilyen sírást. Egy beteg kisgyerek sírhat így, akit veréssel csitítanak el. Tovább füleltem: be különös sírás! Mintha nagyon messziről s nagyon mélyről jött volna ez a fojtott, panaszos hang. S bután meredtem magam elé.

Csak Iza lehetett. Kettőnkön kívül senki se volt a lakásban.

Másnap semmit se vettem észre az arcán. Olyan nyugodtan jött hozzám, mint rendesen. De attól fogva lestem: nem könnyes-e a szeme? S bódultságomban napokig eltűnődtem ezen a meglepő síráson.

Vajon mért sírt? Vajon mit siratott? Csak úgy rájött a sírás? Az egész életét siratta?

De aztán se, később se, sohase beszéltem vele erről az éjszakai csendzavarásról. Hogy miért sírt? - egy egész világért sem mertem volna tőle megkérdezni.

Pedig ez a sírás nekem valóságos felfedezés volt. Először gondoltam rá, hogy annak az emberi lénynek, aki reggelenként kanalanként adja a szájamba a köménymagos levest: lelke is lehet.

7

Úgy ápolt, hogy a gyermekét sem ápolhatta volna jobban. Tisztában tartott, megmosdatott, még a hajamat is megfésülte, pedig az nem volt tréfadolog, mióta szerencsém volt közelebbi ismeretséget kötni azzal a bizonyos tégladarabbal. Aztán, mikor értelmesebb lettem, mulattatt is. Elbeszélte, hogy mikor még kislány volt, micsoda különös emberek laktak a szomszédjukban, s elolvasta a *Hét álarcos rablók* történetét egészen. Pedig a *Hét álarcos rablók* regénye kilenc kötetből áll.

Egyszer, mikor magamra maradtam, végre volt egy világos pillanatom:

- Egy ködarab s most én ennek a lánynak a kenyerét eszem!...

S alig mertem hozzátenni magamban:

- Azt a kenyeret, amelyet...

Higgye el, kérem, az ember néha tacszkórában nemcsak a fogait hullatja el, hanem az esztét is, hogy jobb észét kapjon helyette. Ilyen szerencsésen jártam én is ezzel a tégladarabbal.

Akkor este azt mondtam neki:

- Te, én sohase hálálhatom meg neked...

Nem is gondoltam, milyen igazat mondok.

Nevetett, s azt mondta rá, hogy együtt vertük el az én pénzemet is, s ez még máskor is meg fog történni.

- Meg, meg... - kapaszkodtam bele ebbe a gondolatba. Ó, csak pénzhez jussak!

Hanem azért, mikor koronként elment hazulról egypár órára, azt hittem, hogy megöl a széken. Tudtam, hová megy. Keresni megy.

És aztán... mi tévők legyünk most, ilyen körülmények között? Mihelyt annyira észnél voltam, hogy tudatára jutottam az állapot egész komolyságának, írtam Izával haza, a mostoha-apámnak. A levél visszajött azzal, hogy az apám valahol Romániában van, nem tudják, hol. Bizonyosan megint vasutat épít valami vad vidéken. Írtam egy másik levelet is. Egy szegény nagynénémnek, akit egypárszor már becsaptunk hazudott betegségekkel és egyéb gazságokkal. Haragos feleletet kaptam: nem hisz nekem többé.

Tudtam, hogy meglágyítom a szívét, ha szemtől szemben lehetek vele, s meggyőződik róla, a maga szemével látja, hogy milyen elzüllött, tönkrement s összetört vagyok. Meg fog bocsátani a tékozló fiúnak, s a tékozló fiú - most már tudtam bizonyosan - más, új életet fog kezdeni.

Igen, de addig! Hogyan jutok el hozzá? Erdély túlsó végére koldusan, betegségtől elcsigázottan, ebben a tökéletes nyomorúságban!

Egy darabig küszködtem. Nem, nem bírtam rászánni magam, hogy elfogadjam az Iza pénzét. Azt hittem, megégetné a kezemet. És átláttam azt is, hogy minél tovább maradok, annyival tovább élek ebből a rettegett pénzből. Forgatta ön már valaha a fejében azt, hogy nincs mentség, meg kell ölnie magát?!...

Mondhatom, egy cseppet se mulatságos tapasztalat.

Egy este Iza, látva a kétségbeesésemet, amelyet már előtte sem igen tudtam titkolni, így szólt hozzám:

- Nézd. Te nem akarsz ehhez a pénzhez nyúlni. Jó. Értem. Hanem tudod, mit? Itt van ez a karperec. Egy katonatiszttól kaptam, aki szerelmes volt belém. Akkor még becsületes leány voltam. Tedd ezt zálogba. Ha hazajössz, kiváltod, és visszaadod.

Kételkedve néztem rá. Félremagyarázta a tekintetemet, s hozzátette szavaihoz az esküjét is:

- Bizony Isten - becsületes leány voltam akkor!

* * *

Egy hónap múltán épen, egészségesen, új lélekkel s új reményekkel érkeztem vissza Pestre. Azt hiszem, megtisztel azzal a föltevéssel, hogy az első dolgom volt a Bárándi Jóska lakására menni.

Bárándi Jóska magában találtam.

- És Iza?

- Mit, hát nem tudod?

Végigfutott rajtam a libabőr. Már kitaláltam.

- Bizony, barátom. Leugrott a negyedik emeletről. Iszonyatos volt látni. És nekem éppen arra kellett mennem! Képzelheted, milyen meglepetés!...

Alig tudtam szólni. Pedig egy kérdés fojtogatta torkomat.

- Hol temettetted el?

- Mit akarsz? A közös sírba tették. Ez már így szokás.

Íme - végezte a doktor -, ez az én karperecemnek a története.

1893

A jaguár és a kígyó

A szegény Zurita talán még ma is úr volna a Pireneusok között, ha véletlenül észre nem veszi egyik pajtásának a kedvesét. De az urgeli lány, az elefántcsont-kebelű Soledad, akkor éppen nem volt a közelben, s Zurita úgy találta, hogy amikor nincs ló, megjárja a szamár is. Füttyntett a lánynak, s ez nem sokáig tétozódott a legény és a kapitány között. Hol is lett volna az a fejőleány, aki nem boldog, ha meghódolhat a szívek és az erszények korlátatlan urának? Minden rendben volt, s a cimborák még soká nevettek a szegény banditát, aki, mikor három ujját hagyta a majorban, mégsem magának, hanem a vezérüknek fogott szeretőt. A csonka nem szólt semmit; később mintha ő maga is nevette volna az egész históriát. Hanem azért kevesebb szavú lett, mint azelőtt volt; várt és emlékezett.

1

Mikor nehéz láncokban, nyolc zsandár között, végigkísérték a Szent Izidor utcán, a keskeny ablakok vörös függönyei mögött száz meg száz ólomszínű asszonyi fej bujkált, az alacsony erkélyek megteltek piszkos kíváncsiakkal, s a kis városon végigzizegett ez a két, félve suttogott szó:

- Hozzák Zuritát!

Amilyen sokan ismerték ezen a délután, mentén a hosszú, köves útnak, melyet a fehérén izzó nap sorvasztó fénye perzselt, oly alaposan nem ismerte másnap egy lélek se, a véstörvényszék tárgyalótermében. Egyik a másik után esküdözött a feszületre, Szűz Máriára és Szent Izidorra, hogy ezt az arcot nem látta soha, még álmában se, úgy találjon üdvösséget az égben, s úgy éljenek minden ivadékai.

Mert hiszen mindenki tudta, hogy Zuritával nem lehet tréfálni, s hogy Zurita mindaddig Zurita marad, amíg csak a fejét el nem választják a törzsétől, talán még azután is. Abból, hogy Zurita itt áll a törvénylátók előtt, még nem következik, hogy holnap nem áll-e lest a meredekben, vagy nem jön-e el éjjel látogatóba, számadásra szólítani fel a fecsegőt. Némelyik szem állhatatosan örködött: vajon ott áll-e még a vádlott a helyén, s nem párolgott-e el, mint a kámfor? Aztán meg Zuritának voltak cimborái is. A Zuritáék kései még eddig mindig megtalálták azt az egy-két árulót, aki elég merész volt kikötni velök, s ki tudja, Zurita talán még halva is veszedelmes lehet? Meglehet, nem is ember ez a Zurita, hanem a sátán gyermeke balkézről. S végre, igazi ördög vagy nem, annyi bizonyos, hogy ez a szegény ördög elég jó ördög volt: csak a gazdagokra vadászott, a szegényembert nem bántotta, inkább cimborált vele.

És a tanúk, akik nem tudtak semmit, visszafojtva a lélegzetüket, szorongással teli szemmel bámultak a szelíd arcú, mosolygó vádlottra.

A vádlott a legnagyobb nyugalommal, a tiszta lelkiismeret meggyőző hangján védelmezte magát. Szemébe nézett a tárgyaló bírónak, s közben tisztességtudóan forgatta kezében a kalapját, mint parasztember szokta úrinép előtt.

- Megkövetem alázatosan, bíró úr, tévedés van a dologban. Mert én nem vagyok a zsvány Zurita, akit az isten verjen meg a haló földjében is, hanem Olivarez Benito, panatelai lakos. Földbérlelésből élek, s a tulajdon házamban fogtak el a zsandárok. Panatelában minden ember ismer; a főtisztelendő úr is, a bíró úr is tanúságot fognak tenni róla, hogy Olivarez Benito vagyok. Mezőszenteléskor a nagyságos corregidor úr a vendégem volt; ő is ismer. Az apám, a

nagyapám mind Panatelában laktak; én magam mind e mai napig soha ki nem mozdultam a falumból, aminthogy erről tanúságot fog tenni minden panatelai. Mármost hogy lehetnék én a zshivány Zurita, aki a hegyek közt lakik?

- Zurita Mihály, téged a nagyságos vésztörvényszék, törvénnyel meghatározott kivételes hatáskörében, többszörös rablógyilkosságban bűnösnek mondott ki, s in contumaciam halálra ítélt. Midőn téged kihallgatni kegyeskedik, módot nyújt neked arra, hogy töredelmes vallomást tévén, királyi kegyelemért folyamodhassál, amely a halálbüntetést életfogytig való fegyházra változtathatja. Felszólítalak, ne vonakodjál ezt a töredelmes vallomást megtenni őexcellenciája, a vésztörvényszék elnöke előtt, aki kegyes lesz téged kihallgatni. Ne maradj meg ebben a megátalkodottságban, s hagyj fel minden hiú reménykedéssel. A tárgyalások során be fog bizonyulni, hogy te, az állítólagos Olivarez Benito, azonos vagy a halálra ítélt Zurita Mihállyal. Tanúidat meg fogjuk idézni, de ezek csak azt fogják bizonyítani, hogy nem régóta vagy földbélő, s hogy az igazi Olivarez Benito papírjaival a zsebedben vagy másfél éve telepedtél le Panatelában, élvezni rablott kincseidet s elfelejteni gyilkosságaid.

A vádlott csöndesen mosolygott, mint aki bizonyos benne, hogy ártatlanságának ki kell derülnie.

- Csak azt mondhatom, bíró úr, hogy én Olivarez Benito vagyok, s hogy amióta megszülettem, sohase hagytam el a falumat.

Aztán körülnézett. Mintha már várta volna őexcellenciáját.

Bizonyára nem ő volt az egyetlen ebben az óriás, bolthajtásos csarnokban, aki élénken érdeklődött az említett férfiú iránt. A hallgatósággá lapult tanúk ijedt tekintete az elnöki emelvény üres karosszékétől sűrűn futkározott a tárt ajtóig meg vissza, s ha bátrabb lépés zaja hangzott a folyosó márványkockáiról, minduntalan megmozdult egy-egy könyök, oldalba lökdösni a szomszéd cimborát.

Őexcellenciája, Valladares báró, az államrendőrség feje s a kivételes hivatású vészbíróság elnöke, éppolyan rettegett ember volt a Pireneusok vidékén, mint Zurita a maga nemében. Amily kegyetlenül bánt el Zurita a gazdag utasokkal, s akikre megharagudott, éppolyan irgalmatlanul irtotta Valladares báró a Pireneusok haramiáit. Örökös harcban állt velők, s ez az embervadászat volt az egyetlen szenvedélye, a mámora, az egész élete. Mintha valami kegyetlen gyönyörűséget talált volna a banditák látásában, éjjel-nappal talpon volt, kopóival és vérebeivel, hogy virulóvá tegye az akasztófákat. Vicente-ből Santiagóig egész kertje volt már ebből a dísznövényből. Törbe csalni, hurokra keríteni, kiforgatni a beszédéből a szegénylegényt: ez volt a művészete; s nem találhatott olyan zshiványt, akiből ki ne tudta volna csikarni a vallomást. De még több félelmet gerjesztett a kitartó szívósságával, amellyel folyton-folyvást a rablók nyomában volt. A golyóüdvözlések közepett, példátlan halálmegvetéssel járt utánuk: a szerelmes jár így egy szép boszorkány után. És ha a közhit Zuritában az alvilági országok trónörökösét tisztelte, Valladares báró a nép száján még nagyobb rangot kapott. A paraszt, mikor éjszakánként elment a háza előtt, felpillantván örökön világos ablakaira, azt morogta: az Ördög ébren van! - s az öregasszonyok esküdöztek rá, hogy a báró nem alszik soha.

A nagy teremben mindenki érezte, hogy itt nemsokára méltó ellenfelek fognak találkozni.

Azért, mikor a nyitott ablakokból hintórobogás lármája hallatszott, s immár bizonyos volt, hogy a hintó itt állapodott meg a palota előtt, a termen halk moraj osont végig, amely egy cseppet sem hízeleggetett a vésztörvényszék vizsgálobírójának.

Olivarez Benito nyugodt és mosolygós maradt; csak egy kicsit sebesebben pislogott, mint azelőtt.

- Öexcellenciája!

Az ajtónálló félrelépett, s Valladares báró, két szuronyos zsandár között, végigkopogott a mozaikon elefántcsontvégű, hosszú fekete botjával, amelynek intésére holttestek cifrázták az országutakat. Nem nézett sehová, csak haladt egyenesen elnöki helye felé. Ott aztán kezet fogott a vizsgálóbíróval, letette sapópáját, elhelyezkedett a karosszékbe, s keresztbe fonva karját, ránézett a vádlottra. A két néma zsandár leeresztett puskával állott meg mögötte.

- Á, itt vagy, végre, derék Olivarez Benito?!

Olivarez Benito szembe nézett a Pireneusok rémével. Látszott rajta, hogy ő is kíváncsi volt már erre a fekete ruhás úrra, akinek annyiszor hallotta a hírét.

Valladares báró szép növésű, magas ember volt; acélos izmú, pompás szál legény. Negyvenöt-ötven éves lehetett, de a járása nem árult volna el többet huszonnyolc esztendőnél. Hullámos fekete hajában meghúzódott itt-ott egy-egy ezüstös szál is; simára borotvált arca azonban friss volt, mint egy fiatalemberé. Mély, zengő hangja remek tüdőre, s ép, hatalmas, mindent kibíró szervezetre vallott. A madridi ifjú gavallérok rendes öltözetét viselte; csak inge mellfodrának pompás hímzése s fekete kabátján a Szent Lélek-rend gyémántos csillaga árulta el, hogy viselőjük nem tartozik a táncosnők és énekesnők frakkos pillangói közé.

- Excellenciás uram - szólt Olivarez Benito -, én egy rettenetes tévedés áldozata vagyok.

És parasztos, jámbor körülményességgel kezdte részletezni, amit előbb a vizsgálóbírónak mondott. Hol a kalapjára, hol meg a padlózatra nézett, de időnként bátran fel-feltekintett a báróra is, mint aki bizonyos benne, hogy ugyanez az ember rövid idő múltán így fog szólni hozzá: „Derék Olivarez Benito, elhibáztuk a dolgot; sajnálom, hogy ilyen kellemetlenséget okoztunk neked.”

A báró le nem vette róla a szemét. Eleinte szinte vad gyönyörűséggel nézte a daróczezés embert, de aztán lassanként hideggé, kifejezéstelenné vált szép vonású arca. És mintha Olivarez Benitónak az előadása megingatta volna a föltevésében, koronként helybenhagyólag bólintgatott, és többször intett kezével az írnoknak, hogy mindezt foglalja írásba. A vizsgálóbíró nem tudott hová lenni csodálkozásában.

- Hát, derék Olivarez Benito - szólt aztán, mikor a vádlott elhallgatott -, ha mindez igaz, nem lesz neked semmi bántódásod. El fogjuk hívatni a tanúidat, s ha csakugyan azt fogják mondani, amit állítasz, hogy mind ismernek gyermekkorod óta, s hogy igazán sohase hagytad el a szülőhelyedet, mi minden késedelem nélkül szabadon eresztünk.

A paraszt mosolygott.

- Hát hiszen nem is lehet az, hogy mást mondjanak, mint ami igaz.

- Nem kételkedem benne - szólt a báró -, hogy szóról szóra azt fogják mondani mindannyian, amit te mondtál, Olivarez Benito. Hanem, látod, addig mégiscsak itt kell maradnod. Ne félj, jól fognak veled bánni. Gondoskodom róla, hogy csakúgy élj, mint otthon. Ételt, italt kapsz bőven; kényes ember vagy, ne szenvedd meg, ha a vád, amellyel illetnek, hamis. Szép szobát adok; otthon se lakol szebben. Az ajtód meg az ablakod előtt zsandárok lesznek ugyan, de nem fognak zajt csapni. Csak ezt a kis vasat szenvedd el békességben.

Olivarez Benitónak felcsillant a szeme. Ha sorsát egyesegyedül attól teszik függővé, hogy miképpen fog vallani Panatela falu, akkor már jól van minden. Csak egy dolog nyugtalanította: a báró tör élességű tekintete, amely nem hagyta el egy pillanatra sem. Így érezheti magát a jaguár, mikor biztos magaslatán észreveszi, hogy még most is rajta a kígyó szeme.

2

A báró intett. A vádlottat elvezették, a tanúkat szélnek bocsátották, s a nagy csarnok lassacskán kiürült. Csak a hatósági személyek s a két zsandár maradtak benn, meg a karzaton három ember, akik láthatóan parancsolatra vártak.

- Ha excellenciád megengedi - szólt a vizsgálóbíró -, az idézőleveleket még ma szétküldöm egy lovaslegénnyel...

- Minek? - kérdezte a báró. - Ön még kíváncsi rá, hogy ezek a tanúk mit fognak vallani?! Csak bízza rám a dolgot. Hé, Fülöp, Ferenc!

A három karzati ember felállt, s lecihelődött a falépcsőn. Útközben egyikük leoldotta fehér álszakállát, s ezt is, ősz parókáját is, átadta egyik kísérőjének. Aztán csonka jobb kezével, amelyről három ujj hiányzott, megtörölte kissé gyöngyöző homlokát, s katonásan állt meg a báró karosszéke előtt.

- Ez az? - kérdezte a báró.

- Ez az.

- Jól láttad?

- Jól.

- Pepito, te kitűnő árut szállítottál nekem, és én mindenért megfizetek. Visszaadom, ami előtted a legdrágább: az életedet és a szabadságodat. Menj, és ne lássalak többet, mert ha még egyszer megcsíplek, aligha kerülöd el a kötelet. De ha véletlenül nem Zurita, hanem más volna az, akin, íme, bosszút állottál, ha meg akartál csalni, ha hamis portékát adtál, akkor ne is fuss, ne is menekülj, mert az én kezem hosszú, s megtalállak, hogy ha kereslek. És akkor bizony mondom neked, jobb lett volna halva születned. Eredj.

A három ember elment. A vizsgálóbíró is összeszedte az írásait, s elbúcsúzott a báró úrtól, írnoka követte. A báró magára maradt a néma zsandárokkal.

Egy darabig fel s alá járt a teremben, aztán megállt, s így szólt a zsandárokhoz:

- Hozzátok elém a szobafoglyot. Ti odakünn maradtok; csak akkor jöjjetek, hogy ha szólítalak.

Kis idő múltán egy huszonnégy-huszonöt éves, előkelő megjelenésű fiatalember lépett be a terembe. Fehér volt, mint a kréta, s izzadó kezében egy csipkés zsebkendőt szorongatott.

A báró egy percig még folytatta a sétáját, mintha nem vette volna észre emberét. Majd hirtelen megállt mellette, s így szólt:

- Hát, Nittis barátom, baj van.

- Báró úr... - hebegett a fiatalember, de amaz nem hagyta szóhoz jutni.

- Hagyja el, lelkem. Most nem afféle apróságról van szó, mint a múltkor. Fiatal embernek kell a pénz, ki venné olyan szigorúan a dolgot? Az a kis sikkasztás már régi história, és ha

véletlenül azóta ön ismét... pénzzavarba jutott, az még nem olyan nagy baj. Egy kiválóan értékes embert, aki, mint ön, nekem máris nagy szolgálatokat tett, csak nem bosszantok meg minduntalan efféle csekélységek miatt?! Nem erről van szó, kedves. Hanem egy olyan történetkéről, amelyet ön elfelejtett bizalmasan közölni velem.

- Báró úr!...

- Takarékoskodjunk az idővel, barátom. Amit ön mondhatna, az merőben fölösleges. Értem én az ön dolgát. Én se szeretem a vénasszonyokat. Az igaz, hogy szeget nem verek a fejökbe. De, istenem, el tudom képzelni ezt a románcot. Lássá, Nittis, mindig mondtam önnek, hogy óvakodjék a pénzes asszonyoktól. Nehéz tőlük megszabadulni, ugye?

- Mit kíván, báró úr? - hörögte Nittis.

- Nehéz dolgot, fiatal barátom. De ön meg fogja tenni, mert ha valaki, úgy ön képes rá. Gyakorlata van már az ilyesmiben. S meg fogja tenni annál bizonyosabban, mert ha a kérésem nem teljesülne, úgy önt, vérző szívvel bár, kénytelen volnék átszolgáltatni Dominguez barátomnak.

- Ha tőlem függ...

- Nem öntől függ. De önnek sikerülhet, s ön igyekezni fog. Nem magyarázom önnek, édes Nittis, hogy amit én kimondok, azt meg is teszem. Mi ismerjük egymást. Köztünk felesleges a sok beszéd. Tehát dologra.

- Nem kell jegyezmem utasításait?

- Nem. A feladat egyszerű. Az urgeli lányról van szó, a Zurita kedveséről. Ez a Zurita kemény legény. Ravasz, mint minden paraszt, ügyes, mint egy picador, s elszánt, semmivel se törődő, mint egy veszett kutya. Nehéz hozzáférközni. De van egy sebezhető oldala: ez a lány. Valósággal őrlötte a csinos kis boszorkának. Úgy látszik, Soledad úrhölgynek egészen kivételesek a bájai; s ezt a föltevésemet szíves figyelmébe ajánlom. Érti már, kedvesem? Nekem, hogy annak rendje és módja szerint végezhessem ki a bikát, szükségem van erre a vörös viganóra. Az ön feladata az, hogy kedvesévé tegye a leányt. Jól értsen meg, nem csupán arról van szó, hogy egy pár új harisnyakötővel gyarapítsa kétségen kívül érdekes múzeumát, hanem arról, hogy elhozza a lányt ide, a szomszédba, a Serrano palota földszinti nagy termébe.

A parancsolat első része sokkal könnyebb, mint a második.

- Bizonyára. Ehhez okvetlenül szükséges, hogy a lány belébomoljék önbe. Persze, a regényszövére önnek átkozottul kevés ideje van.

- Mennyi időm van?

- Ha három nap nem elég, akkor nem elég három hét, három hónap és három esztendő sem.

- Jobban szeretnék egy hetet.

- Ön kezd nem bízni magában. Hogyan, ön, a kiskorúak megtévesztője, a grófnék szíve választottja, az idős hölgyek eszménye, ilyen hosszú lélegzetet vesz, mielőtt hozzáfog az ostromhoz, amelynél csak egy korcsmároskisasszonyról van szó?! Megengedem, a feladat talán nem egészen könnyű. Zurita szép legény, gazdag s féltékeny, mint a tigris; a lány nem szeméten szedett, s meglehet, szereti Zuritát. De ha nem könnyű a feladat, nem is lehetetlen. És ön, aki akármikor készen volt akármelyik, akárhány leányt elcsábítani pusztá műkedvelésből, meghátrálna most egyetlenegy közönséges leánytól - mikor az életéről van szó?!... Nem hihetem, Nittis. De ám, legyen, tekintettel régi barátságunkra, adok egy hetet. Pénz bőven áll a rendelkezésére, s tehet, amit akar. Csakhogy Fülöp és Ferenc el fogják kísérni, s

nem tágitanak ön mellől, csupán a leány kamrájának az ajtajánál. Ott is őrizni fogják úgy az ajtót, mint az ablakot. Ha Fülöp és Ferenc nagyon alkalmatlanok találnak lenni, nevezze ki őket grófnak, hercegnek; úgy szerepelhetnének például mint barátjai. Annyival inkább, mert két lakájt is adok önnek, akik az ön őrizetében felválthatják Fülöpöt és Ferencet. És ha már erről beszélünk, adok önnek egy jó tanácsot. Ha a szerencse nem kedvezne önnek, ne igyekezzék megszökni tőlük, mert parancsuk lesz: hogy ebben az esetben azonnal lelőjék önt. Tudja, amúgy mégis tovább tart a dolog. Szóval, mához egy hétre várom önt és Soledad kisasszonyt odaát, a Serrano palotában. Ha hozza az urgeli lányt, jó barátok maradunk, s elfelejtjük az egész kellemetlen ügyet.

- El fogom hozni az urgeli lányt.

- Még egy jó tanácsot. Se most, se később, sohase igyekezzék szeget verni a hajam közé. Ha hirtelen halnék meg, jó helyen letett papírok sok bosszúságot okozhatnának önnek. És végre szíveskedjék nem tenni fel rólam azt a zshivánságot, hogy előbb kiaknázom, aztán megcsalom. Néha piszkos kesztyűt használok, hanem azért én úriember vagyok.

3

Olivarez Benito három napig olyan vígan volt, akár a hal a vízben. Evett, ivott, mintha csak vendég lett volna; naphosszat cigarettákat sodorgatott, s a nyitott ablakon át, mely alatt a strázsa életunottan sétált, szóba ereszkedett a börtönudvart mosogató cigányleányokkal. Hanem mikor múlt az idő, s róla mintha megfeledkeztek volna, nyugtalankodni kezdett. Ez a nagy csöndesség nem tetszett neki. Jobban szerette volna, ha ütik-verik, s hurcolják vizsgálóbírótól vizsgálóbíróhoz. Olivarez Benito kedvelte az igazságszolgáltatás rendes menetét. De őt kivételes bánásmóddal tisztelték meg, s Olivarez Benito egy cseppet sem örvendett ennek a megtiszteltetésnek. A panatelai tanúknak hírét sem hallotta; vajon túljárnának az eszén?!... S a tisztességtudó, emberséges földbérő gyakran gondolt egy csillagtalán estre, amikor majd a meredek szélén rá fog köszönteni a báró úrra: „Jó estét, Excellenza, Isten hozta nálam! Nem tetszik megismerni? Én vagyok Olivarez Benito.”

Olivarez Benito nemegyszer kóborolt csillagtalán éjjel járatlan utakon, hanem azért mégis megdobbant a szíve, amikor egy meleg, fullasztó alkonyaton, vacsora helyett azzal költöttek fel hosszúra nyúlt délutáni álmából, hogy:

- Kelj fel, és gyere.

Kilenced napja volt már, hogy fogságban ült; azóta szépen kivallathatták az egész Panatelát. Hanem azért a vasat nem vették le a kezéről, lábáról; sőt megmotozták, nincsen-e elrejtve a ruháiban valami veszedelmes szerszám. Két zsandár ment előtte, és más kettő kísérte; úgy indultak útnak, ki tudja, hová?

Tekervényes, szűk folyosókon vezették végig, s Olivarez Benito észrevette, hogy három kis lépcsőn keresztül egy másik épületbe lépnek át. Túlán már keskenyebbek voltak a falak s szélesebbek a folyosók; nagy, szárnyas ajtók és faragásokkal teli vakablakok mellett haladtak el, amelyekből hipogriffek és egyéb kőből való csodaállatok meredtek le a megvasalt parasztra.

Egyszerre megállapodtak. Az egyik zsandár kulcsot vett elő a zsebéből, kinyitotta a szárnyas ajtók legszélesebbikét, s Olivarez Benitót betuszkolták az ajtón. Olivarez Benitónak legelőször is elkáprázott a szeme; aztán, amint körülnézett, végigfutott a hátán a libabőr. Ilyen nyugtalanságot érezhet a törbe csalt vadállat, mikor észreveszi, hogy nem jó helyen jár.

Óriási teremben voltak, melyet egy roppant csillár világított be kápráztató tűzsugarakkal. Olivarez Benito, a panatelai közhit ellenére, megfordult már grófi palotákban is, de ilyen termet nem látott soha. Először is ennek a bolthajtásos, rengeteg csarnoknak nem volt egyetlen ablaka sem. Az ablakmélyedések be voltak falazva, s körös-körül, a falakon és a vakablakokon, nem lehetett egyebet látni, csak megfakult falfestéseket. Az ajtótól jobbra emelvény volt látható, amelyet ötlépcsős, beszőnyegezett feljárattal választott el a csarnok nagyobbik részétől, a helyiség egész szélességében. Balra, az emelvénnel szemközt levő falat kétfelől összeomló roppant szőnyeg borította be, melyen át nyilván egy más terembe lehetett bejutni. Ettől a titokzatos szőnyegóriástól egészen az emelvényig sehol egyetlen bútordarab; s ami a legkülönösebbnek tűnt fel Olivarez Benito előtt: a terem e részének nem is volt rendes padlója, csak jól-rosszul összeácsolt deszkázata, amely vagy kétujjnyi szélességben vált el a falaktól és az emelvénytől. Ez alatt a bizonytalan deszkázat alatt Olivarez Benito nem sejtett semmi jót.

A terem másik része már több bizalmat gerjesztett, de ott is volt valami, ami sehogy se tetszett a fogolynak. Az emelvényt hosszú, terített asztal választotta ketté, mely meg volt rakva étellel, itallal. Két embernek volt rajta megterítve, akiknek szembe kellett ülniök egymással: az egyik szék innen volt az asztalon, közel a lépcsőzethez, a másik túlhan, a fal szomszédságában, egy nagy fekete kép előtt, mely leért a padlóig, s mely Loyola Ignácot ábrázolta teljes életnagyságban. A két teríték egészen egyforma volt, csak hogy a fal felőli kancsók mellett egy kicsi gépezet hevert, amelyből vékony zöld sodronyok futottak le az asztal mögött a padlózat rejtelseibe.

A négy zsandár szótlanul állott Olivarez Benito mellett, a csarnok közepén. A fogoly szeretett volna szóba állni velök. Bántotta ez a némaság, s a vízmosságokra gondolt, amelyek az éjszaka csöndjében oly barátságosan suttognak a puskás vándor fülébe... De aztán másra határozta magát, s nem szólt a fogdmegekhez. Összetette megvasalt két kezét, s úgy nézett a veszedelem elé.

Vagy egy negyedórát állottak ott, mikor egyszerre a Loyola-kép megfordult rejtett sarkán, s nyílásán át belépett az emelvényre Valladares báró. Hosszú, fekete botját a bal kezében hozta, s jobbjaival barátságosan intett a fogolynak.

- Isten hozott, Olivarez Benito. Szívesen látlak egy kis vacsorára.

A hangja vígan csengett, de Olivarez Benito mégis úgy érezte, mintha a gerincében jeges víz folydogálna. Nem mozdult, és nem szólt.

- Hideg vagy hozzám, Olivarez Benito - folytatta a báró. - Haragszol talán, hogy ilyen sokáig itt tartottalak? Lásd, időbe telt ám, amíg kiderült, hogy semmi közöd Zurita Mihályhoz!... De mi az, mit látok?! Teringettét, vasban hozzátok a vendégemet?! Oldjátok le rögtön a béklyóit!

A fogdmegek engedelmeskedtek, s Olivarez Benito gyanakodva nézett fel a rablóirtóra. Amaz egészen el volt foglalva embereivel.

- Mit álltok itt? Pusztuljatok. Semmi szükségem rátok, amikor kedélyes vacsorához ülök.

A zsandárok eltávoztak a szárnyas ajtón, de a folyosó felől nem hallatszott lépteik kopogása. Pedig Olivarez Benito ugyancsak fület: semmi nesz. Vajon mit akarnak vele?

- Gyere közelebb, Olivarez Benito. Ül le erre a székre, és egyél, igyál. Tétovázol! Nem képzeled talán, hogy meg akarlak mérgezni?! Mit gondolsz, csak nem foglak megmérgezni - téged?! Drágább vagy te nekem annál, elhiheted nekem. Aztán meg én is veled tartok... Egy ételből eszünk, egy borból iszunk, mint jó barátok. Egészségedre.

Töltött, és kiürítette a poharát.

Olivarez Benito nem az az ember volt, aki elárulja a gyöngeségeit. Fölment a lépcsőn, leült az üres székbe, s gondtalanul nézelődött körül, mint egy bamba falusi ember, aki nem érti, miért mókáznak vele az urak.

- Szereted az édes bort? Tölts magadnak az én üvegemből. Igyál, Olivarez Benito, ki tudja, meddig ihatol?!... Egészségedre.

S megint ivott.

Olivarez Benito szót fogadott. Aztán a torkát köszörülte, mint illedelmes ember hosszú beszéd előtt.

- Excellenciás uram...

De a másik nem hagyta szóhoz jutni.

- Jóvá akarom tenni - szólt -, hogy kellemetlenséget okoztam neked. Mert hát az ember - ember, s én bizony azt hittem, hogy te vagy Zurita. A feljelentés rendben volt, s én téged sehogy sem ismertelek. De a hibát belátni jobb későn, mint soha... Egyél, Olivarez Benito, kövesd a példámat.

Olivarez Benito kételkedve nézett a báróra. De az excellenciás úr tovább is nyájasan biztatta.

- Hát persze az egész falu úgy vallott, ahogy te. Látszik, hogy ismernek téged, Olivarez Benito, és szeretnek: a közbizalom fényesen nyilatkozott meg érdekedben. Természetesen, ezek után szabad vagy, mint a madár. Elmehetsz békességben, ahová akarsz. Hogy ma este még itt tartottalak vacsorára, remélem, nem neheztelsz érte. Szeretném elfelejtetni veled, hogy háborgattalak. Igyál, Olivarez Benito, sohase iszol ilyet többet életedben.

Olivarez Benito azon gondolkozott, hogy vajon mi lenne akkor, ha ő ezt a hegyes kést, mely itt hever a tányérja mellett, egy jól irányzott lökéssel keresztül penderítené az asztalon?!... de amit utoljára hallott, egy kissé lehűtötte. Csakugyan eleresztenék?! Úgy találta, hogy még várakozhatik.

Bizony elszámította magát. A sok édes bor meg a „szabadság” szó álmosá tették. Öt perc múlva elvégezte magában, hogy a báró egy közönséges fajankó, s képzetében már kint járt a meredek között, a mély utak torkolatánál... A báró tartotta szóval és itallal.

- Ki nem mondhatom - folytatta a beszédes excellenciás úr -, mennyire örülök, hogy ártatlanságodban immár nem kételkedhetem. Mert a te arcod megtetszett nekem, s lásd, ezzel az átkozott Zuritával kurtán kell elbánnom. De hát te burokban születél, Olivarez Benito fiam.

Ebben a pillanatban vidám hangok ütötték meg a fogoly fülét. Mintha a szőnyeges ajtó mögött nevetgéltek, vihorásztak volna. Majd egy gitár szólalt meg, édeskésen, olvadékonyan. Olivarez Benito megrezzent, maga se tudta, miért.

- Hallgatózol, Olivarez Benito?! Sose ügyelj oda, amott is vendégeim vannak. Mondom, burokban születél. Mert bármennyire tetszettél is nekem, ilyen könnyen mégse szabadulhattál volna, ha a véletlen nyomába nem vezet az igazi, a kétségtelenül igazi Zuritának. De, szerencsédre, kezembe került Soledad, az urgeli leány, s ettől a boszorkánytól megvettem a zsvány fejét egy pár kalárisért. Mit bámulsz rám?!... Sohase hallottad hírét Soledadnak, a Zurita kedvesének?!

Odaát egyre nagyobb lett a vigasság. Előbb úgy tetszett, mintha két pohár koccant volna össze, s aztán hirtelen egy édes, meleg asszonyi hang csendült fel, melyet hízelegve, dorombolva kísért a gitár:

*Cigányvér, cigányvér,
Nem búsong holnapér'...*

Olivarez Benito megrázkódott egész testében. Amit még el nem veszített az eszéből, azt suttogta neki, hogy boszorkányság űz a fülével játékot. Ott maradt a helyén, de ujjai gépiesen hadonásztak a kés után.

A báró nyugodtan beszélt tovább, mintha nem vett volna észre semmit.

- Ez a leány belébomlott egyik emberembe. A fickó szép legény, s úgy látszik, fehér mája van; valóságos dögvész az asszonynépre. Soledad otthagytá érte az urgeli korcsmát, s egy öleléséért kész kiadni a világ minden Zuritáját. Miért meredsz úgy rám?! Nem hiszed, amit mondok?! Hát kérdezd meg tőle, magától: vajon nem igazat beszélek-e?! Ott van a mögött a szőnyegajtó mögött, a szeretőjével. Eredj, nézd meg őket. Hanem vigyázz, meg ne ijeszd a szegény szerelmespárt; ha meghallják a lépteidet, szét találhatnak rebbenni.

Olivarez Benito kemény legény volt, hanem az asszonyok elveszítették már okosabb embereket is. Nem gondolt többé semmire, csak arra, hogy Soledad itt van, néhány lépésnyire, egy másiknak a karja közt! A tüzes tapló, melyet a fülébe dugtak, elkábította, s vakon engedelmeskedett az ellenséges, erős akaratnak.

Felkapta az asztalról a kést, s mint a vadállat, mely előbb lesben áll, hogy annál biztosabban csaphasson le a zsákmányára, oda kúszott a terem végébe. Az ének azóta, elhallgatott, s a gitár is pihent. Csak valami kéjes vihogás hallatszott ki a másik szobából, mintha egy boldog leányzót csiklandozna odabenn valaki...

Olivarez Benito félrevonta a szőnyeget, s felordított. Csakugyan az urgeli leány ült ott egy fiatal úr ölében.

A vér elborította a fejét; át akart rohanni, hogy leszúrja mind a kettőt, de még abban a szempillantásban, valamivel odább, a falak között, nehéz vasajtó futott alá nagy dübörgéssel, s elzárta előle a másik szobát. Hiába rontott neki a vállával, hasztalan törte magát, hogy föl-emelje, az ércalkotmány szilárdul összekapcsolódott a küszöbvel, melynek túlán kemény kapcsa volt.

Megfordult, és a véres ködön át, mely elfátyolozta a szemét, megpillantotta a fekete alakot. Láttá, hogy el van veszve, hogy ez a pokol; de legalább a pokolba magával rántja ezt az ördögöt. És rá akart rohanni.

De alig tett két lépést, a padlózat, egész az emelvényig, elfutott a lába elől. Egy mély, fekete üreg tátongott előtte.

A báró hátravetette magát a karosszékében, és rászegelte két gyilkos szemét. Aztán így sziszegett:

- Megvagy, gazember!

A tehetetlen düh vad hörgésével felelt. Belátta, hogy vége mindennek; a halál lehetőségét érezte homlokán. S ez a lehetőség elfújta mámorát. Egyszerre kijózanodott. Milyen ostobán futott a kelepcébe! De milyen alattomos, nemtelen volt a cselfogás, amellyel törbe csalták.

A bandita hátraszegte a fejét, és szemébe nézett a Pireneusok rémének.

- No hát igen, én vagyok Zurita! Itt a fejem, odaadom, úgyse sokat ér! De nem előbb, míg meg nem mondom, hogy aljas vagy és gyáva! Ha én a rengetegben útját állottam a gazdag kereskedőknek, nem dugtam el a bőrömet; rám löhetett, akinek kedve volt. Az ellenség elől nem bújtam csapóajtók mögé, hanem szembe álltam azzal, aki támadott. Zsivány voltam, de tudtam, mi a becsület. Te, Valladares báró, sötétben szőtted hálódát, mint a pók, céda lányokkal adtad össze magad, hogy megejts egy férfit, s mikor ez a férfi szemközt áll veled, silány

gépezetekkel rejtet el a bőröd. Te nagy úr lehetsz, Valladares báró, de ha még senki sem mondta meg neked, megmondom én, hogy bizony hitvány vagy te még hóhérnak is!

- Sohase heveskedjél, Zurita barátom, adod te még olcsóbban is. Térden csúszva fogsz esdekelni hozzám, de az esdeklésed éppoly hiábavaló lesz, mint amilyen mélységesen mindegy most, hogy jajgatsz-e vagy dühöngsz! Hát te azt hiszed, jó Zurita, hogy én a *fejedért* csináltam ennyi komédiát?! Tévedsz, Zurita barátom. Ha nekem csak a fejed kellene, akkor már régen függenél. De nekem egy kis számadásom van veled, barátom; nekem te kellettél, nem a fejed. Évekkel ezelőtt te egy ajándékot küldtél nekem, jó Zurita; ezt az ajándékot akarom én neked megfizetni. Mert én mindenért megfizetek, Zurita barátom.

A báró bort töltött magának, ivott, aztán keresztbe fonva karját, ránézett Zuritára, s így folytatta:

- Mind a ketten ráérünk a beszélgetésre; hallgass rám. Hét éve és három hónapja, nem messzire a seguedillai országúttól, te, Zurita Mihály, két eltévedt kocsit állítottál meg a hegyek között. Ezen a két kocsin nyolc ember volt: egy tizenhat éves viruló szép leány, aki a kolostorból a szüleihez utazott haza, egy öreg apáca, négy fegyveres meg két kocsis. A négy fegyverest meg az egyik kocsist rövid küzdelem után felkoncoltattad, az elájult nőt összekötöztetted, és elvitted magaddal, a másik kocsist pedig elküldötted követnek Madridba. Tudtad, hogy a leányka gazdag családból való; megüzented: mennyi a váltságdíja. A fullajtár azonban, aki lóhalálában vitte hozzád a kívánt aranyakat, egy véletlen miatt késett vagy fél napot, s te, haragodban elküldted a leány fejét egy ládikóban a leány atyjának, így volt-e, Zurita Mihály?

Valladares báró megnedvesítette egy korty édes borral kiszáradt ajkát, aztán, tovább beszélt:

- Ezt eddig tudtad, Zurita Mihály. Most elmondom azt is, amit még nem tudtál. A leány atyja, aki azóta senior lett a családjában, s a jószágnév helyett, amelyet azelőtt viselt, fölvette a törzsökös családi nevet, megesküdött, hogy kérlelhetetlen üldözője, irtója és hóhérja lesz az egész fajtádnak, Zurita Mihály, és megesküdött arra is, hogy neked, ha előbb, ha utóbb, de busásan megfizet az ajándékodért. Az egyik esküjét megtartotta híven; házat építhetne már magának a cimboráid koponyáiból. És megtartja a mai napon másik esküjét is, mert az az ember, Zurita barátom - az az ember én vagyok.

Rágyújtott egy cigarettára, vagy kétszer szippantott belőle, s a füstkarikákat nézte, amint szertefoszlottak a levegőben.

- Érted-e már, Zurita Mihály, hogy nekem kevés a te koponyád?! Eggyel több vagy kevesebb koponya, az már nekem mindegy. Ebben az üregben, amely mostantól fogva holtod napjáig a lakásod leszen, találsz két szekrényt, teli koponyával. Csupa ismerősök; mulathatsz velök. Ráérsz; mert neked cifrább véget szántam, mint a többieknek. Nem, nem főzetlek olajban, kerékbe se töretlek; ámbár megvallom, hogy mind a kettőben nagy gyönyörűségem telnék. De, fájdalom, mind a két örömet úgyse szerezhetném meg magamnak; aztán meg ezeket a szép látványokat csak igen rövid ideig lehetne élveznem. Más fizetséget gondoltam ki a te részedre, Zurita Mihály. Úgy vélem, mikor olyan ajándékokat küldözgettél szét a világba, aminőt nekem is juttattál, az éhségeddel igazoltad magad az értelmed előtt. A szegénylegénynek is kell élnie; ámbár én nem tudom tisztán, hogy miért kellene. De jó; én tiszteletben tartom a te szörnyű éhségedet. Csakhogy te akkor megfélejtkeztél egyről. Megfélejtkeztél arról, hogy a te éhséged véres könnyűibe kerül néhány szegény embernek. Azonképpen, mikor enni adok neked, én is meg fogok felejtkezni egyről. Meg fogok felejtkezni arról, hogy inni is szokás, és hogy szomjan lenni kellemetlen lehet. Enni ehetsz, amennyi tetszik; mindig lesz előtted egy tál hering, ha elfogy, kaphatsz újat. De a szomjúságoddal nem fogok törődni, Zurita Mihály. Remélem, a fizetséggel meg vagy elégedve. Vannak csúnyább halálnemek is. Ez nem jár fáj-

dalommal és szép lassú, kedvemre való. Gyakran meg fogom kérdezni: hogyan érzed magad; itt vacsorálok a te társaságodban. És most szállj alá börtönödbe.

A padló megingott a rabló lába alatt, a süllyesztő leereszkedett áldozatával az üregbe, a báró vette sapópáját, botját, megnyomta a rugót a Loyola-képen, és eltávozott.

4

A rettenetes hóhér minden este eljött gyönyörködni a rabló kínszenvedésében. Zuritát vagy három napig nem hagyta el ereje. Óvakodott hozzányúlni a veszedelmes ételhez, mely csak arra volt szánva, hogy szomjúságát növelje, s száz meg száz próbát tett: nem bírna-e megszabadulni? Hanem amikor belátta, hogy a szökés lehetetlen, egyszerre megtört. Evett, s még inkább szomjazott. Elkezdett könyörögni; egyetlenegy pohár vízért szívesen odaadta volna az életét. Majd megkísérlette az öngyilkosságot; a késéhez folyamodott, amely vele maradt. De elhibázta a szúrást, és seblázában még borzasztóbban szenvedett. Végre dühöngeni kezdett...

A bakó odafenn ördögi gyönyörűséggel hallgatta a mélyből jövő, rettentő hangokat. Szólt hozzá, felelt neki, és nem könyörült rajta. A legszonyatosabb átkok, a tombolás, a halálhörögés, csupa édes zene volt neki. Végre, egy este, nem hallott többé semmit.

Valladares báró beszólította embereit, s kiadta a parancsot:

- Söpörjétek ki ezt az üreget.

1894

Máli néni

MISZTÉRIUM HÁROM RÉSZBEN

Első rész

Mayer kishivatalnok volt a Kiskereskedők Takaré- és Hitelszövetkezeténél. Mayer igen szelíd erkölcsöknek örvendett. Mayernek nem volt egyebe, csak egy mélabús kanárimadara s egy szép, olajzöld őszi felöltője. Mayer egy porszem volt a világegyetemben.

Egy szép reggel Mayert az igazgató behívatta a szövetkezet józsefvárosi fiókjának legbelső szobájába. Barátságosan kezét nyújtott neki, s szokatlanul ünnepies hangon szólalván meg, rövid szónoklatot intézett hozzá, amely szónoklatot még Mayerhez mérten is kicsinynek kell vallanunk a nyilvánosság előtt.

Ebben a kicsiny szónoklatban, a terjedelemhez képest, igen sok volt a „tekintettel” és a „mí-szerint”. Benne volt továbbá a pénzpiac adott viszonyainak körültekintő mérlegelése s dióhéjban az egész jövő évi költségelőirányzat. De benne volt végre az az öröndetes hír is, hogy az igazgatóság, tekintetbe véve minden tekintetbe veendő, Mayert kinevezni méltóztatott az intézet harmadik könyvvezetőjévé, nyolcszáz forint évi fizetéssel és százhatvan forint lakáspénzzel.

Az öröm nem öl. Mayer savószínű arca, a gyors előmenetelhez képest, hirtelen érdekes, előkelő halványságot öltött; de ez volt az egész. Maga is csodálkozva vette észre, hogy ugyanazon a hangon rebeg köszönetet, mint amelyen előbb beszélt, mikor még nem volt ilyen nagy hivatalban.

Mayernak a kartársai, hasonló, kivételes helyzetekben, igen nagy bolondságokat szoktak elkövetni. A megfontolt Kohn tavaly ilyenkor sört fizetett az egész osztálynak; ő maga keveset ivott a sörből, s mégis fájós fejjel ment haza. A könnyelmű Varga pedig a januári előléptetés-kor elment egy mulatóba, majd egylovasra ült, s kihajtatott éjjel a városligetbe, és végül reggel, jóval kapunyitás után ballagott fel a lakására. Mindezek bizonyára igen nagy balgatag-ságok voltak; de Mayert még jobban megbolondította a hirtelen öröm. Ismétlem, Mayer igen szelíd erkölcsű fiatalember volt; s az ilyenek, ha megkötyagosodnak, nemigen ismernek határt a bolondságban.

Mayer azt cselekedte, hogy kiment a Felső-Erdősor 179. számú házába, s ott fölment a negyedik emeletre; feljebb már nem mehetett, mert feljebb már nem voltak lakások. Mayer egy idő óta gyakran megjelent ezen a minden világi zajtól messzeeső magaslaton; s ilyenkor három kisasszony közül mindig a legkisebbik nyitott neki ajtót.

Ez a kisasszony mindig kockás ruhában járt, nagyon szépen tudott mosolyogni, s némi hasonlatosságokat fedezett fel Mayer és Orlando gróf között, akiről sokat olvasott. Egyebet nemigen érdemes róla feljegyeznünk, mert igen elmosódó szerepe lesz történetünkben.

Ellenben jegyezzük fel, hogy szebb időt már képzelni se lehetett, és hogy az ablakok nyitva voltak. A szomszéd kertben két orgonabokor oly szertelenül illatozott, mintha csak a Zola Emil regényéből ültették volna ide. A közeli kávéházban zene szólott. Azt játszotta, hogy:

*Mi két szeretők vagyunk,
Aki' bujdos' a világba'...*

Ez a hiányjeles költészet mámorítóan hangzott. És Mayer, hetven forinttal a zsebében, a fejébe vette, hogy ő a Rózsaszínű herceg.

Ah, igen, ez tündéri délután volt. A Felső-Erdősor 179. számú házának negyedik emeletén megcsendült a szerelem dala. De, szokás szerint, ennek a dalnak ismét csak bús volt a vége. Mert Mayer földöntúli megindultságában megkérte a kockás ruhás kisasszony kezét.

Paolo Mantegazza úr, az ő kábítóan tudományos és ingerlően szellemes fejtegetéseiben, szép párhuzamba állítva a nő szerelmét a férfiével, konok és kétségbeejtő bizonyossággal állapította meg az utóbbinak erkölcsi felsőbbtségét. Mégis, úgy tetszik, mindenre kiterjedő figyelmét elkerülte egy tapasztalat, mely minden kétséget kizáró ékesszólással szól a tétel mellett.

Ez a tapasztalat az, hogy míg a férfi szerelme minduntalan súrolja a nemes örültséget, a nőé folyton-folyvást igyekszik a nyárspolgári józanság kikötője felé.

Ha a kockás ruhás kisasszony szerelme éppoly mély, éppoly magas, éppoly határtalan lett volna, mint a szerelem szaktudósai, élükön a bolygó hollandival, minden Sentától hiába várják, akkor bizonyára így kellett volna szólnia a megbomlott Mayerhez:

- Nem megyek önhöz feleségül, mert szeretem önt. Ha feleségül mennék önhöz, még nagyobb szegénység várna önre, s még nehezebbé tenném az életét. De én szeretem önt, s meg akarom óvni a szegény családfők apró nyomorúságaitól. Váljunk el szépen egy barátságos kézszerítással. Becsüljük egymást a távolból, s egy-egy szép, júniusi estén gondoljunk néha első, utolsó, egyszerű szerelmünkre.

De a kockás ruhás leány nem tudott fölemelkedni erre az erkölcsi magaslatra. Azt mondta, hogy: „igen”, s nagyon szépen mosolygott.

Mayer másnap reggel szerette volna a fejét a falba verni. De becsületes ember volt, s tudta, hogy ezt nem szabad tennie. Megelégedett tehát azzal, hogy megvakarta egy kisé.

Aztán kettőzött éberséggel figyelt a pénzpiacnak makacsul állandó s aggasztóan szigorú viszonyaira.

November elsejére fölvelt egy kétszobás lakást, november másodikán átvitte új otthonába őszi felöltőjét és kanárimadarát, szemrehányóan nézett rá, s november harmadikán megesküdt a kockás ruhás lánnyal.

A kockás ruhás hölgy, aki iránt, ismételjük, ne tessék érdeklődni, nem vitt magával az új lakásba egyebet, csak a Dunbar Fáni szoknyáját, mosolyát, mely egyetlen volt e kerek világon, és Máli nénit.

Ez a Máli néni egy öreg cseléd volt, aki ott szolgált már a kockás ruhás hölgy nagyanyjánál is. Azt mondhatnók: a házban vénült meg, ha a ház is megvénült volna Máli nénivel. De a ház nem volt ilyen hűséges természetű; ellenkezőleg, sietett idegen kézre jutni, s nem élni másutt, csak szép emlékezetben. A nagy család is pusztult, sorvadtt egyre. Nemzedékek haltak ki; ifjak, leányok vándoroltak el szép rendben a temetőbe, csak Máli néni maradt meg tüneményes változatlanságban, mint egy oszlop, amelyre új és új, gyenge folyondárok kapaszkodnak.

Mayer nem sokat ügyelt Máli nénire, s eleinte nem vette észre, hogy a család a legkisebbik lánnyal odaadta neki a családi klenódiumot is. Mayer egyáltalában nemigen ügyelhetett a konyhájára; nagyon elfoglalták az egyenlegei.

Alig ért rá megnézni: vajon a felesége tud-e még olyan szépen mosolyogni, mint azelőtt? Ha ő sem látta meg, én bizony nem merek megesküdni, vajon nem halványodott-e meg egy kisé az a kedves, ígésző mosoly. Istenem, Orlando gróf oly pokoli hidegvérrel veszít el a kártyaasztal-

nál ötezer font sterlinget, és Mayer oly keserves ábrázattal nyögte ki azt a légies konyhapénzt! Annyit azonban tudok, hogy egészen nem szűnt meg mosolyogni. Sőt néha magában is mosolygott, szegényke, valami kicsiny, ismeretlen célú varrásra hajolva.

Ezenközben Mayer nagyban viaskodott azokkal a láthatatlan, gonosz szellemekkel, amelyekről az összes népek hitregéi megfejtkeztek, s melyeket a közbeszédben apró adósságoknak szoktak nevezni. Néha csodálta, hogy még megvan, s szabadon rendelkezik a kezével, lábával. Mayer nem szeretett a közügyekkel foglalkozni, de egyet nagyra tartott az új idők vívmányai-ból, azt, hogy a haladottabb kor eltörülte az adósok börtönét.

S mialatt, kiindulván ebből a Karteziuszra emlékeztető megfigyelésből, hogy: „Adósságom van, tehát létezem”, eltűnődött e meglepő folytonosságon, lassanként észrevette végre a konyhában sertepertelő Máli nénit. Be kellett látnia, hogy ennek az öreg cselédnek jelentékeny része van benne, ha ő még folyvást megfigyeléseket tehet önmagán s a rajta kívül levő dolgokon. Mert Máli néni azzal az adománnyal dicsekedhetett, amelyet a régiek leginkább bámultak: négy kenyérből négyezer kenyérnyit tudott szétosztani. Viszont fizetséget éppoly kevésbé fogadott el a Mayer családtól, mint hajdan az uraságtól. Három fiatal cseléd helyett dolgozott, s a tiszteletdíja az volt, hogy Mayer koronként bizalmas beszélgetésbe ereszkedett vele.

Mayer nem volt rossz ember, s úgy gondolkozott, hogy Máli néninek bőséges kárpótlást fog adni mindjárt az első jó napokban. De a jó napoknak megvan az a rossz szokásuk, hogy nagyon késlekedve jönnek, s Mayer egyévi várakozás után csak a még rosszabb napokat ismerhette meg.

Ezekben a még rosszabb napokban az történt, hogy a jó Isten odafenn így rendelkezett:

Elég Mayer van már a világon, arra az új kis Mayerre nincsen semmi szükség.

A szegény kis Mayerné ellenkező véleményen volt, mint a mindenség ura. S ennek a nagyon egyenlőtlen véleménykülönbségnek az lett a vége, hogy az új kis Mayerre csakugyan nem lett szükség, s a szegény kis Mayerné örökre megszűnt mosolyogni.

Máli néni sírva gyalogolt ki a nagy koporsó meg a kis koporsó után a németvölgyi temetőbe, aztán elbúcsúzott Mayertől, s visszaköltözött a haldokló családhoz, a negyedik emeletre.

Második rész

Bizonyára a Gondviselés intézkedik életünk folyásáról; de a Gondviselés nagyon el van foglalva nehéz hivatalában. Koronként kénytelen egy kis ideig szabadságra menni, ilyenkor hivatalbeli alárendeltjét, a Sorsot bízta meg az ügyvitellel. Ez a Sors pedig meglehetősen könnyűvérű és eleven fickó, aki szeret tréfálkozni, s nem csupán szabad óráiban, hanem akkor is, midőn komoly és bokros tennivalói vannak. Mindig van egy kis zűrzavar a világon, ha az ügyeket a Sors intézi el; mert ilyenkor annyi galibát csinál, hogy a szegény Gondviselés, mikor megtér a szabadságáról, alig győzi a sok bajt helyrehozni.

Egy ilyen pünkösdi királyság alkalmával a Sors vidáman nevetett le az ész nélkül forgó földgolyóra, amint ez a nap körül keringett, mint egy dűgő bogár.

- Milyen mulatságosak ezek a Mayerek! - szólt magában, szivarjából ráfújva a füstöt a horpadt golyóbisra. - Milyen sokan vannak, és milyen egyformák! Mindegyiknek van egy kis gyomra és kis végtagjaik. Csak a fejök táján különböznek egy kicsit egymástól, mint azok a gombos-tűk, amelyek majd kék, majd sárga vagy fehér és vörös gömböcskében végződnek. És milyen

udvariasak egymáshoz: „Van szerencsém! Alázatos szolgája!” És hogy szeretnék egymást megenni, hogy ne legyenek ilyen rettentő sokan!... Hátha kiválasztanék egyet közülök, s megtenném fő-Mayernek?! Hogy fognak majd a többiek ádázódni: „Ó, Mayer, fő-Mayer, ön nem is gombostű, hanem világítótorony!” Ó, ez bizonyosan nagyon mulatságos lesz!

...És Mayer, egy szép reggel, úgy érezte magát, mintha egy kicsit fejbe kólintották volna, s arra ébredt, hogy ő nagy ember.

Persze, bűbájosság volt a dologban, de nem olyan nagy, mint önök képzelik. Először is, az emberek abban a rendben és abban az órában siettek meghalni, amint és amikor ez Mayernek a legkedvezőbb vala. És másodszor, akik elevenen maradtak, nem válhattak Mayerrel egy szót sem anélkül, hogy azt ne mondták volna magukban, hogy: „Ez a Mayer nagy gazember, de igen kemény legény!” Utoljára Mayer maga is elhitte a dolgot, s valahányszor tükörbe pillantott, mindig elégedetten szólt magában: „Ó, mily kemény legény vagyok, ó, mily kemény legény vagyok!” Ennyi volt az egész.

De ez éppen elégséges ahhoz, amit földi szerencsének szokás nevezni.

Mayer oly gyorsasággal lett cégjegyzővé, bankigazgatóvá, majd mindenféle hatalmas vállalatok fő-főkormányzójává, mint ezt az életben fölötte ritkán látni, s akkor is inkább csak az *Ördög pilulái*-ban.

Önök tudják a fiziológiából, hogy az emberi szervezet legfőbb ereje bizonyos alkalmazkodási képességben rejlik. Ha az ember gazdag emberré válik, az első az, hogy egészen természetesnek találja a dolgot, és nem kapálódzik ellene. Legalább eddigelé még nem találkozott senki, aki így lázongott volna: „Ó, miért is lettem én gazdag ember?! Ó, miért is lettem én gazdag ember?!” Mayer is megnyugodott a változhatatlanban.

Viszont nem fogom meglepni önöket azzal sem, hogy idő kell hozzá, míg a gazdag ember le tudja vetkőzni az egykori szegény ördögöt. A tudósok szerint vagy hét esztendő kell hozzá, hogy a test régi állománya egészen újjal cserélődjék fel. A lélek nem ily nehézkes; annak kevesebb idő kell. Mint hipnotikus kísérletek bizonyítják, a lelkünk tudtunkon kívül is folyékonyan tud latinul és görögül, s nem lehetetlen, hogy mindnyájunk agyvelejében bennszunnyad a gazdag ember sajátságos lelke. De addig is, míg ezek a rejtelmes dolgok egészen megvilágosodnak, maradjunk csak annál, hogy igenis, némi idő kell hozzá, amíg a szegény lélekből gazdag lélek válik.

Mayer tehát eleinte olyanformán gondolkozott, mint szegény ember korában. Évekig könyörületes maradt a nyomorultak iránt, csak lassan szokott le megrögzött jóindulatairól, s hébe-hóba visszagondolt arra az időre, mikor még szegény volt - néha nyilvánosan is.

Nem kell mondanunk, hogy pontosan megfelelt összes kötelezettségeinek, s szépen kifizette szegénységében csinált adósságait: hiszen pénzember volt. De mégis volt egy tartozása, amelynek a lerovását folyvást halasztgatta, és nem is rosszaságból.

Erre a tartozására gondolt a legtöbbször, s mégis ezzel sietett legkevésbé.

Mikor még nagyon szegény ember volt, így szólt magában:

- Mihelyt össze tudok szerezni száz forintot, odaadom Máli néninek. Ez az öreg cseléd fizetés nélkül dolgozott az én jóvoltomért, a családom jóvoltáért, s mint jó sáfár gondozta apró érdekeimet, pedig ezek rám nézve főbenjáró dolgok valának. Nem gondolom, hogy megfizetném ezzel a száz forinttal, de oda fogom adni neki az egyetlen tőkém, s legalább lesz annyija, amiből eltemethetik.

A száz forint hamarabb összegyűlt, mint Mayer gondolta, s ekkor Mayert elfogta a lelki-furdalás.

- Mit? Ezzel a hitvány pár forinttal igyekezzem magam megváltani ettől a súlyos tartozástól?! Nem, ez annyi volna, mint örökre adósnak maradni. Másképp lesz az. Nemsokára új háztartásom lesz; akkor majd magamhoz veszem Máli nénit, s cselédek tartok neki, mintha úrasszony volna. Legalább kényelemben éli le a hátralevő napjait.

Mire erre került volna a sor, a gazdag ember már kezdte magát kiütögetni Mayernek a bőrén.

- Eh, bolond gondolat volt! Micsoda váltság volna az tőlem, a gazdag Mayertől, egyszerűen eltartani egy öreg cselédet, akinek valaha, szegény koromban, meggazdálkodtam a bérét?! Mit mondana ehhez a világ?! Fösvénynek, zsugorinak mondana. Nem úgy lesz az. Nemsokára kastélyt veszek, s Máli nénit megteszem ennek a kastélynak a kulcsárnéjává, a felügyelőjévé. Ha nem leszek a kastélyban, a cselédség csak az ő szolgálatára lesz. Ott aztán kedvére gazdálkodhatik, s a falu kisasszonyai meg fogják látogatni. Ez már valami lesz neki.

Mikor a kastély is megvolt, Mayerben már javában dühöngött a szerencsefi, akinek sikerült felkapaszkodnia az uborkafára. És így okoskodott:

- Eh, vagyok olyan valaki, aki megengedhet magának holmi apró szeszélyeket! Ne mondhasa senki, hogy Mayer adósa maradt valakinek; Mayer mindent a kamatok kamatjával fizet vissza. S hadd lássa az öregasszony, hogy ha halogattam a visszafizetést, azért történt, mert királyilag akarok fizetni. Amit a rimamurányi papíron nyerek, Máli néninek ajándékozom. Úri módot biztosítok neki, s bőséges életjáradékkal látom el.

Mayer bezsebelte a rimamurányi nyereséget is, s ekkor már nem kellett neki semmiféle pénz a világon. Beült a hintójába, s elhajtatott a Felső-Erdősorra.

Bizonyára igen kiváló hősiesség volt tőle, felmenni a negyedik emeletre. De kissé kárba vészett a hősiesség.

A negyedik emeleten azt újságolták neki, hogy Máli néni ezelőtt két héttel elhalálozott, miután előbb néhány napig igen sokat foglalkozott lázas álmaiban egy Péterkével, akit a Mayer családban egykor sokat emlegettek, aki azonban már régen meghalt, negynapos korában.

Mayer úr végigsétáltatta üres tekintetét a jól ismert szobán, aztán így szólt:

- Szegény Máli néni!... Várhatott volna még egypár napot, ha már úgyis olyan sokáig élt!...

Ekkor már egészen gazdag ember volt. Bosszankodott Máli nénire, hogy kijátszotta őt, s meghalt az ő engedelmével.

Harmadik rész

Szent Pétert halk, félénk kopogtatás ébresztette fel rövid szenderéből.

Elővette a kulcsot, egyet-kettőt dörmögött, amíg kiment, aztán kinyitotta a kék felhőből kovácsolt kaput.

Egy kis összetöpörödött, görbe hátú, ráncos képű anyóka állott előtte, szürke nagy kendőbe burkolózva, kosárral a karján.

- Nem tudom, jó helyen járok-e? - kérdezte a lélek.

- Hadd látom az írást - felelt Péter.

Az anyóka elővette kosarából az írást, Péter megnézte, és helybenhagyólag dörögött. Aztán megint bezárta a kaput, s így szólt:

- Majd megnézzük a könyvet.

Beléptek a fülkébe, melynek az ajtaja fölé ez volt írva nagy betűkkel: KAPUS, elől Péter, mögötte a lélek. Emez félénken húzódott meg az ajtó mellett, míg Péter dohogva emelte le az 1810-es számú könyvet.

Sokáig lapozgatott benne, végre rátalált arra, amit keresett. De nemigen tudta olvasni, mert sok volt írva arra a lapra, és apró betűkkel; különben is Péter inkább csak az öreg betűkben volt járatos, s nem szerette a kicsinyeket.

Segítségül feligazgatta a szemüvegét, s aztán silabizálni kezdte a feljegyzést. Míg olvasott, az ajka csöndesen mozgott, az írás szerint.

Egyszerre felütötte a fejét a könyvből.

- Amál, Amál! - szólalt meg feddő hangon, s szemüvege felett szigorúan nézett az anyókára. - Amál, én itt furcsa dolgokat látok. Sok vagyon följegyezve a rovásodon, s különösképpen gyakorta tétetik itt említés valami Zalka Pistáról. A szérűskertben, Amál, mit kerestél, Amál, a szérűskertben?! Emlékszel-e?

- Emlékszem - szólt a lélek.

- Ez nagyon helytelen volt, Amál.

- Nem t'om, hogy eshetett.

Péter tovább betűzte a könyvet. Tekintete egyre szigorúbbá vált, s bozontos szemöldökét haragosan ráncolta össze. Egyszerre csak az öklével ráütött a könyvre.

- De hisz itt egyebek is vannak! Nem csupán ezen Pista, hanem Mátyások és Gergők is! Emlékszel-e, Amál, Kis Mátyásra?

- Már nem emlékszem - felelt a lélek. - De úgy kell lenni, ha oda van írva.

- Megeszméred tehát, hogy nagy megfelejtkezésekben találódtál?

- Megeszmérem.

- Amál, Amál, bizony jobb lett volna, ha az olvasót forgatod.

- Fiatal voltam - felelt Amál.

- Bizony mondom neked, hogy fiatalságodnak némelyességeit a tisztítóban kellend levetkízned. Ballagj oda, Amál, s ha majdan megkapod az obsitot, akkor gyere vissza.

Igyen szóla Péter, s a lélek nagy szégyenkezve el akará hordani magát, midőn egyszerre csak nagy fényesség támadt körülötte, s egy szelíd arcú férfiú haladt keresztül a szobán.

A szelíd arcú odament Péterhez, vállára tette szép, vékony kezét és így szólt:

- Nem jól beszélsz, Péter.

- Mester - mentegetőzött Péter -, az imént visszaküldéd vala az érseket és az aranykulcsos vitézt, akik az egyház és a nép körül nagy érdemeket szerezének.

- Ők önmaguknak éltek.

- Mester - szólt Péter -, neked nincs szükséged könyvre, s látod a szíveket és veséket. Én csak a rovást olvasám el...

- Nem jól olvastál, Péter. Mert ő olyan nagy jókat cselekedett vala, amelyeket nem lehetett megfizetni semmiféle pénzzel a világon.

Péter bámulva nézett Mesterére. Péter igen buzgó volt, de járatosabb vala az öreg betűkben, mint a kicsinyekben.

1894

Lórántfy özvegye

Egyszer, néma, rideg, decemberi éjen Lórántfynénak megjelent Lórántfy. Páncélinge ezüst-párában fürdött; sisakja csillogott a holdvilágtól. A legendás fekete bársonyfűrtök csigákban omoltak alá hatalmas vállára; mandulametszésű szép szemében, e két égő zsarátnokban, kékes láng lobogott. Lórántfyné megismerte Zampa jelmezét; így jelenhetett meg Lórántfy a barcelonai operában, mikor az andalúz hölgyek a színpadra dobálták minden virágjukat.

Lórántfyné remegett, mint a nyárfalevél. A jelenés közelebb lépett, s azzal az utánozhatatlan mozdulattal, mely a bordal után mindig tapsorkánokat támasztott, így szólt:

- Zsuzsánna! El ne felejtkezzél a zálogcédulákról!

- Igenis - felelt volna Zsuzsánna. Az ajka mozgott, de hang nem jött ki összeszorult torkából.

Másnap Lórántfyné jókora lázra ébredt. De az úrfiak és a kisasszonyok iskolába mentek; föl kellett őket öltöztetnie.

Csak a legkisebbik maradt otthon. Ez az egy azonban, hogyha magában volt, több dolgot adott Lórántfynénak, mint a többiek sokadalma.

Még fel se húzta a kis bársonynadrágját, már elkezdett nyivákolni:

- Zsuzsa néne, mesélj valamit.

Zsuzsa néne egy kicsit elgondolkozott. Igen; úgy harminc nappal ezelőtt megint lejárt vagy három cédula. Az angol királynő gyűrűje, a Grisi zafíros amulettje s a bajor király aranyérme, az az egy példány, melyet Lórántfy tiszteletére veretett, mikor ez a Trubadúrt először énekelt. Sietni kell, hogy oda ne vesszenek.

A bársonynadrágos kisfiú türelmetlenül játszott arany óraláncával, melyet Miklós-napra kapott a nagyapjától.

- Zsuzsa néne, téged azért fizetnek, hogy mesélj nekem. Mondd tovább, hogy mi történt a hamupipőkével.

Lórántfyné folytatta, amit este elhagyott:

- Mikor a királyfi megtalálta a kis cipőt, így szólt: Ej, haj, micsoda kis cipő! Keressétek meg azt a lányt, aki ezt a kis harangvirágot elvesztette, mert az a lány lesz az én feleségem!

Déltájban Lórántfyné bement a méltóságos asszonyhoz, s szabadságot kért az ebéd idejére.

- Mi baja magának, Lórántfyné?

A méltóságos asszony megijedt az öreg bonne violaszín arcától. Sok gyereke volt, s rettegett minden betegségtől.

- Nekem? Semmi, méltóságos asszony. Egy kis dolgom volna a városban, s mivel a nevelőnő úgyszintén itt lesz...

Elbocsátották; de az ebédnél feltűnt, hogy nincs helyén, a macskaasztal elnöki székében.

- Hát Lórántfynével mi történt? - kérdezte a háziúr.

- Lórántfyné? - vágott közbe a vendég, egy festő, aki a Viola kisasszony arcképén dolgoztatott abban az időben. - Még ma is viseli valaki ezt a regényes nevet?

Egy hét óta ebédelt már a házban, de azért nem sejtette, kiről lehet szó. Lórántfyné nem sok vizet zavart.

- Az a sápadt, öreg hölgy, aki a gyerekek közt szokott ülni - magyarázta Viola kisasszony.

- Valami szegény rokona a nagy énekesnek?

- Annyira rokona, hogy az özvegye - felelt a háziúr.

- Ugyan ne tréfáljanak velem - szólt a festő. - Nem sokat tudok abból, ami a születésem előtt történt, de azt tudom, hogy Lórántfyné igen fiatalon halt el, s hogy az egész ország részvéte kísérte a sírjába. A mi nagy költőnk róla írta azt a híres verset, amely így kezdődik, hogy: „Meghalt a pacsirta...”, s véletlenül azt is tudom, hogy egy sokat emlegetett úr, a közélet egyik nevezetes alakja, akinek ifjúkori, s mint mondják, plátói szerelme volt, vagy három évtizeden át minden héten friss virágokat vitt a sírhalmára, egész a haláláig... Ezt nevezem aztán szerelemnek!

- Akiről ön beszél, az Lórántfynak első felesége volt. De a nagy énekes másodszor is megházasodott, s ez a második feleség az, aki itt velünk szokott ülni.

A háziúr egy kicsit közelebb hajolt a vendégéhez, hogy a kisasszonyok ne hallják.

- Tudja, magunk közt, azt hiszem, hogy a „feleség” szó ehelyütt egy kissé sok. A mi öreg hölgyünk talán inkább csak a betegápolója volt a világhírű Ördög Róbertnek. Lórántfy már csak romja volt önmagának, amikor Pestre visszakerült. Igaz, hogy ezt a romot egy vakító dicsőség lehunyó napja aranyozta meg. Ebbe a nagy hírnévbe, dicsőségbe szerethetett bele a mi bonne-unk, mint egészen fiatal leány.

- S Lórántfy második feleségét vagyon, nyugdíj, minden nélkül hagyta hátra? - érdeklődött a festő.

- Nem maradt arra egyéb, csak a régi dicsőség, meg sok-sok babér. Úgy hiszem, az utolsó esztendőben elúszott Lórántfynak mindene, még emléktárgyai is, amelyek valaha egy kis vagyont képviseltek.

- S mégse ment férjhez másodszor?

- Azt képzelem, hogy nem volt módja benne. Különben a mi bonne-unk meglehetősen különös teremtés; kitelik tőle, hogy beérte azzal a sovány emlékekkel, amije maradt. Egy cseppet se közlékeny természetű; s ön nem fogja elhinni, de ennek az öregasszonynak valami titka van.

- Miből következteti ezt?

- Ne vegye olyan komolyan. Talán csak cselédpletyka az egész. Elég az hozzá, észrevették, hogy titkos útjai vannak. Minden két vagy három hónapban egyszer elkéredzkedik hazulról, s ilyenkor gondosan eltitkolja, hogy hová megy. Máskor alig lehet rávenni, hogy kilépjen a házból; s ezeken a napokon nem engedi, hogy elkísérjék. De a legkülönösebb ezekben a kirándulásokban az, hogy nagyon sok pénzébe kerülnek. Máskor soha egy krajcárt se költ magára; ilyenkor mindig magával viszi az erszényét, s pénz nélkül jön haza.

- Csak nem gondolja, hogy...

- Az én koromban, kedves barátom, az ember nem gondol semmit, és nem hisz semmit. Egy elhagyott gyermek... Mit tudom én, mi?...

Aztán másról beszéltek.

Lórántfyné a vacsoránál sem jelentkezett. Hazajött, de olyan betegen, hogy mindjárt ágyba kellett feküdnie.

A gyerekeket gondosan elválasztották tőle, de Violát másnap reggel beengedték hozzá.

- Zsuzsa néni, kedves kis Zsuzsa néni, mi lesz? Olyan rosszul érzed magad, hogy föl se kelsz az eljegyzésem napján?

- Sohase törődjél velem, édes Violám!... Azért én nagyon boldog vagyok ma, hidd el. Félttem, hogy le fognak beszélni erről a házasságról, s az igen nagy baj lett volna. Mert én tudom, bizonyosan tudom, Viola, hogy ezen a világon csak egy boldogság, csak egyetlenegy jó van: ha ahhoz mehetünk férjhez, akit szeretünk.

A vőlegényről beszéltek; mert Viola úgyse tudott volna másról beszélni.

- Olyan szép szeme van, mint az én emberemnek - szólt Lórántfyné. - Csak a haja nem olyan szép. Ne engedd, Viola, hogy úgy tövig lenyírassa a haját; az én időmben a férfiak fürtöket viseltek, s az sokkal szebb divat volt.

Viola még sohase találta ilyen közlékenynek.

Aztán, mikor Viola biztosította, hogy a gyerekek már gratuláltak neki, megcsókolta a leányt.

- Nem jó - szólt -, ha először vénasszony kíván szerencsét. De, tudod-e, Viola, hogy én vettem észre legelőbb a dolgot?! Az én áldásomat nem most viszed magaddal; veled van az már régen.

Megint ölelkeztek, mint asszonynép szokta, mikor egy kicsit elérzékenyül, s úgy volt, hogy aznapra elbúcsúznak. Viola már az ajtóban volt, de Lórántfyné visszaszólította.

- Mi az, Zsuzsa néni?

Lórántfyné egy kicsit habozott.

- Te, Viola - szólt aztán, kissé megváltozott hangon -, tégy meg nekem egy szívességet!

Viola visszament az ágyhoz.

- Parancsolj velem.

Egy kicsit elcsudálkozott, mert Lórántfynétől még sohase hallott affélét, ami kéréshez hasonlított.

- Ugye, eddig nemigen voltam terhedre? Most is nagyon bánt a dolog. De lásd, attól félek, hogy nagy beteg leszek. Talán elvesztem az öntudatomat is, ki tudja? És ez a... ez a zálogcédula már a múlt hónapban lejárt; egy hét múlva már nem lehet meghosszabbítani.

A párnája alá nyúlt, s Lórántfy réges-rég megsárgult, megfakult arcképe mellől egy kis erszényt vett elő, amely telidesteli volt kék, sárga, barna, mindenféle színű zálogcédulákkal.

Violát, a szegénység e levéltára láttára, valami ijedtséggel vegyes megilletődés fogta el.

- De... szívesen, kedves Zsuzsa néni, nagyon szívesen... - hebegte.

- Csakhogy pénzt... pénzt nem tudok adni hozzá - folytatta Lórántfyné egy kicsit elfordulva. - Tegnap kiadtam, ami volt. Meg kellett hosszabbítanom az angol királynő gyűrűjét, a Grisi amulettjét és a bajor király érmét. Erre már nem maradt.

- Nem engednéd meg, hogy kiváltsam?... - kérdezte Viola félénken. - Ma, hiszen tudod...

- Ne mondd tovább, ne szégyenítsd meg szegény öreg dadádat. Nem úgy gondoltam én, ahogy te gondolod. Azt is, ami ennek a zálogcédulának a meghosszabbításához kell, csak kölcsön-

kérem tőled, majd megadom, hogy ha meggyógyulok. Csak azért vagyok terhedre, hogy oda ne vesszen. Már nagyon sok odaveszett. A barcelonai hölgyek aranykoszorúja s a cár gyémántgyűrűje legelőbb. Ezeknek a kamataira nagyon sok kellett volna; nem volt. Azóta is, évről évre kevesebb az emlékem, ami megmarad.

Viola szólni akart, de az öregasszony félt, hogy ismételni akarja, amit előbb följánlott.

- Ne ítélj el bennünket ezért, nagyon szegények voltunk akkor... S azóta se tudtam annyit szerezni, hogy kiválthassam az emlékeimet. Tudom, hogy rosszul esik effélet hallanod. Nem mondanám el, ha nem volnék kénytelen vele. De ez a gyűrű éppen a legkedvesebb emlékem. Akkor kaptam tőle, amikor Párizsba vitt magával. Micsoda szép napok voltak azok! A Champs-Élysées!... Te még nem voltál ott, nem tudod, hogy mily szép a Champs-Élysées! Azt akarom, hogy ez a gyűrű az ujjamon legyen, amikor a koporsóban fekszem.

Viola intett, hogy szólni szeretne.

- Nem, ne szólj. Csak kölesönkérem; majd megadom neked, ha fölgyógyulok. Még élni akarok addig, amíg kiváltom az emlékeimet. Ki fogom váltani őket, Viola.

Ezalatt Lórántfy nyugodtan pipázott odafenn, az elíziumi mezőkön, s lepillantva a földre, ősi megszokásból, halkán ismételte ezt a szót: „Hozom.”

1897

Brunswick

A nagy hazafi makacsul vonakodott meghalni. Az orvosok álmélkodtak; az újságírók kétségbe voltak esve.

- Csak azt tudnám - szólt egyikük, akit társai a külvárosi Stanleynek neveztek -, hazautazzam-e, vagy itt maradjak? Végre is nem teletelhetünk itt, s milyen átkozott balszerencsém van, mialatt én a vasúton alszom, ez itt beadja a kulcsot.

A tanársegéd vállat vont.

- Én csak annyit mondhatok önnek, hogy minden percben meghalhat.

- Igen, hisz mindnyájan halandók vagyunk. De, úgy látszik, ez az egy nem.

- No, most csehül van. Reggelre, azt hiszem, el fog készülni.

- Ezt már egy hete ígéretik; ő is, ön is. Nos, én tisztelem az ön tudományát; de neki már nem hiszek. Erős a gyanúm, hogy ez a vén ember még mindnyájunkat el fog temetni.

- Akkor hát nyugodtan hazautazhatik.

- Engem nem is a meggyőződés tart itt, hanem csak az, hogy a többiek maradnak. Én már ismerem az öreget. Mikor először haldoklott, a *Szabad Sajtó*-nál voltam. Kiszedtük az életrajzát, s a szegény Timár Endre - hisz ismerte! - egy gyönyörű gyászolócikket írt róla. Azóta gardedámok lettek a bálozó lányokból; Timár Endre réges-rég a földben van; a *Szabad Sajtó* megbukott, ön már aligha emlékszik erre az újságra. Most három éve újra megtréfált mindnyájunkat. Egy hétig vezetett bennünket az orrunknál fogva; valamelyik esti lap már el is búcsúztatta. S akiknek a holt hírét költik, azok, mint Lombroso helyesen jegyzi meg, nagyon sokáig élnek.

- Ezt a tudomány még nem bizonyította be. De ha önnek ilyen erős a meggyőződése...

- Mégis szeretném tudni, mit mondanak a tanárok.

- Ön ismeri a diagnózist. A halál percét ők se tudják előre kiszámítani. Schubert tanár még nem adott fel minden reményt. Ez minden, amit mondani tudok.

- Igen, Schubert tanár olyan szerencsés természetű, hogy még akkor is reménykedik, mikor a betegnek már az orra hegyén a lélek. De meglássa, ez egyszer neki lesz igaza.

- Ohó, ne tessék kicsinyelni a Schubert tanár különvéleményét. Az emberi szervezet nagyon bonyodalmas valami, s ilyen bokrétájánál a betegségeknek... Higgye el, egy kicsit sötét van odabenn. De ennek az embernek csodálatos szeme van. S ki tudja, hátha önöknek lesz igaza?! Schubert tanárnak és önnek!

A tanársegéd mosolyogva búcsúzott el az újságírótól. Eldobta a cigarettáját, s visszament a betegszobába.

- Tehát: várjunk - sóhajtott a külvárosi Stanley.

- Ha van az öregben egy csepp lovagiasság, sietni fog, s az esti lap számára hunyja be a szemét. Ennyivel tartozik nekem.

Az újságíró uraknak egyébként nem volt okuk panaszra. Ellátták őket minden földi kényelemmel. Mindegyik különszobát kapott, pompásan szolgálták ki őket, s egy hét óta ők voltak a kastélyban a legnagyobb urak.

Meg tudták becsülni ezt a jómódot, és éltek vele. Elszítták az összes vastag szivarokat, gombáskodtak a szakáccsal, s egyikük, aki kora ifjúságában bádogoslegény volt, öltöztette és vetkeztette magát.

Többnyire a biliárdszobában tanyáztak, mely ezekben a napokban valóságos kávéházzá nőtte ki magát. A biliárdszoba meglehetősen távol esett a haldoklótól; itt szabadon adhattak kifejezést a kártya közben támadt nézeteltéréseknek.

Megízlelték a szokatlanabb élvezeteket is. Néhányan megtanultak horgászni; mások, akik a törvényszéki csarnokon kívül az alanyi költészetet is kezelték, egész nap a hattyúkat és a pisztrángokat etették.

A hattyúk és a pisztrángok csudálkozva néztek rájuk; most láttak először hírlapírót.

Este rendesen fölkerekedtek, s behajtottak a közeli kisvárosba. A leveleiket meg a sürgönyeiket bevitte volna a vadász is, de nem tudtak ellenni éjjelezés és női zenekar nélkül. Az igazat megvallva, a haldokló egy kicsit alkalmatlan volt nekik.

Akkor este is éppen erre a kirándulásra készültek. A külvárosi Stanley kijelentette, hogy fulladjon meg a notredame-i toronyőr, ha ő három fordulónál többet játszik, s ez a férfias kijelentés általános helyesléssel találkozott, mert a Vasgyárosnak csúfolt exbádogos vesztett, s ezt mindenki méltányosnak találta.

A nagy ebédlő teli volt füsttel, s a falakról Thurzó nádor meg a többi ősök kancsalul néztek le a csillár alatt zajongó különös társaságra.

- Mesés! - kiáltott fel a külvárosi Stanley.

A mesés dolog az volt, hogy a harmadik felső „nem jött be”. Kétségtelenül hozzá igyekezett, de valahol eltévedt, a szegény.

Ez a megfoghatatlan eset arra indította, hogy fölkeljen s kijelentse, hogy soha többé kártyát nem vesz a kezébe. Mialatt ezt az ünnepies fogadalmat súlyos kötelező nyilatkozatokkal erősítette, valaki megérintette a vállát.

A tanársegéd volt, akit ez a társaság némi irigységgel a Hölgyek Örömének nevezett el.

- Tudja-e, mi újság? - szólt a külvárosi Stanley-hez. - A beteg jobban van.

- Komolyan beszél?

- A legkomolyabban. Fordulat állott be, s most már igazán nem lehetetlen, hogy fellábad.

- Ön tréfál!

- Kérdezze meg Schubert tanár urat, aki azonnal itt lesz.

A tanárok közül Schubert doktor volt az egyetlen, akit az újságírók koronként megcsíphettek. A többiek szökdöstek előlük, s hacsak tehették, elzárkóztak a szobáikba. Az öregúr azonban láthatóan jól érezte magát közöttük. Ennek az általánosan ismert, nagy, csupasz koponyának, mely a maga rendkívüli méreteivel mindenkire azt a benyomást tette, hogy a golyó meglapulna rajta, volt egy gyöngéje. Túlságosan szerette a szépet; sokkal inkább, mint egy öreg tudóshoz illett volna. S a szépet minden formájában szerette; nemcsak a szép képeket, metszeteiket és regényeket, hanem a szép lányokat is. Feslett életűnek ugyan nemigen lehetett mondani; ő, teljességgel nem. De vidám öregúr volt, aki az utcán utánanézett a masamódlányoknak.

A fiatalságát és a férfikorát egészen a tudományának adta oda; ötvenesztendős koráig mindig sok dolga volt, sohase ért rá élni. S ezt egy kicsit megbánta. Ami a szerelemből költői; azt mindörökre elmulasztotta; s nagy későn valami bánatosság fogta el, ha a szerelmi regények

édes semmiségeire gondolt. Egy világ, amelyet nem fog megismerni soha! A kor s a vele járó csendes megadások lehűtötték tudománya iránt való nagy, egyetlen szenvedelmét; s ez az öreg feleség most már csak azt juttatta eszébe, hogy mit áldozott érte. Mófőlett irigylte azokat, akik kihasználják a fiatalságukat; s csak a fiatalok közt érezte jól magát.

Meg a régiségárusboltokban. Mióta közömbösebb lett a tudománya iránt, egy új szenvedély fejlődött ki benne, mely már-már a nyakára nőtt a másoknak, a nagynak. A gyűjtés, a szép dolgok és a ritkaságok szeretete. Ami szabad ideje volt, a műárosoknál és az ócska könyvekkel kereskedő boltosoknál töltötte; minden kedves volt neki: a porcelán, a bronz, a képek és a metszetek, a zománc és az elefántcsont, a ritka elzevirek és a divatos regények. A szépirodalom nagyon vonzotta; úgy találta, hogy mindent összevéve, a költő az, aki legkevésbé hazudik s a legkevésbé téved. A régiségárusboltokban összeismerkedett egypár firkással, s órákig elvitatkozott velök. Azok a tanítványai, akiket megbuktatott, szép szellemnek csúfolták, s talán igazuk volt.

Mások azt fogták rá, hogy nagy reklámhős, aki úgy vadászik a hírlapírókra, mint egy kis színésznő. Annyi bizonyos, hogy bár nem volt nyájaskodó természetű, az újságírókkal mindig szőba állott. Ő, nem a reklámért barátkozott velök - reklámra már régen nem volt szüksége -, de tetszett neki a fiatalságuk, vidám felületességük, szemérmetlen tudatlanságuk és minden akadályon győzedelmeskedő vállalkozó szellemük. Aki maga a bizonytalanság, a kétség és az aggodalmaskodás, mindig örömmel fogja látni, hogy vannak szerencsés lények, akikben a cselekvés bátorságát nem csökkentti semmi kételkedés, s akik a gyermekek gyanútalan merészségével, vígan sétálnak végig tűzön, vízen, minden poklokon.

Most is szívesen vetette alá magát a vallatásnak, s készségesen felelt a külvárosi Stanley minden kérdésére. Odaadta neki az utolsó orvosi jelentést, s részletesen magyarázgatta, milyennek találta a beteg állapotát.

- Eszerint a tanár úr azon a nézeten van, hogy betegünk fel fog épülni?
- Hogy felépülhet.
- S ez a kedvező fordulat?
- Reményt nyújt arra, hogy holnap határozottabban beszélhetek.
- Szőval: a beteg jobban van?
- Igen.
- S valószínűnek tartja a tanár úr... bocsánat, hogy nem hagyom békén vacsorálni, de nagyon érdekelne az is: mi a föltevése, a várakozása?
- Ha sejtelmekről beszélünk: azt hiszem, hogy igenis életben marad.
- Nem lesz kellemetlen a tanár úrnak, ha ezt is megsürgönyzöm?
- Ahogy' tetszik. De ismétlem, ez ma még csak előérzet.
- S az ilyen sejtelmek, előérzetek éppőgy megcsalhatják...
- Éppőgy megcsalhatnak, mint egy vénasszonyt. Hisz ha csupán a sejtelmeink csalnának!
- Tőbbször előfordult, hogy tanár úr tévedett a diagnózisban is?
- Meghiszem azt! Olyan vén legény vagyok! S aztán... egyszer egy színházigazgató elragadtatással beszélt az új, még el nem játszott szindarabról, s nagy sikert jósolt neki. „Mondja - kérdezte tőle valaki -, nem csalódik ön néha, mikor sikert vagy bukást jósolt?” - „Dehogynem! - felelt az igazgató diadallal -, mindig csalódom! Mindig!” Ha teljes őszinteséget kívánna,

nekem is ilyenformán kellene felelnem. És mindnyájunknak. Talán nem tévedtem annyiszor, mint tudós pályatársam, Kopp - azok közül, akiket ő halálra ítélt, vagy tízezer ember szaladgál a világban -, de talán csak azért, mert nem volt akkora gyakorlatom.

- Tartok tőle, hogy a tanár úr csúfolódik velem.

- Szó sincs róla. Bizonyára én is meg tudom különböztetni a sólymot a gémtől, s a náthát nem tévesztem össze a sárgasággal, de a nehéz esetekben: félve, lábujjhegyen járkálunk, és gondolatlanul bámulunk magunk elé, mint azok a gyermekek, akiket, mikor a háziasszonyuk vajúdik, becsuknak egy félig világított szobába, s akik csak a szemüket meresztik, de nem értik, ami körülöttük történik.

- És ezt a tanár úr mondja? Akinek, mindenki tudja, csudálatos szeme van. S akinek úgy a tudása, mint az a bámulatos megérezése...

- Bámulatos megérezés! - morgott az öreg úr. - Olyan nincs! Azazhogy én csakugyan ismertem valakit, aki rendelkezett ilyennel... Az már tudott diagnózist csinálni, az igaz. De ő is tévedett egyszer. És rettenetesen tévedett.

A többiek is figyelni kezdtek.

- Ez a valaki egy kutya volt. Brunswicknak hívták.

Az öreg úr kiitta a borát, rágyújtott egy szivarra, s miután félszemmel kiélvezte a maga kis színpadi hatását, folytatta:

- Brunswick és én jó barátok voltunk, mert én még akkor kisfiú voltam, s a kisfiúk meg a nagy kutyák mindig igen jó barátok. Nem tapasztalta ön, milyen gyöngéd tud lenni egy nagy dog egy kis ember iránt? Úgy látszik, az értelmesebb kutyákban is van valami nagyra törő és kapaszkodó hajlandóság; ők is vágyódnak a magasabb körökbe, s megérik, hogy a nagy rendi különbségnél fogva, ők csak a kicsiny emberek cimboraságára pályázhatnak. Egyébként a rendi különbség köztünk nem is volt valami jelentékeny, mert Brunswick az állomásfőnök kutyája volt, én pedig a pályaoőr fia. De az, hogy Brunswick az előkelőséghez tartozott, én meg a demokráciához, egy cseppet sem zavarta meg a barátságunkat.

Mondhatom önnek, hogy büszke lehettem a barátomra. Gyönyörű, telivér dán dog volt, aminőt nem látni faluhelyeken. Az állomásfőnök egy állatkerti sorsoláson nyerte; nem tudta eladni, hát megtartotta.

S Brunswick úgy élt Mező-Laborcon a ronda falusi kuvaszok között, mint egy száműzött király. Csak néha, nagy ritkán, az ifjú álmok idején, ereszkedett le rendjének gyöngédebb neméhez; egyébként nem barátkozott a hozzátartozókkal, legfeljebb az igazságos bíró szerepét játszotta közöttük. Ön bizonyára olvasott néhány könyvet az állatok lelkéről, s azért aligha érdekelnék azok az apróságok, melyekkel Brunswicknak az értelmességét jellemezhetném. Nem untatom tehát ezekkel a részletekkel, s csak azt jegyzem meg, hogy Brunswick jellem volt, aki védelmezte a gyöngét, igazságot osztott a kutyatársadalom súlyosabb vitáiban, s amellet a lehető legkomolyabban fogta fel házörzői hivatását. Rettegett tőle minden tolvaj és minden kóbor kutya, s nem túlzok, ha hozzáteszem, hogy Mező-Laborcon ő volt a rendnek leghívebb öre és legerősebb támasza. A magyar államvasutak részéről mindenestre mulasztás történt, ha Brunswickot nem részesítették semmiféle kitüntetésben. De erre talán nem is vágyakozott; Laborcon köztisztletnek örvendett, s ezzel beérte. Mert szerény volt, de nem igénytelen, s nem hallgathatom el azt a gyöngéjét, hogy az elismerés, a dédelgetés és a dicséret láthatóan jólesett neki. Mikor egy-egy érdemes cselekedet után megsimogatták nagy bolond fejét s az öreg állomásfőnök borízú, mély basszus hangján elmondta neki egypárszor, hogy: „Brunswick, te derék állat vagy!... hú kutya, derék állat!” - szeme büszkeségtől csillogott, s

olyan becsületesen nézett gazdájára, hogy minden jelenlevőt elérzékenyített. Az ilyen ünnepies jelenetek után büszkén öleltem át barátom hatalmas nyakát, s aztán boldogan nyargaltunk a mezőre.

Brunswicknak a jó híre eleitől fogva meg volt állapítva, igazi hivatását azonban csak később ismertük fel. Egy nap veszett kutya rohant keresztül a falun; megmart néhány szegény állatot, s a vasvillás emberek nem tudták utolérni. Hogy, hogy nem, Brunswick, aki különben egész nap az állomáson lustálkodott, egyszerre a helyszínen termett, üzőbe vette a szerencsétlen párát, eléje került, s egy igazán halálos ugrás után torkon harapta. A következő pillanatban a veszett eb élettelenül hevert a gyepon.

Ez után a dicsőséges kaland után szegény barátomat becsukták. Megfigyelés alá vették, amint ma mondanók. Óvatosságból beadtak neki egy pogácsában megsütött legyet - Mező-Laborcon azt tartották, hogy ez kitűnő óvószer a veszettség ellen -, s kilenc napig aggodalmasan kínálgattuk a vizet. Ivott, mint a gödény, s végül: nem lett semmi baja. Tizednapra kieresztettük fogságából.

Ez a kis esemény csodált alakká tette ifjú rugaszkodásaim hű osztályosát. Nem féltünk többé a veszett kutyáktól, akik pedig országgyűlést tartottak a környéken; nyugodtan vártunk minden támadást, s ha gyanús ebet jeleztek valahonnan, biztosra vettük, hogy: „Brunswick majd végez vele.” Mihelyt idegen kutya jelent meg a faluban, barátomat azonnal „készenlétbe helyezték”.

- Hol van Brunswick? Elő kell hozni Brunswicket.

S a derék dán fényesen, gyönyörűen felelt meg a beléje helyezett bizalomnak. Rövid idő alatt egy egész csapat veszett ebet pusztított el, s ezekből az élethalálharcokból ő maga mindig épen, sértetlenül került ki. A laborci közvélemény azt tartotta, hogy Brunswickon nem is fog a veszettség; egyesek a pogácsában sült légynek tulajdonítottak csodatevő erőt. Ha nem elégszünk meg ezekkel a magyarázatokkal, azt a föltevést kell elfogadnunk, hogy Brunswick mindig érintetlen maradt a küzdelemben, ha ugyan küzdelemmel jár az a gyors műtét, amelyet minden egyes esetben alkalmazott. Mint Jack The Rippernek, a rémes hasfelmetszőnek, neki is megvolt a maga saját külön módszere; s áldozatait meg lehetett ismerni a torkukon tátongó rettentő sebekről. Mindig ugyanarról a helyről szakított ki egy darabot, úgy, hogy a megtámadott őt nem marhatta meg. De ha az érdeme csak ennyiből állott volna, mindezt nem beszél-ném önnek.

Brunswick azonban - s ez már különösebb - nem volt vak eszköze a mező-laborci közbiztonságnak; inkább tanácsadója volt. Brunswick nem szolgált az embereknek, hanem jól tett emberrel, kutyával.

- Azt hiszem, tanár úr, a kutyák más nézetten voltak - szólt közbe a külvárosi Stanley.

- Akkor nem volt igazuk. Az én derék barátom igen sok kutyának megmentette az életét. S többet mentett meg, mint amennyit kivégzett. Brunswick válogatott. Elbánt a veszett ebbel, de mikor ártatlanul gyanúsított állatot kergettek eléje, megnézte a gyanús alakot, s aztán szépen, nyugodtan visszafordult. Azokat, akik jobbak voltak híruknél, Brunswick nem bántotta.

Akkor még semmit sem tudott a világ a vírus rabicusról, de az én barátom értette a dolgát. Ha futni hagyta, a kutya nem volt veszett.

S a diagnózisa mindig bevált, csodálatosan bevált. Egyszer azonban...

* * *

A tanár elhallgatott, mert keresték. A komornyik jött utána.

Halkan mondta el a jelentenivalóját, de az öreg úr nem csinált titkot a dologból:

- Az újság az, hogy számár voltam. Betegünk már haldoklik.

Letette a szivarját, s követte a komornyikot.

.....
A külvárosi Stanley másnap kétezer sornyi táviratot és sürgős levelet küldött haza. Csak a temetés után találkozhatott a tanárral, a gyorsvonat étkezőkocsijában.

- Tanár úr, nem fejezte be a Brunswick történetét.

- Nem fejeztem be? Nos, az egyetlen lény, aki igazán tudott diagnózist csinálni, egyszer tévedett. Rettenetesen tévedett. Futni hagyott egy veszett kutyát, s ez megmart három vagy négy kuvaszt meg egy nyolcesztendő fiút.

A tanár rosszkedvű volt.

- Tudja, az ember, mikor bakot lőtt, továbbmegy; Brunswickkal nem így történt.

Az állomásfőnök, talán hogy több vigyázatra serkentse, kegyetlenül elkorbácsolta szegény barátomat. Brunswick ebből megértette, mekkora hibát követett el. Nemsokára elpusztult, szegény; azt hiszem, szégyenében halt meg.

Nagyon büszke volt, nem tudta megbocsátani magának, hogy ekkorát tévedett. Áldozata lett a gőgjének. Csalhatatlannak hitte magát, s csalódását, bukását nem tudta túlélni.

Lássa, ez a mi felsőbbségünk. Minket, kivált ha megöregszünk, alázatosságra tanít az élet. Megtanuljuk, hogy közös sorsunk: minduntalan tévedni, s megelégszünk azzal, ha nem mindig tévedtünk.

1897

Nicaragua őrnagy

Délután hat órakor Nicaragua őrnagy még aludt. Álmában - végre-valahára - megjelent előtte a Vörös Ász, fiatal szépségének egész pompájában, a Vörös Ász, akit titkon érző szíve óhajtva sejtett, immáron hetek óta...

A jelenésen bíborba játszó korallszín selyemruha volt. Gömbölyű nyakán rubinfüzér csillogott; éjszínű hajában tűzrózsák ragyogtak. Intett, s az őrnagy fel akart ugrani fekvőhelyéről, de nem tudott megmozdulni.

... Odább, a másik kis szobában döcögő lábú asztal mellett, amely folyvást dülöngélt és kopogott, mint valami elégedetlen, dörmögő öreg szolga, egy sápadt, szőke asszony gunnyasztott szegényes kézimunka fölött. Mellette kislány Robinson történetét betűzte.

Első pillantásra nem lehetett kitalálni, hogy a szőke asszony húsz- vagy negyvenesztendő-e? A színe sok szomorú esztendőt vádolt, de a szemében volt valami gyermekies bizalom, amit az évek még nem tudtak onnan letörölni. Szakasztott úgy nézett a világba, mint a kislány.

A szobát csak egy gázláng pislogó, sárga fénye tette félig-meddig világossá. A lakás azelőtt bolthelyiség lehetett; s fölhasználva a szerencsés berendezést, a szőke asszony nem égetett petróleumot. A Szerecsen utca udvari lakásaiban a pazarlás nem szokásos.

A kislány megszólalt:

- A papa nem megy ma hivatalba?
- Még ráér - felelt a szőke asszony. - A hivatal csak kilenckor kezdődik.
- Amikor én lefekszem?
- Amikor te lefekszel.

A kislány egy darabig ismét Pénteknek szentelte a figyelmét, de aztán, tenyerébe hajtva a fejét, megint anyjához fordult:

- Mama, mondd, micsoda hivatala van a papának?

A szőke asszony halovány arcán valami bágyadt pirosság jelent meg.

- A papa őrnagy - felelt röviden.
- Azt tudom - szólt a lány. - De miért nem visel katonaruhát, mint a többiek?
- Mert ő már eleget csatázott - magyarázta amaz. - Most a fiatalabbak csatáznak, ő pedig ír a hivatalban.

A kislány már tudta, hogy amit a szőke asszony mond, az szent, s nem kérdezősködött tovább.

A falóra egyhangúan tiktakkolt tovább. A szőke asszony egy kicsit elmélázott, aztán lassú mozdulattal fölkel, s átment a sötét szobába.

Esze ágában se volt, hogy fölkelte a férjét. Az őrnagynak valami szívbaja volt; ha fölverték az álmából, három napig se tudta kiheverni.

Leült szépen az ágya mellé, s csendesen várakozott.

Nesztelen volt, mint egy remegő kis egér; az őrnagyot mégis felköltötte ez a tekintet, amely a sötétben ránehezedett.

- Te vagy az?

- Én vagyok.

- Hány óra?

- Mindjárt hét.

- Gyűjts gyertyát.

Engedelmeskedett, s visszatelepedett a székébe. Úgy ült ott, mint maga a csöndes megadás.

Az őrnagy zavaros tekintettel nézte az ismerős árnyékot.

- Akarsz valamit? - szólt rövid szünet után.

A szőke asszony kérdéssel felelt a kérdésre.

- Vesztettél?

- Vesztettem.

- Sokat?

- Nagyon sokat. Miért?

Az asszony egy kicsit tétovázott.

- A cseléd a bérét követeli - szólt végre. - Már a negyedik hónapja, hogy nem fizettünk neki. A számszámlát is mindennap elhozzák. Mit mondjak nekik?

Az őrnagy egy kicsit elgondolkozott.

- Várj holnapig - szólt. - Ma lehetetlen. Az egész vagyonom ötvenhét forint.

Mikor ezt mondta: százévesnek látszott.

Aztán bement a fürdőszobájába, megfürdött, és felöltözködött.

Rövid félóra múltán, a kétlépésnyi sötét zugból egy előkelő megjelenésű, simára borotvált öreg úr lépett ki, kitűnően szabott esti ruhában; gyönyörű plasztronján vakítóan csillogott a két hamis kő, s a krizantém, amely gomblyukában díszlett, azt a látszatot erősítette folyton, hogy ennek a gavallérnak a haja ősz, de karja fiatal.

Pár szót váltott a kisfiúval, aludni küldte, s fölvette téli bundáját, a családi klenódiumot. Majd menni készült.

De az ajtóban megállott.

- Igaz - szólt vissza a szőke asszonyhoz -, ne nyugtalankodjál a cseléd miatt. Reggel végy ki a tárcámból száz forintot, s fizesd ki, ami fizetnivaló.

Úgy intett a feleségének, mint egy nagyurat játszó, kedves színész a játékos társának, valamely nehéz jelenet után. S elsétált. Ragyogóan sima, magas tetejű kalapja szinte megszépítette a szennyes Szerecsen utcát.

Egy darabig gyalog ment, de a Deák tér közelében kétlóvas kocsira ült. A klubszolgák ne tudjanak meg semmit. Elhelyezkedett a kocsiban, s hangtalanul így beszélt magában:

- Ötvenhat forint.

Mikor a kocsi már közel ért az Ifjú Magyarok Klubjához, rágyújtott a forintos szivarjára. Mint a hamis kövek, a téli bunda és a krizantém, ez a forintos szivar is csak üzleti befektetés, fundus instruktus volt.

A klubban a semmi iránt se érdeklődő emberek tökéletes nyugalmaival járta végig az összes termeket; meg-megállt beszélgetni, s a színésznőkről kérdezősködött. Végre leült az egyik játékasztalhoz, mint aki nem tudja, hogy mivel üsse agyon az idejét.

Mindenki elismerte, hogy gyönyörűen kártyázik. A játék menetét egy szóval se zavarta; se jó, se balszerencse nem látszott meg az arcán. Úgy osztott, nyert vagy veszített, mintha mindez a legkevésbé se érdekelné; mintha unná az egész életet.

A kipirult és elzöldült arcok között csak az ő érdekes feje őrizte meg az első perc hidegvérét. Egy egyiptusi istenség mélységes nyugalmaival vett részt a közömbös partikban; a nagy össze-ütközések alkalmával pedig rideg és ünnepies volt, mint egy főpap, aki nagy ünnepen celebrál. Míg a többiek, hajnal felé, izgatottan lesték egymás gyűrődött, kiélt arcát, az ő szemén nem látszott indulat, amint keményre vasalt, hófehér ingén nem lehetett észrevenni a port. Reggel is feltűnt az idegeneknek:

- Mily éber és nyugodt ez a szép öreg úr!

Mert arca, amelyen a szem gyűrűi, az arccsontok, s az ajak ráncai oly élesen voltak barázdálva, mint ahogy csak arcképeken látni (azoknak a festőknek az arcképein, akik igen jól rajzolnak, s keresik mindazt, ami stilizált): szép, érdekes arca egész éjjel egyforma maradt.

Ez este ismét nem volt szerencséje. Minden nagyobb megilletődés nélkül elveszítette ötvennégy forintját, s megpillantván egy ritkábban látott ismerőst, nyugodtan abbahagyta a játékot.

- Ugye, őrnagy úr, ön pápai zuáv volt? - kérdezte az ismerős, amint, karonfogva, az étkezőterem felé haladtak. - Fogadtam erre valakivel, s azt hiszem, megnyertem a fogadásomat.

- Megnyerte - felelt az őrnagy, s elmondta ismerősenek a pápaság egész történetét. Mintha nem is ő volna az, aki egész vagyonát odakint hagyta a másik teremben.

De magában egypárszor megjegyezte:

- Teringettét, ha Boldizsár ma este nem talál felnézni?!...

Szerencséire, Boldizsár fölnézett.

- Igaz, őrnagy úr, én önnek adósa maradtam száz forinttal...

- Kérem, szót se érdemel!

- Ellenkezőleg, nagyon köszönöm.

Nicaragua őrnagy még egyszer végigsétáltatta unalmát az összes termeken, aztán megállapodott a játékosok mögött. Egy darabig nézte a tusát, s mintha unná az egész földi létet, újra leült a játékosok közé.

A Boldizsár száz forintja jobban kamatozott, mint az első garasok. Már nyereségben volt, amikor egyszerre két vörös figura jutott a kezébe. Éppen ő volt az osztó.

- Várlak, szerelmem! - szólt magában, mert eszébe jutott álma.

S oly drágán adta a kártyákat, ahogy csak lehetett. Ami pénz az asztalon hevert, mind a posztó közepére, a játszók közös pénztárába vándorolt. Mikor megnézte a másik két kártyát is: csakugyan a vörös ász mosolygott rá, udvarhölgyével, a vörös tizessel.

A következő percben vagy ezer forint tornyosodott előtte. Tíz perc múlva megnézte az óráját, és hidegen kijelentette, hogy kegyetlenül álmos.

Másnap a kisfiú meglepetve vette észre, hogy a papa nem veszi fel a szmokingját, nem halássza ki a pohárból a krizantémot, hanem olyan öltözetbe búvik, mint a Szerecsen utca többi lakói, és azzal áll elő, hogy: ma a cirkuszba megyünk!

Valóban úgy volt. A Szerecsen utcai kis udvari lakás egész nap mesés jólétben úszott; még a szőke asszony is kipirult egy percre. Nagy vigasságot csaptak, és az őrnagy a Városligetben úgy ugrándozott, mint egy öreg kenguru.

Ezen a napon Nicaragua őrnagy egy kopott kabátját vette magára, s otthon hagyta a híres téli bundát, ötkrajcáros szivarokat szítt, s nagyokat nevetett. Szóval teljesen megünnepelte a napot. Későn mentek haza, s a szőke asszony boldogan aludt el.

Harmadnap: az ezer forintból nyolcszáz visszaúszott. S a klubból hazajövet, Nicaragua őrnagy így beszélgetett magában, behúzódva a kocsijába:

- Milyen pompásan mulattunk tegnap tíz forintból! S mily keserves volt ma ez a néhány óra, amíg a nyolcszáz forintnak végére jártam! Igazán, nincs kegyetlenebb robot, mint: kártyázni. De mit csináljak? Élni csak kell valamiből! Végre is első a hivatal s csak azután a multság!

1897

A porcelán

1

Horváth Jóska tíz évig volt jogász; ennek a korszaknak az emlékét legendák őrzik az egyetemen, jegyzőkönyvek a rendőrségnél és följegyzések - igen sok följegyzés - a berceli első számú telekkönyv teherlapjain. A legendákról nem szólhatok körülményesebben; egy egész kötetet kívánnának, s többnyire ismeretese, akár csak a Józsa Gyuri élményei. Röviden, ezeknek a hagyományoknak a tanúsága s a rendőrség hiteles adatai szerint, Horváth Jóska tíz év alatt huszonnyolc embert vágott pofon. Hogy mennyi pénzt költött el, arról a berceli első számú telekkönyv négy írott oldalra terjedő s kissé zavaros teherlapja nem nyújt kellő felvilágosítást. Tartok tőle, hogy ebben a tekintetben a statisztikai kimutatás mindig hézagos marad; mert kétségtelen ugyan, hogy a Bercelen regisztrált ötvennégy teherpont kivétel nélkül a Horváth Jóska iniciatívájából keletkezett, de a hivatalos iratban felsorolt összegek távolról se merítik ki ama legendás tíz év összes költségeit.

Maga Horváth Jóska se mondhatná meg pontosan, mily összeg árán ismerkedett meg Justinianus tudományával. Azok, akiket az emberi élet legvégső határáig kiskorúaknak nyilvánítanak, sohase jó matematikusok, s Horváth Jóska legborúsabb pillanataiban se törődött vele, hogy a családja mennyi adósságot csinált miatta. Ebben a tárgyban tehát csak két öreg kisasszony adhatna valamelyes útbaigazítást: Horváth Jóskának a nagynénjei, akik a tulajdon birtokaikat is szépen megterhelték, hogy unokaöccsük Pesten minél több embert vág hasson pofon.

Ez a két öreg kisasszony - Ida néni és Lotti néni - hívta őket a berceli intelligencia - két áldott jó lélek volt, akik egyebet se tettek, csak Jóskáért imádkoztak. Emberemlékezet óta mályvaszín selyemruhában jártak a templomba, s a fogukhoz verték a garast, csak hogy az öccsük úri módon élhessen. De a berceli tyúkok nem tojhattak annyit, amennyit Jóska havannákban el tudott füstölni.

Eszük ágában se volt, hogy emiatt Jóskát maguk közt megítéljék, ellenben akármilyen jó teremtések voltak, egymással sokat veszekedtek. Mikor az újságok Jóskának egy-egy újabb párbajügyét jelentették, mind a ketten vörösre sírták a szemüket, s aztán szemrehányásokkal halmozták el egymást.

- Ennek is te vagy az oka! - szólt könnyörtelenül az egyik.

- Én? - pattant föl a másik. - Ki szoktatta rá a sok mindenféle istenkísértésre? Ki ültette lóra, mikor hétesztendő volt?

- És ki fősvényeskedik, ha pénzre van szüksége? - vágott vissza amaz. - El van keseredve szegény. Keresi a halált!

- Te kényeztetted el. A te nevelésed!

- Talán még a betevő falatot is sajnálod tőle?

Erre a gondolatra mind a ketten zokogni kezdtek. Mikor aztán megjött a hír, hogy Jóska összevagdalta az ellenfelét, diadalmasan nézték le egymást.

- Ugye megmondtam, hogy nem lesz semmi baja?

- Én nem pityeregtem, te pityeregtél!

Titokban mind a kettő büszke volt rá, hogy az ő öccsük az a hírhedt fiatalember, aki mindenkit pofon vág.

Jóska volt a szerelmük, bálványuk és egyetlen gondolatuk. Ez a szerelem még Jóskánál is régebbi keletű volt. Horváth Ferdi, mikor egy szép nap eszébe jutott, hogy isten neki, mégis csak elveszi a kis Majoros Linkát, már vagy nyolc esztendeig járt a házukhoz; faluhelyen nyolc év nagy idő, s nincs benne semmi csodálatos, hogy mire Horváth Ferdi szint vallott, mind a három Majoros kisasszony beleszeretett. Bizony nagy szomorúság volt az; s titokban mind a ketten telesírták a párnáikat. Meglehet, egymást megfojtották volna, de a kis Linkára nem tudtak haragudni.

Jóska igen korán kezdte meg a rosszaságot, s a szép kis Linka az életével fizette meg azt az örömet, hogy a daliás Horváth Ferdit meghódította. Az özvegy, alighogy végigitta a gyászévet, új asszonyt hozott a házhoz; s ez kitűnő alkalom volt rá, hogy a Majoros lányok Jóskát végképp elkaparítsák.

Erre az új otthonra Jóskának nagy szüksége volt, mert apja, aki különben is jobban értett a parasztok, mint a gyerekek neveléséhez, egy makrancos lóval vívott párbajában kitörte a nyakát, s a kis fickó teljesen árván maradt. A Majoros kisasszonyok nem voltak éppen kiváló pedagógusok, de ha a dajkát nem is, egyesült erővel pótolni tudták a szülői gondviselést. S azt a félig anyai érzést, amelyet valaha a kis Linka iránt éreztek, átruházták Jóskára, megpótolva dédelgető szeretetüket egy elfojtott ábránd eddig ki nem törhető, minden gyöngédségével.

2

Jóska alaposan kiaknázza ezt a vak szeretetet. Fáradhatatlanul szipolyozta „öreg”-eit, ha lehetett: egyszerűen nyájas mosolygással, ha másként nem ment: égbekiáltó mesék segítségével. Mind a két öreg kisasszonynak egész gyűjteménye volt azokból a levelekből, melyek jogi könyvek címén száz forintokat könyörögtek, s ígértek fűt-fát, megtérést, szigorlatot, ügyvédi, bíborosi vizsgálatot, mit tudom én, mit. Néha, ha a csalafintaság igen átlátszó s a pénzügyi művelet fölötté nehéz volt, hol az egyik, hol a másik öreg kérte magát, s talán makacskodott is egy kicsit, de végül Jóska mégiscsak megkapta a pénzt. A Lotti néni toalettpénzecskeje rendszeren Jóskához vándorolt; titokban így tett Ida néni is azzal, amit magának félrezsugorgatott. Meglopták a közös vagyont, s meglopták egymást, csak hogy Jóskának küldhessenek.

Egy álmatlan délután - a báli szezon már végefelé járt, s a Jóska talpában vagy három át-
virasztott éjszaka égett - történetünk hőst, aki különben örökön derűs arccal járt-kelt a világban, kivételképpen komor gondolatok kísértgették. A feje fájt, a pénzét elkártyázta; elhatározta, hogy belép a komoly és tekintélyes emberek sorába. El fogja szöktetni Joannovics Terkát, a milliomos bánati kisasszonyt, családot alapít, hivatalt vállal, s búcsút mond a víg legényéletnek.

A terv regényes volt, de nem képtelen. Terka, akinek már a megyebál óta erősen udvarolt, határozottan belegabalyodott egy kicsit. A Jóska arca akkortájt olyan tarka volt a frissen kapott, félig behegedt és régi párbajsebeektől, s úgy összevissza volt varrva, mint egy hímzett asztalterítő; ennek a látványnak Terka nem tudott ellenállni.

Szóval értették egymást. Arról azonban, hogy megkérhesse, szó se lehetett. Az öreg Joannovics különködő, sőt félbolond ember volt, de olyan bolond ember, aki önként, kényszerítő okok nélkül Jóskához adja a leányát, a mi éghajlatunk alatt egyelőre nem találkozott.

Maradt tehát: a szokás párosan. S Terkában volt vér ehhez az operettlizéshez. A dolog nem lehetetlen. De Jóska úgy számította, hogy a jó hajlandóságon kívül még vagy ezer pengő kellene hozzá. Honnan az ezer forint, illetőleg: hogyan?

Éppen két napja, hogy háromszáz forintot kapott hazulról, s éppen tizenegyedíkszer szegte meg azt a szent fogadást, hogy a szigorlatot le fogja tenni. Aztán meg ezer forint nagy pénz volt az öreg kisasszonyoknak.

Jóska, a szigorlaton kívül, nem ismert lehetetlenséget. Mért ne lehetne a Szent György-napi árendára előre fölvenni nyolcszáz-ezer forintot? Csak ügyesen kell hozzáfogni a dologhoz, s ki kell békíteni az öregeket.

S hirtelen egy vakító ötlet cikázott át a fején.

Ida néninek holnapután van a születése napja. Egy bonbon nem sok, de Jóska soha még csak egy bonbonnal se adta jelét néneivel szemben némelyes figyelmességnek, hogy ne mondjuk, hálának. Valami csinos, ötletes ajándék nagy hatást tenne, és sokat lendíthetne a szoktetés ügyén. Egy okos születésnap meglepetés uzsorakamatokat hozna.

Jóska kiugrott az ágyából, s egy félóra múltán fejfájás nélkül, füttyölve ment el hazulról.

3

A kereskedő legszebb porcelánját rakta a gavallér elé.

- Négyszáz forint... kétszáz... százhetven...

Jóska az orrát fintorgatta.

- Valami egyszerű dolgot szeretnék, de olyat, hogy azért csinos legyen.

- Ezt itt kivételes áron adhatnám. Herendi porcelán, de egy kis törése van, s így mélyen le-szállított áron...

A „törés” szó nagyon megtetszett Jóskának.

- Mondja, kérem, nincs véletlenül a raktárban valami, mondjuk: egy váza, mely még töredettebb, mondjuk: egészen össze van törve, de olyan, amely értékes darab volt?

- Dehogynincs! Tessék, itt is van egy. Egészen összetört, de nem hiányzik belőle egy darab sem.

- S mennyiért kaphatnám meg ezt az eltört vázát?

- Kérem, az egész semmiség. Ha tetszik, elküldetem.

- Nagyon köszönöm. De igazán nem hiányzik belőle semmi?

- Egy darabocskát sem.

Jóska még egyszer megköszönte a kereskedő szívességét, s nyugodt lélekkel távozott a boltból. Mikor hazament, az eltört váza már a lakásán volt, egy új ládában gondosan elcsomagolva. A ládán rajta volt a rendes jelzés: „törékeny”. Jóska mosolygott.

Másnap reggel a ládával leutazott Bercelre.

A parasztkocsi nagyokat döccent a rossz úton.

- Ha épen hoztam volna el - szólt Jóska magában -, most bizonyosan összetörne. Hát nem okosabb törött vázát venni?

Aztán megpillantván a szülői házat, odaszólt a kocsisnak:

- Ide figyelj, Pista. Mikor én leszálok a kocsiról, te is leszállsz, s behozod ezt a ládát utánam a szobába. Másnak oda ne add, érted?! Mikor már benn vagyunk a szobában, leejted a ládát a földre, én összeszidlak, és pofon váglak. Megértetted?

- Igenis. Beviszem a ládát a tekintetes úr után, s a szobában leejtem a földre, mintha nem készakarva tenném.

- Jól van. Nesze öt forint.

Megérkeztek. Pista hűségesen végrehajtotta a parancsot, s pontosan megkapta a pofont. Ida néni és Lotti néni, megértvén Jóska haragjának okát, nem tudtak hova lenni a sajnálkozástól.

- Istenem, Istenem, milyen kár!

- Tessék - dühöngött Jóska -, egy kis emléikkel akarom meglepni Ida nénit a születésnapjára, és ez a számár a földhöz teremti a szászországi porcelánt! Bizonyosan összevissza tört az egész! Nem megmondtam, gazember, hogy vigyázz rá, mint az életedre! Takarodjál a szemem elől!

- Hátha mégse tört el? - reménykedett Ida néni. - Nem hallatszott a törése, csak a zuhanása. Ha jól be volt pakolva, talán nem is tört el.

- Dehogynem tört el, dehogynem tört el! - szomorkodott a nem ok nélkül reménytelen Jóska, vigasztalanul feszegetve a ládát. - Persze hogy eltört, tessék...

De egyszerre a szó elhalt az ajkán, s a rettegett párbajhős, aki mint gróf Rikárd, nem félt az ördögtől se, elhalványodott.

A váza - jól sejtette - csakugyan el volt törve, de minden cserepe külön volt bepakolva, gondosan finom, fehér papirosba.

Lotti néni azonban igen mulatott a történeten.

- Micsoda esze van a kópénak! - örvendezett magában. - De micsoda esze van!

S másnap Ida néni is kibékült az esettel. Jóska olyan őszinte bűnbánást mutatott, hogy nem lehetett sokáig haragudni rá: s hátha csakugyan a kereskedő tévedt, mikor eltört vázát küldött az ép helyett!...

A Szent György-napi árendára csakugyan fölvettek az ezer forintot, s Jóska csakugyan megszöktette a Terkát. Azóta igen szolid és komoly férfiú. Szolgabíró Rác-Árokszálláson, s minta házaseletet él. Még ma se értesült róla, hogy a botbüntetést már régen eltörölték, s emiatt a rácok körében nem nagyon népszerű, de az is igaz, hogy amióta ő a szolgabíró, Rác-Árokszálláson a kormánypárti jelöltet mindig ezer szótöbbséggel választják meg.

1898

Achille

Aznap nagyon unatkoztam Rivában. Lekéstem a déli hajóról, amellyel Deszenzanóba akartam menni; másnap reggelig a tóparton kellett maradnom. Már a tizedik napja voltam ott, s Rivában tíz nap egy örökkévalóság. Azon tűnődve, hogy mivel üssem agyon a délutánt, még két órákor is az ebédlőben ültem.

A pincéreken kívül már csak ketten voltunk az alacsony, szomorú helyiségben: én és Achille. Ez az Achille egy hat-hét esztendő, vézna fiúcska volt, aki nem sok vizet zavart a table d'hôte-nál, akinek a nevét azonban a table d'hôte minden vendégének meg kellett tanulnia. Achille ugyanis, ebéd és vacsora idején, minduntalan elszökődött az asztaltól, s ilyenkor szép, szőke mamája, abbagyva sokszoros flörtölését, felcsattanó hangon utasította rendre:

- Achille, mit keressz ott?!... Achille, gyere vissza azonnal!... Achille, viselkedjél tisztességesen!

Ez a szép, szőke, nemzetközi asszony volt a table d'hôte lelke. Mindnyájunkat ő tartott szóval, s az alacsony, boltozatos terem néha fél tizenegyig is visszhangzott a kacagásától, melyet igen dallamosnak tarthatott. Nem volt minden elmésség nélkül, bár a műveltségét alighanem a Reise-Bibliothékák-ból merítette. Igen szerette csillogtatni a szellemét és irodalmi tájékozottságát; hamis gyémántokat viselt, s látni lehetett rajta, hogy boldog, ha igen előkelőnek nézik.

Teli szépségén, melynek részleteit gondos, bár nagyon is feltűnő öltözködése tökéletesen érvényre juttatta, minden férfinak megakadt a szeme. Nevető szemének csillogása, úgy hiszem, nem egy pofont szerzett a Rivában nászutazó fiatal férjeknek. A table d'hôte göthös bonvivánjai szabadon, nyíltan lelkesedtek érte; s mindig nagy udvar környékezte.

Négy-öt nyelven beszélt folyékonyan; a kiejtése és a neve után ítélve, a francia Svájc lehetett a hazája. De igazi hazája, otthona, egész világa: a table d'hôte volt.

Mit keres ez az asszony Rivában? - kérdeztem magamtól, látva, hogy a vendégek jönnek-mennek, megszállnak, s egy-két nap múlva elutaznak ki haza, ki Olaszországba, csak ő marad, mintha otthon volna a *Baviera*-ban? Mit keres éppen Rivában, mely, hiába kéklik előtte a Garda, voltaképpen bujósdi játékra való hely, mert félreesik az Olaszországba vivő nagy útvonalak mindegyikétől?

A szomszédom igen csúnya gyanúsítással felelt erre a kérdésemre. Szerinte Desmarets-né asszony nem azért tartózkodik itt, mintha üdülni akarna, hanem mert pártfogót, jó barátot keres. Barátságot egy egész életre, esetleg felmondásra, sőt talán rövid időre. A vendéglőélet igen alkalmas erre a célra; az ember válogathat az ismeretségekben.

- S éppen ebben a kis fészekben lesné az ismeretségeket? - kérdeztem.

- Miért ne? Pompás hely ez annak, aki nem keresi éppen a piacot. Az ember azt képzelné, hogy ez a szép szőke teremtes csak átutazóban van itt; hogy Olaszországba készül, s útba ejtette a Gardát; hogy a visszavonultságot keresi, s nincs egyéb szándéka, mint utazni vagy üdülni. Ez a természetes föltevés igen megkönnyíti a dolgát. Különben látni való, hogy igen diszkrétül intézi az ügyeit, s nem elégszik meg akárminő ismeretiséggel. De válogathat tetszése szerint; télen és tavasszal sok itt az idegen és mindenféle fajta.

Mialatt a szomszédom ezeket suttogta, Desmarets-né Tolsztojról, és a Kreutzer-szonátáról beszélgetett egy gerincbajos festővel. Úgy találta, hogy Tolsztoj igen nagy író, de nem elég türelmes az emberek s különösen az asszonyok gyöngéivel szemben. Látszik rajta, hogy kevesebbet élt, mint amennyit gondolkozott.

Véletlenül rám tekintett, s nem tudom, miért, ebben a pillanatban azt az impressziót keltette bennem, hogy amit a szomszédom suttogott, nem pusztán rágalom. Egy kicsit megsajnáltam. Micsoda élete lehet szegénynek! Trónolni a table d'hôte-nál, s várni az ismeretlent, aki majdan a hotelszámlát ki fogja fizetni! Tolsztojt fejtegetni, s eközben, ahányszor az ajtó nyílik, azzal a gondolattal tekinteni minden újonnan belépő idegen alakra:

- Talán ez az!

* * *

Mialatt végiglapoztam az összes bécsi újságokat, s közben elvégeztem magamban, hogy nem megyek át Arcóba, hanem Rivában várom meg az estét, Achille a vendéglős kis fekete kutyáját nyomorgatta.

Egyszerre elunta ezt a játékot, és odajött hozzám.

- Honnan való ön, uram? - kérdezte minden bevezetés nélkül.

Elmosolyodtam. Achille nagy fesztelenséggel járt-kelt az ebédlőben és az olvasószobában, mindenkiel parolázott, mint azok a gyerekek, akik mindig sok embert látnak maguk körül, s nagy hangon beszélt, mint a mamája. Néha, ha a szép szőke asszony nem látta, a hotel tónusához éppen nem illő pajkosságokat engedett meg magának, amiért a pincérek sokszor letorkolták, s különösen egy szőke, kövér sörhordó fiú gyakran megleckéztette, halk, szinte fenyegető hangon:

- Megint „ausgelassen” vagy?! Egyszer majd megjáród!

Főképpen a pincérek nevelték szegényt.

Hogy Achille nem csupa tartózkodás, már ismeretes dolog volt előttem; de mégis meglepett a konfidenciája.

- Hogy honnan való vagyok?... Magyarországból - feleltem.

Achille rám meresztette nagy fekete szemét.

- Európában van az? - kérdezte.

- Igen.

- Csudálom - szólt Achille.

- Miért?

- Mert még nem voltunk ott.

- Maguk már sokfelé jártak, ugye?

- Igen, megfordultunk már egy kissé mindenütt.

Achille a kontinens összes nagy vendéglőit ismerte, de mintha sohase mozdult volna ki a vendéglők olvasószobáiból, a nevezetes épületeket sehol se látta. Ezer név volt a fejében, de semmire se emlékezett, csak szobákra.

- Hol van a mama? - kérdeztem tőle.

- Gardonéba mentek ki a déli hajóval - felelte Achille. - Ő, Biffi úr meg Biffi úrnak a mamája; Kaiser úr is velük ment.

Mire a vasúti sínekhez értünk, már igen lassan haladtunk. Achille-t elfárasztotta a szokatlanul nagy séta; álmosnak látszott.

Egyszerre a sorompó közelében észrevett valamit a földön. Oda szaladt, hogy megfogja; a valami azonban hirtelen felszállt a földről, s elrepült. Egy beteg madár volt, alighanem veréb.

Achille bámulva nézett utána.

- Az állat elrepült! - dadogott meglepetésében. - Elrepült, mint egy galamb!

- Veréb volt - szóltam, de nem értette, mit mondok. - Maga még sohase látott verebet, Achille?

- De igen, egyszer már láttam egy ilyet. A vasútról. Azt hiszem, Rómába mentünk akkor. Rómába vagy Amszterdamba, már nem emlékszem tisztán.

1899

Tél

1

A gróf éppen a játékszobában volt, mikor a kezébe adták a telegramot. Ki se bontotta mindjárt, csak azután, mikor látta, hogy veszített. Mikor a krupié beseperte zsákmányát, a gróf feltépte a pecsétet, és elolvasta a messziről érkezett hírt.

A telegramot Gerlay báróné küldötte; az az asszony, aki valamikor az ő felesége volt. Ezt tudatta vele:

Vilma leányunk az éjjel meghalt. Péntek délután temetjük.

Gerlayné

Mint akit hirtelen pofon vágnak vagy torkon ragadnak, letepernek és mellbe rúgnak: egy váratlan, durva ütésnek a fájdalmát érezte. Azt, hogy a testéhez valaha hozzányúlhatnak, Barcsay gróf lehetetlennek tartotta; arra az eshetőségre, hogy a leánya előbb halhat meg, mint ő, még eddig nem gondolt soha.

Fölállt, és a papírt eltette a kabátja zsebébe.

- Csak nem megy el, kedves gróf, amikor ennyit veszít?!... - kérdezte egy hölgy, akinek előbb a nyereségéből egy-egy aranyat adott.

A gróf nem felelt. Már meg se látta azt a hölgyecskét, akinek a tekintete rákapaszkodott.

Csak egy halottaskocsit látott maga előtt, ott, ahol a szomszéd játékasztalt tudta. Egy halottaskocsit, melyre éppen most emelték rá az érckoporsót. Láthatatlan emberek egyik koszorút a másik után rakták a koporsóra, s a nehéz szagú virágokból, nagy sötétzöld levelekből és fekete, vörös, violaszínű szalagokból font temetési dísz elborította Szent Mihály szekerét. Az ércbetűk azonban kivillantak a szalagok közül:

ÉLT 33 ÉVET.

Kiment a játékház igazgatósági szobájába, s megszólított egy tisztviselőt:

- Egy vasúti menetrendet kérek.

Beletelt egypár perc amíg a könyvet előkerítették, de ez a késedelem nem tette türelmetlenné. Egy kisleányra gondolt, egy háromesztendős, fehér ruhás kis teremtsé, aki az ölében ül, és együgyűségeket kérdez tőle: „Mondd, papa az oroszlan nem fél az elefánttól?” A két nagy kék szem tele van kíváncsisággal. Ő belemosolyog ebbe a végtelen kékségbe; tudja, hogy ez a mennyország... Milyen régen volt ez!...

Szinte megriadt, amikor feléje nyújtották a könyvet.

- Vagy úgy?... Igen... Köszönöm.

Nem volt könnyű dolog megtalálni a kellő vasúti összeköttetéseket: a Riviérától az erdélyi havasokig. Végre kiszámította, hogy ha azonnal indul, még csütörtök este Marosvároton lehet. Alighanem gondoltak rá, hogy a temetésen ő is ott akar lenni.

Hosszú, nagyon hosszú idő óta egyéb figyelemben nem is részesítették. Még csak azt se tudatták vele, hogy a leánya halálos beteg. Pedig hosszasan kellett szenvednie. Több mint hat hete egy sor se érkezett tőle, s utolsó levelében már írta, hogy gyakran betegeskedik. Akkor ügyet se vetett erre a mondatra. Egypár odavetett szóból ki gondolna mindjárt a halálra?!

Az se tűnt fel neki, hogy nem kapott levelet. Eléggé ritkán írtak egymásnak; még jó, ha minden két-három hónapban. Már régen beletörődött abba, ami eleinte igen elszomorította, s ami ellen mégse tehetett semmit, hogy a leánya lassanként idegenné lett hozzá, vagy legalábbis jobban húzott azokhoz, akik között élt, mint hozzá, az atyjához. Sőt mikor utoljára találkoztak, úgy rémlett neki, hogy maga is a félig idegen ember hideg, bíráló tekintetével nézi az édes gyermekét. Bántotta a hanghordozása, mely egyik anyai nagynénjére emlékeztette; észre vette, hogy nagyon megfonnyadt, mióta utolszor látta; s nem tudta elutasítani magától azt a megfigyelést, hogy leányának a viselkedése nemegyszer azokat a kellemetlen, vénülő grófkisasszonyokat juttatja eszébe, akikkel ő, az elkényeztetett gavallér, csak kénytelenségből szokott szóba állani.

De ki tehetett róla, ha szeretetök, amellyel egymás iránt voltak, az évek folytán hűvösebbre vált?! A leány, szegény, semmi esetre. A szeretet egyik éltető eleme: a megszokás - mennyire ragaszkodott a mostohatestvéreihez! -, s az, hogy „távol a szemtől, távol a szívtől”: természeti törvény. Hogyne vált volna viszonyuk hidegebbé, hogyne szokott volna el tőle az idegenben hagyott gyermek, mikor ő maga is tapasztalta ezt a természeti törvényt, ő maga is, aki nem a családi élet szűk körében, hanem örökkön idegenek között élt, ő maga is, pedig hát van-e erősebb kapocs annál, amely az apát egyetlen gyermekéhez fűzi?!

És szemben a soha többé helyre nem hozhatóval, marcangoló lelkipurdalást érzett. Mintha a mesebeli kút vizében egyszerre megpillantotta volna életének egész ürességét és haszontalan-ságát. Két hazajáró lélek szállongott körülötte: a megölt idő és az elárult köteleesség kísértetei.

- Atyja voltam-e csakugyan? - piszkálta friss sebé, mialatt a parkban az indulás óráját várta. - Kicsi kora óta csak elvétve láttam. Amíg a zárdában volt, meg-meglátogattam hetenként; azontúl ritkábban, egyre ritkábban. Persze apró ajándékokat vettem neki, mint egy kereszt-apa... De szereztem-e neki valaha egy igazi, tartós örömet? Vele volt-e a gondolatom, ő volt-e az életem célja? Nem éltem vele, még csak képzeletben sem; érzéseimen mások osztakoztak. És még könnytelen szemmel tudtam nézni a hervadását! Volt szemem meglátni, hogy vannak, akik fiatalabbak, üdébbek, vonzóbbak! De hát ártatlan voltam-e benne, hogy el kellett hervadnia?! Hogy élete örömtelen volt, hogy áldozatául esett a mi marakodásunknak?! Vajon ártatlan voltam-e benne, hogy sohasem ment férjhez?! Ki tudja, ha rendes családi életben nő fel, nem élne-e ma is, nem volna-e boldog feleség és anya?! És én, az apja, aki beledobtam ebbe a hitvány életbe, mely neki csak házi köteleességekből, önmegettartóztatásból és keserű-ségekből állott, olyan kevésbé tettem életemnek a részesévé, hogy most, mikor talán először, feléje irányítom minden gondolatomat, nem látom tisztán arcát és alakját, nem emlékszem, hogy milyen ruhában volt, s hogyan volt fészülködve, amikor utoljára láttam, nem emlékszem rá annyira, amennyire egy futó viszonyára emlékszik az ember, nem emlékszem az utolsó szavaira, se nevetésének a zengésére, s nem látom a távolból, hogy milyen a koporsóban!

De ismét megjelent előtte, mint pici leány, amint a térdén ül, s ránéz a két nagy kék szemével, amelyek tekintete csupa kérdés. Ó, ezt az arcocskát már elevenen látja, mintha csak le kellene hajolnia az összecücsörített kis szájhoz!... És - egyedül járt az esthomályban - a könny végre kicsordult a szeméből.

2

Az expressz már rég kirobogott az örök tavasz honából, s az utazó még egyre vívódott az elűzhetetlen kísértetekkel. Egyedül volt a vasúti kocsiszakaszban; odakint mindent eltakart az éj.

Mintha leróhatna ezzel valamit abból, amivel most már örökre adósa maradt halott gyermekének, vagy mintha ekképpen valamelyest kárpótolhatná magát a mulasztásért, hogy az el-

iramlott évekből csak órákat töltött vele: erőltette az emlékezetét, hogy eszébe jussanak a régi dolgok és újabb - találkozásai. Gondolatát visszakényszerítette a múltba, hogy újra átélje a már-már elfelejtett gyötrelmes pillanatok, hogy sorra megemlékezzék mindama szenvedésekről, amelyeket valaha szegény gyermeküknek okoztak, ő meg az az asszony. Szándékosan kínoztatta magát, mint aki vezekelni akar.

És rendre eszébe jutott a sok szomorú jelenet. A rettenetes óra, mikor az az örült asszony el akarta hagyni a házát, s az őrizetlenül hagyott kis teremtes egy ingecskében, mezítláb szaladt le a lépcsőn az anyja után. A kínos jelenetek, amelyek során, hogy elragadják egymástól a gyermeket, ide-oda ráncigálták szegényt. A megrendítő pillanat, mikor a gyermeknek választania kellett volna közöttük, s felelet helyett zokogva borult egy cselédre. És a többi. A sok elválás, búcsú meg a többi örület, amellyel mind az ő kis szívét facsargatták.

Ó, az az asszony! A buta makacsságával! Mindent ez okozott, mindent ez tett tönkre, mindent ez ölt meg, ez a buta makacsság!

Igaz, az első hibát ő követte el, de nem tett-e meg mindent, hogy jóvátegye a hibát?! Egy más asszonnyal semmi se történik; jó férje lett volna neki, mert akkor még szeretettel gondolt rá, s jó apja lehetett volna a gyermekének. De ennek az asszonynak a konokságával szemben tehetetlen volt. Évekig adta próbáját, hogy méltó a bocsánatra - hiába. S még ő beszélt szeretetről, szerelemről, kötelességekről, az ostoba!

És végül lassanként elvonta tőle gyermekének a szívét is. Úgy, hogy ez már utoljára úgy gondolhatott az édesapjára, mint egy kellemes viselkedésű jó ismerősre, akinek a hibáit elnézéssel kell megítélni. A mostohaapja bizonyosan közelebb állott hozzá. A mosolya, a gyöngédsége, a figyelme ezé volt. Tőle pedig észrevétlenül elidegenedett. Ami érzést meg kellett volna osztania a szülei között, az asszony kaparta magához.

Mindent elvett tőle, mindentől megfosztotta, a buta makacsságával! Ez tette, egyedül ez, hogy most már az ő szíve is, mely egykor tele volt szeretettel és gyöngédséggel, olyan, mint az a fekete, kopár táj odakünn.

S a régóta elcsitult indulat még egyszer újra fellobogott benne. A gróf, hatvan évének ellenére, eléggé fiatal ember maradt. Azt mondták róla, hogy festi a haját és a szakállát. De a lépése is olyan volt, mint egy negyven-negyvenöt éves emberé.

Bölcsen élt, s az idegeit nem viselték meg se a kor, se a kicsapongások, még a bajok sem, amelyekben bőven volt része. Hidegvérét példának emlegették; a szeme olyan volt, mint egy indiáné, a keze sohase reszketett. Nem is emlékezett rá, hogy valaha ilyen izgatott lett volna.

Az út nagyobbik részét végigsétálta a vasúti kocsi folyosóján. Időnként átment az étkező-kocsiba, megivott egy pohár konyakot, meg visszajött, hogy mozogjon. A fáradtság néha leteperte, de aludni nem tudott. Szíttá egyik szivart a másik után, és szerette volna, ha valakit megölhet.

Mire Marosvárra megérkezett, ismét esteledett. Onnan a hidas kastély kocsin jó három óra. Persze nem ilyenkor, télvíz időn. Mikor kiszállt a vasúti kocsiból, megborzongott a fagyos hidegtől. Az éj fekete volt, s a szél a szemébe söpörte a havat.

A pályaudvaron a fiatal Gerlay Tamás jött elébe.

- Engem vársz? - kérdezte a gróf.

- Téged. Az út szinte járhatatlan, idegen lovakkal sohase érkeznél meg.

Felültek a szánba, s a székely kocsis közéje vágott a kis hegyi lovaknak.

Jó darabig hallgattak. Végre is a gróf szólalt meg először:

- Mi baja volt?

- Azt hiszem, az orvosok sincsenek tisztában vele. Tífusz vagy meningitisz. Amíg azt hitték, hogy megmenthetik, azt mondták, hogy tífusz, mikor látták, hogy meghal, azt, hogy: meningitisz.

- Igen, ha nem tudnak semmit, akkor meningitist szoktak emlegetni - szólta a gróf, hogy valakit okolhasson. - És miképpen történt, hogy nem tudatok értesíteni?

- Eleinte senki se képzelte, hogy olyan komoly a baj. Még vagy tíz napja is csak tífuszos lázról volt szó. Végig magánál volt, s mikor le kellett feküdnie, azt kívánta, hogy ne írjunk neked. Nem akart nyugtalanítani; csekélységnek hitte a baját. S mi nem akartuk megijeszteni azzal, hogy mégis hazahívunk.

- Sokat szenvedett?

- Talán a legutolsó két napon; előbb nem. De nem tudom. Akkor már csak az anyja volt vele, s azzal most nem lehet beszélni. Még nem mozdult el mellőle.

Megint elhallgattak. Egy óra múlva ismét a gróf szólalt meg először:

- A báró jobban van-e?

- Az már nem ember. Nem hinném, hogy elviszi a tavaszig. Csak ül és néz maga elé, egy pontra, ahol nincs semmi. Ha szólunk hozzá: „Nem akarsz valamit, Berci bácsi?” - bólint és morog valamit, de rendesen nem lehet érteni, hogy mit mond. Különben sohase kíván semmit. Megmondtuk neki, hogy szegény Vilma meghalt: bólintott, és tovább is csak nézett maga elé.

- Hát a gyermekei?

- Azok kétségbe vannak esve. Az igaz, hogy olyan testvért, mint ő volt... mintha nem is csak testvérük, hanem anyjuk lett volna!

A szél vadul sivított, s a hegyek közül tompa moraj hallatszott.

- Félek - szólta a fiatalember -, hogy a temetésre nagyon rossz időnk lesz. Erre mifelénk, téli időn, a vihar a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, de amikor ilyen soká készülődik, többnyire kitombolja magát.

Az út nagyon sokáig tartott. Éjfél is elmúlt, s még egyre igyekeztek. Végre kibontakozott a messzeségből a kastély fekete tömbje. A gróf eldobta a szivarját.

Még abba is jó idő telt bele, míg a szán elérte a sötétlő épületet, megkerülte a kastély jobb szárnyát, s megállapodott a homlokzat előtt. A gróf felnézett. Az emeleten világos ablakokat látott: ott van!...

3

Gerlay báróné, mióta a leánya meghalt, folyton virrasztott és imádkozott. A halálban is látni akarta jó gyermekét, amíg csak lehet, szívéhez ölelni legalább a tekintetével, amíg örökre el nem rejti előle a koporsófödél.

Az orvos figyelmeztette, hogy ne sokat csókolgassa a halottat. Azzal a daccal, amelyben mintha valami vigasztalást, valami titkos örömet találnának a gyászoló szívek, minden percben megszegte ezt a tilalmat, mint aki nemcsak lelki szükségnek, hanem egyszersmind isteni parancsnak engedelmeskedik. Jólesett szembeszállnia a halállal.

A mostohafia, egy tizenhétéves esztendőszívű legényke, erőnek erejével el akarta vinni a halott közeléből. Elküldte a fiút, s maradt. Csak akkor ment át a szomszéd szobába, amikor már azt hitte, hogy leroskad.

De vissza-visszatért, értelmetlenségeket suttogni a halottnak. Halkan szólt hozzá, mintha titka volna vele; a másik szobából, ahol suttogó alakok jártak-keltek, csak egy-egy szavát lehetett hallani. Mintha panaszkodott volna a halottnak.

Valaki megérintette a vállát; megint a fiú volt.

- Anyám - szólt a mostohagyermek -, a gróf van itt!... megjött...

- Igen, jöhet mindjárt.

Fénytelen szemében valami meglepetéskéféle tükröződött.

Tehát mégis eljött! Tehát mégiscsak abbahagyta a füzértáncot, hogy egy utolsó pillantást vessen halott gyermekére!

Kiment a halottasszobából, hogy helyet engedjen a grófnak: az szembejött vele, s egy fejhajtással üdvözölte. Mindössze egy pillantással felelt; ugyanezzel a tekintettel fogadta előbb az idegenek részvétét.

Nem szólt egyikük sem, talán nem is látták, csak éppen tudták egymást. A gróf belépett a halottasszobába, a báróné leült, és várta, míg az a másik elmegy onnan.

Tamás meg a legfiatalabb Gerlay ott maradtak mellette. De érezték, hogy itt is fölöslegesek. Pár pillanat múltán, mialatt szótlanul állottak a báróné körül, aki merőn nézett maga elé a földre, egy tekintetet váltva kimentek a szobából.

A báróné nem moccan. Elmúlt tíz perc, egy negyedóra, s a másik nem jött vissza. Ekkor az öreg asszonyban felébredt a féltékenység. Nem, nem fogja visszarabolni tőle a halottat!

Fölkelt, s odament a fekete drapériás, nyitott ajtóhoz. A gróf még most is ott állott a halott fejénél. Meg-megmozduló, kiterjesztett jobb karját látva, mely hol az ölelés mozdulatára készült, hol bátoratlanul hanyatlott le, azt hitte volna az ember, hogy körülkarolni, meg-simogatni szeretné a halottat, de fél, hogy ez az érintés szenvedést okozhat neki. Arca, mintha bocsánatot esdekelt volna; a tekintete azt mondta:

- Bocsásd meg, hogy életet adtam neked! Hogy szenvedésre kárhoztattalak! Hogy megcsaltalak a másvilággal!... Bocsáss meg nekem!

A báróné nem tűrhette, hogy elvegyék tőle a halottját.

Idegenkedett ugyan attól a gondolattól, hogy ismét együtt legyen ezzel az emberrel, hogy szóljon hozzá, s szavára felelnie kellessen: de mégis elszánta magát. Ott csak neki vannak jogai, másnak senkinek!... Bement, s megállt a ravatal túlsó oldalán. A gróf felegyenesedett.

A halottasszobát csak a ravatal gyertyái világították be. Ez a sok égő, füstölő gyertya, a növénydísz és a sok virág nehéz szaga meg a falakat és a padlózatot elborító fekete posztóból szerte szállongó por fojtóvá, kábítóvá tették a szoba levegőjét.

De mit bánták ők azt!

- Köszönöm, hogy eljött! - szólalt meg végre a báróné, a gyászolók halk, suttogó hangján, mely mintha attól tartana, hogy fölkelti a halottat. - Megérdemelte öntől!...

A gróf, a türelmetlenség egy mozdulatával, mintha közbe akart volna vágni. Talán ezt kívánta mondani: „Csak nem gondolja, hogy elmaradok a gyermekem temetéséről?!... Csak nem gondolja, hogy ha mi ketten idegenné váltunk egymáshoz, idegenné lettem őhöz is?! Van lelke így szólni hozzám, az apához?!...”

De a báróné folytatta:

- Utoljára is csak önre gondolt. Kevéssel azelőtt, hogy elvesztette az eszméletét, megfogadtatta velem, hogy átadok önnek egy kis amulettet: egy Mária-érmet, vékony láncocskával. Kicsi kora óta viselte ezt az ereklyét; sohase vált meg tőle, mert ön hozta neki Lourdes-ból, egy nagy betegsége után. Kéri, hogy ezentúl viselje ön, mert azt óhajtja, hogy gyakran jusson eszébe ő is és mindaz, amire ő tisztelettel gondolt... Ez volt az utolsó kívánsága.

- Hogyan? - szólt a gróf ijedten, mintha hirtelen új csapás környékeznél -, csak nem tudta, hogy nagyon rosszul van... hogy meg kell halnia?!

- De tudta.

- Elárulták előtte?

- Megmondtam neki.

A gróf keze ökölbe szorult, s szemében láng csapott fel, mintha húsz évvel megifjodott volna.

- De hát megőrült ön?!... Hisz a könyörületes idegen is eltakarni igyekszik a haldokló elől a halál rémképeit, és ön, az anyja, megmondta neki!...

- Az én drága gyermekem keresztény leány volt! - felelt a báróné, büszkén szegve fel ősülő fejét. - Keresztény módra kellett Isten előtt megjelennie: minden földi salaktól menten, imára kulcsolt kézzel. Fehér ruhában, tisztán, mint a hatyú, lépett volna az oltár elé: Isten színe előtt is legszebb ruhájában akart megjelenni.

- Eh! - szólt a gróf, az indulattól remegve, de visszafojtva a harag hangját -, neki nem volt mit leimádkoznia! S ha önnek tartozása volt az Istennel szemben, amiért elhagyta a vallását, vezekelt volna másképpen, s ne azzal, hogy áldozatul mutatja be haldokló gyermekének utolsó pihenését, utolsó nyugodt óráját!...

- Én lelkemben hű maradtam a vallásomhoz - felelt a báróné -, csak egy törvényes kíváncsúnak tettem eleget, amikor forma szerint más vallásra tértem. S ha vétkeztem vele: Isten majd ítélni fog fölöttem! De bárki a szememre vetheti ezt, csak ön nem, ön, aki... Aki nagyon jól tudja, hogy én új frigyemben nem a boldogságot kerestem, hanem az oltalmat gyermekemnek! Míg ön a bűn után futott, én egy idős embernek nyújtottam a kezem, nem hogy az ön példáját kövessem, hanem hogy anyja legyek e jó ember gyermekeinek, s hogy apát adjak a magaménak, aki az ön oltalmára már nem számíthatott!

- De hát ki tette lehetetlenné, hogy gyermekünknek meglegyen a természetes oltalma, ha nem ön, a rögeszméivel, az oktalanságával, a szívtelenségével?! Ön tele jajveszékelt a világot az én megbocsáthatatlan bűnömmel: legyen, hibát követtem el, megengedem. Olyan hibát, amelyet minden férfi elkövet, értse meg egyszer: minden férfi!...

- Ne beszéljünk ilyen hitványságokról a gyermekünk koporsója előtt!

- Ön ezek miatt a hitványságok miatt tönkretette az életünket, s hogy a magunkét, az hagyján, de az övét is!...

- Én tettem tönkre az ő életét?! Én?!

- Igenis ön! Mi várhat arra a gyermekre, aki olyan családi élet, olyan viszálykodások, olyan hányattatások közepette nő fel, aminőket ön idézett elő bűnös ridegségével! Elismerem a hibámat. Megcsaltam önt, s hogy megcsaltam, talán ön maga volt az oka... De mi volt az én hibám az ön lelketlenségéhez képest! Nem követtem-e el mindent, hogy jóvátegyem a hibámat?! Esztendőkön át kérleltem önt, könyörögtem vissza családi életünket, igyekeztem megengesztelni olyan életmóddal, aminőt azelőtt követelt... De önnek nem volt szíve. S mert a törvény az ön bocsánatot nem ismerő, rideg jogának adott igazat: elvette tőlem a gyermeke-met!

- Önmaga tékozolta el a hozzá való jogát, mikor széttepte a köztünk levő családi köteléket! Amit ön elkövetett: az nem hiba volt, ahogy ön nevezi: a hibát helyre lehet hozni, de amit ön elkövetett, az a galádság volt, a megmásíthatatlan, a jóvátehetetlen!

- S még most se látja be, hogy micsoda oktalanságnak áldozta fel az életünket! Ami előtt most állunk, ez, ez a jóvátehetetlen!

- És engem okol érte! Mert hiszen el kellett volna felejtenem, észre se kellett volna vennem azt a csekély, szóra se érdemes hitványságot! Persze, hogy mit szenvedtem ön miatt, az már olyan régen volt, hogy talán nem is igaz! Az asszony szenvedjen, sírjon, alázkodjék meg, túrjon; hiszen azért asszony! Neked is erre kellett volna születned, szegény gyermekem! Hanem erre az én lelkiismeretem azt mondja: nem igaz, nem igaz, nem igaz! És nincs feleség, ha érdemes erre a névre, aki a galádságot meg tudja bocsátani! Aki nem rongy, az csak egyszer tud szeretni, és csak azt, aki méltó hozzá, ameddig méltó hozzá! Minden igazi asszony így gondolkozik, értse meg: minden igazi asszony! Mit tehettem én arról, aminek történnie kellett?! Ön apránként fecsérte el a boldogságot, én egyszerre vesztettem el: nem lehetett több közünk egymáshoz!

- Mily nyomtalanul repült el az idő az ön szívének üressége felett! Még ma is csak az önzésén át látja az életet? Sohase jutott eszébe, hogy ez a női büszkeség csak: lelketlenség, a testiek-hez, a hitványságokhoz való ragaszkodás? Legyen igaza - s bocsássa meg az Isten -, hogy a férfinak nem bocsátott meg, nem tudott megbocsátani. De ha ön keresztény nő, ha van lelke: Istenhez emelkedni s szíve: szeretni az embert, a másik szerencsétlen, nyomorult, bűnös embert: minden poklok ellenére ragaszkodnia kellett volna, ha nem a férfihoz, hát az emberhez, s ha még ehhez sem, úgy a gyermeke atyjához! Mily balgaságok miatt kellett szenvednünk, s mily balgaságok miatt kellett szenvednie neki, az ártatlannak, a vérünk-ből való vérnek, életünk folytatásának, akit áldozatunkká tettünk!... De ön sohase fogja megtudni, hogy csak egy erény van: a szeretet s egy kötelesség: a bocsánat. Hiszen ön oly gonosz tudott lenni, hogy miután megfosztott a gyermekemtől, lassanként elidegenítette, elfordította tőlem a szívét!...

- Ön beszél így, ön?! Mialatt ön virágról virágra csapongott, én atyjának tiszteletére tanítottam őt; mialatt ön kalandornők között osztotta meg az életét, én arra szoktattam, hogy imádkozzék önért, mert ön tengeren jár; mialatt ön elprédálta vagyonát, idejét, képességeit, szívét, lelkét, amije csak volt, s mindenütt járt, csak ott nem, ahol ő volt: én virrasztottam fölötte és rettegtem miatta!... Félistennek tartotta önt, s ön azt se tudta, hogy él-e, hal-e?

- Azzal vádol, ami a szerencsétlenségem volt? Arcomba vágja azt a nyomorúságot, amelynek ön volt az okozója? Ó, mint illik ez önhöz! Örökre elválasztott attól, aki mindenem volt, kínessá tette ennek a kedves, édes jó teremtesnek a gyermekéveit, örömtelenné, szomorúvá az ifjúságát, hogy végül: rémessé tegye még a halála óráját is!... Ó, miért is kellett önt megismer-nem!...

Szavuk egyre élesebbé vált, már majdnem hangosan vitatkoztak.

- Én tettem kínossá a gyermekéveit?! - lihegett a báróné -, én tettem rémessé a halála óráját?!...

Ebben a pillanatban a gróf, aki egészen közel állott a ravatalhoz, az izgatottság egy önkéntelen mozdulatával, véletlenül feldöntött egy nagy álló gyertyatartót. Lehajolt és fölemelte.

Mintha egy árnyék emelkedett volna felfelé.

A báróné iszonyatosat sikoltott.

- Mi az? Mi baja?

Ha hirtelen fel nem fogja, összeroskad.

- Nem látta?... - hörgött, s a rémülettől lecsukta a szemét. - Felült a koporsóban!... s összetett kézzel kért... mint kicsi korában... hogy ne bántsuk egymást!...

A gróf önkéntelenül odapillantott. Szép csöndesen aludt az.

Ó, ha csak egy percre életre tudná kelteni.

* * *

A báróné annyira rosszul lett, hogy ki kellett vezetni a halottasszobából. A kimerültség és a folytonos izgatottság végre leverték a lábáról: ágyba kellett fektetni.

A gróf is lement a szobájába, hogy egy kissé lecsillapodjék. Csak ekkor vette észre, amit már előbb is hallhatott volna, hogy odakünn javában tombol a vihar. Az a ritka, de hatalmas téli vihar, amely csak itt, a havasok között mutatja meg igazán a foga fehérét.

Kinyitotta az ablakot, hogy egy kis friss levegőt szívjon.

Az orkán fékevesztetten dühöngött a hegyek közt. Mintha valahonnan a fellegek közül óriási ágyúk ostromolták volna a földet. A szél vadul süvöltözött, s a kastély előtt a kopasz fák kétségbeesett koldusokhoz hasonlóan rázták sovány karjaikat.

1901

Két külön világ

A „PANAMA”-PÖR TÖRTÉNETÉBŐL

1

Délután ötkor, mikor az elnök egy órára felfüggesztette a tárgyalást, már mindenki tudta, hogy Palizzi el van veszve.

A megriadt hangyaboly szétfutott a folyosókra. Csoportok képződtek, melyek emitt halkan, amott lármásan, de itt is, ott is rendkívül izgatottan tárgyalták az esetet. Főképpen arról volt szó, hogy mikor fordult rosszra a dolog.

Délelőtt még úgy látszott, hogy Palizzi báró diadalmasan fog kikerülni a nagy ütközetből, mint eddig mindenkor, összes küzdelmeiből. Úgy látszott, hogy le fogja teperni, egyszerűen el fogja seperni ellenségeit. De úgy fél három felé váratlan dolog történt. Egy tanú, s éppen Palizzinak egy tanúja, meglepő feleleteket adott az elnök kérdésére. A tanú hülye ember benyomását tette a hallgatóságra. Mintha akarata ellenére árulta volna el az igazságot. Hebegett, dadogott, roppant tisztelettel nyilatkozott a báró személyéről, minduntalan belezavarodott a saját szavaiba, s amit kinyögött, mindjárt vissza akarta vonni. Végre szinte sírva fakadt, megriadtan nézegetett körül, s esdeklő pillantást vetett a báróra, mintha az ő arcáról akarta volna leolvasni, hogy mit feleljen.

Ravasz tettető lehetett, aki csak játszott az együgyűt, hogy pokoli bosszút álljon valami eltitkolt, de el nem felejtett sérelemért.

Ettől fogva az összes mentő tanúk egyszerre terhelő tanúkká változtak át. Megeredt a nyelvök, s ahogy árverésen szokás, minden következő többet mondott az előtte szólónál. Amit előbb is sokan suttogtak, de eddig senki se mert kimondani, rettegve a báró hatalmától és erélyétől, elhangzott a teremben sorra és nem csak egyszer. Ezeket a váratlan vallomások az a különösen súlyossá, hogy a terhelő tanúk előadása szándékosság nélkül valónak, önkéntelennek tűnt fel. Mintha valami forgatag vitte volna őket, nem tudni, hova. Azt kellett gondolni, hogy ez a meglepő fordulat valamely varázslatra történt, hogy az igazság vihara szántott végig a termen, s ez a vihar ragadta őket magával. Négy óra tájban már az egész hallgatóság csupa láz volt. A titok zára kipattant; a nyelvek megoldódtak; a lelkek felszabadultak a lidércnyomás alól; azok, akiket a félelem sokáig némává tett, beszélni kezdtek; a megbénított, leigázott, elfojtott gyűlölség erőre kapott, kitört, s az ítéletnap harsona erejével visszhangozta a vádat. A szóvita az elnök és a védők között egyre hevesebbé vált; a hallgatóság fészkelődni kezdett; a hírlap tudósítók suttogtak, fecsegték; a tanúk vitatkoztak, összevesztek és zajongtak; az ügyész arca kipirult a felindulástól; az ügyvédsegédek és a törvényszék írnokai fel s alá szaladgáltak; a karzatról hangos szóváltás hallatszott; az elnök alig tudta a csendet fenntartani.

Csak a vádlott maradt nyugodt, hideg és közömbös. Úgy ült helyén, mintha az Akadémiában Kalidásza *Szakuntalá*-jának felolvasását hallgatná. Férfias, szép arca mozdulatlan volt, akár a szfinxé; acélos tekintetében is csak a megvetés kifejezése villant fel olykor-olykor.

Pedig az elnök magaviseletéből tisztán láthatta, hogy mi történik vele. Az elnök délelőtt még maga volt az udvariasság. A tárgyalás kezdetén szinte bocsánatot kért a terhelő tanúk sértő szavaiért. Néha meg is fedtte a terhelő tanúkat:

- A volt gyarmatügyi államtitkár úr szíves volt nekünk az erre vonatkozó felvilágosításokat megadni. Ezzel szemben az ön előadása híjával van minden valószínűségnek...

A „volt gyarmatügyi államtitkár úr” azonban lassanként egyszerű „báró úr”-rá lett. A koronatanú színváltozásakor már ez a cím is elmaradt.

- S ön, Palizzi úr, mit szól mindehhez?

- Azt, hogy a tanú vagy rosszul emlékszik, vagy hazudik.

Később, mikor a tanúvallomások kezdtek ijesztően egybehangzani, az elnök még szigorúbb hangon szólt:

- Mit felelhet erre, Palizzi úr?

- Csak ismételhetem, amit mondtam. Akik nem utcai pletykákat hoznak ebbe a terembe, hanem tisztán tudják a dolgokat, bebizonyítanak, hogy mindebben ártatlan vagyok. Nem az én hibám, hogy Cornelius Herz ki nem hallgatható, s hogy Arton a rendőrség mulasztásából, hogy ne mondjam: segítségével, megszökhett.

- Ez talán nem hibája önnek, de mindenesetre szerencsétlensége.

Az elnök megjegyzése szájról szájra járt, s a teremből kiáradó tömeg a felszabadult rabszolgák lármás vidámságával tette nyilvánvalóvá, mennyire örvend a fordulatnak, s mily egész lélekkel élvezi az immár bizonyos diadalt. Szerteszéjjel mindenütt ez a szó hallatszott:

- Végre!

2

A szünet alatt Palizzi is kiment a teremből, elszíni egy cigarettát. A védőügyvédje hozzá sietett, s megkérdezte, hogy a hallottak után nincs-e valami különös utasítása. Azt a feleletet kapta, hogy: mondja csak azt, amiben már megállapodtak. Az ügyvéd elsietett, hogy rendbe szedje iratait, s Palizzival nem maradt más, csak Morales, a legutolsó barátja, akivel nemrég ismerkedett meg.

Néhány percig hallgattak mind a ketten. Palizzi egyik cigarettáról a másikra gyújtott rá, mintha nem volna egyéb gondja, csak az, hogy a rövid egy óra alatt minél többet dohányozhasson. Kíváncsi asszonyok haladtak el mellette, akik közelebbről akarták látni, s lopva tekintettek rá. Palizzi ez egyszer nem viszonozta ezt a figyelmet.

- Milyen szép ember! - suttogták a kíváncsiak. - Kár érte!

Csakugyan az volt; erős, szép szál legény, egy fejjel magasabb egész környezeténél.

- Tudja-e, hogy mi bosszant? - szólalt meg végre, mikor a folyosó egy részén magukra maradtak. - Az, hogy ezek az egerek ölnek meg! Ha az embert széttépi egy fenevad, lesújtja a villám, megfojtja a vízár, jól van, semmi se tarthat örökké. De hogy ezek miatt a hitvány kis állatok miatt kell elpusztulnom! Mert keresztülgázoltam silány érdekeiken, mert nem fogadtam köszöntésüket, vagy mit tudom én, miért!... Hogy utolér a végzet, hagyján; de elbukni, tönkremenni, megsemmisülni, csak azért, mert a csatornából apró állatok bújnak elő, amelyeket én még csak felrúgni se tartottam érdemesnek!...

- Ön úgy beszél - szólt Morales -, mintha már elítélték volna. Azon kezdem, hogy önt nem is lehet elítélni.

- Hogy elítélnék-e vagy sem, az most már körülbelül mindegy. Az egerek megettek, mert sokan vannak.

- Ej, az ön ügye nem áll olyan rosszul! A vádpontok fele nyilvánvaló hazugság; a másik felét nem bizonyítja semmi. Ne csüggedjen. Ön kitűnő szónok; védje magát.

- Csak az igazsággal védhetnem magam, s ezt a jelen esetben senki sem volna hajlandó méltányolni. Azt kellene mondanom: Nos, igen, az államot ezzel a társulattal olyan összeköttetésbe vittem bele, mely a közfelfogás szerint meg nem engedhető. Nos igen, vakmerően üzérkedtem úgy a magam vagyonával, mint ezeknek az embereknek a pénzével, s a játék nem sikerült. Szinte bizonyos volt, hogy nyerek, de vesztettem. Ha nyertem volna, ezek az apró, ostoba férgek, akik a kártyámra tették garasait, bezsebelnék a nyereséget s azt mondanák, hogy nagy ember vagyok. De mert vesztettem, kétségbeesetten jajgatnak, s azt mondják, hogy elloptam a pénzüket. Azt hiszik, nekik joguk volt ahhoz, hogy nyerjenek, de ahhoz, hogy veszítsenek, nekem nem volt jogom.

- Hogyan? Tehát a vádnak mégis van valami alapja? - kérdezte Morales elámulva.

- Jogi szempontokból talán igazuk van. De mondja, mivel különbek nálam ezek az emberek? Ugyanazt akarták, amit én; csak eszköz nem volt hozzá, hogy ugyanúgy cselekedjenek. S mert én cselekedtem helyettük, a balsikerben engem tesznek felelőssé, s az én nyakamba varrják a tulajdon kapzsiságukat is. Mondjuk, hogy megrövidítettem őket. Vesztettek; sokkal kevesebbet, mint amennyit nyerni akartak. Azt hiszi, sajnálom őket? Dehogy! Nézze a kis kedveseket: dühökben, hogy néhány garast vesztek, mindjárt a bőrömet akarják! Ezren se vesztek annyit, amennyit egymagam; egyenként aszerint vesztek, amennyire szomjúhozta. De az ő pénzek olyan szent volt, hogy cserébe az életem kell nekik. Siránkoznak, hogy megcsaltam őket, s azt követelik, hogy öljem meg magam. Ők nem sajnálják engem kivégezni, de nekem sajnálnom kellett volna az ő filléreiket! Az én életem, az semmi; de az ő kis pénzkockázatuk: az a társadalmi rend. Nekem nem lett volna szabad kárt okoznom nekik; hasznot kellett volna hajtanom a konyhájukra. De ők megölhetnek engem, és meg is teszik, állati gyönyörrel!

Morales nem felelt, s egy darabig szótlánul jártak fel s alá.

- Önt meglepték a szavaim - kezdte újra a báró. - Más embernek képzelt, és arra gondol, hogy amit tettem, azt a társadalmi rend és az erkölcs nem engedi meg. Hát, kedves Morales, önnek igaza lehet, de én nem számítok az ön tiszteletére, s nem hiszek se a társadalmi rendben, se az erkölcsben. A társadalmi rendet az irigyek és rosszak találták ki, hogy megoltalmazza javaikat azok elől, akiknek nincsen semmijök. Az erkölcsöt pedig a ravaszok és erősek eszelték ki, abból a célból, hogy az ő kedvük szerint éljenek a gyöngék és ostobák. Mindez világcsalás. Az igazság az, hogy mindnyájan csak fejlettebb szervezetű állatok vagyunk, s ebben a világban az erős legyűri, kiaknázza és megeszi a gyengét. Persze ha a sokaság összefog, a kicsinyek tömege legyőzi az egyest, akármilyen erős. S az egerek megeszik Hatto érseket.

- Nem vitatkozom önrel - szólt Morales. - Majd más, alkalmasabb időben. De egyet nem értek. Ha ön szegény ördög volna, el tudnám képzelni az egész históriát. Azonban nem így van; ön gazdag és irigyelt. És mégis úgy beszél, mint egy bombavető.

- Még gazdagabb akartam lenni - felelt a báró -, sokkal gazdagabb. Az ember telhetetlen. Minthogy megvolt minden egyebem: a hatalomra vágytam. Nem afféle tréfahatalomra; hanem arra, hogy úrrá legyek a sokaság felett. Király akartam lenni, amolyan igazi király, mint Rhodes Cecil. De ne beszéljünk többet a dologról.

... Esti kilenc órákor, miután az ügyész Senecától Zoláig sorra idézte az összes jeles írókat, s miután a védőügyvéd minden sürgősebb szükség nélkül oly alaposan belebonyolódott egy teljesen közömbös jogi megkülönböztetés hínárjába, hogy végre belefűlt a tulajdon kérdésébe: a bíróság kihirdette az ítéletet. Az ítélet fölmentő volt, de a fölmentő határozatot tizenhét súlyos „noha” előzte meg, tizenhét, gyanúval és megrovással teli „noha”, tizenhét golyó Palizzi szívébe.

3

Moralesnek, az igazságügyi palotából jövet, nemigen akadt mondanivalója. Végre is Palizzi szólalt meg először.

- Az jár a fejemben - kezdte, mialatt átmentek a hídon -, hogy micsoda csapás lesz ez arra a szegény asszonyra, aki ma még a feleségem!... Ez az asszony azt hitte, hogy én vagyok a jóisten. És az istent nem imádják úgy, ahogy ő engem imádott. Higgyc el, ha bűnhődöm valamiért, azért történik, mert ezt az asszonyt magamhoz láncoltam!...

Amaz hallgatott.

- Képzelden egy Gontaut-Biron leányt - folytatta a báró. - Ismeri ezt a családot? A dicsekvésök jellemzi őket legjobban. Azt szokták mondani, hogy a Gontaut-Bironok közül csak az asszonyok halnak meg ágyban. A férfiak a csatamezőn, párbajban, vadászatban, s a többi; egész gyűjteményük van azokból a családtagokból, akiknek vadkan hasította fel a hasát. S ha volt valaha született hercegnő, az én feleségem az.

- Vannak a bárónak gyermekei? - kérdezte Morales.

- Van három fiam. Az egyik öt-, a másik hároméves, a harmadik csecsszopó. Bizonyára rájuk is kellene gondolnom. De mégis jóformán csak az asszony jár az eszemben. A gyerekek el vannak látva, majd csak felnőnek valahogy, s annak idején kevésbé fognak megilletődni, amikor értesülnek róla, hogy egyszer én is a világon voltam. De ez az asszony! Ennek rossz lesz egy darabig. S tudja-e, mi volna a legokosabb? Ha most szépen hazamennék azzal a hazugsággal, hogy teljes elégtételt kaptam, vagy másfél óráig tettetett nyugalommal beszélgetnék vele, s kimagyaráznám neki a tízórás lapokban megjelenő kellemetlenségeket, aztán megvárnám, míg elalszik, s mikor mosolyogva szunnyad karjaimban, elővenném a revolveremet, s egy golyóval szétloccsantanám ezt a gyönyörű fejet!... Hogy ne tudjon meg semmit, soha, még a másvilágon se!... mert szerencsére nincsen másvilág.

- De báró!...

Megint hallgatva mentek tovább. Egyszerre Palizzi megállt, s minden előkészület nélkül búcsúzni kezdett, mint aki hirtelen határozta el magát valamire.

- No, jó éjt.

- Hová megy? - kérdezte Morales.

- Megyek védeni a bőrömet. A gyomrom jó, a fogaim kitűnőek, a karom erős. Élni akarok.

Morales kitalálta, hogy az Úrlovasok Klubjába megy.

- Attól tartok, hogy még szüksége lehet rám.

- Könnyen meglehet. Jót tenne velem, ha tizenegykor találkozhatnánk a Paillardban.

- Ott leszek.

4

Palizzi szinte szerencsésének tartotta, hogy a klub nagy előcsarnokában épp Lavertujon gróf jött vele szembe. Lavertujon gróf a klub legtekintélyesebb emberei közé tartozott. Bár ötvenedik évét már rég meghaladta, még most is meglátszott rajta az egykori oroszánvadász. Rettenthetetlen volt és büszke; egyenes és meg nem alkuvó; csupa értelem és becsület, maga a hozzáférhetetlenség. Óriási vagyon ura; elsőrangú vívó és lövő. Olyan úr, mint Bayard.

A gróf arcáról világosan le lehetett olvasni, hogy a nem várt találkozás igen kellemetlenül érinti. De Palizzi ezt sehogya se akarta észrevenni.

- Jó estét, kedves gróf - köszönt rá barátságosan.

A gróf, aki a jobb oldali ruhatár tájékáról a kijárat felé tartott, a báró szavainak hallatára félrefordult s továbbment, mintha nem is látná Palizzit.

- Önnek köszöntem, Lavertujon! - szólt Palizzi, most már más hangon, útját állva a grófnak.

- És én nem fogadom az ön köszöntését - felelt a gróf nyugodtan.

A klub nagy előcsarnokában erre egy iszonyatos arculesapás hangzott el. A fölépcsőtől jobbra és balra silbakoló két gyönyörű márványoszlop még sohase látott a finomságoknak ebben a csöndes templomában ily durva pofont.

A gróf megtántorodott, de még erre az el nem képzelt, példátlan bántalomra se vesztette el lélekjelenlétét. Nem rohant rá megtámadójára, hanem felöltőjének a zsebéből egy revolvert vett elő, a fegyvert Palizzi felé irányozta, s elsütötte először, másodszor...

Mind a két golyó a falba fúródott; az egyik a jobb, a másik a bal füle mellett sivített el Palizzinak. Az oroszánt messziről vagy szemtől szembe okvetetlenül eltalálta volna; a galamb a magasból lehullott volna a lövésére: de azt az embert, aki ily hallatlan bántalommal merte illetni őt, az érinthetlent: azt az embert kétlépésnyi távolból elhibázta.

Harmadszor már nem volt ideje elsütni a revolvert; Palizzi lecsapott a karjára, s a vadállati erő nagy felsőbbbségével kicsavarta kezéből a fegyvert.

- Ha kijózanodik, majd küldjön el érte! - szólt, s eltette a revolvert a zsebébe.

- Ne vágja zsebre, értéktelen! - kiáltott rá a gróf.

De Palizzi ekkor már otthagya, s ment föl a lépcsőn, az olvasóterembe.

Egy lelket se talált a rengeteg csarnokban. Ilyenkor még kevesen vannak a klubban; azok is meghúzódnak a játéktermekben, ahol se látnak, se hallanak. Talán az ebédlőben vitatkozik egy csoport a nap eseményéről.

Palizzi leült, belenézegetett a délutáni lapokba, s elhatározta, hogy itt várja meg, akik után oly hön sóvárgott: a két gentleman. Ha benyit hozzá két szabadító angyal, akik elégtételt követelnek Lavertujon nevében: akkor, akkor még feltámadhat. És mit tehetne Lavertujon egyebet?

Várt, várt, de a két gentleman csak nem jött.

Helyettök egy századig tartó várakozás után, klubszolga jelent meg, aki levelet hozott a bárónak. A levélben ez volt:

Báró úr,

Lavertujon gróf úr bejelentette nekem, hogy mi történt vele. Az igazgatóság javaslatomra elhatározta, hogy azonnal ülést tart az ön ügyében. Addig, míg a határozatot az igazgatóság kimondja, a további botrány elkerülése végett arra kell kérnem, hogy hagyja el a klub helyiségét. Megbízottjával annak idején közölni fogjuk a határozatot.

A klub elnöke

Mikor a levélről felnézett, a szemközt levő fali tükörben véletlenül megpillantotta a tulajdon arcát. Egy holtra vált ember arca volt az.

Fölkelt, lement, s elhajtatott Paillard vendéglőjébe. Morales már várta.

- Nos? - tudakozódott az utolsó jó barát.

Palizzi elmondta, hogy mi történt.

- Eh! - szólt Morales -, Lavertujonnak mégiscsak meg kell verekednie önnel!

Palizzi a fejét rázta.

- Lavertujon nem fog megverekedni velem. Ezek a gazfickók, akik visszaélnék a tisztességük érintetlenségével, ki tudnak bújni minden alól!

Morales nem mosolyodott el a furcsa mondáson.

- Elmenjek oda? - kérdezte.

- Kérem!... Menjen a kocsimon. Akármeddig kell maradnia, itt várom...

Egy félóra múltán Morales már tudta a halálítéletet. Maga az elnök közölte vele az igazgatóság határozatát. A döntés így szólt:

Az igazgatóság, rendkívüli ülésében, mielőtt Lavertujon gróf panaszával foglalkozhatott, kénytelen volt azt a kizárási indítványt tárgyalni, melyet egy órával előbb Gontaut-Biron herceg és társai adtak be Palizzi Ferenc báró ellen. Az indítványtevők egy bírósági ítéletet mutattak be, amelynek alapján Palizzi Ferenc bárót ki kellett rekeszteni a klub tagjai sorából. Azért az igazgatóság Palizzi Ferenc bárót már nem is hallgathatta ki, s Lavertujon gróf panaszát nem tekinthette egyébnek pusztá jelentéstételnél. A kérelmező meghallgatása s az ügy alapos megvizsgálása után az igazgatóság kimondja, hogy: Lavertujon gróf sérelmet nem szenvedett, mert Palizzi Ferenc báró nincs többé abban a helyzetben, hogy Lavertujon grófot megsérthette volna. Lavertujon grófot csak kellemetlenség érte; hogy e kellemetlenséget a lehető módokon megtorolja-e, ez az ő legsajátabb dolga. Elégtételt keresnie nincs és nem lehet oka.

- Szép feladatok várnak rám! - átkozódott magában a szegény Morales.

Az egész úton azon törte a fejét, hogy miképpen öltöztethetné a kegyetlen valóságot enyhébb szavakba. Talált néhány ügyes szólamot, de a fáradtsága kárba veszett.

- Látom az arcáról, hogy kivégeztek - szólt Palizzi, mikor rányitotta az ajtót.

A pincéreken kívül már csak ketten voltak az ebédlőteremben.

Morales elmondta, amivel be kellett számolnia, szépítette a dolgot, ahogy tudta, végül így fakadt ki:

- Kedves, jó barátom, hallgasson rám, költözzék ki Amerikába! Vagy utazzék néhány évig, két-három év alatt mindent elfelejtenek. Szerepelnie nem lehet többé ebben az országban, de milliók és milliók igen szépen megvannak enélkül. Ön még így is irigylésre méltó ember. Gazdag, mindene megvan a csöndes boldogsághoz...

- Mit képzelsz! - vágott közbe Palizzi. - Én mindent elvesztettem! Pénzem, az maradt; de ezzel az aprópénzzel, amelyet nappal nem költhetnék el, csak éjszaka dobálhatnék ki az ablakon, ezzel az aprópénzzel nem mennék sokra. Ami rám nézve értékes volt, annak vége. Hogy mindenem megvan a csöndes boldogsághoz?!... Ön a családomra gondol, ugye?... Hát nem tűnt fel önnek, hogy a sógorom az első, aki azt követeli, hogy zárjanak ki a klubból?!... Nem tűnt fel:

mennyire siet, csak hogy valaki elébe ne vágjon?!... És ha az asszonyok is benn volnának a klubjainkban, akkor nem ő lett volna az első, hanem a feleségem!

- Ön tudta, mit kockáztat, s mégis oly vakmerő játékot üzött!... Pedig nem a szükség vitte rá... mi vitte rá?... - tűnődött hangosan Morales.

- Persze hogy ismertem őket! Csak nem törődtem a hajlandóságaikkal. Azt hittem, hogy nekem van igazam! Azt hittem, hogy enyim lesz a siker, s ők annak fognak látni, akinek óhajtanak. Én értettem, értem őket; csak ők nem értenek engem. Az olyan emberek tartják fenn az országokat, mint ők; s az olyan emberek viszik előbbre a világot, mint én. Ha a világ csupa olyan emberből állna, mint ők: a föld húszezer évvel hamarabb hülne ki, s egy szép napon talán örökre elaludnék az egész emberiség. Ha ellenben csak olyanokból állna, amilyen én vagyok, meglehet, holnapután már az egész világ öngyilkossá lenne!...

Morales valami frissítőt rendelt. A pincérek jártak-keltek, a két ember hallgatott. A csöndességben egyszerre csak megszólalt a falióra; szép, mély szava sokáig zengett: tizenkettőt ütött. A felszolgálólegények, a parancsot teljesítvén, visszavonultak.

- Még csak egyet kérek öntől, kedves Morales - szólt Palizzi, s egy hirtelen mozdulattal az előtte álló vázából egy pompás, vérvörös virágot emelt ki. - Menjen el a feleségemhez, s mondja el neki, hogy az akasztófa tövéből küldöm ezt a virágot. Mondja meg neki, hogy bandita voltam; útonálló, zsebmetsző, ahogy akarja. Mondja meg neki, hogy egy haramiának adta oda magát, de ez a haramia imádta őt!

- Ej, istenem - tiltakozott Morales megrendülve -, már hogy beszélhet így?!... Ön, aki még csak az imént maga mondta, hogy élni akar, mert ugyan mért is vetné el magától az életet, mikor, ha eljátszotta is, hogy a szigorúan ítélok tisztelegjenek önnek, az élethez való jogát teljességgel nem játszotta el?!... Ön, aki megérti, s felülről nézi azokat, akik önt rövidlátásból ezrek bűnének bűnbakjává tették!... Ön, aki erejének tudatában éppen nem szorult rá arra a kis társaságra, arra a kis körre, amelyet elveszített...

- Hagyjuk ezt, kedves Morales - szólt Palizzi, és fölkel.

- Hova megy? Önnel megyek.

- Nem, várjon rám itt. Még lesz egypár szavam önhöz... Nagyon visszaélek a szívességével, ugye? Pedig most két éve még nem ismertem önt. S nem tettem önnek soha a legcsekélyebb szívességet se. Ha sok olyan embert ismertem volna, mint ön, talán más ember lett volna belőlem. A viszontlátásra, kedves Morales.

- A viszontlátásra.

A pár szó tíz perc múltán megérkezett. A Madrid-szálló vadásza hozta egy levélkében:

Lavertujon gróf harmadik golyója találni fog. A Madrid-szállóban vagyok, I. emelet, 28-ik szám.

Palizzi.

6

Egy óra felé járt, mikor Morales kocsija a Palizzi-palotához ért. Moralest meglepte, hogy a háznak majdnem mindegyik ablakából világosság szűrődött az utcára.

- Ezek várnak engem! - szólt magában.

A kapus kijött, s azt mondta, hogy a báróné ébren van ugyan, de ily későn már senkit se fogad.

- Csak jelentsenek be, s mondják meg neki, hogy a férjétől jövök.

Bevezették a nagy terembe. Alighogy magára maradt, megjelent a báróné. Nem látszott rajta semmi nyugtalanság; arca komoly volt, mint egy gyászoló özvegyé. Morales mélyen meghajolt. Egyszerre elfelejtette az előre összeállított rövid mondatokat. De nem volt szükség semmi előkészítésre.

- Meghalt legalább? - kérdezte halkán a báróné.

- Meghalt - felelt Morales.

S elmondta röviden a történeteket. A bárónénak kérdéseket kellett hozzá intéznie, olyan zavaros volt az előadása. Nagyon elfoglalta valami.

- Mi volt ez az imént ennek az asszonynak az arcán? - tűnődött magában, mialatt folytatta a jelentenivalóját. - Az öröm vagy a borzadály kifejezése? Most, lehuny szempillájával, titkolt remegésével, erőltetett mozdulatlanságával maga a keresztény szemérem, a keresztény lemondás, a keresztény meghunyászkodás...

- A segítségét kérem önnek - szólt aztán, mikor Morales befejezte. - Az életem célja az, hogy gyermekeim sohase tudják meg férjem szerencsétlenségét. Minden lehető meg akarok tenni, s ezt már most meg kell kezdenem. Ha ön oly jó volna, és sorra járná a hírlapokat... A halott megérdemli azt a kíméletet, melyre az élő nem számíthatott...

Egy szóval se mondta, hogy látni kívánja a halottat.

Morales mindent megígért.

- Még egyet kell elmondanom, báróné. Utolsó beszélgetésünket.

Ezzel is beszámolt. A báróné szemlesütve, mozdulatlanul hallgatta.

Mialatt beszélt, egy szőnyegajtón különös, nevetni való alak lépett a terembe: egy nagyon öreg nő éjjeli öltözékben. A nevetni való alak az idegen láttára megállapodott, s hol a bárónéra, hol a vendégre pillantott. A báróné ügyet se vetett rá.

Moralesnek eszébe jutott, hogy ki lehet ez a hálóköntösben sétálgató kísértet. Régebben több apró történetet hallott a Palizzi ház egy meglehetősen nevetséges lakójáról: a süket öreg nagynéniről, aki igen szeretett társalogni s aki elől mindenki menekült.

Mikor Morales befejezte, a hiányosan öltözött öreg hölgy elkezdett jajongani:

- Jaj, jaj, mi történik itt? Mért nem akarják nekem megmondani, hogy mi történt?

Nem akarták észrevenni. A báróné elbocsátotta Moralest, s úgy tett, mintha egyedül maradt volna. Le s fel járt a szobában; meg se látta az öreg személyt.

Amaz leült egy karosszékbe, s tovább sápítózott:

- Jaj, jaj, mért nem mondjátok meg nekem, hogy mi történt? Nekem sohase mondtok meg semmit, de azért előttem hiába titkolóztok: én, ha nem is hallok jól, de mindent megérzek!...

A báróné csak nem hallgatott rá.

- Jaj, jaj, tudom én, hogy valami nagy baja van!... Tudom, hogy rosszakat beszélnek róla, pedig ő jó, a legjobb a világon!... Mért bántják őt? A múltkor egy újság került a kezembe... Nekem nem mondtok meg semmit, de én olvasok, olvasok... Ó, hogy írhattak róla, hogy találhattak ki róla ilyen szörnyűségeket!...

- Ugyan, ne jajongj itt! - szólt rá a báróné. - Eredj, és feküdjél le!

- Nem, tudni akarom, mi történt. Mit akarnak vele? Hol van most? Mért nem jött haza? Jaj, jaj, nekem nem mondtok meg semmit!

A báróné belenyugodott, hogy nem szabadulhat tőle, s hagyta, hadd óbégasson.

- Jaj, jaj, tönkre akarják tenni, meg akarják ölni, pedig ő oly jó, oly jó!... Gyerekkorában olyan volt, mint egy angyal, és most is, most is ő az egyetlen, aki jó szívvel van hozzám, aki nem un, mert ő bizony szóba áll velem, meghallgat, s elmondja, amit kérdezek!...

S elkezdte magasztalni unokaöccsének érdemeit. Elmondta egész történetét, kisgyerek kora óta a legújabb időkig, s ez a történet csodákkal volt tele, akár a *Szentelek élete*. A báróné önkéntelenül hallgatni kezdte.

S amint hallgatta, egyszerre csak letérdelt a karosszék elé, s megcsókolta a vénlány homlokát.

Romba dőlt boldogságából csak az maradt meg, ami ebben az öreg fejben élt.

* * *

- Ne félj, nem lesz semmi baja! - suttogott hozzá, szelíden, ahogy gyermekekhez szokás. - Légy nyugodt, megoltalmazzuk!... Csak eredj be most már a szobádba, és pihend ki magad!... Ne félj, nem lesz baja!...

Aztán ő is bement a hálósobájába, s magával vitte a vérvörös virágot, amelyet Morales hozott.

1902

Egy tubarózsa

A fiú huszonnégy esztendő volt; az asszony csak egy-két esztendővel lehetett idősebb. Még nem ismerték egymást; még, csak a szemök találkozott. De a tekintetök nyíltan beszélt; ékes-szóloán és szemérmetlenül. A vendéglő nagyterme tele volt emberrel; a fiú szomszédságában két idegen evett, az asszony pedig egy másik nővel jött, aki úgy ült, hogy mindent láthatott. De nem törődtek a környezetükkel. Pillantásaik minden percben fölkeresték egymást, és a kiszolgálóleánynak is észre kellett vennie, hogy a hetedik számú asztal meg a kilencedik között igen élénk a levegőn át való sürgöny váltás. Aligha akadt fenn rajta; ebben a teremben még Marconi születése előtt is mindennapos dolog volt: drót nélkül telegrafálni távol eső helyekre.

Hanem ezen a két emberen meglátszott, hogy valami rendkívüli történik velük. Ki lehetett olvasni a szemükből, hogy szokatlan várakozással eltelve, eddig még nem tapasztalt izgatottsággal keresik egymásban a holnaputánig könnyen megjósolható, de azon túl már titokzatos jövőt.

Reggel még mind a kettőnek üres volt az élete. Most egyszerre megszabadultak az unalomtól, mely eddigelé mindenhová elkísérte őket.

Reggel a fiú még nem tudta, hogy tulajdonképpen mit keres itt, a Szajna-parti rengeteg városban. Vagy kétheti csavargás után, mely csak eleinte szórakoztatta, végre jelentkezett Juliannál, s megígérte magának, hogy komolyan hozzá fog látni a tanuláshoz. Nem sok reménye volt rá, hogy nagy festő lesz belőle; ahhoz, hogy elhomályosítsa Repin hírnevét, nem talált magában elég tehetséget. De valamit el kellett kezdenie, ha nem is érzett kedvet semmihez.

Most nem gondolt többé Julianra, s azt hitte, hogy megtalálta, amit a mai napig hiába keresett. Már akart valamit.

Reggel az asszony még nem tudta, hogy tulajdonképpen mit keres a világon. Mostanáig, egész életén át csak unatkozott. Nem értette, mi a célja életének, mert mindabban amire emlékezett, nem láthatott egyebet reménytelenül sivár tengődésnél. A sárból kelt ki, keresztülment minden szennyos nyomorúságon, a vágyait sohase elégíthette ki, sorra lemondott róluk, s örömet nem talált semmiben. Eszesnek hitte magát, de az értelmességének nem vehette hasznát; parancsolni szeretett volna, és bele kellett törödnie, hogy az marad, ami volt: közönséges eszköz. Nem luxustárgy, csak eszköz; eleven játékszere olyanoknak, akiket gyűlölt és megvetett. Sohase bocsátotta meg a világnak, hogy meg kellett ismernie a nyomorúságot; a szennyért, mely hozzá tapadt, nem magát, hanem a többiekét okolta; és fellázította, hogy a bűn, mellyel másoknak szolgálatára volt, mellyel ő, az eszköz, az őt kizsákmányoló ellenségnek örömet okozott: neki, magának, nem szerzett örömet, ellenkezőleg, undorral töltötte el.

Most az ismeretlen láttára vad gyönyörűség fogta el. Ahogy tekintetük újra meg újra találkozott, édes borzongást érzett, mely megértette vele, hogy végre neki is van mit keresnie a világon.

* * *

Éjjel, fél egykor, el kellett válniuk egymástól. Az asszony már tizenkettőkor megkezdte a búcsúzást.

- Ne menj még! - kérte a fiú.

- Mennem kell - felelt az asszony. - Ha fél egykor otthon vagyok, azt mondhatom, hogy a színházban voltam, a barátnőmmel.

- Úgy emlékszem, azt mondtad, hogy a barátod nincs itthon. Vagy nem azt mondtad, csak rosszul értettem?
- Igen, elutazott, s csak egy hét múlva jön meg.
- Akkor hát mindegy, mikor mész haza.
- Nem, mert a cselédek elárulnának.
- Féltekeny a barátod?
- Nem tudom. Azt hiszem. Minél pimaszabb egy férfi, annál féltekenyebb.
- És nem bánja, hogy ebédelni a vendéglőbe jársz?
- Csak olyankor ebédelek vendéglőben, amikor ő nincs itthon. És mindig a barátnőmmel. Ilyenkor néha elmegyünk színházba is vagy valamelyik káfékoncertbe; ez az egyetlen szórakozásom. Ha a barátom itthon van, néha napokig nem mozdulok ki hazulról. Ő, a barátom egészen úgy tekint engem, mint a feleségét! Talán el is vett volna, ha nem volna egy igazi felesége is, akitől csak félig vált el.
- Micsoda mesterséget folytat, hogy olyan sokat utazik?
- Osztályfőnök a tengerészeti minisztériumban. Valami örökösödési ügye van, azért utazik gyakran; haza, a szülőföldre.
- Mondd, milyen ember?
- Jó ember; nem tehet róla, hogy utálom... De te csak azért kérdezősködsz, hogy itt felejtkezzem, és...
- No, vedd le a kalapodat, maradj még egy kicsit... Kérdezni akarok egyet-mást; hiszen még alig beszélgettünk... Hát igazán nem láttál engem se tegnap, se tegnapelőtt?
- Most már elhiheted, hogy igazán nem láttalak előbb... ma először... május hetedikén, ezt a napot felírom magamnak.
- Az igaz, hogy tegnap és tegnapelőtt távolabb ültem. Aztán nagyon is tele volt a terem, de azért én jól láttalak.
- És három nap kellett hozzá, hogy meghódítsalak?!... Mert hiszen csak ma jutott eszedbe...
- Már előbb is nagyon tetszettél, de igen, csak ma jutott eszembe, amikor észrevetted, hogy olyan hosszan nézlek... De ekkor már te is tudtad, ugye, hogy nyomodban leszek?
- Tudtam, hogy követni fogsz. És mikor a vendéglőből kimentünk, azért siettem annyira előre, mert féltem, hogy mindjárt megszólítasz. Pedig ha akkor tetted volna ezt, amíg a barátnőm velem volt, ezzel mindent elrontottál volna.
- Gyanítottam. De már-már elveszítettem a türelmemet, mert nagyon megsértáztatok. És mikor láttam, hogy hol erre, hol amarra járunk, hol előremegyünk, hol meg visszafelé, azt kezdtem hinni, hogy a közeledésemet várjátok.
- Nagyon rosszul tetted volna, ha már akkor jelentkezel; még későbbre is megnehezítetted volna a találkozásunkat... Éppen azért sétáltunk olyan sokáig, hogy egyedül maradhassak. Rendesen ő szokott hazakísérni, és így nem volt könnyű megszabadulnom tőle. Új meg új ürügyet kellett kitalálnom, hogy útba ejthessük az ő lakását, és hogy ezen a címen hazatuszkolhassam.
- Alighanem észrevett valamit.

- Azzal nem törődöm; a fő dolog az, hogy ne tudjon semmit. Különböznem fog elárulni, de jobban szeretem, hogy nincs mit elárulnia, mert ha sejti is, hogy később találkozunk, ezzel még nem megy sokra.

- Olyan sokára tudtalak megszólítani, és már el akarsz menni!

- De milyen kedvesen szólítottál meg!... Sohase felejttem el, te drága!...

- Ne húzd még a kesztyűdet!... Hisz olyan kevés időt töltöttünk együtt! És ennek a felét is hogyan! Mondd, miért akartad mindenáron, hogy előbb a káfékoncertbe menjünk?

- Mert attól féltem, hogy nem tudom, minek gondolsz. Azt akartam, hogy mikor először megcsókolsz, már ismerj egy kevéssé.

- Tudom, hogy szép és kedves vagy, tudom, hogy Carlottának hívnak, és ez nekem elég. Carlotta! Mért van olaszos neved? Olasz leány volnál?

- Nem tudom. De azt hiszem, hogy itt születtem; legalább, amióta az eszemet tudom, sohase voltam Párizson kívül. A szüleimet nem ismertem; csak azt tudom, hogy kicsi korom óta mindig Carlottának hívtak. Hát te? Te igazán orosz vagy? Mondd, hogy hívnak?

- Jevgenij Pavlovics Anicskovnak.

- Milyen szép neved van! Hogyan kell leírni? Adj egy névjegyet; el akarom dugni a kebelembe, ide, a szívemhez.

A névjegyen már franciásan volt írva a név: Eugène Pavlovitch Anitchkof, Paris, 13, rue de Constantinople.

Carlotta megilletődötten betűzte ki az idegen nevet, aztán a szájához emelte a kártyát, és megcsókolta hosszan.

- Bolond, engemet csókolj meg! Maradj még!... Maradj itt!...

- Nem, mennem kell. De reggel újra itt leszek. Felköltelek. Akarod?!

* * *

Egy hétig Carlotta igen kevés időt töltött otthon, s később is megszökött hazulról, amikor csak tehette. Julian mester pedig három hónapig színét se látta Anicskovnak. Carlotta kibékült a világgal, és az orosz is megszerette Párizst. Amiért megszerette, azt talán feltalálhatta volna a szülőföldjén is, de Anicskov úgy vélte, hogy érdemes volt Párizsba jönnie.

Mind a ketten igen boldogok voltak.

Egy szerdai napon Carlotta, aki az utóbbi időben hetenként kétszer, szerdán és szombaton, délelőtt fél tízkor szokott felsétálni a 13, rue de Constantinople első emeletére, nem kopogtatott be Anicskovhoz. Helyette üzenet érkezett a pneumatikus postán. Az üzenet így szólt: „Csak délután hat felé jöhetek. Okvetlenül várj meg. Imádlak.”

Anicskov délután nem ment el hazulról. Hat órakor Carlotta felnyitotta az ajtót, és ebben a pillanatban Anicskov úgy érezte, hogy valami végtelen undorodás fogja el, anélkül hogy tudná, mitől és miért.

Carlotta oda sietett kedveséhez, a nyakába kapaszkodott, s Anicskov majdnem elszédült ettől az öleléstől. Azt hitte, hogy mindjárt rosszul lesz.

- Mi bajod?

Anicskov nem tudta megmondani.

- Nekem? Nincs nekem semmi bajom... éppen semmi.

- Nem jöhettek előbb - mentegetőzött Carlotta -, majd elmondom, hogy miért... De, ugye, nem kell igazolnom magamat?... Nem gondoltad azt, hogy megcsallak, mi?... Könnyű neked, te rossz, te édes!... a vak is látja, mennyire szeretlek! Pedig, az igazat megvallva, örülnék rajta, ha féltékennyé tudnák tenni. Látod, én olyan féltékeny vagyok rád!... Az istenért, mi bajod?!... Mondd hát!...

Anicskov ledőlt egy székre, és bágyadtan törölgette a homlokát, amelyen verejték ütött ki.

- Nem tudom - hebegte -, egyszerre rosszul lettem... éppen akkor, amikor bejöttél...

Carlotta ijedten futott az öltözőasztalhoz, hogy kölnivízzel és nedves kendővel siethessen kedvese segítségére; vagy illatszerrel, sóval, amit éppen talál. Amint eltávolodott, Anicskov egy kicsit megkönnyebbült. De az asszony nyomban visszafordult, a kölnivizes üveggel és egy megáztatott törülközővel, s ahogy közelébe jött, Anicskovot megint ájulás környékezte.

- Mi bajod? Mi bajod? Mi bajod?

Hirtelen egyet gondolt, s kinyitotta az ablakokat. Anicskov erre kezdett magához térni. De attól az érzéstől, mely az imént elfogta, ezután se szabadult meg, s mialatt Carlotta körülötte sürgölődött, rájött, hogy szédülését Carlotta okozza.

- Nem tudom... valami rettenetést érzek rajtad...

Szeme megakadt egy szál tubarózsán, mely oda volt tűzve Carlotta tavaszi kabátjának egyik gomblyukába.

- Talán ennek a tubarózsának a rettenetes szaga kábított el...

- No nézd, és ez nekem nem jutott eszembe!... - kiáltott fel Carlotta. - Pedig már másokat is ismertem, akik ezt a virágot nem tűrhették. Azonnal leteszem... Nem dobhatom el... Mindjárt meg fogod érteni, hogy nem dobhatom el... Hanem amíg nálad maradok, ide teszem az ablakba, aztán majd elviszem...

Anicskovnak a rosszullete lassanként elmúlt, de Carlottának a közelsége továbbra is gyötrelmeket okozott neki. Nem akarta megmondani, hogy ebben a pillanatban mennyire szeretne szabadulni tőle, de mikor Carlotta közelebb bújott hozzá, és körülcirógatta az arcát, nem tudta megállani, hogy az asszonyt el ne tolja magától.

- Egyszerre milyen szívtelen vagy hozzám! - panaszkodott Carlotta. - Engem egész nap epeszt a vágy utánad... ide sietek hozzád... a kisgyermek temetéséről...

És törölgetni kezdte a szemét.

- Mi az? Mit beszélsz?

- Hiszen el akartam mondani, hogy meghalt szegényke!... Meghalt, és ma délután temettük el... Asnières-ben, mert ott volt dajkaságban... Ez a tubarózsa az ő koszorújából való... el akarom tenni emlékebe... Hirtelen halt meg szegényke, csak egy napig volt beteg... Most már csak egy maradt!...

És csöndesen sírdogált.

- Micsoda temetésről jössz?!... És micsoda kisgyermekről beszélsz?! - kérdezte rekedten Anicskov.

- Az én kisgyermekemről!... az én hathónapos kisleánykámról! - felelt Carlotta. - Egy napig volt beteg, csak egy napig!... Olyan kedves volt!... Meghalt, és ma eltemettük!

Anicskov megrázkódott. Most már értette, hogy mi baja. Az a rettenetes valami, amit Carlottán érzett, nem a tubarózsa illata volt, hanem az a tömjén- és viaszgyertyaszaggal vegyes nehéz illat, amelyet a Pompes funèbres drapériái árasztanak magukból, s amely átjárja azok ruháját, akik hosszasan időznek a ravatal körül.

Fölegyenesedett helyéről, és ordítani kezdett:

- És te hozzám jössz a kisgyermeked temetéséről?!... A kisgyermeked meghalt, és te a temetésről eljössz énhozzám?!... eljössz ide?!... eljössz azonnal?!... eljössz utánam?!... Fúj!

- Kihez menjek, ha nem ahhoz, akit szeretek?!...

Anicskov az ajtóra mutatott.

- Eredj! Nem akarlak látni! Nem kellesz! Utállak! Borzadok tőled!

Carlotta azt hitte, hogy még meglágyíthatja. Megragadta az ajtót mutató kezét, és csókolgatni kezdte, aztán átölelte kedvesének derekát, letérdelt előtte, körülkarolta a lábát, és közben így rimánkodott:

- Ne kergess el!... Meghalok érted!... Utálatos vagyok, igaz!... Üss, verj, de aztán bocsásd meg, hogy ilyen vagyok!... Aztán könyörülj meg rajtam!... Ne rúgj ki, hadd maradjak itt!...

És mikor már azt remélte, hogy könnyörgése megingatta kedvesének elhatározását, fölkelt, s a nyakába borult, hogy elkábítsa a leheletével és csókjaival.

De amaz eltaszította magától.

- Eredj! Undorodom tőled!

- Ne rúgj ki! Imádlak!... - nyöszörgött Carlotta.

Egy fél óráig küszködött, esdekelt és ostromolta csókjaival kedvesét; hiába.

- Te - kiabált Anicskov -, ha még egyszer rá tudnál venni, hogy megöleljelek, akkor, akkor... meg tudnálak ölni! De nem, nem fogsz rávenni!... sokkal inkább utállak!

Carlotta feltápáskodott, kiegyenesedett, aztán egy pillanatig úgy tett, mint aki gondolkozik, hogy mire határozza el magát. És mereven nézve maga elé, megvetéssel szólt:

- Ostoba!

Aztán levetette a kabátját, s felgombolta a blúzát. Anicskov csak nézte, mit csinál. Azt hitte, hogy Carlotta még egyszer meg akarja mutatni a karját és a vállait. De nem: Anicskovnak a névjegyét kereste elő a szíve mellől. Majd összetépte a kártyát, négy, nyolc, tizenhat felé, összetépte olyan apró darabokra, amilyen apróra csak tudta, és újra felöltözött.

Rá se nézett többé Anicskovra. Az ablakhoz ment a tubarózsájáért, visszatette a virágot a gomblyukába, föltette a kalapját, begombolta a kesztyűjét, kiment a szobából, és nyitva hagyta az ajtót.

Anicskov is nyitva hagyta. Örült, hogy több levegő áramlik a szobába. Lefeküdt a díványára; olyan kimerültséget érzett, amelyet az az ember érezhet, aki most menekült ki valami nagy veszedelemből.

1904

A költő

1

Nem, nem volt valami nagyon okos teremtés a szegény Mrs. Arnold, a *Tavaszi verőfény* híres „kicsi Vadvirág”-ja, az a lény, akinek a nevét adta, akivel a dicsőségét osztotta meg Algernon Arnold, a ma élő költők koronátlan királya. Ha ez a Vadvirág véletlenül egy harisnyakereskedőnek nyújtja a kezét: meglehet, mintaasszony válik belőle, kifogástalan feleség, példás családanya. Mert jó tulajdonság is találkozott benne; takaros volt, szelíd, alkalmazkodó, türelmes és tiszta, mint a háztetőre esett hó. De micsoda szegényes megjelenés volt a mellett a nagy ember mellett, aki magához emelte! Nem, nem volt méltó hozzá, és ha bevált volna feleségnek, anyának, háziasszonynak egy tehetős polgár, mondjuk: a Lordmajor házában - annak az oldalán, akiben Apolló tökéletességét valami sátáni elmésség tette sugárzóvá, nagyon is kitűnt értelmének sekélyessége, szívének, lelkének minden korlátoltsága. Talán nem volt annyira együgyű, amilyennek Lady Grosvenor találta; talán nem igaz - amit Lady Grosvenor híresztelt -, hogy Arnold nem szívesen látta házában az eszes embereket, mert mindig rettegett, hogy a felesége valami olyat talál mondani, ami mind a kettőjüket nevetségessé teheti; de az bizonyos, hogy a szegény kis Vadvirág, akárhogyan erőlködött, képtelen volt a férjét megérteni. Valamivel többre vitte, mint a Mouche, aki sohase tudott a róla írt halhatatlan költeményekről; elolvasta, sőt nagy buzgalmában könyv nélkül megtanulta férjének minden versét; de Arnold szívének vívódásai és képzeletének másvilági élményei, a mellette élő előkelő lélek magasabb rendű gyönyörei, isteni mánora és - csak a kiválasztottak számára érthető - rejtelmes, aranytőr ütötte sebei, szenvedései: mint a Sybilla könyveinek tartalma, mint a Kékszakállú herceg rejtett kamarája, örök titkok maradtak előtte. A betűket megtanulta, de mikor Arnold lelke elkalandozott mellőle, olyan csodálkozással s olyan tehetetlenül bámult az elröppent lélek után, amilyen csodálkozással s amilyen tehetetlenül egy tipegő, csipogó kis csibe néz felfelé, mikor a sas a magasba szárnyal.

És nem Lady Grosvenor volt az egyetlen, aki hasztalanul, a feleletnek minden reménye nélkül kérdezgette magától, hogy egy Algernon Arnold hogyan köthette le - ha nem is az egész életét, ha nem is a szabadságát, de legalább: - idejének jókora részét egy ilyen kis senkihez, egy ilyen jelentéktelen valakihez, aki mindössze csinos női személy, semmi egyéb. Armidák és Alcinák vetekedtek azért, hogy a költőt ideig-óráig meghódíthassák; Vittoria Colonnák versenyeztek szerelméért, anélkül hogy egyebet mertek volna remélni, mint szerelmi életének egy rövid korszakát; és Arnold feleségévé tette ezt a Hamupipókéét, akit az ő helyéről más talán meg se látott volna.

A költő egyik legkonokabb, elriaszthatatlanul hűséges barátja, és egyben életírója, így fejteti meg e házasság rejtelmét:

Algernon Arnold a házasságát is azzal a nagyúri nemtörődömséggel határozta el, hajtotta végre és szenvedte el, amellyel minden egyéb dolgot; az intézményeknek, a formáknak, az embereknek azzal a határtalan lenézésével, a társadalmi viszonyoknak, tulajdon jövőjének azzal a semmibevevésével, mely őt mindenekfelett jellemzi. Algernon Arnold sohase tartott tiszteletben semmiféle földi dolgot, a pillanatnyi érzésén kívül; mindig az volt a hitvallása, hogy az emberben csak az értékes, ami ösztönszerű; semmit se becsült meg, csak a saját indulatait, de ezeket aztán annál inkább megbecsülte, minél ritkábban jelentkeztek. A jövővel sohase számolt; sohase törődött vele, mit hoz a holnap; sohase gondolt rá: mi lesz a következése ennek vagy annak a lépésének, boldogságot vagy boldogtalanságot épít-e magának.

Nem hitt abban, hogy a jövőnek bármily csekély részecskéjét előre ki lehetne számítani; ellenben vakon bízott lángelméjének erejében, bármily viszontagságok következzenek, bármily poklok fenekére kerüljön.

S házasságát is azzal az előkelő hanyagsággal követte el, amelyet csak ő engedhetett meg magának. Volt egy pillanat, mikor a kis Vadvirág lefoglalta minden gondolatát. Jólesett neki, hogy ez a gyermek az istenséget látja benne. Gyönyörűnek találta, majdnem olyan gyönyörűnek, mint azt a kis őzt, amely gyermekkorában három napig a játszótársa volt. Akarta. És tisztában volt vele, hogy örömeinek igen nagy ára van; a legnagyobb ár: a házasság. Talán nem is kellett volna neki másképpen. Az őzike csak így volt kedvére való: színes pántlikával a nyakán. És nem okoskodott tovább. Elvette; car tel étaut son plaisir. Nem bánta, hogy a házasság intézményét másféle emberek és nem az ő számára találták ki; hiszen a házasság csak egy a sok formaság közül. Nem törődött vele, hogy hozzávaló-e, élettársnak ez a Hamupipőke, és hogy házasságához mit mondanak az emberek, akik Meseország királynéját egészen másnak képzelték. Úgy gondolkozott, hogy a királynénak a király ad tekintélyt, s ha csak tekintély kell, van neki elég, bőven jut majd belőle mind a kettőjüknek; egyébként pedig mélységesen megvetette a mások véleményét. Nem gondolt azzal sem, hogy ebbéli felfogása megváltozhatik, s hogy ez az elkövetkezendő fordulat micsoda veszedelmeket rejt magában. Nem bántotta az a kérdés, hogy mit hozhat a jövő: örömeiket-e vagy keserűségeket? Jöjjön, ami jön; ő mindig ura lesz sorsának. És a legkevésbé se gondolt arra, hogy mi vár ebben a házasságban a kis Vadvirágra: a boldogság-e vagy a szerencsétlenség? Arra, ami kívülről esett, sohase gondolt. Tudta, hogy ez a házasság bolondság; jó. Ő elkövetheti még ezt a bolondságot is. Következzék akármi, ő mindig az marad, aki volt: Botticelli lelki leszármazója, a Szép birodalmának fejedelme, Párizs város unokaöccse stb. stb.

Ilyen királyi könnyelműséget, aminő ez a házasság volt, Algernon Arnold nem egyet követett el. Máskor is csinált ő effélét; akárhányat, és nem csak kora ifjúságában. Egyszer egy remek agárért oda engedte kiadójának a *Harangszó* tulajdonjogát örökre. A kiadó egy vagyont nyert azon, hogy az agara megtetszett a költőnek. Azt lehetne mondani, hogy Arnold néha csak azért követte el az ilyesmit, mert csábította, vonzotta a könnyelműség nagysága.

Így nyilatkozik Algernon Arnold házasságáról a költő életírója, az a ragaszkodó jó barát, akit Arnold semmiféle szeszéllyel nem üzhetett el magától.

Lelkiismeretes bíráló módjára nyilatkozik. Megítéli a költőnek ezt a lépését, de nem ítéli el a költőt. Fölleli a mentségét. Honnan ered - kérdi - ez a nagyúri semmivel se törődés - az intézmények, a formák, a kicsinyes dolgok és a kicsinyes emberek lenézése - a jövővel szemben való vakmerőség - a túlemelkedés mindazon, ami a közönséges embert kötelezi? Az erő érzéséből! - felel. - A lángelme tudata - úgymond - olyan biztonságérzetet ad, mely minden úgynevezett könnyelműséget megmagyaráz. Arnoldnak joga volt hozzá, hogy csak a pillanatnyi érzéseinek éljen; a költőt fel kell menteni attól, hogy ő is kötelességének tartsa mérlegelni azokat a kicsinyességeket, amelyek a nyárspolgár életét teszik. Az emberfeletti embernek nem az a törvény parancsol, amelyik a tömegnek, hanem egy más, magasabb rendű.

- És tehet-e róla Arnold - kérdezte Lady Grosvenor, aki érthetetlennek találta a költő házasságát, de meg tudta érteni magát a költőt -, tehet-e róla Arnold, hogy a felesége ennyire együgyű volt? Képzelhette-e ezt a korlátoltságot?

Nem, nem tehetett róla.

Arnold eleinte sokat foglalkozott azzal a kedves kis játékszerrel, akinek a *feleség* címet és rangot ajándékozta. Rajta volt, hogy a kis Vadvirág megértse őt. Elmagyarázta neki:

- Byron és Shelley versfaragók voltak; Keats és Swinburne ügyes dilettánsok; Browningnak már volt egy kis tehetsége; én költő vagyok!

Vadvirág megértette ezt, és a magyarázat, különösen amíg hosszan tartott, boldoggá tette.

De ez volt az egész, amit meg tudott érteni.

Az igaz, hogy a költő magyarázatai egyre rövidebbek lettek. Kezdte úgy találni, hogy játékszere egy kicsit egyforma, s kiderült, hogy Vadvirág egy cseppet se tanulékony.

Arnold meg akarta értetni vele az alapigazságokat.

- A költőnek - magyarázta - a szabadság az, ami másnak a levegő. Amint más meghal, ha elvonják tőle a levegőt, a költő elsorvad, ha megfosztják a szabadságától.

Vadvirágnak ez nem ment a fejébe.

- A szabadságától? - kérdezte. - De hát mi az? Nekem a szabadság az, ha: szabad veled maradnom, egész nap, mindig. Te pedig úgy kívánod a szabadságot, hogy: szabad legyen engem magamra hagynod, tőlem távol lenned, megfélejtkezned arról, hogy otthon valaki vár, vár, vár. Ebből azt látom, hogy már nem szeretsz engem.

Arnold meg akarta értetni vele, hogy ez tévedés. Hogy ő igenis, szereti az ő kis feleségét, már ahogy a kis feleségét szereti az ember.

- Csakhogy, lásd - tanítgatta párját -, a költő nem bújhatik el az emberek elől. Nem maradhat örökkön a tűzhely mellett; nem hallgathatja folyton a fazékban forralt víz bugyborékolásának egyhangú muzsikáját. Nem ülhet egy zugban, míg pókháló szövődik körülötte. Mert képzelete elálmosodik; mert a fogoly madár megnémul. A költőnek élnie kell. Lázasan kell élnie; új meg új küzdelmek, új meg új nyugtalanságok, új meg új gyönyörűségek között; sebesen dobogó szívvel, harcban, mámorban, örök átszellemültségben. A költőnek, hogy hangja üde, fényes, zengő maradjon, éppúgy szüksége van a szerelmi izgalmakra, mint másnak a falat kenyérre.

De Vadvirág nem értette meg.

- Én is élni akarok! - szólt. - Csakhogy én veled akarok élni, mert a többi nekem nem élet! Mért nem vagy te is úgy, mint én?! Neked nem élet az, ha velem maradsz?! Neked semmi az, ami nekem minden?! Szerelmi izgalmakat kívánsz? De hiszen itt vagyok én! Szólj, mondd meg, mit tegyek?! Úgy akarlak szeretni, ahogy szeretni csak lehet! Úgy, ahogy a többi asszony együttvéve se képes téged szeretni! Mondd, milyen legyenek?

Arnold azért mégse mondott le arról, hogy idővel kioktathatja, meggyőzheti, értelmesebbé teheti a feleségét. Remélte, hogy egyszer majd csak megokosodik. Ha most még gyermek, valamikor majd csak kinyílik a szeme. Amikor majd jobban megismeri az életet, a világot.

És bár lassanként elunta a sok hiábavaló magyarázgatást, egyszer-egyszer később is megpróbálta jobb útra terelni Vadvirágnak a gondolkozását.

- Nézd - igyekezett eloszlatni a szép kis fejbe szorult sok sötétséget -, egy közönséges polgár-asszony helyzete meg a tied között nagy a különbség. A fűszeres felesége megvárhatja, hogy a férje ne ismerjen más asszonyt, csak őt. Osztozik férjének a munkájában; osztzik számításában, várakozásaiban, bosszúságaiban, gondjában és bajában. Együtt tölti vele az egész napot, az egész életet; leveszi a válláról a teher felét; illő, hogy férje az örömet se keresse másutt, csak otthon. Joga van férjének minden jó órájára, mert hű bajtársa minden rossz órában. Követelheti férjének egész életét, mert náluk minden közös; férjének semmije sincs, amit mással oszthatna meg. De a költő felesége nem kötheti le magának férjének egész életét.

Nincs joga hozzá. Hol van ő az alkotás óráiban? Az eszmék fogamzásának fenséges pillanatában? Nincs része a gondolatok teherviselésének izgalmaiban. Nincs része a vajúdó szellem gyötrelmeiben. Akkor, mikor férje életének legnemesebb részét éli, ő egy kis idegen, aki messziről nézi azt az embert, mint egy nagy hegyet, melynek katlanából tüzes lávák törnek fel az ég felé. Nem veszi ki részét férje küzdelmeiből, kínjaiból, izgatottságaiból, lelki hányattásaiból, csalódásaiból, aggodalmaiból, keserűségeiből - mindettől nemcsak a dolgozószoa ajtaja választja el, hanem egy egész világ. Nem lehet segítségére semmiben; csak virágként pompázik a szalonjában. Ha tehát idegen, mert idegennek kell lennie, a rossz órákban, a küzdelmes órákban, a fenséges órákban: akkor, mikor férje a végzett magasztos munkáért kárpótlást szerez magának a pihenésben, a gondtalanságban, a mámorban vagy a lelki elragadtatásban, nem követelhet férje örömeiből több részt, mint amennyit a szeretet önként ad neki. És a költő, ha szeretete mégoly odaadó, állhatatos, tartós és állandóan forró is, nem adhatja oda egész életét, minden örömét, minden mámorát egyetlenegy asszonynak, a feleségének se. Mert a költészet forrása a változatosság. A változatos benyomások, a változatos érzések. Ugyanazok a benyomások, az örökön egyforma, változatosság nélkül ismétlődő benyomások elfárasztják a lelket; ellankasztják a képzeletet, s megőrlik a lángelmét. És ugyanaz a szerelem, ha mégoly kedves, enyhet adó, meleg, kellemes és édes is, a költőben kielégítheti az embert, de megöli a költőt.

Hanem azzal a konok kis fejjel nem lehetett okosan beszélni.

- Nem, nem - kiáltott fel Vadvirág -, nem igaz, százszor nem igaz, semmi se igaz! Te nekem az istenem vagy, és én neked a rabszolgád vagyok. Tied vagyok egészen, tied az egész életem. És nekem csak a te mosolyod, szereteted, ölelésed az élet, a többi nem élet. A te mosolyod, szereteted, ölelésed nekem: minden, az a minden, amelyért odaadtam neked örökre minden gondolatomat, minden érzésemet, minden akaratomat, egész életemet, itt és a másvilágon, a mennybéli üdvösségemet is, ha úgy akarod!... És hogy te azt, ami nekem minden, amiért én meg tudnék halni, amiért én el tudnék kárhozni, odaadnád egy más asszonynak, semmiért, azért a hitvány szórakozásért, amit neked egy más asszony adhat!... hogy te az én határtalan szerelmemnek a jutalmát oda tudnád adni egy más asszonynak... azt, ami nekem mindenem... egy rongynak, aki semmivel se szerzett rá érdemet, aki nem adja neked az életét, aki semmit se ad neked a maga hitványságán kívül, csak elfogadja, csak elcsalja öleléseidet, csak meglop engem, csak megrabolja szerelmemet!... nem, az nem lehet igaz, te azt nem teheted velem, azt az isten sem engedi meg!

Arnoldból nem hiányzott a jó férjek köteles gyöngédsége. Tiszteletben tartotta a kis Vadvirág szertelenül nagy érzékenységet, akármilyen oktalan, gyermekes s szinte nevetni való volt ez a roppant érzékenység. Meg akarta kímélni kis feleségét minden fájdalmas érzéstől, minden csalódástól, minden aggodalomtól, még a legcsekélyebb bosszúságtól is, és ügyelt rá, hogy szerelmi viszonyait mély titok leple fődje. Azt akarta, hogy a kis Vadvirág még csak ne is sejtthesse: minő kárpótlást szerez magának a jól végzett gyötrelmes, magasztos munkáért, künn, a nagyvilágban, mialatt kis felesége otthon vár, vár, vár. Azt akarta, hogy Vadvirág ne is gyanakodjék rá, hogy biztonságban éljen, tökéletes gyanútlanágban, gondtalanságban, zavar-talan nyugalomban, sértetlen lelki békében. És rajta volt, hogy feleségéhez még csak egy kósza hír se juthasson el, amely megzavarhatná boldog képzelődését.

Ez a figyelmesség nem okozott neki sok fáradságot. Azt hitette el Vadvirággal, amit akart. Másutt is lesték a szavát, de otthon minden hazugsága egyértékű volt az isteni kinyilatkoztatással.

Vadvirág tehát abban a boldogító hitben élt, hogy amiről férjével régebben vitatkozni szokott, pusztá, hideg okoskodás volt, elmélet, nézeteltérés, melynek az életre semmi jelentősége.

Hogy férje másképpen vélekedik a hitvestársak jogairól és kötelességeiről, nem úgy, ahogyan ő, de aztán nincs tovább. Néha még egy kis lelkifurdalást is érzett, ha arra gondolt, hogy: hátha csakugyan megsínyli Arnold, a költő, hogy Arnold, az ember, olyan végtelenül gyöngéd s olyan tökéletes férj?! Egy pillanatig se kételkedett benne, hogy férje hű hozzá, ha ez talán egy kis lemondásába kerül is... Nem, nem csalhatja meg őt, nem teheti ezt vele, az isten se engedné meg ezt!

De új alak jelent meg Arnold életében. Új és akkor nevezetes alak: Milady Grosvenor.

Arnold előtt éppen abban az időben nyílt meg az *Upper ten* világa. Tetszett neki ez a világ, ahol nem ismerik a zajt, ahol rikító színek nem zavarják a szemet, ez a világ, amely nem hideg és nem meleg, mert tökéletesen úgy van fűtve, ahogy kell. És még inkább tetszett neki az, hogy a legelső, a történelmi nevek viselői, a természeti kiválás, a vagyon és a jó ízlés előkelői, őt, a szabó fiát mint egyenrangút fogadják. Előbb még sohase volt kedvese, aki ehhez a világhoz tartozott volna; az igazán nagyúri, a fejedelmi származású, a királyi parkokban nevelt asszonyok csókját még nem ízlelte. A földi javak közül egyéb már nem hiányzott neki; ez volt az egyetlen jó, amit még nem ismert, amit még újnak találhatott, amiben föllelhetett a folyton keresett változatosságot. És Lady Grosvenor lángra gyújtotta képzeletét.

Lady Grosvenor nem sokáig kérte magát. Úgy gondolkozott, hogy csak egyért érdemes élni: azért a férfiért, aki a fiatalság, az erő, a szépség és a szellem legtöbb kincsét egyesíti gondosan ápolt, vonzó személyében, aki különb a többinél, aki a legelső a fajtajában, aki mindig csak egy, de - a dolgok örök körforgásánál fogva - csak egy rövid ideig az, aki mindig egyetlen, de természetszerűen mindig más és más. És a sok egyetlen közül, akiket az élet Lady Grosvenornak juttatott, ez a hervadhatatlan szépségű asszony a legjobban és a legtovább éppen Arnoldot szerette; semmi se felejtethette el vele, az utódok, a később érkezők, a fiatalságukkal győztes legújabbak se, hogy a szerelem ama championjai közül, akiket jól ismert, Arnold mutatta fel a legnagyobb győzelmi rekordot.

A költőnek jólesett, hogy megfürödhetik egy olyan változatosságban, mely nem csalta meg semmiféle reményét. Folyton az járt a fejében, hogy ez az asszony, aki a lábánál térdel, királyok véréből sarjadt, koronás bölcsőben ringott, és egy egész Paradicsomkertre való virág illatát szívta fel a testébe. Ez a gondolat egy pillanatra igazán boldoggá tette, s öröme még sokáig tartott: majdnem két hónapig.

Lady Grosvenor nem volt titkolózó természetű, csak éppen annyira, amennyire az illendőség kívánta. A szabó fiának meg éppen terhére esett, hogy sikerét rejtegetni kellett, és mikor öröme egy kissé elhalványult, bosszúság fogta el, hogy diadaljelvényeit nem viheti ki a piacra, mert egy alkalmatlan kis lény véletlenül meghallhatná a győzelmi indulót. Nem akarta, hogy csak úgy élvezze diadalát, ahogy a tolvaj éjszaka viseli a lopott süveget: mit ér Hódító Vilmos minden dicsősége, ha senki se tud róla?! Azt remélte, hogy elég, ha otthon jól őrzik a titkot, s ha Lady Grosvenor szerelmi elragadtatásában itt-ott elárulta magát: a költő szemet hunyt.

Vadvirágnak meg kellett tudnia, hogy mit beszél a világ. Eleinte nem akart hinni se a világnak, se magamagának.

De akarata ellenére, szinte öntudatlanul: kereste a bizonyítékot. Természetesen meg is találta.

Mikor tekintetét fölemelte az áruló papírlapról, körülnézett, és egyszerre nem ismert rá a világra.

Meddig küszködhetett a halál gondolatával? - nem lehetett megtudni. Nem tudódott ki soha: mikor és ki juttatta el hozzá Arnold mindent eláruló levelét; az se, hogy honnan szerezte a mérget. Csak az tudódott ki, hogy egy igen ritka, de kitűnő altatóval ölte meg magát.

Nem, nem volt valami nagyon okos, szegényke.

Mikor Arnold - frakkosan, fehér nyakkendősen, gomblyukban vérpiros virággal - benyitott a feleségéhez, s meglepetve, ámulattal, majd rémülettel közeledvén hozzá, meggyőződött róla, hogy Vadvirág holtan fekszik az ágyban: az elszörnyedés és a kábultság néhány pillanata után, legelőször is lázas haragra gyulladt.

Igaza is volt. Milyen hihetetlen együgyűség s milyen gyerekes rosszság kellett ahhoz, hogy Vadvirág, a felháborodás első meggondolatlanságában, erre a helyrehozhatatlan, erre a rémes oktalanságra ragadtassa magát!

- Megbosszulta magát! - hörgött tehetetlenségében. - Meg akart gyötörni! Azt akarta, hogy én is szenvedjek! A legrémületesebb oktalanságot követte el, csak azért, hogy kínlódjam! És ilyen gyötrelmeket mérni rám!... A rossz, a rossz, a rossz!

De amint egyre nézte a halottat, haragja lassanként elpárolgott.

Vadvirág kegyelmes mérget választott. Arcát nem torzította el az a küzdelem, amely nélkül még a halált se kaphatja meg az ember. Nem változott el; olyan szép maradt, amilyen boldogságában volt; csak valami szomorú mosoly fagyott meg rajta. Száját egy kissé szétcsucsorította, mint aki valami keserű ízt érez. Mit talált utoljára olyan keserűnek? A mérget vagy az egész életet?

Minél tovább nézte a halottat, Arnoldon annál inkább úrrá lett a megértés. A megértés és megbocsátás.

- Szegényke, nem tehetett róla, hogy ilyen volt!... Nem ő az oka!... Senki se oka, mert hiszen ki sejthette, ki képzelhette ezt?!... Csak a végzet a hibás!... Egyikünk se tehetett róla, hogy nem voltunk egymáshoz valók!... A végzet okozott minden szerencsétlenséget!... A végzet, mely együvé sodort bennünket!... Csak azért, hogy most elszakítsa tőlem!... Csak azért, hogy szenvedjek!... Csak azért, hogy kegyetlen árt fizessek egy rövid boldogságért!...

Eszébe jutott az egész múlt; a néhány boldog év.

- Igaz, hogy nem voltunk egymáshoz valók, de tehetek-e róla, hogy nem tudtam lemondani a szerelméről?!... Hisz olyan kedves volt, olyan szép, olyan tiszta!... Milyen kár, hogy a lelkemből, az értelmemből nem adhattam neki!... Akkor boldogok lehettünk volna mind a ketten!... Nem tehetek róla: nagyon, nagyon kedves volt!...

És mialatt a fellármázott cselédség ész nélkül szaladgált körülötte, észrevette, hogy titáni fájdalmat érez. Azt a titáni fájdalmat, melyet a nagy szellemek állnak ki, tisztán látva a világ berendezésének minden szörnyűségét, vérző sebükön át érezve az elemi erők egész hatalmát, lesújtottan tekintve fel az örök ellenségre, aki személytelen, tomboló dühvel siratva az emberi tehetetlenséget, megtörten is farkasszemet nézve a mindent lebíró buta végzettel. Azt a mondhatatlan óriási fájdalmat, mely oly rettenetesen nagy, hogy a közönséges halandó kis lelke nem képes magába befogadni; amelyet csak a nagy lelkek tudnak elviselni, hogy kifejezhessék az összes élők sirámát, hogy elüvölthessék a sanyargatott halandók ama rémes tiltakozását, mely a vak erőket átkozza, hogy örök időknél szóló dalokba öntsék az egész világ kétségbeesését.

Ebbe a titáni fájdalomba egy kis gyönyörűség vegyült... Ez az egy hiányzott eddig a költészetéből: a titáni fájdalom. A művész mindig tökéletes volt benne, de az élet eddig Janus arcának csak mosolygó felét fordította feléje: nem érezhette eléggé a minden teremtmény múltjában vagy jövőjében ott rejtőző világfájdalmat. Most már egész ember és egészen költő. Most már

teste telides-tele van nyíllal. Most már a poklok minden rejtekét megvilágíthatja villámként vakító lelke. És mert nagyobb szellem él benne, mint akárkiben: fájdalma is nagyobbzerű, rettenetesebb minden fájdalomnál; kétségbeesésének kitöréseihez képest a régi költők siránkozása panaszos gögicsélésként vesz el; érces hangja most már megörökítheti az egész emberiség jajszavát, s a legtudatosabb, legnagyobbzerű fájdalom, mely valaha halandónak adatott, hatalmas lelkéből olyan hangon fog kitörni, mely megremegett minden késő nemzedéket.

Arnold, a temetésre való készülődés közben, elmerengett azon, mint származik jó néha a legnagyobb bajokból, íme, költészetének teljes kivirágzását nagy szerencsétlenségének fogja köszönni. Most már bizonyos lehet benne, hogy nem kell beérnie a jelen diadalaival; titáni fájdalma biztosítja számára a halhatatlanságot, a még meg nem született emberek örök tiszteletét.

Ez a kilátás jelentékenyen megnyugtatta titáni fájdalmát, s még elnézőbbé tette Vadvirág iránt. Mindig azt képzelte, hogy egy Aszpáziával kell összeakadnia avégre, hogy egészen megtalálhassa magamagát; sohase gondolta volna, hogy a gyerekes kis Vadvirág lesz az, aki átsegíti az örök életbe. Szegényke! Mindent odaadott férjének, ami tőle telt: nemcsak a szerelmét, odaadta az egész életét. És most, a halálával, sőt a síron túlról is, csak férje érdekét szolgálja; utoljára is gondoskodott arról, ami Arnold számára most már az egyetlen öröm.

Teljes ellágyulással gondolt rá. Szinte hálásan mélázott azon, hogy Vadvirág olyan jó volt, és meghalt.

E hálaérzet nyomán egy kis önvád ébredt fel benne. Vadvirág olyan jó, olyan odaadó volt; oly önfeláldozóan nagylelkű volt iránta; és neki, neki egy kis része van ebben az öngyilkosságban. Igen, jobban kellett volna vigyáznia; óvatosabban kellett volna őriznie a titkot; aggodalmasabban kellett volna számolnia kis felesége gyermekes érzékenységgel.

Kétségbeesett lelke kínos kétségeknek és áhítatszerű, de izgalommal teljes rajongásnak adta át magát.

Hogyan vezekelve le a gondatlanságból elkövetett hibát? Hogyan rója le, kissé elkésztetten, Vadvirággal szemben való nagy tartozását? Hogyan hálálja meg kis felesége önfeláldozását?

És ekkor eszébe jutott: a legnagyobbzerű ajándék, melyet valaha halandó adott.

Lelke, ihlete virágainak feláldozásával fogja levezekelni vétkét. Lelke, ihlete virágainak feláldozásával fizet felesége halálos szerelméért. Lelke, ihlete virágaival szórja tele önfeláldozó kedvesének holttestét.

Azokat a költeményeit, amelyeket a világ még nem ismer, amelyek még csak kéziratban vannak meg (nem sietett a kiadásukkal, mert ezek a versek már, legnagyobb részben, Lady Grosvenort környékezték) - bele fogja tenni az imádott asszony koporsójába, s elveszített boldogságával együtt eltemetteti lelkének, ihletének virágait is.

Nem könnyen határozta el magát erre a minden földi cél nélkül való áldozatra, erre a királyi pazarlásra, erre a fenségesen hasztalan nagylelkűsége. Végre is nem csupán anyagi értékek fejedelmi elszórásáról volt szó, hanem szellemi kincsről, alkotásról, mely csak egy példányban van meg a világon, az örök teremtés egy részéről, mely így örökre elvész, megsemmisül.

Hanem a királyi áldozatot megkönnyítette az a gondolat, hogy: hadd veszítsen a világ is, ha már ő mindent elveszít!

Ne legyen úgy, hogy a teremtésben csak ő a vesztes; legyen vesztes az egész emberiség! A titáni fájdalom súlyát ne viselje egyedül; a csapást, mely érte, ne csupán ő érezze meg! A sírnál, mely elnyeli a boldogságát, ne ő legyen az egyetlen, akinek sírnia kell; legyen siratnivalója az egész világnak!

Ám vesszen a Nibelung kovácsolta gyűrű, a szellemi hatalomtól lelkedzett gyűrű, mely átkot hozott rá! Ám kerüljön vissza a kincs a Rajna mélyére!... Ha boldogságának ott kell porladnia a föld alatt, válják porrá az is, amit boldogságában alkotott!... Porból lett lelkét lesújtotta a végzet; elvette tőle azt, amit munkájáért megérdemelt. Ne gyönyörködjék tehát senki se abban, ami ragyogót ez a porból lett teremtő erő alkotott: aki álmokat keltett fel benne, vigye el magával ezeket a drágakövekké csiszolt álmokat, koporsójában, a föld alá!

3

Eszkendők múltak el.

Egy szép őszi délután Algernon Arnold, a *De profundis* és a *Hazug istenek* ünnepezt költője, Lady Grosvenor barátja és London legszebb asszonyának: Lily Knowles-nak irigyelt szeretője, Arnold, a nagy, akiről ismeretes, hogy Botticelli lelki leszármazója, Párizs város unokaöccse stb. stb. - íróasztala mellett ült, s egy francia költőtársának, Leconte de Lisle-nek a verseit lapozgatta.

A csodálatos zene halkán zsongott a fülében, és az alkonyat szürke homályosságában mintha maga előtt látta volna a vidám villiket, akik, fejükön démutkából és majorannából font koszorúval táncolnak, táncolnak a síkon...

Egyszerre a könyvből egy száraz virág hullott ki az asztalra.

Arnold fölvette a száraz virágot, visszahelyezte a lapok közé, de betette a könyvet, és felállt az íróasztal mellől. Egyszerre idegesség fogta el.

- Még most is gyötör!... Egyre gyötör!... - sóhajtott.

Most is, eszkendők múltán, minduntalan talált egy-egy száraz virágot, hol itt, hol amott. Ha a régi jegyzőkönyveiben keresgélt valamit - ha felnyitotta egyik-másik, már ritkán használt tárcáját - ha betekintett valamelyik olyan fiókba, amelyikről már nem tudta: mit tart benne - ha elővette azokat a könyveket, amelyeket valaha, régen olvasgatott: mindig egy-két száraz virág hullott eléje. Ezzel a sok összetöredezett, porladó, apró szeméttel mind Vadvirág duggatta tele a holmijait. Az volt a szokása, hogy minden igaz ok és alkalom nélkül, amikor csak eszébe jutott, virágokat erőszakolt férjére; Arnold frakkjának gomblyukába ostoba, nagy krizantémokat tűzdelt, amelyeket aztán nem volt szabad eldobni; az együtt olvasott könyvek és Arnold kéziratai közé, „emlékül”, százféle virágot gyömöszölt, amelyek mind jelentettek valamit; s megkívánta, hogy ama zsebbe való tárgyakban, amelyeket Arnold mindig magával hordott, örökkön ott rejtőzzék az ő leprélt jázminja vagy rózsája. (Talán biztosítani akarta magát ezzel: „Akárhonnan vagy, akármivel foglalkozol: mindig emlékezzél rám!”) Néha, mikor Arnold mélyen belemerült a munkájába, egyszerre csak előkerült egy frissen letépett bimbóval vagy egy rózsaszirmmal: „Ezt neked adom!” - szólt, mintha valami értékes ajándékot hozna. Olyan volt, mint egy kisgyerek.

Arnold, gyöngédségből, túrta a rákényszerített gyermekes ajándékokat; sokáig elviselte, tárcájában vagy jegyzőkönyvében, a beléjük dugott emlékeztetőt; sőt később se tudta kihajigálni a sok gízgázt, amelyek egykor virágok voltak.

És ezek a poros növénymaradványok most újra meg újra a szeme elé kerültek, hogy emlékeztessék a múltra.

A legtöbbről, természetesen, már nem tudta, hogyan és mikor kerültek arra a helyre, ahol most lassan foszladoznak. De koronként egy-egy különösebb virág, vagy a hely, ahol találta, fölkeltette emlékezetében a régmúlt egyes elfelejtett jeleneteit. Igen... akkor is éppen Leconte de Lisle-t olvasta, mint most... egyszerre Vadvirág nesztelenül megjelent a teremben... a háta mögé lopózott, onnan eléje hajolt, és megcsókolta a száján... aztán beleejtette virágját a könyvbe... „Ezt neked adom!”...

Arnold valami tompa s néma haraggal látta, hogy a száraz virágok nem hagyják békén. Ismét és ismét felbukkannak előtte a múltnak ezek a kísértetei; eltűnnek, váratlanul újra előkerülnek, sokan vannak és örök életűek, mint a szellemek.

Nem szívesen gondolt a múltra.

A titáni fájdalomból halhatatlan költemények sarjadtak. A *De profundis* és a *Hazug istenek* megrázták a világot, és teljesítették a költő minden reményét. A titáni fájdalom, mint a csatamezőn ontott vér, mely termékennyé teszi a talajt, meghozta gyümölcseit.

De az élet parancsol. Végre is most már erőt kell vennie titáni fájdalmán. Nem adhatja át magát, mint egy sorvadó, elhagyott leány, a hasztalan, elernyesztő bánatnak. Egész embernek kell lennie, hogy tovább élhessen, nem magáért, hanem: hivatásának, titokzatos kiküldetése érdekében, bizannyal az egész emberiség javára. Egész embernek kell lennie, aki a munkájának él, nem a gyötrődésnek, a cél nélkül való beteges epedésnek... képzeletének szabadon kell csapongania; nem nyűgözheti le ezt egy kínos érzéshez, egy vágyódáshoz, melynek nem lehet kielégülése... nyugodtan néző szemmel kell a világba néznie, nem bűtől és láztól zavaros tekintettel, mert látni kell, ha nem akar hátramaradni... szeretnie, ölelnie kell, mert: hiába, így kívánja az élet, és a költőnek élnie kell, ha nem akarja, hogy képzelete elsorvadjon s hangja fényét veszítse... szeretni és alkotni: ez az egész élet, tehát: derűs lélekkel kell munkálkodnia, tökéletes nyugalomban, minden bántó sóvárgástól ment lelki békében... ép idegekkel kell lennie, nem izgathatja magát azzal a lázzal, amelyből semmi jó se származhatik, meg kell szabadulnia a fantomoktól, amelyekkel szemben tehetetlen, amelyek agyonkínózzák, leteperik a földre, béklyót vetnek akaratára, s meggyöngítik alkotó erejét...

És a halott nem hagyja békén. Üzen neki a sírból. Még most is gyötri, egyre gyötri.

Idegessé tette ez a sok emlékeztető.

Arra, hogy megszabaduljon tőlük, hogy kihajigálja ezeket a porló növénymaradványokat, nem tudta rászánni magát. Nem engedte ezt a kegyelete. Szegény kis Vadvirág! Olyan kedves, olyan jó, olyan tiszta lény volt, talán az egyetlen tiszta női lény, akit ismert!... És ez a tiszta női lény őmiatta halt meg. Igen, tiszta volt és kedves, jó, sőt szép is!... bár erre már nem emlékezett tisztán. De olyan gyermekes és olyan konok! Jó volt, de olyan rossz tudott lenni hozzá, a gyermekességével és a konokságával! Íme, a gyermekességei túléltek; a jósága és a szépsége elveszett, de a konoksága miatt férje ma is szenvedni kénytelen; makacssága száraz virágokat küld a síron túlról, amelyek felizgatják, lehangolják s hosszú időre megnémítják a költőt!

... Szóval, miután kiaknáztta Vadvirág emlékét, haragudni kezdett, hogy az emlék még most is megjelenik előtte, tovább is, újra meg újra.

4

- Mi baja, barátom? - kérdezte egy decemberi este Milady Grosvenor.

- El kell mennem - felelt a költő.

- Lily Knowles várja?

- Nem; sokkal kevésbé kellemes személyek.

Valami mesével hozakodott elő; aztán vette a kalapját és elment.

- Unom ezt a bestiát! - szólt magában Arnold, mialatt lemenekült a lépcsőn. - Ráfekszik a lelkemre, nem ereszt ki a karmai közül, s ha öt percig együtt vagyok vele, úgy érzem, hogy meg kellene ölnöm. Miket fecsegett összevissza! És ezt tartják a Westend legokosabb asszonyának! Mint a békanyál a tiszta vízű tó tükörén, úgy kóvályog a fejemben a sok ízetlen léhaság, amikkel egypár perc alatt tönkretette a jókedvemet! Ah, ha végképpen lerázhatnám a nyakamról, anélkül hogy ártanék vele a nagyvilágban való helyzetemnek!

Csak azért ment ki az utcára, hogy ne lássa ezt az asszonyt.

- Mit csináljak? - tanakodott. - Lilyhez menjek? Nem. Lily nagyon ostoba. Ostoba és gonosz. Eh, mára elég volt a szipirtyókból!

Elhatározta, hogy toronyiránt megy, amerre a véletlen viszi. Járkálni akart, hogy egyedül maradhasson.

Nemsokára már belemélyedt gondolataiba. Egy vers járt a fejében, egy vers, amelyet éppen akkortájt kovácsolt formába. A vers „Az Asszony”-ról szólt: - „erről a csinos állatról, mely oly hasonló az emberhez”.

Eközben havazni kezdett. Előbb csak csöndesen szállongott, később vastag pelyhekben hullott a hó; a költő nem vette észre. Elábrándozva járta be a várost, amerre a homályosan pislákoló, utcai lámpások vezették.

Villiket látott maga előtt, vidám villiket, akik, fejükön démutkából és majorannából font koszorúval, táncolnak, táncolnak a síkon...

Vadvirág már nem jutott eszébe.

A hó pedig egyre hullott és hullott. Vastag pelyhei, benn a városban, lucsokká és sárrá olvadtak szét, de künn, a temetőben, puha takaróval borították be a sírdombokat. Az egyik sírdomb alatt semmire se gondolva feküdt valaki, aki nem tudta túlélni azt a gondolatot, hogy egy Arnold Algernon nevű ember tüzes csókokat váltott egy hozzá hasonló csinos állattal, Grosvenor Jankával.

5

Hét esztendő haladt el.

Arnoldnak megmagyarázták barátai, hogy tulajdonképpen nincs joga a maga önző bánatának áldozni fel azokat a kincseket, amelyekre joggal tart számot nemcsak Anglia, hanem az egész világirodalom. Addig unszolták, míg a költő egy napon arra a belátásra ébredt, hogy a világnak van igaza, s nem az ő titáni fájdalmának.

Engedelmet kért a hatóságtól, hogy feláshassa a földből felesége holttestét, s mihelyt megtehetette, kivette a koporsóból a becses irománycsomót.

Az enyészet kegyelmesebb volt írásaihoz, mint feleségéhez. A versekből semmi se pusztult el.

Még akkor este el akarta olvasni a rég nem látott költeményeket. Átnézett sorra minden egyes papírlapot, és vizsgálódása nagyon elégedetté tette, amikor, egyszerre, két szonett között, egy olyan papírlapot talált, amelyet nem ő írt tele, s amelyet sohase látott.

Ráismert Vadvirág írására, és egy kissé megrezzent.

De aztán elolvasta a néhány sort, amelyek mintha ugráltak volna előtte, hol fel, hol le...

A nagy, gyerekes betűk ezt jegyezték fel a finom, japáni papírra:

„Rég elmúlt századokban a költő szolga volt és udvari bolond. Szolga, aki nem dolgozott, és udvari bolond, aki nem tudott vidám lenni.

Ma, amikor egy láthatatlan nagyúrtól, a közönségtől kapja a kenyeret: a költő gentleman. De eredetéből ma is megőrzött valamit; ma is észrevehetünk rajta egy vonást, mely még régi énjéből maradt meg: a szomorú tányérnyalóból.”

Mi ez? És hogyan került ez a papírlap a többiek közé?

Elgondolkozott.

Annak idején megtörtént olykor, hogy leültette Vadvirágot az íróasztalához, és tollba mondta neki, amit feljegyezni akart. Néha lemásoltatta vele a költeményeit, vagy könyvet tett eléje, hogy írja ki belőle azokat a mondatokat, amelyeket nem akart a könyvvel együtt elfelejteni.

Így keletkezhetett ez a feljegyzés is.

Eredetijét valami mérges bölcselgető írhatta, akinek talán felelni akart, mint költőhöz illik: költeményben.

De az egész históriára sehogy se tudott visszaemlékezni. Ki és hol írta ezt a pár sort? Beszélt-e erről Vadvirággal és mikor? Nem tudta. Úgy tetszett neki, hogy ezeket a mondatokat most látja először, hogy annak idején nem is került az ő szeme elé. Talán tévedésből írta ki Vadvirág, egy olyan könyvből, amelyet Arnold csak félig olvasott, egy más mondás helyett, amelyet férje megjelölt? A szegény kis írónődiák jelnek vélte talán, ami nem volt az, és nem találta meg az igazi jelet? Vagy mégiscsak ő maga fedezte volna fel ezeket a mérges szavakat? És ő maga íratta ki? Közben talán elmondta Vadvirágnak azt is, hogy mi erre a felelet? Nem tudta most már. És hogyan, mikor tévedhetett Vadvirág följegyzése a nagy rendben tartott versek közé? Nem tudta kitalálni. Hiszen olyan régen volt mindez!

Nem emlékezett többé semmire.

1906

Kikapós aggastyánok

Arról volt szó, hogy: milyen számító és józan ez a mai fiatalság!... - s valaki megjegyezte:

- Viszont mostanában a legöregebb emberek azok, akik nap-nap után a legvadabb bolondságokat, a leghihetetlenebb könnyelműségeket és a legbotrányosabb illetlenségeket követik el!...

Ez a megjegyzés más mederbe terelte a társalgást. Mindenki tudott néhány furcsa történetet azokról a csodálatos aggastyánokról, akik életüknek az alkonyán egyszerre csak elrúgják maguktól a higgadtságot és a bölcsességet. Aztán egypáran azon tanakodtak: mi az oka, hogy egy idő óta olyan gyakran hallani efféle eseteket, míg a régi jó világban az ilyen csodálatos aggakról, mint a boszorkányokról, amelyek nincsenek - soha még csak szó se lehetett?!

Nagyon különböző feltevések hangzottak el.

- Az ilyen furcsa öregúr a régi jó világban se volt ritkaság - mondta valaki. - Csakhogy azelőtt a családnak könnyű volt eltitkolnia, ha ilyen szégyen esett rajta; ma ellenben a nyilvánosság mindenüvé odaüti az orrát, a sajtó mindent kikapar. Ahány ilyen eset történik, az mind kitudódik, és természetesen jókora feltűnést kelt: megtudja és beszél róla az egész világ.

- Aztán meg - szólt közbe egy asszony - régente a Zsuzsánnák egyszerűen kinevették az öreg embereket. Ma azonban már nagyon elszaporodtak az olyan Zsuzsánnák, akiknek nincs hőbb óhajításuk, mint hogy kiaknázhassák az erkölcstelen aggastyánok gyöngéit. A pénz hatalmasabb, mint valaha; s a férges lelkű öregeknek több az alkalmuk arra, hogy botrányokat követhessenek el.

- És azelőtt - vélte másvalaki - az öreg satírok legalább szemérmesebbek voltak. A régi jó világban még szégyellték a szenvedélyüket, és mindent elkövettek, hogy eltitkolhassák. De most már annyira megromlott a világ, hogy a vén bűnösök cinikusok lettek.

- Én azt hiszem, másutt rejlik az ok - szólt egy negyedik. - Bizonyos korszakok nagyon egyforma alakoknak adnak életet. Úgy látszik, hatvan, hetven, nyolcvan évvel ezelőtt tüzeeseb legények jöttek a világra, mint későbbben. Az egész akkori nemzedék ilyen lehetett; és ha mindnyájan megöregedtek volna, akkor ma még több volna a botrány.

- Dehogy! - vitatkozott egy ötödik. - Csakhogy hajdan az ilyen öreg gavallérokat szó nélkül bedugták a bolondokházába. Ma pedig már a bolondokházába se könnyű bejutni, mert az is nagyon tele van; és az orvosok ebben a tekintetben ma sokkal aggodalmasabbak, mint azelőtt. Nagyon nehezen sütik rá valakire az örülség bélyegét. Pedig nincs igazuk, mert ezek a különös aggastyánok, ha nem is futóbolondok, mindenesetre elmebajosok. Hogy mi a betegségük: aggkori gyöngélméjűség?... vagy aggkori moral insanity?... - nem tudom, nem értek hozzá, de hogy betegek, akiket saját érdekükben felügyelet alatt, bezárva és talán kényszerzubbonnyban kellene tartani, ez kétségtelen.

- Az ördög tudja! - szólt közbe Lippay. - Én legalább nem hiszem, hogy ezek a kikapós aggastyánok mindannyian betegek volnának. Egyet láttam közről. Beszéltem is vele az úgynevezett betegségéről, s ez az öregember olyan öntudatos volt, hogy ez az öntudatosság határozottan megzavart. Mindenesetre sajnálatra méltónak találtam. De hogy csakugyan beteg lett volna, azt már nem hiszem. Elmondhatom, hogy kiről van szó. Az öreg Bencéről. Ebben a társaságban is lesznek, akik még emlékeznek rá. A maga idejében egyike volt Budapest legjelesebb műépítőinek. A szebb középületeink és a szebb palotáink közül igen sok tőle való.

Én jó barátja, ügyvédje és pénztárosa voltam, neki is, a családjának is.

Egy napon felrohannak hozzám a fia meg a veje. Szinte bebuktak az ajtón, s alig tudtak beszélni a nagy felindulástól.

- Sok pénzt vitt magával? - hörgögték, mikor valamennyire le tudták küzdeni a fulladozásukat.

- Sokat - feleltem, mikor nagy nehezen kimagyarázták magukat, s megértettem, hogy miről van szó. - Eladott vagy százezer forint ára értékpapírt, s a pénzt magával vitte.

- A vén disznó! - dühöngött a fia.

- Ilyet csinálni nekem! - szörnyűködött a veje. - Amit egy hosszú életen át összekapart nekem, azt most egyszerre elpazarolja nekem egy ilyen személyre!

- Jöttetek volna hamarabb - mondtam én. - Nekem sejtelmem se volt semmiről.

Ez történt:

A fia meg a veje észrevették, hogy az öregurat behálózta egy viharos múltú özvegy, akit mindnyájan jól ismertünk. Elhatározták, hogy úgy tesznek, mintha semmit se tudnának, s ügyesen elválasztják Kirkéjétől; ha másképpen nem sikerül a dolog, becsempészik az öreget egy külföldi szanatóriumba. De akármilyen ármányosan hallgattak, amazok megorrontották a veszedelmet, s a viharos múltú özvegy egy szép nap megszöktette a kikapós aggastyánt.

A családi tanács, miután nagy kinnal kiderítettük, hogy Nizzában vannak, nem tudott okosabbat kitalálni, mint hogy: menjek el Nizzába, keressem fel az öreg urat, s igyekezzem a lelkére beszélni.

Meg kell jegyeznem, hogy a fia már régen kikapta az egész örökrészét, s hogy az öregúr a leányának is rendkívül nagy hozományt adott. De a leányának három gyermeke volt; ezek érdekében kötelességnek látszott megkísérteni minden lehetőt... hátha még visszatarthatjuk az esztelen tékozlástól?!

Nem volt ínyemre a küldetés, de mégiscsak elmentem. Hamarosan rátaláltam.

- Hiába jöttél - szólt -, de szívesen elbeszélgetek veled.

Együtt ebédeltünk.

- Látod - szólt, mikor elszavaltam neki a mondókámat -, a rabszolgákat már régen felszabadították. A gyermekekkel még nemrégiben kegyetlenül bántak a nevelőintézetekben, de ma már nem szabad verni őket. A nők helyzete is más, mint hajdan; és egyre jobban emancipálódnak. Ideje volna most már az aggastyánokat is emancipálni.

Csodálkozva néztem rá.

- Te azt nem sejtet, hogy az aggastyánok milyen pimasz elhagyatottságban és szeretetlenségben élnek, és hogy minden aggastyánnak ilyen elhagyatottságban és szeretetlenségben kell élnie, mert az emberek egyformák. Csak az örökhagyót látják benne és nem az élő embert; alig várják, hogy már elpusztuljon. Nos, az aggastyán úgy vigasztalódik, ahogy tud; abban keres vigasztalódást, amiben legalább egy kis feledést találhat. Egész életemben senkitől sem kaptam semmit; mindenkinek csak adtam. Busásan megadtam mindenkinek, amit tőlem várhatott. Nem bántottam soha senkit; engem se bántsatok. Hagyjatok békében.

Figyelmeztettem a korára. Végre is az ő korában az ember az unokáival játszik, nem a Kirkékkel.

- Igen, ha harminc- vagy negyvenéves volnék, senkinek se jutna eszébe fennakadni azon, bele-szólni abba, amit teszek. Azért akartok megfosztani a szabadságomtól, mert aggastyán vagyok. De hát mi közötök hozzá, hogy öreg vagyok?! Az az én bajom.

Kifejtettem neki, hogy az ő korában az a viszony, amelybe belebonyolódott, erkölcstelen és természetellenes.

- Mit tudod te azt?! - felelte. - Ha így volna, a természet az öregembert hirtelen fosztaná meg az életerejétől; de csak lassanként fosztja meg tőle, mert a természet fel akar használni minden kis életerőt. Mit tudjátok ti azt, hogy az az életerő, amelyet az aggastyán még megőrzött, feljogosítja-e őt arra, amin ti annyira szörnyűködtök?!

- Ebben a korban könnyű összetéveszteni az életerőt, amely elveszett, a vággyal, amely megmarad.

- Eh, nem fogsz meggyőzni! Ha csak az az ölelés természetes, amelyből utód származik, akkor ki vethet rám követ?! Különbözik az egész pszichopátia szexuálisotok számárság. Ezen az alapon be tudnám bizonyítani neked, hogy a tisztán állati ölelés erkölcstelen, és be tudnám bizonyítani, hogy az a szerelem, amely nem állati, természetellenes. Hogy itt hol vannak a természetesség és az erkölcs határai, azt az orvosok éppolyan kevésbé tudják pontosan megállapítani, mint az egyházatyák. Mindez csak elmélet.

- Bocsánatot kérek, bátyám, de ha az öregkornak szenvedélyei vannak, az már betegség.

- És honnan tudod, hogy nekem szenvedélyeim vannak? A szenvedély ott kezdődik, ahol valamit nem lehet leküzdeni. Én le tudnám küzdeni azt, ami benneteket annyira felháborít; de - nem akarom leküzdeni.

Siettem megjegyezni, hogy: pedig ez a hölgy bizony nem méltó rá, hogy ennyire kiténtesse.

- Hja, barátom, annyira már nem vagyok fiatal, hogy nagyon válogatós lehessenek. És meg tudom érteni, hogy már csak olyanok tartanak szeretetre méltónak, akik a barátság fenntartására igen előnyösnek tartják az apró ajándékokat.

Végül elsütöttem a nagyágyút. Hogy kötelessége megóvni a jó híret, nevének a díszét; tartozik ezzel a családjának, amelynek ez: erkölcsi tőkéje. És hogy az egész világ meg fogja ítélni. Mert hiába beszél akármit, azt, amit ő tesz, mindenki menthetetlen gyöngeségnek, sőt betegségnek tartja, és aki olyan nagy köztiszteletre tett szert, mint ő, annak nem szabad elpocsékolni ezt a köztiszteletet. Kímélnie kell az egész világ érzését.

- Ami az erkölcsi tőkét illeti, mondd meg nekik, hogy erről gondoskodjanak ők maguk. Az én kötelességem velük szemben csak az volt, hogy az anyagiakban gondoskodjam róluk. Ezt megtettem. Sőt a jó híreket is megszolgáltam. Megdolgoztam a magamét; a falak, amelyeket építettem, megmaradnak. És ha nem tisztelnek többé az emberek, csak azért, mert miután becsülettel megszolgáltam, amivel az emberiségnek tartoztam, végre a kedvemre akarok élni, úgy, ahogy tehetem, és ha nem élhetek a családom szeretetében, hát élek a szórakozásnak - nos, ha ezért nem tisztelnek többé az emberek, mondd meg nekik, hogy egyenként és mindközönségesen nem törődöm velük.

Meg kell vallanom - végezte Lippay -, hogy rám ez a védőbeszéd, igenis, hatott. Az öregurat ugyan végre is szanatóriumba csuktuk, és kényszerzubbonyt húztunk rá - mert ügyvéd vagyok, és teljesítenem kellett a családdal szemben elvállalt kötelességemet. De arról, hogy az öregúr voltaképpen semmi baja nem volt, és legkevésbé elmebaja, arról ma is meg vagyok győződve.

1906

Egy álom

A nap perzselő sugarakat lövellt a Mária-telep felé robogó villamoskocsira; mióta kiértek a városból, s a véges-végig árnyéktalan Mária-úton haladtak tova, a kocsiban ülők tikkadtan bóbiskoltak, és jobbra-balra dülöngéltek; a két öreggel szemben egy henteslegény szakadatlanul törölgette homlokáról a borsó nagyságú izzadságcseppeket; de a két vértelen öregembernek még ez a rettenetes meleg is jólesett.

Semmit se találtak kellemetlennek ezen a szép napon, mely valóra fogja váltani az álmukat. Gyönyörűnek látták az egész világot.

És az öregasszony, az útitársak ámulatára, egyszerre így szólalt meg:

- Nem érzed, milyen más itt a levegő, mint odabenn a városban?!

Hogyne érezte volna, mikor a felesége érezte!

- Igazán úgy hat az emberre, mint a balzsam! - folytatta az öregasszony, akinek választékos beszédén meglátszott, hogy a könyvekből több jutott ki neki, mint az élet más javaiból.

A hátuk mögött ülők összevigyorogtak. Az egyik vigyorgó valami olyasformát dörögött a markába, hogy annak, aki ezt a hőséget nem érzi, s a jelen órában a levegőről nem csupán káromkodva tud beszélni, az ilyen embernek már csakugyan nem való egyéb, mint a balzsam.

A két öreg nem hallotta meg, amit a mögöttük ülő tréfás úr dörögött, és nem vette észre, hogy az oldaluláson szenvedők közül is többen mosolyogva néznek rájuk. Semmit se láttak abból, ami körülöttük történt; egészen elfoglalta őket az a nagy esemény, melynek elejébe mentek.

Az öregasszonyon minduntalan kéjes borzongás futott végig arra a gondolatra, hogy nem-sokára házuk lesz. És azt képzelte, hogy fázik, mialatt a többiek kínlódnak a hőségtől.

Az öregember is folyton erre a még ismeretlen házra gondolt. Bőséges leírást kaptak róla; de semmiféle közlés nem elégítette ki, csak annál inkább izgatta a képzeletüket.

- Én csak a kertre vagyok kíváncsi - szólott az öregasszony, de mire kimondta, képzelete a kertből már újra beszaladt a házba.

- No, a kert nem lehet valami nagy - kétségeskedett az öregember.

- Mikor gyümölcsfák vannak benne! Mindenféle gyümölcsfa!

A Mária-telepre érve, hamarosan meglelték, amit kerestek. Az öregasszony, a leírás után, már messziről megismerte a házat.

Pár percig elragadtatással nézték a vityilló külsejét, aztán becsöngettek.

Hanem a házőrző leány, aki ajtót nyitott nekik, gyanakodva nézett rájuk, és egy kicsit tétovázott, vajon bebocsássa-e őket.

Meg akarják nézni az eladó házat! Ezek!

Nem ilyeneknek képzelte azokat, akik házat akarnak vásárolni. Hátha csak el akarnak emelni egyet-mást, ami a kezük ügyébe akad?!

A háznézők külseje csakugyan híjával volt minden előkelőségnek. Az öregember inggallérja olyan alacsony és olyan sárga volt, hogy a házőrző leányt a legnagyobb bizalmatlansággal töltötte el. Mária-telepen nem olyan közönséges látvány a nagyúri megjelenés, mint az

Angolok sétaútján, de ilyen gallérokat ma már Mária-telepen se látni. Harminc esztendővel ezelőtt viseltek ilyeneket; és ha nem is volt szennyes, bizony jó sokáig szolgálhatott, hogy ennyire megsárgult. Egy öreg számtisztnek az efféle inggallér is jó, de Zács Felicián bácsi az öreg számtisztek közül is kitűnt fehérműjének az ódivatúságával.

Fokozta a leány bizalmatlanságát, hogy az öregasszony köpeny helyett egy hamuszínű kendőt cipelt a karján. Nagy melegben indultak el, de messzeeső helyre; hátha vihar éri utol őket, s mielőtt hazatérhetnek, hirtelen nagyon is lehül a levegő! Felöltője vagy köpenye nem volt; minek az neki máskor?! Elvitte hát azt a kendőjét, amelyikben ősszel és tavasszal a piacra szokott járni. Igaz, elvihette volna ehelyett a lánya valamelyik felöltőjét - maradt otthon elég, s ha a lányával ment valahová, ezekben kellett parádézni -, de a lánya köpenyei és felöltői először is nagyon pókhálószerűek, aztán egy cseppet se öregasszonyosak, nagyon is feltűnőek, meglátni rajtuk, hogy színésznő számára készültek. Ezeknek a cifra ruhadaraboknak egyikét vagy másikat vette volna magára, most, hogy a Mária-telepre indultak?! - ezt csak nem tehette! Hanem azért az öregember mégis zsörtölt vele a kendő miatt.

És a kalapja! A Mária-telepi leány sohase látott még ilyen kalapot.

Hej, ha tudta volna, micsoda híres kalap az! Zács Klára ötvenszer játszotta ebben a kalapban az Üdvöskét; aztán, mikor már a színpadon se lehetett használni, az anyjának ajándékozta. S az anyja tíz év óta jár ebben a kalapban; ismeri is Pesten minden utcagyerek.

- Csakhogy, kérem - védte a leány a rábízott házat -, a gazdám nincsen itthon, és én nem tudom...

Szerencsájukra, mialatt a leánnyal tárgyaltak, valahonnan előkerült a gazda. Ez már jobb emberismerő volt, mint a cselédje; tudta, hogy a mai világban a polgári erkölcs néha kissé különös öltözetben jár.

Bevezette a háznézőket.

A háznézők arcáról sugárzott a boldogság. A kert is, a ház is éppen az volt, amiről harminc év óta álmodtak. Az árát tudták. Mindössze hatezer korona! Nyomban megegyeztek a gazdával, és siettek átadni a foglalót, hogy valaki el ne üthesse a kezükről ezt a szerencsét. Aztán megállapodtak, hogy holnap a közjegyzőnél megkötik a szerződést.

Visszafelé menet egy barátságos külsejű vendéglő mellett haladtak el. Elhatározták, hogy áldomással ünneplik meg ezt a nagy napot. Az öregasszony tudta, hogy férjének van egy titkolt, fojtogatott, de végképpen ki nem ölt szenvedélye: a szódás bor. Már vagy húsz esztendeje, hogy mindennap kétszer küzdi le magában ezt a szenvedélyt, zsugoriságból, takarékosságból.

Most is ellenkezett egy kicsit, de aztán mégiscsak engedett.

Bementek, s mialatt az öregember megitta a két pohár szódás borát, elméláztak a nagy eseményen.

Bizony, nem kis dolog volt ezt a hatezer koronát összekuporgatni! Harminc esztendő kellett hozzá, mert nagyon, de nagyon szegények voltak. Két gyermeket nevelni fel, s még félre is tenni a számtiszt fizetéséből, ezt nem mindenki csinálja utánuk! Méghozzá a gyermekeik nem lehettek a segítségükre. A kisebbik gyermeküket, a fiút, orvosnak nevelték; milyen sokba került, amíg kitanult! És csak most kezd keresni, bár egyelőre többet költ, mint keres. De majd csak rendben lesz az is! Csak hamarjában a nyakára ne hágjon, ott, a messzi külföldön, annak az állami segítségnek, amelyet a tanulmányútjára kapott, s amelyet az öregember olyan sok szaladgálás után, olyan nehezen tudott számára kihajlongani! A nagyobbik gyermekük, a

leány, az már megkeresi, ami neki kell. Régebben, vagy tíz évvel ezelőtt, nagyon szép fizetése volt. Igaz, hogy el is ment, amit keresett, de hát a színpadi ruha sokba kerül, és végre is ő szerezte. Most már kisebb a fizetése, mert más operettprimadonnák, akiket hasonlítani se lehet hozzá, háttérbe szorították. Nem volt szerencséje, szegénynek. De csak megvan; hála Istennek, most is elutazhatott egy meglehetősen drága fürdőhelyre, s magával vihette társalkodónőnek a szegény Micit is, az unokatestvérét. Baj lett volna, ha nem mehet el, mert eddig is vétek volt, hogy elhanyagolta a torokbaját. Persze baj, az van mindig. Hej, milyen sok vesződségbe, nyűglődésbe, nélkülözésbe került, míg ezt a mai szép napot megérhették! De hát az öregembernek nem kellett semmi; az öregasszony pedig nem tartott cselédet, hanem ő maga volt cselédje a leányának, sőt mikor kisasszony kellett neki, aki kísérgesse, a kisasszonyának is.

- Hej, be sok estét is töltöttél a mosóteknő mellett!

Felemlgették egymás érdemeit, és átadták magukat boldogságuk érzésének. Nézegették a többi embert; elszórakoztak azon, amit a kis vendéglőben látni lehetett. Mulattak, dőzsöltek; amíg a két pohár szódás borban tartott.

Hát hiszen nekik is mindig nagy kedvük lett volna egy kicsit mulatozni; ők is szerettek volna sok ember közt, társaságban lenni, szórakozni, élni!... de ha nem volt módjukban!

Csak este nyolc órakor érkeztek haza.

Egy levelet meg egy telegramot találtak otthon.

A telegramot a fiuk küldte. A szerencsétlen fiú játszott és vesztett. Vesztett, pedig nem volt miből. Becsületszóra. Ezerötszáz korona kell neki. Tudja, hogy a szülei még megmenthetik az életét. Csakhogy az ezerötszáz korona sürgősen kell.

A levelet a lányuk írta. A fürdőzés sokkal többbe kerül, mint képzelte. Nyolcszáz koronára van szüksége. Ősszel majd megadja. A házvétellel várhatnak, ha már eddig vártak; a ház nem szalad el.

Szomorúan néztek össze. Mind a ketten érezték, hogy a házvételnek örökre vége. A Mária-telepi ház most már csak levegővár.

Egy vész hír talán még nem ölte volna meg a reménységeiket. De két ökölcsapás után már szét kellett foszolnia a szép álmképnek.

Az öregember valamit morgott.

- Ne zúgolódjál - szólt az öregasszony, aki csaknem annyi verset olvasott, mint amennyi konyharuhát mosott ki -, és ne vágj ilyen csúnya arcot! Nézd meg magad a tükörben. Olyan az arcod, mint Szaturnuszé, aki felfalta a saját gyermekeit.

1906

Első szerelem

- Velem - szólt Lippay, mikor rá került a sor - sohase történt semmi érdekes. Ezt a jó szerencsét (mert azt tartom, a legnagyobb szerencse, ha az embernek egyáltalán nincs története) talán nemcsak a gondviselésnek köszönhetem, hanem egy kissé magamnak is. Mindig fáztam a drámai jelenetektől meg a regényes helyzetektől, és mindig bölcsen kitértem azok elől az alkalmak elől, amelyek a regényhez vagy a drámához vezetnek.

De egyszer, kilencesztendős koromban, mégis részt vettem egy drámai jelenetben; azt mondhatnám, hogy ennek a drámai jelenetnek a főszereplője voltam, sőt nem csupán a főszereplője, hanem egyszersmind az intrigánsa, az előidézője.

Tulajdonképpen ekkor is inkább csak megakadályoztam a drámát vagy a regényt. De amit tettem, szerelemből tettem; azért, ha már rajtam a sor, elmondom az esetet, szerelmi kaland gyanánt.

Nyolcesztendős koromban a szüleim, akik egy alföldi pusztán laktak, elvittek a felvidék egy nagyobb városába, a nagyanyámhoz, és egy évig nála hagytak, hogy német szót tanuljak.

A nagyanyám főképpen egy kis nyugdíjból éldegélt; a gyermekei is segítették, de amellet, amíg nagyon meg nem öregedett, kosztos diákokat tartott. Úgy volt, hogy én is ilyen kosztos fiú leszek; de inkább princecske voltam, akit gondosan elválasztottak a nagyobb kamaszoktól. Ezek az utcára néző szobákat foglalták le; én a nagyanyám és Berta néném szeme előtt maradtam, a ház másik traktusában, s külön szobácskát kaptam, melynek ablakai a kertre nyíltak.

Berta néném nagyanyámnak a legöregebb leánya volt, s akkor harmincöt éves lehetett.

Hogy azt a cselekedetemet, amelyet elbeszélék, teljesen megmagyarázhassam, el kellene mondanom, milyen rendkívül érzékeny lélek s amellet milyen nagy erkölcsi szigorúság, micsoda hajthatatlan akaraterő és milyen különös, minden regényességet meghaladó önfeláldozási készség, mennyi jóság és amellet mennyi lelki bátorság lakott ebben az én öregkisasszony nagynénémben. De ha elmondanám az őt jellemző dolgokat, nagyon sokáig tartana az elbeszélésem. Azért csak azt említem meg, hogy Berta néném mindig kész volt harcra kelni azokért, akiket szeretett, de ezekkel szemben is kész volt minden küzdelemre azért, amit jónak és helyesnek tartott. És ehhez még csak annyit fűzök hozzá, hogy gyermek létemre is tisztában voltam Berta néném jellemével, és ez alkalommal is jól számítottam, amikor őrá számítottam.

Berta néném varrónő volt, mégpedig nemcsak nagyon dolgoz, hanem nagyon ügyes varrónő. A város legszebben öltözködő hölgyei nála csináltatták a ruháikat, s mindig el volt halmozva megrendeléssel. Bár fáradhatatlan volt - istenem, hányszor hallottam, hogy a varrógépe egész éjszaka kattogott! - egyedül nem is győzte volna elvégezni a sok megrendelt munkát, azért mindig dolgozott nála két-három kisegítő varrónő. Azonkívül tanította is a varrást és a szabást, és nemcsak olyanoknak, akik a varrásból akartak megélni; abban a nagy szobában tehát, amelyet varróműhelyül használt, mindig hat-nyolc leány dolgozott, akik között voltak jómódú kisasszonyok, de persze még több „szegény, de jó házból való” lány.

Hogy Kovács Ilona melyik osztályba tartozott, az utóbbiak vagy az előbbieik közé-e, tanuló volt-e egyáltalán, vagy a kisegítő varrónők egyike? - nem tudom, ez akkor nem érdekelt. Elég az hozzá, azok között a leányok között, akik nap nap után ott varrogattak a Berta néném szobájában, volt egy Kovács Ilona nevű, és én szerelmes voltam ebbe a Kovács Ilonába, olyan szerelmes, mint azóta senkibe soha.

Gyönyörű, nagy, szőke leány volt; húsz vagy huszonegy esztendő. Az alakját bízvást mondhatnám vénuszinak, mert bár akkor a szemem e tekintetben még nem volt gyakorlott, és még nem tudtam, hogy Junóra és Vénuszra mikor szokás hivatkozni: azt, amivel kapcsolatban ezeket a mitológiai istenasszonyokat mindennap emlegetjük, már akkor is méltányoltam. Határozottan emlékszem, hogy különösen az tetszett rajta, amit akkor magamban így fejeztem ki: mennyivel kövérebb a többi leánynál! De az arcát is nagyon szépnek találtam, és azt hiszem, hogy nem láttam rosszul. Tejfehér bőre volt, piros, szép szája, formás orrocskája, nevető kék szeme és tömött, sűrű nagy haja; azóta se láttam dúsabb szőke haját. A tekintetére is jól emlékszem, olyan nyájas, édes volt; és sokáig, ha szép időben az égboltra pillantottam, ennek a derűjéről mindig Kovács Ilona jutott eszembe. Amikor nevetett, két gödröcske támadt gömbölyded arcán; és sokat nevetett: abban a kis társaságban, amelyet én egy kuckóból, könyvvél az ölemben szemlélgettem, ő volt a legvidámabb és lehangosabb leány. A hangjára is emlékszem; az is olyan kedves volt, mint ő maga, mert kedves volt, mindenki szerette. Mondom, szép és bájos leány volt; azóta láttam egyszer a leánykori arcképét, s ezen az arcképen csak a divatjamúlt ruha cáfolt rá régi lelkesedésemre: nem kellett szégyenkeznem az első lángom miatt.

Az a szerelem, amelyet Kovács Ilona iránt nyolc- és kilencesztendő koromban éreztem, határozottan érzéki szerelem volt. De olyan heves érzés, amilyen - csak az érzéki szerelem lehet.

Közfelfogás szerint a gyermekben az érzékek még szunnyadnak, sőt egész gyermeknevelési rendszerünk ezen a tételen alapszik. Valószínű, hogy sok esetben így is van, de azt már nem vagyok hajlandó elhinni, hogy ennek minden esetben így kellene lennie, mert akkor a kivétel nem volna több, mint amit szabályosnak mondanak. Sőt azt hiszem, hogy az érzékiség ébredése már a legzsengőbb korban, úgyszólván mindjárt az élettel megkezdődik; a természet ebben a pontban nagyon is kegyes volt az ember iránt. De nem akarok se általánosítani, se a tudósokkal vitatkozni, csak magamról beszélek, s meg kell vallanom, hogy amióta az eszemet tudom... szóval, én nem emlékszem olyan időre, amikor az érzékiség szunnyadt volna bennem.

Engem nem kellett felvilágosítani; hasonlóan azokhoz a mitológiai halandókhoz, akiket az istenek az elemek és más természeti jelenségek formájában látogattak meg, a levegővel szívtam magamba, vagy magától a napfénytől kaptam a felvilágosítást. Elevebb eszű gyermekeknél, különösen ha falun nőnek fel, gyakori ez az eset.

Tehát igenis, érzéki szerelemmel szerettem Kovács Ilonát. Szerettem volna csókolni, ölelni; gondolhattok, kedves cimboráim, amit akartok. Vágyódtam arra, amiről tudtam, és vágyódtam arra is, amiről már nem tudtam, amit csak sejtettem, de ami ismeretlen volt előttem. Vágyam nemigen különbözött a felnőtt ember vágyától; a gyermek csak annyira jelentkezett bennem, hogy szenvedélyem tétlen és néma maradt. Inkább meghaltam volna, mint hogy eláruljam a titkomat, de szenvedélyem azért nem volt kevésbé heves.

Egy szobában lenni Kovács Ilonával, olyan kellemes érzést okozott nekem, amelyet minden földi jónál jobbnak találtam.

Senki se tudta, hogy mért olvasgatok, mihelyt szabad időm van, órák hosszat a varróműhelyben, és senki nem is gyanította, mit keresek ott, de csendes kisfiú voltam, aki nem sok vizet zavart, nem törődtek velem.

Nos, ez a Kovács Ilona, aki olyan volt, mint az egészség tündére, s aki egész nap nevetgélt, csacsogott és mulattatta a többi fiatal leányt: szerelmes volt - érzékesen szerelmes volt - egy Gerzson nevű fiatalemberbe.

Olyan érzélgősen szerelmes volt, hogy valahányszor kettesben maradtak Berta nénémrel - én természetesen nem számítottam -, folyton sírdogált. Később aztán, ha másvalaki jött be a szobába, megint vidáman nevetgélt, de mikor az egyetlen bizalmasa előtt kiönthette szíve bánatát, egyszerre könnyek árává változott át.

Berta néném azok közé tartozott, akiknek az egyéniségében van valami, ami szinte mágnesként vonja magához a bizalmasságokat. Nagyon érzékeny lelkénél sokan ösztönszerűen keresték a megértést; szigorúságától okos tanácsokat vártak. Ő volt a letéteményese és tökéletes biztonságot nyújtó safe depositja a lányok összes bajainak és más idegen hölgyek keserveinek; még a vadidegenekben is bizalmat keltett, s zárkózottnak ismert lelkek is nála keresték, ha nem is a bajból kivezető tanácsot, legalább a meghallgatást, a részvétet, ami majdnem annyira jólesik, mint az, hogy az ember hangosan szólhat a bajáról, s nem kénytelen tovább is csak fojtogatni a keserűségét.

És Berta néném szívesen fogadta ezeket a közléseket. Olyan érzékeny szívű volt, annyira át tudta érezni a bizalmas lélek baját, hogy szinte átvett valamit a mások szenvedéséből; azonkívül jólesett neki, ha megfogadták a tanácsát, és a jó útra téríthetett egynéhány már-már ingadozó lelket.

Egészen szabadon beszéltek előttem, mert azt hitték, hogy még nem értem, mit beszélnek. Mintha egy kis macska nyújtózkodott volna a szobában, úgy nem ügyeltek rám.

Így megtudtam, hogy Ilona halálosan szerelmes a Gerzson nevű fiatalemberbe, de a szülei semmi szín alatt nem akarják megengedni, hogy ehhez az emberhez menjen feleségül. Sokszor elsírta, hogy nem tudja, mit csináljon. Nem tudna élni, ha Gerzsontól el kellene szakadnia; és megvallotta, hogy ha másképpen nem boldogulnak, képes volna, kész volna arra is, hogy elhagyja a szüleit, s kövesse ezt a Gerzson nevű fiatalembert a bizonytalanságba. Minduntalan elpityeredett, s egyre azt jósolgatta, hogy ennek nagyon, de nagyon rossz vége lesz.

Berta néném, aki különben mindig a szerelmesek pártján volt, igyekezett Ilonát vigasztalni. Kötelességének tartotta mindent elkövetni, hogy lebeszélhesse az elkeseredett leányt azokról a lázadó szándékokról, amelyeket ez előtte nem titkolt el. Fáradhatatlanul magyarázgatta neki, hogy a nő sorsa: a türelem és a szenvedés, s ha nem győzhet türelemmel, nem marad más választása, mint belenyugodni a szomorú sorsba - és megmaradni a helyes úton. Nagyon sokat tudtak beszélni erről, s ha nem is értettem mindazt, amit mondtak, tisztában voltam a helyzettel.

Ismertem jól ezt a Gerzson nevű fiatalembert. Gerzson úrnak nem volt szabad az Ilonáék házába járnia, s hogy mégis beszélhessen a szerelmesével, minduntalan megleste az utcán. Nem a mi házunk közelében tette, mert ezt Berta néném nem tűrte volna el, de nekem, aki folyton az Ilona nyomában ögyelegtem, nem volt nehéz megtudnom ezeket a titkos találkozókát. Eszük ágában se volt, hogy voltaképpen Ilona körül kastankodom; meg se láttak. De én láttam őket, és ha nem is mutattak be neki, látásból igen jól ismertem a Gerzson nevű urat.

Ismertem és iszonyúan gyűlöltem. Sokat adnék érte, ha ma is úgy tudnék gyűlölni valakit, mint ahogy ezt az embert gyűlöltem, aki nekem örökre csak egy név meg egy figura maradt. Nem tudtam megérteni, hogy ugyan mit lehet szeretni rajta, s szerettem volna megölni. Terveket kovácsoltam, hogy ha majd nagy leszek, csakugyan meg is fogom ölni, párviadalban. Gyanítottam ugyan, hogy ehhez az öldökléshez sohase lesz elég erkölcsi bátorságom, mert a szűnyogot is sajnáltam megölni, de az ábrándomról sokáig nem mondtam le. Hogy addig is megbosszulhassam magamat valamivel, Gerzson urat magamban csak a Szőrös Majompofának neveztem.

Talán mulattatnálak benneteket, ha elmondanám, hogy micsoda eszméket sugallt gyermek-fejemnek akkori lelkiállapotom, de csak a cselekedetemről akarok beszámolni.

Egy szép napon - ah, milyen szép, emlékezetesen szép nap volt ez! - valami kevéssel a húsvéti ünnepek előtt, Ilona azzal állott elő Berta nénémnek, hogy a sok munkára való tekintettel, jó volna, ha ő éjszaka is nálunk maradna. Már meg is mondta a szüleinek, hogy ma éjjel nem mehet haza.

Megjegyzem, hogy az ajánlatban nem volt semmi szokatlan. Máskor is megtörtént, kivált nagy ünnepek s különösen karácsony előtt, amikor a temérdek megrendelésnek azonegy időpontra kellett elkészülnie, hogy a kisegítő varrónők éjszakára nálunk maradtak, s éjfélig, hajnalig vagy néha reggelig is dolgoztak. De a többiek közül is sokan megtették ezt, tisztára szívességből, csak hogy segítségére legyenek a jó Berta néninek, akit mindannyian nagyon szerettek. Ez az áldozat nem volt valami terhes; minthogy sokan voltak, s ahányan, mind fiatalok, rendesen valóságos mulatozás közepett, vígan és sebesen folyt a munka.

De Berta néném ez egyszer nem akarta elfogadni az ajánlatot. Feltűnt-e neki valami, gyanította-e, hogy Ilona ajánlata mögött valami meg nem vallott gondolat rejtőzik, vagy csak szükségtelennek találta az önként felajánlott kis áldozatot, s gyöngédségből nem akarta elfogadni? - nem tudom. Elég az hozzá, köszönettel hallani se akart a dologról. Előbb arra hivatkozott, hogy senkire sincsen szüksége, az áldozat fölösleges volna, mert holnap délutánig úgyis mindennel elkészülnek. Később meg azzal állott elő, hogy legfeljebb éjfélig volna érdemes dolgozni, semmi értelme, hogy reggelig fennmaradjanak, éjszakára pedig nem tud ma helyet adni Ilonának, mert azt a szobát, ahol a lányok ilyen esetekben aludni szoktak, most családtagok foglalják el, akik az ünnepre távolról érkeztek, meglátogatni a nagymamát.

Ilona azt felelte, hogy mégiscsak jobb lesz, ha a leginkább sürgetett ruha, amelyikért másnap reggel újra eljönnek, még az éjjel elkészül. Éjfélig vagy egy óráig elkészülhetnek vele, ami pedig a helyet illeti, majd a Sándorka szobájában fog aludni. Ott is van egy vendégágy; Sándorka úgyis mindig a tábori ágyban alszik.

(Ez a Sándorka én voltam.)

Azt se tudom, hogy Berta néném miért változtatta meg az elhatározását. Talán éppen az keltette fel a figyelmét, hogy Ilona kissé érthetetlenül erősködik valamiért, ami fölösleges? Talán neszét fogta valaminek s hirtelen mást gondolt, azt, hogy: az Ilona érdekében helyesebben cselekszik, ha nem árulja el, amit észrevett, hanem azután örködik? Vagy még ekkor se gondolt semmi másra, csak egyszerűen kímélni akarta Ilonát? Sohase tudtam meg. Berta néném később se beszélt velem erről a históriáról, mert hiszen kisgyerek voltam. Akkor pedig, mikor már nem voltam gyerek, akkor, szegény, már nem élt.

Csak azt tudom, hogy utóbb megadta a beleegyezését, s úgy volt, hogy Ilona éjszakára nálunk marad, és éjfélt után, ha majd elkészülnek a ruhával, az én szobámban fog aludni.

Úgy rémlik, mintha Ilonának egy megjegyzése döntötte volna el a kérdést. Mintha azt mondta volna, hogy a szülei furcsának találhatják, ha mégis hazamegy, mikor ő még délben a ki-maradását határozottan szükségesnek mondotta. Hogy a szülei most nyugton vannak, mikor Berta nénémnél tudják, de szeget üthet a fejükbe, hogy ő délben így, s este másképpen beszél. De erre már nem emlékszem határozottan, ez akkor nem érdekelt.

Csak az érdekelt, csak arra gondoltam - nem tudtam egyébre gondolni -, hogy Ilona ott fog aludni az én szobámban.

És ettől a gondolattól, a gyönyörűségtől, a várakozástól, az édes borzongástól és nem tudom mitől, egyszerűen kilelt a hideg.

Egyszerre fáztam és melegem volt; izzadtam és hideg verítéket törölgettem a homlokomról. Nagyon furcsán viselkedhettem, de szerencsémre, a sok dolog közepett nem vették észre.

Lázban vártam az estét, vagyis inkább az éjjelt; alig vártam, hogy lefekhessem, mert féltem, hogy elárulom magam.

Elengedem nektek, hogy mit állottam ki, mit éreztem, s mire gondoltam, míg reszketve vártam a percet, amikor Ilonát éjszakai pongyolájában, fedetlen karral láthatom... csak a tényekhez tartom magamat.

Körülbelül éjfélig hallottam a varrógép kattogását, - dehogy tudtam volna elaludni!... folyton hallgatóztam -, aztán hallottam, hogy elbúcsúznak; behunytam a szememet, de csak félig, és mély alvást tettem.

Ilona bejött a szobába, egy darabig hallgatózott, aztán leült az asztalhoz, és levelet írt. Legalább egy óra hosszáig tartott, amíg írt, olyan sok mondanivalója volt.

Már itt azonnal elmondom, hogy mi volt ebben a levélben. Tizenhat oldalon kér bocsánatot Berta nénémről azért, amit elkövet. Gyalázatos dolog, hogy a Berta néném tisztaságát használja fel istentelen céljára, de mégis reméli, hogy Berta néném jóságos szíve megbocsát neki, ismerve az ő sok szenvedését, és főképpen azért, mert hiszen nincs más választása, mint amit tesz. Elvégeztetett. Nem lehet másképpen. A gyorsvonattal, amely innen reggeli fél ötkor indul, el fog utazni azzal az emberrel az ismeretlenbe. Az a kerten át lopózik be érte - szerzett egy kulcsot a szomszédától -, s ki fogja emelni őt az ablakon; úgy megy el, mintha menekülne... Azért az ablaktáblákat majd jól beteszik, hogy Sándorka meg ne fázzék. Nem lehet másképpen. Amaz a szüleihez nem jöhet érte; nappal nem szöktetheti meg, mert már figyelik, s ő a hajnali négy órát nem várhatja meg se az utcán, se valami szállóban; nincsen más választása, az Isten látja a lelkét. Hát bocsássa meg Berta néném ezt a gyalázatoságot, s a többi... mindezt igen részletesen írta meg, a szükséges bő megokolással.

Nem tudtam elképzelni, hogy mit ír, de ez a kérdés nem is nyugtalanított, csak nagyon türelmetlenné tett. Végre elkészült, s a levelet ott hagyta az asztalon.

Aztán... aztán levetette a ruháit, és lefeküdt, hogy addig is pihenjen egy-két órát.

Azt hitte, hogy mélyen alszom; nem is gondolt rám.

Nos hát igen, láttam gömbölyű szép karját, fedetlen vállát és istennői keblének halmait... láttam, és azt hittem, hogy talán nem is fogom túlélni ezt a gyönyörűséget.

Hála istennek, nem mondhatom, hogy a szerelmi múltam üres vagy sivár volna. Voltak kedveseim. De ilyen gyönyörűséget sohase éreztem többé.

Hogy hisz ez olyan nevetségesen kevés volt? Édes istenem, az asztal élvezete mindenekelőtt az étvágytól s minden boldogság magától a vágyódástól függ!

Ha még egyszer, csak még egyszer ilyen vágyódásra és ilyen boldogságra tudnék szert tenni!

Ő se sokat aludhatott; én nem aludtam egy pillanatig se.

Úgy három óra tájban, nagy meglepetésemre, felkelt és felöltözött. Aztán leült egy székre, és várt. Álmélkodva néztem félig lehunyott pilláimon át. Egyszerre halkán kopogtak az ablakon. Odament az ablakhoz, és kinyitotta. Egy férfiarcot láttam s megismertem Gerzson urat.

Egy pillanat alatt átértettem a helyzetet, s még abban a pillanatban kész voltam az elhatározásommal. Cselekedtem; már ahogy gyermektől telik.

Hogyan, a Szőrös Majompofa el akarja rabolni az én szép szerelmesemet?! Hogy én őt sohase lássam többé?! Hogy én azt, aki engem most ilyen üdvözítő érzésben részesített, elveszítsen örökre?! Nem, azt nem engedem.

És elkezdtem acsarkodni úgy, mint akit ölnek.

- Ilona, jöjjön, siessen!... - szólt be az ablakon Gerzson úr.

De Ilona megrémült.

És a másik percben már benn volt a szobában Berta néném, teljesen felöltözve.

Csak a varrás tartotta fenn ebben a kései órában? Vagy már örködött? Nem tudom.

Olyan hamar jelent meg, hogy Gerzson úrnak nem volt ideje félrehúzódni az ablak mellől, amivel különben már nem sokat nyert volna.

Berta néném tehát, ahogy belépett a szobába, azonnal tisztában lehetett mindennel.

Még csak körül se nézegetett, egyenesen hozzám jött, s mindenekelőtt engem iparkodott megnyugtatni.

- Rosszat álmodtam! - szóltam álnokul. - Azt álmodtam, hogy rablók törnek be hozzánk...

Ez annyira hihető volt, hogy az én viselkedésem nem is szorult további magyarázatra.

S Berta néném nyomban a váratlan vendéghez fordult, aki zavartan állott az ablaknál.

Már nem emlékszem jól, hogy mit mondott neki. Csak a megszólításra emlékszem:

- Tisztelt Gerzson úr!...

Meg arra, hogy valami ilyenformát mondott:

Neki semmi beleszólása a Gerzson úr dolgaiba, de ő itthon van, és az ő fedele alól így nem távozik senki, a Gerzson úr kedvéért sem.

Gerzson úr makogott valamit, mentegetőzött, hivatkozott a bajaikra, bocsánatot kért, s kijelentette, hogy visszavonul.

Annyira zavart volt, hogy megkérdezte: kimehet-e a kapun?

- Csak arra menjen vissza, amerre jött - felelt Berta néném. Aztán, mikor Gerzson úr engedelmesen eltűnt, Ilonát vette elő.

Ilona csak zokogással tudott felelni, de a levele eleget beszélt helyette.

Majd újra arról kezdtek beszélni, amiről már olyan sokat vitatkoztak. Ez már engem nem érdekelt; hallottam mindezt elégszer.

S a következő percben már az igazak álmát aludtam.

Nyomban elaludtam; nagy izgatottságomból hirtelen lecsillapulva s mélyen megnyugodva; mint az, akit végtelenül jóleső, kellemesen elszenderítő érzéssel tölt el annak a tudata, hogy helyes, üdvös jó dolgot cselekedett.

És csakugyan cselekedetemnek messzire kiható következései lettek.

Berta néném az egyszer nem hallgatott Ilona könyörgésére. Kötelességének tartotta tudtára adni Ilona szüleinek, hogy mi történt, és teljesítette a kötelességét. Ettől fogva Gerzson úr nem férhetett Ilona közelébe. Szemmel tartották, és végre végképpen elválasztották tőle.

Egy év múlva ugyanis - akkor én már nem voltam a nagyanyámnál - Ilonát hozzá kényszerítették egy másik emberhez. Sírva ment az oltár elé, hogyha ugyan nem erőszakkal vitték.

No és, azt kérditek, nem terheli-e a lelkiismeretemet, hogy - bár még gyermekkoromban - egyszer mégiscsak megakadályoztam egy szegény leánynak a boldogságát?

Nem, nem terheli a lelkiismeretemet.

Éspedig azért nem, mert néhány évvel ezután az esemény után Gerzson urat nem tudom, micsoda nagyon nem becsületes dolog miatt többévi börtönre ítélték. Sőt azóta már másodszor is ült.

Ilona pedig, ha sírva ment férjhez, lassacskán alaposan megbékélt az urával. Hét gyermekük született, és ez nekem éppen elég.

Természetesen ma sem tudja, micsoda ismeretlen szerelemnek tulajdoníthatja azt a nagy sorsfordulatot.

Pedig hát...

Ma már többszörösen nagyanya, de meglehet, ma is elpirulna, ha véletlenül megtudná, hogy van valahol a világon egy negyvenéves ember, akit egyszer olyan - semmi emberi szóval ki nem fejezhető - gyönyörűségben részesített, amilyenben neki magának talán sohase volt része.

1906

A bűvös ékszerek

1

Ametisztet, a tündért, egyszer nagyon sarokba szorította Kobalt, az óriás. A szabad szerelemről vitatkoztak. Kobalt úgy értette ezt, hogy neki minden nőt szabad szeretnie; Ametiszt pedig úgy, hogy ő szabadon választ, kit szeressen.

A vita nagyon elfajult. Az óriás már-már egészen a hatalmába kerítette a tündért; a két kezét leláncolta egy sziklához, és rettenetes dolgok történhettek volna, ha a tündér váratlanul segítséget nem kap.

De a zajra két ember rohant elő a sűrűségből: egy ifjú szénégető meg a felesége. Már messziről hallották a tündér rémes acsarkodását; a megdöbbenés érzése fölkelte a részvétüket, s a kíváncsiság szárnyat adott a jóakaratuknak.

Városban kisebb lármára is összeszaladnak az emberek. Pedig a körutakon minduntalan történik valami kis esemény; míg az erdő mélyén lakó ember ritkán élvezheti egy kis bal-esetnek vagy egy kis botránynak az örömét.

- Jó emberek - kiáltozott a tündér -, csiklandozzátok meg ennek a betörőnek a talpát!

A szénégető talán még most is tanakodnék, vajon ki merjen-e kötni az óriással, de a fiatal-asszony nem sokáig tűnődött, hogy teljesítse-e a szorongatott tündér óhaját. Az asszonyok könnyebben elvesztik a bátorságukat, de viszont hamarabb nekibátorodnak, mint a férfiak.

És a közbelépés csodálatos eredménnyel járt.

Ahogy a szénégető felesége megcsiklandozta a sziklán térdelő óriás roppant talpát; az óriás egyszerre olyan kicsi lett, mint valami hegyi manó, és összeesett, mint egy darab rongy.

Csak a hangja maradt a régi, egyébként semmi se maradt az óriásból.

Morogni kezdett, félelmetesen, fenyegetően... majd a hangja is elhalt, mint az eltávolodó vihar tompa dörgése. Aztán föltápáskodott a szikláról, és szégyenkezve elsompolygott; a tündér csúfondáros, csengő nevetéssel kísérte.

A szénégető most már nagy buzgalommal oldozta le a láncot a tündér csuklójáról, és Ametiszt, kiszabadulva kényelmetlen helyzetéből, így hálálkodott:

- Jó emberek, én csak egy szegény tündér vagyok; a hálát most csupán ígérhetem. De ha egyelőre adósságok maradok, azért ne ítéljete meg; részletekben pontosan le fogom róni a tartozásomat. Hiszen az erdő mélyén is tudnotok kell, hogy az egész világ berendezése a részletfizetés intézményén alapul.

A szénégető felesége bizalmasan elmondta, hogy - noha nem a jutalomért tették, amit tettek - bizony, nagyon fognak örülni a tündér pártfogásának, mert ő nemsokára egy új lakót fog adni a világnak.

- Ott leszek a keresztelőn - ígérte a tündér. - És előre is megmondom, hogy nem kell komáról gondoskodnotok. A gyermeknek én leszek a keresztanya; akár fiú lesz, akár leány.

És a kellő időben csakugyan meg is jelent a szénégető kunyhójában. A derék szénégető már előre dörzsölgette a kezét, mert a kisfiúnak is örült, de még jobban örült annak, hogy az ünnepi alkalommal egy kis aprópénzt fog látni, ami, bizony, csak elvétele kerül a erdőbe.

Hanem a keresztanya így szólt:

- Jó emberek, pénzt nem hoztam magammal, mert a mai világban már a tündéreknek sincs pénzük. De ehelyett olyan ajándékot hoztam, amely őt egész életére boldoggá teheti. Elhoztam neki a családi ékszereimet, amelyek még a nagyanyámról maradtak rám: ezt az aranyórát meg ezt a topázos gyűrűt. De ne tegyétek zálogba ezeket az ékszereket, és neki is, ha majd felnőtt, mondjátok meg, hogy jól őrizze meg ajándékomat, minden viszontagság között, mert ezek az ékszerek bűvös ékszerek. Aki ezeknek az ékszereknek a birtokában van, az sohase mondhat és sohase követhet el semmiféle ostobaságot, mert ha ostobaságot készül mondani, az óra azonnal muzsikálni kezd, és mindaddig szól, amíg gazdája az ostobaságot ki nem veri a fejéből, ha pedig ostobaságot akar elkövetni, a gyűrű rögtön megszorítja az ujját, és mindaddig szorítja, amíg fel nem hagy a szándékával.

A keresztelő után a tündér eltűnt, és a szénégető pár nem győzött eléggé örvendezni a nagyszerű ajándéknak.

A szénégető mindjárt fel is próbálta a bűvös ékszereket. Tudni óhajtott, milyen érzést ad az, ha ilyen drágaságok ékesítik az embert.

A zsebébe dugta az órát, és felhúzta a gyűrűt, de alighogy feldíszítette magát, az óra muzsikálni kezdett, s egyre eszeveszettebben szólt, a gyűrű pedig úgy megszorította az ujját, hogy fájdalmában szinte felordított.

Nagy ügyel-bajjal lehúzta az ujjáról a gyűrűt, s aztán az órát is sietve kitette az asztalra. De bele tartott egypár percbe, amíg a zenélő szerszám végképpen elcsendesedett.

- Mire gondoltál, mit akartál tenni, szerencsétlen?! - kérdezte a felesége.

- Arra gondoltam - felelt a szénégető, akinek az arca még a szénpor alatt is majdnem fehérre vált az ijedségtől -, hogy addig, amíg a fiú felnőtt, mégiscsak zálogba kellene tenni ezeket az ékszereket, mert mi már csak megleszünk valahogy ostobán is. De látom, hogy ez túlságosan ostoba gondolat volt.

- Addig, amíg a fiú felnőtt - felelt az asszony -, neked kell viselned az órát meg a gyűrűt. Amint láthatod, nagyon is rád fér, hogy legyen valami, ami egy kis okosságra szoktasson.

De ettől fogva az óra folyton muzsikált, a gyűrű pedig úgy szorongatta a szénégető ujját, hogy utoljára már nem bírta kiállani.

Hát csak abban maradtak, hogy a bűvös ékszereket elzárják a ládafiába, addig az ideig, amíg a fiúnak az esze meg nem érik.

2

A szénégető fiát - aki keresztanyja óhajására a Topáz nevet kapta - már tizenegy esztendősen korában megbérmálták. A szénégető azért sürgette Topáznak az ájtatosságban való megerősítését, mert azt óhajtotta, hogy a tündér, akiről már régen nem hallottak, az ünnepi alkalomra újra jelentkezék az ígért részletfizetéssel.

A tündér elérte a szelíd célzást, és csakugyan megjelent. Ezúttal azonban már csak egy hosszú kolbászt hozott ajándékba, mert időközben Tündérországból is nagyon kedvezőtlené vált a pénzpiac helyzete, s a rettenetes drágaság még a szebb világban lakókat is visszariasztotta minden túlságos költségtől.

Hanem a szénégető jobban örült a kolbásznak, mint az első ajándéknak, amelyet nem lehetett megenni.

Nagy vigasságra gerjedt, és apai hatalmánál fogva elrendelte, hogy Topáznak, akit keresztanyja tiszteletére már a bérálás reggelén felékesítettek a gyűrűvel és az aranyórával, ezentúl folytonosan viselnie kell a bővös ékszereket, kivéve az alvás idejét, amikor a legokosabb ember is bátran beszélhet bolondokat.

- Akit megbérmáltak - okoskodott a szénégető -, annak már eszének kell lennie. És ha a fiúnak már megvan a magához való esze, hát vigyázzon rá, és ne veszítse el.

Kiderült, hogy Topáznak csakugyan van már magához való esze, mert a keresztanyját szomorú mosollyal fogadta, és hogy szégyenére ne váljon, egész nap nem szólt egy árva szót se.

A bővös ékszerek pedig láthatóan mindjárt megtették a hatásukat. Mert a bérálást követő lakomán a szénégető betegre ette magát, s maga a tündér is megrontotta a gyomrát a kolbással, Topáz ellenben, aki óvatosságból nem evett, egészséges maradt. Éhes maradt, de egyszersmind egészséges.

Ettől fogva Topáz sohase vált meg a bővös ékszerektől.

Tizenkét esztendő korában Topáz már nem hasonlított semmiféle más gyermekhez. Nem csavargott a többiekkel, nem mászott fel a fára, nem is esett le róla, és nem lopta ki a madarak fészkeiből a tojást. Már messziről meg lehetett ismerni szomorú mosolyáról.

Még nem volt tizenhárom éves, amikor már mindenkinek el kellett ismernie, hogy Topáz sokkal okosabb ember, mint az apja, sőt okosabb a legközelebb eső falu papjánál is. Mert ez a két ember, noha mindegyik elég vén volt arra, hogy már benőhetett volna a feje lágya, sok fejtörés és bölcs tanácskozás után azt sütötte ki, hogy Topáz nem léphet a szénégető pályára, hanem éljen meg az eszéből, ha már ilyen ritka szép okosságot mutat - és Topáz, tudva, hogy úgyszólván hiábavaló volna, okosságból nem vitatkozott velük, hanem szomorú mosollyal engedelmeskedett.

3

- Topáz, gyere kockázni! - hívták a pajtásai.

Topáz nagyon szeretett volna kockázni, és már majdnem igent mondott. De a gyűrű megszorította az ujját.

- Nem megyek - felelt -, mert aki kockázik, az veszíthet. Sőt valószínű, hogy veszít, mert mindig sok aprópénz hull az asztal alá, és mindig több a vesztes, mind a nyerő.

És csak nézte a többieket, amint kockáztak.

Egypáran nyertek, többen veszítettek. Topáz természetesnek találta, hogy sokan veszítenek, és nem törődött a veszítőkkel. Csak a nyerőket látta. Milyen jókedvűek, hogyan ragyog a szemük!

Irgyelte őket.

- Topáz, gyere inni! - hívták a nyerők, és a vesztesek nemkülönben.

Topáz nagyon szeretett volna inni, és már megindult a pajtásaival. De a gyűrű megszorította az ujját.

- Elkísérlek benneteket - szólt, észbe kapva -, de nem iszom veletek. Nem akarok megrészesedni, és nem akarom, hogy megfájduljon a fejem. Aki iszik, sohase tudja előre, hogy mikor issza el az eszét, s a részeg ember ostobaságokat csinál, a részeg ember garázda, a részeg ember csúnyább, mint az állat.

És csak nézte, hogy a többiek isznak.

Néhányan leitták magukat a sárga földig, és másnap egész estig nyögték a mulatságot. Mások egészen elveszítették az eszüket, kötekedni kezdtek vagy más ostobaságot csináltak, úgy, hogy napok kellettek hozzá, amíg ki tudtak gázolni abból a sok kellemetlenségből, amit egy este szereztek maguknak.

De voltak olyanok is, akik nem rúgtak be, csak fölélénkültek és még vidámabbak lettek, mint rendesen. Topáz elnézte őket. Milyen jókedvűek, hogyan csillog a szemük, hogyan ömlik ajkukról a tréfa, a mulatságos szó! A kellemes mámor pirosra festette az arcukat, és folyton nevettek. Topáz csendesen, előbb hallgatagon, utóbb egészen szótlanul szemlélgette őket, még jobban elkomolyodva, mint máskor. Irigyelte a mámorukat, a rózsás kedvüket, a szakadatlan mulatságukat.

- Topáz, legalább danolj velünk! - szóltak hozzá egypáran.

- A dal nem kerül pénzbe - biztatta valaki, egy kicsit csúfolkodva.

Topáz nagyon szerette volna egyszer, legalább egyetlenegyszer kedvére kimulatni magát, és szívesen danolgatott volna a pajtásaival. Hiszen józanon is elmulathat az ember, ha csupa kellemes, vidám dologra gondol, és átengedi magát a mások jókedvének. Még ahhoz is kedve lett volna, hogy akármilyen józan, időnként el-elkurjantsa magát és már-már belebödült a nótába, de ahogy feltátotta a száját, a gyűrű egyet szorított az ujján.

- Nem - szólt magában -, ez nem volna okos. Ha velük danolok, engem is megbüntethetnek, csendháborítás címén.

Másnap aztán egész nap sajnálta, hogy tegnap nem danolt a többiekkel.

Eleinte nehezen állotta meg, hogy bele ne másszon hol az egyik, hol a másik ostobaságba. De a gyűrű egyre jobban megszilárdította az erkölcsét.

Olyankor aztán, ha arról hallott, hogy a multság micsoda bajba sodorta egyik vagy másik társát, nem győzte dicsérni a józanságát és áldani a gyűrű csodaerejét.

Hanem azért még a bajba jutottakat is irigyelte egy kevéssé az élvezetükért.

Később annyira hozzászokott a józansághoz, hogy a gyűrűnek már nem sok dolga volt.

Egyszer azonban annyira beleszeretett egy szép kisleányba, addig-addig enyelgett vele, míg egy elragadó holdvilágos este, a májusi szellő ösztökélésére, az orgonailattól egy kissé megmámorosodva, majdnem megcsókolta azt az eperszájat.

A szép kisleány nem kapta félre az arcát, de a gyűrű akkorát szorított az ujján, hogy fájdalomában majdnem felkiáltott.

- Nem - szólt magában. - Nem engedni az okosság. El kellene vennem feleségül.

És hirtelen hangját vesztve, az orrát szomorúan lehorgasztva, megroggyant léptekkel kísérté haza az álmélkodó kisleányt, aki nem tudta kitalálni, hogy mi lelte egyszerre Topáz úrfi.

- Azért is okosan cselekedtem - szólt magában otthon, - mert ez a kisleány vagy csalfa, hamis teremtés, amilyen igen sok van, vagy - ami még rosszabb volna - ártatlan, jó lélek. Ha rossz kisleány, micsoda veszedelembe sodorhatott volna, ha mégis behálóz! - hogyha pedig jó

kislány, no, akkor meg egész bizonyosan el kellett volna vennem feleségül! Eh, tanúm a gyűrű, hogy józan, okos voltam!

És miután ilyen fényesen bebizonyította magának, hogy rendkívül okosan cselekedett, majdnem sírva fakadt.

A kisleány utóbb vigasztalódott mással.

- Lám, mennyire igazam volt! - kiáltott fel Topáz, amikor meghallotta, hogy szerelmese férjhez megy egy részeges kancsóhoz. - Lám, hogy csalfa, és hamis még a zúzája is! Megesküdtem volna, hogy én vagyok az, akit szeret, s egy kis hija volt, hogy el nem bolondított!

És ettől fogva még jobban sajnálta, hogy elhagyta a babáját.

Utoljára aztán, hogy valamivel kárpótolja magát, erényt csinált magának a sok nélkülözésből.

- Az életem egy kicsit unalmasnak látszik, az igaz - vigasztalta magát -, de hát a józanság: az egészség, és az okosság: a tartós lelki béke. Nem értem, hogy azért a kis izgalomért, mámorért, jókedvéért, azért a kis élvezetért vagy azért a kis öröméért, hogyan mászhatnak bele a többiek annyi ostobaságba, hogyan szerezhetnek maguknak annyi bajt, hogyan pazarolhatják el sokan a jövőjüket, akárhányan az egészségüket, néhányan az egész életüket is!

- Hazudsz! Mert érted őket! - süvített el a füle mellett egy hang, a gnómmá változtatott Kobalt bosszúálló hangja.

Topáz nem akart igazat adni ennek az ingerkedő hangnak.

De ha nem is értette a többieket, nagyon szívesen volt a többiek, a nála ostobábbak között. Nagyon szerette a társaságot, és minél kevésbé viszonzották a többiek ezt a vonzalmat, annál inkább vágyódott a társaság után. Végre is a társaság örömét élvezni - olyan mulatság, amely nem kerül pénzbe, nem árt az egészségnek, nem okoz bajokat, és ha valaki okosan viselkedik, nem jár veszedelmekkel.

Amint idővel egyre gyakrabban tűnt fel neki, milyen egyhangú az élete, és milyen sok az, amije hiányzik - egyre jobban szomjazta a többiek társaságát.

Néha, ha hozzájutott ehhez az egyetlen öröméhez, szinte mámorossá vált, s ilyenkor hamarosan ráragadt a többiek jókedvére. Roppant kedve lett volna éppen olyan ostobaságokat mondani, amilyeneket a többiektől hallott, de a legtöbbször, mielőtt meg akart szólalni, az órája azonnal zenélni kezdett, hát csak elnyelte, amit mondani akart.

Egy darabig olyan gyakran szólalt meg a bűvös tanácsadó, hogy valaki nem állhatta meg, és megmondta Topáznak:

- Csapd már egyszer falhoz azt az átkozott muzsikáló órát!

Topáz nem ezt a tanácsot fogadta meg, hanem az óráét.

És ha sokszor jelent meg az emberek között, mindig csak keveset beszélt; azt is lassan mondta, félénken bizonytalanul.

Azért ridegnek találták, és sorra elhidegedtek tőle a legtürelmesebb barátjai is.

Mindenki tisztelte, becsülte, mindenki igen bölcs embernek tartotta, és mindenki utálta.

Végre kinézték minden társaságból.

Topáz, aki nem volt rossz fiú, egyszer, az ötvenedik születése napján, meglátogatta öreg szüleit, ott, az erdő mélyén. Az öregek meglehetősen éldegéltek régi fészkükben, és tökéletes lelki nyugalomban viselték éveiknek a terhét.

Elég gyakran hallottak hírt a gyermekükről; Topáz segítette is őket azzal, amire éppen szükségük volt; aggodalmak voltak, de betegség nem sorvasztotta őket; és az erdő mélyén, távol az emberektől, tehettek bármi bolondot, ami éppen jólesett nekik.

Az öreg szénégető annyira visszaélt az ostobaságok elkövetésének tökéletes szabadságával, hogy a fiát megint csak azzal fogadta:

- Annyi kolbászt ettem, hogy mozdulni se tudok.

És eldicselkedtek, hogy a tündér most is hűségesen küldözgeti a kolbászt. Néha, minthogy Tündérországból egyre nagyobb a drágaság, a kolbász egy kicsit rövidre sikerül, de elsején aztán kipótolja, ha a hónap végén kevesebbet küldött, és az még sohase történt meg, hogy elmulasztotta volna a részletfizetés napját.

- Hej, az a tündér!... - tört ki Topázból a sokáig elfojtott keserűség.

Ez a sóhajtás az öregasszonynak a szívébe nyilallott. Faggatni kezdte a fiát, és Topáz apránként előhozakodott mindazzal, ami a szívet nyomta.

- Minek is avatkoztatok bele abba a dologba?!... - panaszkolt fel régi keservét. - Nem volt se ingetek, se gallérotok!... Hagytátok volna, hadd végezzen az óriással, ahogy éppen tud.

- Nem értelek - szólt az öregasszony. - Elég nagyra neveltünk fel; már ötvenesztendőske vagy. Az egészségedben nincs semmi hiány; az óra meg a gyűrű megóvtak minden bajtól. A városban élsz, minden földi jó közepett; és büszkén mondhatod el, amit csak igen kevesen, hogy sohase követtél el semmiféle ostobaságot.

- De nem éltem! - sóhajtott fel Topáz.

A vén szénégető hamarabb megértette a fiát, mint az aggódó öregasszony és - ritka lélekjelenlétről nyújtva bizonyosságot - azonnal visszatért egy régi, kedves eszméjéhez.

- Tudod mit?! - szólt. - Tedd zálogba az órát meg a gyűrűt!

- Igazad van - felelt a fiú. - Zálogba teszem őket csak azért, hogy végre-valahára békében hagyjanak.

De még ki se mondta, és az óra már újra muzsikálni kezdett. Olyan eszeveszetten muzsikált, hogy alig tudták elhallgattatni.

- Nem, nem! - nyögte Topáz, hogy elcsendesítse. - Az órának van igaza! Én már nem kezdek új életet! Én már nem tudnék a boldogító ostobaságokba beletanulni! Én már nem lehetek meg ezek nélkül az átkozott tanácsadók nélkül!

Az öregasszony csendesen sírdogált.

- Hanem egyet megmondok - folytatta Topáz -, akárhogy lármázik is ez a gyalázatos óra, és akárhogy szorongat is ez a pimasz gyűrű! Azt az egyet megmondom, hogy ha holnap az erdőben járva, véletlenül segítségkiáltást hallok, és ebből megtudom, hogy keresztanyám szokása szerint megint kikezdett valami óriással... azt az egyet megmondom, hogy keresztanyám vegye elő minden asszonyi furfangját, és segítsen magán, ahogy tud!... mert tőlem ugyan kiabálhat ítéletnapig!

1907

Pályakezdés

Özvegy Jurenákné Gyárváros utcai vendéglőjében a fehér abroszos asztalok egyikénél két fiatalember eszik mohón, sakálétvággal és gépsebességgel: a Mester és a Tanítvány. A Mester huszonhárom esztendő; a Tanítvány tizenhét.

Amikor az utolsó falat sajtot is lenyelték, a Mester megszólal:

- Szoktál-e szivarozni?

- Hogyne! - felel a Tanítvány.

- Van egy törött trabukkóm, azt neked adom. Ragassz rá cigarettapapírost; talán még szelelni fog.

Úgy tesz, mint beszél, s ő maga rágyújt egy virzsíniára.

Az első kéjes szippantások után átadja magát a keleti kényelemnek s a társalgás és bölcselkedés kettős örömeinek. A Tanítvány ezalatt a trabukkó újjáépítésén fárad.

- Nos, mit szólsz a vacsorához? - kérdi a Mester.

- Nagyon jó volt - felel a Tanítvány.

- Szeretem, hogy hazudsz - gyönyörködik a Mester -, és hogy szépen, vakmerően hazudsz. Ez is mutatja, hogy tehetséges ember vagy. Ha tehetségtelen ember vagy, akkor kibőffened az igazat, hogy tudniillik Magyarország áldott földjén a Jurenákné főztjénél rosszabb ételeket sehol se találni. Vagy ha nem is bőffened ki az igazat, hát hímezel-hámozol, kertelsz, köntör-falazol. Lutheránus módra alkudozni próbálsz, és azt mondd, hogy: „elég jó volt”, mert félsz, hogy a lesújtó ítélettel szíven találsz, udvariatlanul meggyanúsítod a jó ízlésemet, és azt akarod, hogy az öreg kecske ostobasága is jóllakjék, de az igazság káposztájából is megmaradjon valami. A tehetségtelen ember így tenne. De te nem vagy tehetségtelen ember; te fölér emelkedel a kérdésnek, s az udvariasság gyöngéjére számító cselvetést kijátszod, kivéded egy bátor hazugsággal, és szemtelenül kivágod magadat a kelepcéből. A vacsorát már úgyis megetted, a dolgon már úgyse lehet változtatni, az egésztől nem érdemes csevegni, kár volna az időt erre vesztegetni. Hát hazudsz, hogy a dologról többé ne legyen szó. Okos ember vagy; tehetséges ember vagy.

A Tanítvány önérzetesen mosolyog, s aztán szopogatni kezdi a beteg, de már befáslizott szivart.

- Mármost - folytatja a Mester - mi a logikai következés abból, hogy a Jurenákné főztje majdnem az ehetetlenségig rossz? Tehetségtelen ember így okoskodnék: „Az, hogy többet nem fogunk ide jönni.” De te tehetséges ember vagy, és helyesen vezeted le a logikai következtetést. A logikai következtetés pedig az, hogy: ellenkezőleg, ezentúl minden este itt fogunk vacsorálni, mindaddig, amíg nagy pénzre nem teszünk szert.

A Tanítvány három vékony füstugarat bocsát ki a tökéletlenül restaurált szivar három kéményéből, és öreges nyugalommal szól:

- Képzelem, hogy vannak ennek a kosznak jó tulajdonságai is.

- Hogy némi táplálékot adjak gazdag képzelő tehetségednek - értekezik tovább a Mester -, mindjárt elmondom, hogy mik ezek a jó tulajdonságok. Először is ez a legolcsóbb koszt Pesten. Ha volna olcsóbb is, hidd el, hogy én felkutattam volna. Aztán, ha nem jó, hát legalább sok. Ami a minőségből hiányzik, azt Jurenákné pazarul megtoldja a mennyiséggel.

Ekkora porciókat sehol se találsz Pesten. Azok a vendégek, akik ide járnak, fellázadnának, ha Jurenákné kevesebbet adna nekik, viszont nem bánják, ha akármi az, amit kapnak, csak sok legyen. Igazuk van. A gyomor nem kérde, hogy mit adsz neki, de nem tűri, hogy megrövidítsd. Végre, és ezen kellett volna kezdenem, amint látni fogod, itt nem okvetetlenül szükséges mindennap fizetni. Itt ismerik az embert, és bíznak az ember jövőjében. Majd téged is meg fog ismerni Jurenákné; még ma megmondom neki, hogy ha magadban jössz ide, akkor is a barátom vagy, és hogy már holnap el lehet készülvén a legrosszabbra. Egy kicsit cúgos a szivarod, mi?...

- Sebaj - felel a Tanítvány -, nem vagyok reumás. Szeretném én látni azt a szivart, amelyet végig ne szívjak, ha olyan lyukas is, mint a harisnyám!

- Ember vagy! - fejezi ki elégedettségét a Mester. - Ha nem vág földhöz semmiféle szivar, ez megnyugtat afelől, hogy a Jurenákné kosztja se fog leverni a lábadról. Jegyezd meg magadnak, fiam, hogy a bölcsesség kezdete és a szerencse alapföltétele: nem törődni azzal, hogy mit eszünk mindaddig, amíg nem dúskálunk minden más földi jóban. És a bölcsét, aki kész erre a kis önmegtartóztatásra, megjutalmazza a kegyes természet. Az ember hozzászokik még ehhez a koszthoz is, és ha hozzászokik, akkor szereti. Nekem például más korcsmában már nem ízlik úgy az étel, mint itt; engem nem elégít ki tökéletesen semmiféle eledel, ha hiányzik belőle a Jurenákné főztjének sajátosságosan keserű zamata. De még egy másik jutalma is van ennek a kis önmegtartóztatásnak. Sorsunk egyelőre két véglet: rendesen a kiskorcsma és ritkábban, sátoros ünnepeken fejedelmi bankettek. Barátom, mennyivel jobban esik a bankett, ha az ember a Jurenákné emlőin nevelkedett!...

- Bankettekre járn!... Erre én nem áhítozom - szól a Tanítvány. - Nem is tudnám, hogyan kell megenni az úri ételeket. Egyszer, még kisdíák koromban, a főispán megvendégelte fiának három-négy tanuló társát; én is ezek között voltam. A többiek, akármilyen furcsa dolgokat hoztak élibénk az inasok, mindjárt kiismerték magukat, de én attól fogva, hogy a legelőször hozott tálban szét akartam vágni a díszítést, és az inasnak kellett figyelmeztetni, hogy az nem ennivaló, alig mertem az ételekhez hozzányúl. Sohase voltam olyan éhes, mint ez után a nagy ebéd után.

- Majd beletanulsz.

- Nem bánom, ha nem is tanulok bele. Nekem a fő dolog az, hogy jóllakjam. Akármilyen, csak elég legyen. És ha itt nem kell éppen mindennap fizetni, akkor nekem ez a világ legjobb korcsmája. Mert, úgy látszik, még nagy idő telik bele, míg kellőképpen el leszek látva aprópénzzel.

- Az ember sohase lehet kellőképpen ellátva aprópénzzel. Ha majd elérkezik az az idő, amikor már tudsz keresni, vagy pláne fizetésed lesz, hát el is költöd. Akkor talán még jobban rászorulsz a korcsmahitelre.

- Csak már legalább a keresetnél tartanék! De, úgy látszik, ez még csupa bizonytalanság. Mondd, mért nem akarsz arról beszélni, ami engem még a korcsmahitelnél is jobban érdekel? Elolvastad azt a holmit, amit hazulról küldtem, már vagy három hete?

- Elolvastam.

- Találtál benne tehetséget?

- Találtam. Két tárca egészen rossz, hanem a harmadik: a „Luca széke”, az már mai állapotában is kinyomtatható. Ebben már van egy kis tűz; van benne düh, méreg, választóvíz, vitriol. Egészen mirbeau-s. Azt hiszem, ha megjelenik valahol, otthon rá fognak ismerni az alakokra.

A Tanítvány elpirul örömeiben.

- Meglátszik rajta, hogy átélt dolog? - kérdi.

- Meglátszik rajta - felel a Mester. - Tudod, őszintén szólva, esküdni mernék rá, hogy nem egészen úgy történt az eset, ahogyan leírod. A hösnőd, a szolgabíróné, aki olyan orcátlanul viselkedik, mint egy megbőszült cseléd, egy kicsit gyanús, és a szerelmi kaland egy cseppet se valószínű. Hanem a szolgabíró figurája nagyon jó; ebben epe van. Úgy képzelem, ez a szolgabíró egyszer nagyon megsértett téged; pofont ígért, vagy mi. Te aztán szépen jégre tetted a dühödet, és most, amikor elkerülsz hazulról, megírod a szolgabírót úgy, hogy otthon bizonyosan ráismerjenek. Merthogy a szolgabíró felesége a szeretőd volt, az tisztára költészet.

A Tanítvány megint elpirul, de most már nem örömeiben.

- De kérlek!... - hebegi.

- Ne tiltakozzál - folytatja a Mester oktató hangon. - Nagyon okosan teszed, ha másoknak nagyokat hazudsz, és különösen, ha írásban hazudozol; ez a képzelet!... És semmi se teszi az embert olyan érdekessé, mint a hazudozás, mert minden nyílt szívű ember szebbeket tud kitalálni, mint amik történnek. De előttem ne igyekezzél érdekessé tenni magadat; én keresztüllátok rajtad. Többet mondok. Ezt a történetet már én is megírtam, és velem úgy történt a dolog, ahogy mondom.

A Tanítvány nem bolygatja tovább ezt a részletkérdést, hanem másról tudakozódik.

- És a megírást milyennek találod?

- Írni még nem tudsz - felel a Mester -, de az a legkevesebb. Majd megtanítlak rá, hogyan kell írni. Ennek például nyolc-tíz sort kell az elejére írni, és nemcsak kiadható lesz, hanem mindjárt feltűnő. Először is egypár színfolt meg egypár bitümes freccsentés a városkáról; mert sötét képet kell adnod róla. Egypár szó a levegőjéről, az egéről... azt mondod, hogy az ege csupa foltos szürkesség... vagy azt, hogy ez az ég ködös, fekete és tökéletesen nyugodt, mint a halál. Aztán leírod a nagy folyóvizet; úgy látod, mintha ez a nagy folyó állna, és ebben a mozdulatlanságban valami nyomasztót, valami nyugtalanítót találsz... ha nem is így van, az mindegy, csak egyéni látásod szuverén jogával élsz, és megállapítod, hogy ez a ború országa, hogy itt az egész világ iszapszínű... És így nyolc-tíz sorral megvan a stílszerű háttér, a perspektíva, a történet kimélyítése, a jelképzés, az általánosításban jelentkező erő, a művészi hatás, az igazság, még annak a kellő magyarázata is, hogy a szolgabíróné mért viselkedik olyan arcátlanul, mint egy megbőszült cseléd. Ebben az iszapszínű világban ez természetes.

- És ha ezt a nyolc-tíz sornyi gallért felvarrom rá, ki tudod adni a novellát?

- Megírtam, hogy a fizetést kivéve, mindenről gondoskodni fogok, és ha én egy jó cimborámnak megígérek valamit, azt többnyire megtartom, kivált ha semmibe se kerül. Persze, nagy szerencséd, hogy éppen most indul meg a *Budapesti Világítótorony*, és hogy Konrád Ervin, a segédszerkesztő jó barátom. Mindjárt kezdettől fogva velem együtt tagja leszel a szerkesztőségnek. Természetesen fizetést egy darabig nem fogsz kapni, és ez sokáig eltarthat. De kapsz színházjegyeket, másféle szabadjegyet is, ha jut, villamos- és fürdőjegyeket mindenestre, és a fizetésed főképpen abból fog állni, hogy ha nem áhítozol politikai babérokra, mindent megírhatasz, amit akarsz. Tudod-e, mit jelent ez? Annak teszel szívességet, akinek akarsz, aki az érdekeidet előmozdítja; azt ütöd, akit akarsz, akit ütnöd jólesik vagy aki utadban áll; azon állsz bosszút, akin akarsz, aki akármit vét ellened. A hatalmat jelenti. Mások előbb pénzt szereznek, s aztán hatalomra törekszenek; mi tálcán kapjuk a hatalmat, s a hatalmunkkal teszünk szert pénzre. Különböznék később, ha már érdemeket szerezteél, kapsz egypár forintot a tárcáidért; nemsokára, föltéve, hogy szorgalmasan dolgozol, megkeresheted még a britannikát is.

- Igen, de addig?

- Egyelőre a régi ruháidban jársz, lakni a díványon fogsz, s a mosóné számláját is magamra vállalom, ha e tekintetben nem túlságosan nagyok az igényeid. Ami pedig az élelem kérdését illeti, Jurenáknéval mindjárt elintézzük a dolgot, s előre leszámolunk azzal az esettel, ha nagyon hamar el talál fogyni az aprópénzed. Aztán mi kell egyéb? A dohány meg a fekete-kávé. A dohány a legnehezebb fejezet. De először is minduntalan találkozik cimbora, aki kisegít, ha véletlenül nincs nálad szivar; aztán egy-két koronával szerencsét próbálsz a bakkasztalnál, s végre, ha minden kötél szakad, s nem leszek éppen magam is a legnagyobb bajban, apró, egy koronáig terjedő kölcsönökkel szívesen felsegéllek, mert úgy nézz rám, hogy nekem, holnaputánról fogva, százhusz korona fizetésem lesz a *Világítótorony*-nál. A feketekávéra pedig ne legyen gondod. Mindjárt elmegyünk a Recsky-asztalhoz; bemutatlak az Otmárnak; egy hétig fizetni fogsz neki, s aztán három hónapig nem fog háborgatni. Csak arra figyelmeztetek, hogy szivart ne vásárolj tőle hitelbe, mert ez az örvény; minden elzúllás ezzel a könnyelműséggel kezdődik. A szivartartozás, különösen ilyen erős dohányosnál, amilyenek te mutatkozol, iszonyú gyorsasággal tud növekedni, s ez megrendíti az ember hitelét, tehát egész társadalmi pozícióját. No hallod, amióta ezt a trabukkót el tudtad szívni, nem féltetek a sors viharaitól. Akinek ilyen tüdeje van, azé a jövő.

- Ki ez a Recsky Otmár, akiről beszéltél?

- Ne zavard össze a dolgokat. Otmár a Firenze kávéház éjszakai főpincére, Recsky meg egy harmincesztendős aggastyán, élemedett, de híres újságíró s mindenekelőtt a Recski-asztal megalapítója. És végül a Recsky-asztal... de ezt már otthon is tudnod kellett volna! Aki éppen az érettségi előtt fejezte be a tanulmányait, annak már tudnia kellene egy kis irodalomtörténetet.

- Mintha valamelyik újságban olvastam volna egyet-mást erről az asztalról.

- Hogyne olvastál volna! Mindegyikben. A Recsky-asztal Budapest legnagyobb írói és művészi társasága. Azt mondhatnám, hogy a Recsky-asztal az írói és művészi börze. De ezzel keveset mondanék... A Recsky-asztal nekünk az, ami a rómaiaknak a Fórum volt. Ha a Recsky-asztalnál okosan szerepelsz, egy-két esztendő múltán kész ember vagy. A Recsky-asztalhoz nagyon sokan járnak; minden este egész klubot találsz ott; ez a mi érdekeink fő boszorkánykonyhája; ha itt félelmessé tudod tenni magadat, mindent elérhetsz, amit csak akarsz. De nem beszélek róla többet; majd meglátod, mert mindjárt oda megyünk. Ilyenkor, tizenegy tájban, kezdődik ott az élet. Ámbátor a te érdekedben egy kicsit habozok, hogy már ma elvigyelek-e oda vagy várjak holnapig?

- Miért?

- Mert akármilyen tehetség rejtőzik benned, a külsőd egy cseppet se vall tehetséges emberre. Olyan alakod és arcod van, mint másnak, mint a közönséges embereknek. És mi jupon akarsz megélni, ha éppen olyan vagy, mint más, mint mindenki? Csak az egyéniségnek van joga az érvényesüléshez.

- Nem értelek.

- Ha valaki nem közönséges ember, hanem egyéniség, a külsejében is meg kell mutatnia, hogy ő valaki és más, mint a többiek. Holnapra okvetlenül csinálj magadnak valami maszkot. Az egyéni külső az érvényesülésnek legelső feltétele. Legalábbis fészülködjél másképpen: úgy, ahogy senki se szokott. Várj csak! A mellényed jó.

- Nagyon régi.

- Épp ez a jó benne. Ma már nem hordanak ilyen gombokat. Ezek a régi gombkötők munkáira, a sujtásra meg a paszomántra emlékeztetik az embert. Ezek jól jelképezik a vidéki erőt. Levegő és földszag van bennök. Gyerünk!

A Mester csönget, és Jurenákné megjelenik.

- Ténsasszony - szól a Mester -, ez a fiú itt Lángváry Ákos, jeles fiatal írónk. Úgy nézzen rá, hogy nemsokára ott látja az arcképét minden képes újságban. Baj esetén úgy felelek, érte, mint magamért.

- Kérem, Örkényi úr, kérem. Csak minél többször legyen szerencsém...

- Mit csinál a Juliska? - nyájaskodik Örkényi úr. - Már régen nem láttam a színpadon.

(Juliska kezdő színésznő az Új Színháznál és Jurenáknénak unokahúga.)

- Bizony, már hónapok óta nem kapott jó szerepet - panaszkodik a vendéglősné.

- No, rajta leszünk, hogy a Lángváry darabjában jó szerepet kapjon - osztogatja áldását a Mester.

Egynegyed tizenkettő. A Mester és a Tanítvány megindulnak a Firenze kávéház felé.

Hús-harminc öreg ember, a városnak hús-harminc különböző helyén, nyugodtan alszik. Nem sejtik, milyen bosszúságok elviselését méri ki rájuk a sors ebben a negyedórában. Fogalmuk sincs róla, hogy nemsokára milyen lázasan fogják őket kitessékelni a világból, hogy helyet csináljanak két nagy étvágyú fiatalnak.

1908

Az utolsó jelenet

A beteg. Kérem, könyörgök, mondja meg nekem az igazat! Nagy érdekem megtudni, hogy: életben maradok-e?!... Ha meg kell halnom, jól van, de tudni akarom...

Az ápoló. Esküszöm, asszonyom, hogy csak zúzódásokat szenvedett...

A beteg. De hiszen megmoccanni se tudok, s nagy fájdalmakat érzek! Mintha félholtra vertek volna. Bizonyosan kitörtem kezemet-lábamat...

Az ápoló. Semmije se tört el; világosan hallottam. És higgye el, alaposan megvizsgálták. Az egyik orvos nekem is mondta, hogy néhány nap múlva már nem lesz semmi baja. Hogy csak az ijedség, az idegesség meg talán egy kis kimerültség tette, ha a vizsgálat idején félig magánkívül volt...

A beteg. Teljesen magamon kívül voltam, amikor megvizsgáltak. Csak akkor kezdtem magamhoz térni, amikor az orvosok már menőben voltak. Hirtelen azt képzeltem, hogy rémes álmomnak árnyékalakjai vonulnak tova. Csak magától tudtam meg, hogy az orvosok voltak. Hát már ez is, hogy elvesztettem az eszméletemet!... velem sohase történt ilyesmi... És aztán, ha nem forgok életveszedelemben, miért hagytak itt, a vendéglőben?! Miért nem szállítanak szanatóriumba vagy kórházba?!

Az ápoló. Kis faluhelyen vagyunk, ahol se kórház, se szanatórium s ahol ez a vendéglő az egyetlen hely, ahol ön némi ápolásban részesülhet.

A beteg. Mért nem szállítanak Drezdába?! Már nem lehetünk messzire Drezdától. Kitalálom. Azt mondták: „Ezt már úgy se lehet megmenteni.”

Az ápoló. Ellenkezőleg, azt mondták, hogy önnek csak nyugalomra van szüksége. Ide hozták, mert közel vagyunk a vasúti állomáshoz s nem messze a szerencsétlenség színhelyétől... és az orvosok úgy találták, hogy ön nagyon jó helyen van itt. Annyi bizonyos, hogy a közelben sehol se juthatna figyelmesebb gondozáshoz. Drezdában mindenesetre több kényelmet találna, de a forgalom még nem állt helyre, s ha néhány óra múlva helyreáll is, Drezda még gyorsvonaton is másfél óra...

A beteg. Milyen kár, hogy nem voltam magamnál, amikor megvizsgáltak! Egy szót se értek németül, de kiolvastam volna az orvosok szeméből, hogy mi várakozik rám. A férfiak tekintete sohase tud úgy színlelni, mint az asszonyoké. Maga asszony; magának nem hiszek. Csak vigasztalni akar s nem mondja meg az igazat. Nézze, Júlia... ugye, azt mondta, hogy Júliának hívják?!... mondok magának valamit. Látja ezt a kis brilináns gyűrűt az ujjamon? Húzza le!... magának adom, ha megmondja az igazat.

Júlia. Asszonyom, az igazat mondtam, de ezért nem érdemlek jutalmat, és nem is merném...

A beteg. Ahá!... nem akarja elfogadni! Mert fél, hogy ha egy óra múlva meghalok, azzal vádolhatnák, hogy meglopta a halottat!

Júlia. Ó, asszonyom, bocsásson meg, de én nem vagyok olyan, aki...

A beteg. No, nem akartam megsérteni!

Júlia. Remélem, egypár nap múlva jobb véleménnyel lesz rólam.

Szünet.

A beteg. Nem tudja, mi lett a komornámmal?

Júlia. A sebesültek között van.

A beteg. Hol?

Júlia. Egyelőre nálunk. Az épület túlsó szárnyában.

A beteg. Egyebet nem tud róla?

Júlia. Úgy hallottam, eltört a lába.

A beteg. Életben marad?

Júlia. Minden bizonnyal.

A beteg. Sok a súlyosan sebesült?

Júlia. Huszonkettő.

A beteg. És halott?

Júlia. Úgy negyven körül.

A beteg. Szörnyű... Nini, a táskám! Hogyan került ide? Igaz, könnyű volt kitalálni, hogy az enyém, mert csak ketten ültünk a fülkében.

Júlia. A kezében találták, asszonyom. A szerencsétlenség pillanatában, úgy látszik, ki akart belőle venni valamit.

A beteg. Nézze meg, benne van-e a tárcám? A tárcában ezerkétszáz márkának kell lennie. Nyissa csak ki.

Júlia. Benne van, asszonyom.

A beteg. Milyen becsületes emberek laknak erre!... Igaz, kitől hallotta, hogy sürgönyöztek az impresszáriómnak?

Júlia. Egy vasúti embertől.

A beteg. Az állomásfőnök sürgönyözött?

Júlia. Igen.

A beteg. Fölismertek?

Júlia. Ki ne ismerné a világ egyik legnagyobb művésznőjét?

A beteg. Maga is megismert volna, Júlia?

Júlia. Hogyne!

A beteg. Látott valaha a színpadon?

Júlia. Nyolc évvel ezelőtt, Berlinben.

A beteg. Melyik szerepemben?

Júlia. Háromszor is. Láttam mint reichstadti herceget, aztán Nórá-ban és harmadszor, amikor Elizát, az utcai leányt játszotta.

A beteg. És tetszettem magának?

Júlia. El voltam ragadtatva, mint mindenki. Talán még jobban, mint akárki. Mennyit gondoltam azóta ezekre a szép estékre! Egyik lelelkesebb imádója vagyok, asszonyom.

A beteg. Kár, hogy nem látott fiatakoromban...

Júlia. De, asszonyom, hiszen ön még ma is fiatal!...

A beteg. Régen volt az, Júlia!...

Szünet.

A beteg. Ó, Júlia, úgy félek a haláltól!

Júlia. De biztosítom, asszonyom...

A beteg. Ne szólj! Nem hiszem el, akármit mondasz... pedig úgy szeretnék hinni a szavaidnak! Látod, hazudtam az imént, amikor azt mondtam, hogy: nagy érdekem tudni, mi lesz velem!... Csak a megnyugtatót szomjaztam, de nem tudtál megnyugtani. Egyre a vörös papokra kell gondolnom... mind tisztábban látom őket... s most már tudom, hogy meghalok. Most már vége minden hazugságnak... azért szólok hozzád úgy, mint a haldokló az élve maradéhoz... mint a halálraítélt az utolsó emberhez, akit az életben lát... mint a holtra vált, aki sír azon, hogy meg kell halnia, a viruló élethez... mint egy szerencsétlen öreg nő, aki az utolsó perceit éli, a fiatalhoz, aki talán részvétet érez... mert hiszen egyszer te is meg fogsz halni, Júlia!...

Júlia. Ne izgassa fel magát, asszonyom, és ne engedje át magát a képzelődésnek!... hiszen semmi komoly baja!... s holnap maga is mosolyogni fog azon, hogy ma micsoda kínokat állott ki, minden alap nélkül való aggodalomból... Beszéljünk másról... Ha megengedi...

A beteg. Tudom, hogy meg kell halnom, Júlia. Az előbb, álmomban, vörös ruhás papokat láttam... és a mi családjunkban mindig így jelenti be magát a halál... aki álmában vörös ruhás papokat lát, annak meg kell halnia. Ki akartam verni a fejemből ezt az álmképet, de nem lehet... egyre a vörös papokra kell gondolnom... akárhová nézek, mindenütt csak őket látom... Meg kell halnom, Júlia, és ez borzasztó!...

Júlia. Ó, asszonyom!...

A beteg. De úgy kell nekem, miért indultam útnak pénteken és méghozzá tizenharmadikán! Egész életemben sohase játszottam, és sohase utaztam pénteken vagy tizenharmadikán, pedig senki se utazott többet, mint én, és máskor mindig játszottam, amikor csak lehetett. Nem is szívesen ültem ma a vasútra. Hanem tegnap valami halálos fáradságot éreztem... úgy gondolkoztam: jobban ki kell pihennem magam... és egy kis habozás után maradtam, míg a társulatom az impresszáriómmal már tegnap elutazott, és meg is érkezett Drezdába. Ez már a halál cselvetése volt. Csak később jutott eszembe, hogy ma péntek, s nemcsak péntek, hanem tizenharmadika is, és hogy erre az impresszárióm nem figyelmeztetett... Úgy tett, mintha ő se gondolt volna rá... s abban maradtunk, hogy Drezdában ma este fogok játszani először. Kétségbe voltam esve, mikor megtudtam, hogy milyen napra virradtunk. És órákig tépelődtem: ne sürgönyözzek-e, hogy csak holnap utazom... de a kapzsiságom végre is megejtett. Úgy kell nekem, úgy kell nekem!... miért nem hallgattam a józanság szavára... Egyetlenegyszer nem hallgattam rá, és tessék, az életemmel kell lakolnom érte!

Júlia. Ha olyan rosszul volna, mint hiszi, nem beszélgetne velem, asszonyom.

Szünet.

A beteg. Furcsának találod, hogy öreg nő létemre félek a haláltól? Tulajdonképpen nem félek tőle... tudom, hogy nem olyan nagy dolog túlesni rajta... még egyszer elveszítem az eszméletet, vagy elalszom, és vége. De úgy szeretnék még élni, úgy szeretnék még élni! Ha többet nem lehet: két vagy legalább egy évet!... ha csak egy fél esztendő is! Kinevetsz?! Mulatságosnak találod, hogy a Toricelli, az öreg Toricelli ennyire ragaszkodik az élethez?! Igaz, a nagyanyád, leánykorában, már a színpadon láthatott!... Vége minden hazugságnak, hát megvallom neked, hogy elmúltam hatvannyolc éves... igen, hatvannyolc esztendő, öreg, zörgő csontokat vonszolok esténként a színpadra!... Valóságos váz vagyok már... egy gyermeknek több teste van, mint nekem... majd látni fogod, ha majd meghaltam, mennyire össze vagyok töpörödve... úgy fogtok felemelni, mint a pelyhet. És ha nem volna befestve a hajam, láthatnád, hogy galambősz vagyok. Mindegy. Azért nagyon szerencsétlen vagyok, hogy meg kell halnom. Csak még két évet élhetnék! Csak még két évet!

Júlia. Asszonyom, ne izgassa magát a beszéddel! Hamarabb túl lesz minden bajon, ha pihenni próbál. Meg vagyok győződve, hogy mihelyt behunyja a szemét, mindjárt elalszik...

A Toricelli. Nem, nem akarok elaludni! Élni akarok, ameddig lehet! Mert látod, ha ennyire ragaszkodom az élethez, hogy nevetned kell rajtam, azért van, mert eddig még nem éltem igazán! Igen, akárhogy csodálkozol, úgy van, ha hatvannyolc éves vagyok is, eddig még nem éltem igazán! Eddig csak törtem magam. Eddig csak dolgoztam, fáradtam, túrtam magamat előre, tanultam, izgultam, bosszankodtam... törtem magamat ide-oda utazgatással, próbával, tanítással, mérgeledéssel, izgató, fárasztó, kimerítő játékkal... öregem is csak folyton törtem magamat, egyik helyről a másikra vándorolva, folyton vasutazva, hajózva, soha igazi pihenéshez nem jutva, folyton lihegve a pénzért, a minél több pénzért! És mindig azt mondtam magamban: majd, majd!... Majd ha elég vagyonom lesz, hogy visszavonulhatok, akkor majd élvezni fogom a fáradságom gyümölcsét! Majd, majd! És föléelve az idegeimet, elgyötörve, elkoptatva a testemet, a lelkemet, sok-sok pénzt szereztem az impresszárióknak, a színészeknek, egy sereg mindenféle színházi embernek, a szabóknak, a vendéglősöknek, a szolgálatomban állóknak, csak magamnak nem tudtam összegyűjteni annyit, amennyi gazdaggá, tehát szabaddá tett volna. Majd, majd! Egyelőre még futni és fáradni kell, hogy összegyűljön az a pénz, amely már kényelemben eltarthat. És még vénségemre is folyton vasutaznom kellett: próbálnom, tanulnom és tanítanom, játszanom és másnap újrajátszanom; hatvannyolc éves koromban is nap nap után ki kellett állanom a színpadra, ugrabugrálni, fáradni, izgulni, verejtékezni; hatvannyolc éves koromban is azzal kellett biztatnom magamat, hogy: majd... majd!... látva, sírva látva, hogy dicsőségemet mint koptatja el a szánakozás... És mikor közel jutottam hozzá, hogy végre megpihenhessek, és csak magamnak élhessek, akkor egyszerre, hirtelen egy ostoba véletlenből meg kell halnom!

Júlia. De édes, jó asszonyom...

A Toricelli. Látod, még szeretni sem értem rá!... Oda kellett adnom magamat utálatos embereknek, hogy előbbre juthassak, és később, mikor már szívesen maradtam volna egy-egy emberrel, akit egy-két pillanatig szerettem, ki kellett ragadnom magamat a karjaiból, hogy próbálni, játszani, ugrálni, izgulni, fáradni szaladjak... el kellett válnom tőle, tova kellett sietnem, pénzt, pénzt, még több pénzt kaparni!... mint egy megbolondult automobilnak, úgy kellett folyton száguldanom... körös-körül a világban, mindig azzal áltatva magamat: majd, majd! Ennek persze már régen vége. De azért még most is nagyon szeretnék élni! Mert tudod-e, mi az élet, Júlia? Nem csinálni semmit, csak nézni, nézni ezt a szép világot, mert a világon minden gyönyörű!

Júlia. Édes, jó asszonyom, kérem!...

A Toricelli. És én nem értem rá szeretni, és én nem értem rá élni... nem értem rá még enni, inni és pihenni se... és én nem értem rá semmire, nem értem rá egy percig nyugodtan lenni, nem értem rá nézelődni... Keresztül-kasul jártam a világot, folyton az országutat róttam, voltam a földnek minden pontján, és ebből a gyönyörű világból nem láttam egyebet, csak a színházakat meg a szállodákat!...

Júlia. Asszonyom, kopognak... azt hiszem, az orvos...

A Toricelli. A vörös papok!... Ne ereszd be őket!... Én még élni akarok, élni... Kegyelem! Még csak egy fél esztendőt!...

1909

Lullaby

1

A tábornok sorra látogatta rózsáit, csodálkozva, örömmel, gyönyörködve nézegetve gyors fejlődésüket, és öreg gyermekek módjára, egy-egy medvemormogást hallatva, beszélgetett hozzájuk: „Kis buták! Ha tudnátok, hogy ki ápolgat, dédelget benneteket!... Ti is elfordítanátok-e tőlem gyönyörű kis orcátokat?!...” Aztán föllépkedett a kilátóra, leült egy padra, és a várost nézte meg a város mögött a hegyek mozdulatlanságát. Villája a Viale dei Collinak azon a részén volt, mely már közel esik a Piazzale Michelangiolóhoz, tehát a legjobb páholyból láthatta a testvérharcok régi színpadát. Majdnem az egész város ott volt a szeme előtt, abban a törpeségben, amelyet a magaslat és a távolság minden földi dologra rábizonyít, rápirít. Középuött a Duomo olyan kövéren, szélesen terpeszkedett el az egész város alacsonyságában, mint a fiastyúk a csirkéi között; a többi törpeségből, a Duomótól egy kissé balra, csak a Palazzo Vecchio tornya vált ki mint a történelemnek egy utolsó kiáltása. És az épületek egymásra halmozottságából egy nagy méhkasnak a zsongása, zümmögése hallatszott ki: elmélázásában úgy tűnt föl előtte, mintha a házak is élnének, és csak várnia kellene, hogy szertérőlöppenjenek, mint a méhraj. Csakis a város mögött hosszan elnyúló hegyek mozdulatlanságát és némaságát találta fenségesnek.

Majd, amint összegubbaszkodva ült a padján, s érdeklődés nélkül való, fénytelen tekintete elfordult a várostól, hogy aztán a kertjében csillogó színes és haszontalan üveggolyók üres hivalkodásán akadjon fenn: akarata ellenére is hallgatnia kellett a város hangjait. Messziről, a Cascine felől, az előkelő élet zsvajgása halk morajként is alig-alig hatolt el hozzá, de a Miniato tájékaról mulatók zajongása hallatszott és a tramway dübörgése, csengése minduntalan megzavarta a környék csendjét. Mintha minden öt percben azt csilingelte volna ez az újra meg újra megérkező csengő: „Én vagyok az élet! Én vagyok az élet!...” És lentről folytonosan hangzott valami zsongás: az az erejét vesztett láрма, az elhaló zúgás, a meghalkult morgás, a hápogóvá vált túlkölés, az elgyöngült bűgás és a tömérdek emberi zümmögés tompa összeverődése, a város hangja. Élnek! Élnek, mozognak, sietnek, futkosnak... szeretkeznek és gyűlölködnék... ha szeretkeznek, akkor is marakodnak, ha gyűlölködnék, még jobban marakodnak, mindig csak marakodnak... aztán meghalnak, és jönnek mások, akik újra kezdik... akik ugyanazt csinálják, amit az elődeik... akik megint csak marakodnak... akik előről kezdik ugyanazt az utálatos komédiát... hogy nem unják meg egyszer!... és ez az élet.

Azon vette észre magát, hogy egypár perc óta az ő fejében is motoszkál, szöszmötöl, zümmög valami hang... valami ritmusféle... valami egyszer hallott, meg nem figyelt, s mindjárt elfelejtett áriahullámocska s ebben úszkálva egy kis szövegroncs, valami értelmes beszédnek a roncsa, egy szó, melynek az ő gondolataihoz semmi köze, amelynek rá nézve semmi értelme, amely isten tudja, hogyan jutott eszébe... Figyelni kezdett, s úgy tetszett neki, mintha másvalaki azt dúdolná az ő fejében: „Lullaby, lullaby, lulla-lulla-lullaby!...” Mi ez? S hogyan került az ő fejébe?... Lullaby, ez angol szó, és altatódalt jelent. Talán maga a szó is benne van egy ilyen altatódaldnak a szövegében, s ennek a roncsa az, amit ő most folytonosan hall... érthetetlen okból... ismeretlen, titokzatos lelki útról?... Hol hallotta ezt valaha? Operában? színházban? mulatóhelyen? az utcán danolóktól? vagy egy dajkától? És ez az értelmetlenség most úgy belecsimpajkodik az agyvelejébe, hogy nem tudja kiűzni onnan. Az egész élő világ mélységesen közömbös előtte, és az egész élő világ örült lármájától, zsvajgásától el tudott menekülni, de ez a talán szemétről szedett, talán régtől fogva hozzáragadt, magától dúdoló értelmetlenség mégis be tudott férközni a fejébe, a jöttment arcátlanságával fészket rakott ott, s most utat keres a lelkébe... És egyre, folytonosan hallotta: „Lullaby, lullaby, lulla-lulla-lullaby!...”

Öreg gazdasszonya közeledett feléje.

Rosszat sejtett. Attól tartott, hogy a felesége hívja, s fázott ettől a - ha kívánt, akkor mindenestre kellemetlen - találkozástól. Ez az asszony, aki huszonhat évi házaset után olyan idegen tudott maradni hozzá, hogy most, letiportságában, csak a bukottat, csak szerencsétlensége okozóját s mindezek tetejébe fiuk gyilkosát látja benne: ez a szegény, szerencsétlen, nyomorult, rövidlátó, szűkeszű asszony is meghalt neki, amint meghalt az egész világ...

Nem az kereste.

- Tábornok úr, egy fiatalember járt itt, már többször, s mindenáron beszélni szeretett volna a tábornok úrral. Megmondtuk neki, hogy a tábornok úr senkit se fogad, kivétel nélkül senkit. Másodszor két ajánlólevéllel jött vissza. Harmadszor azt állította, hogy valami igen fontosat akar közölni a tábornok úrral...

- Velem senki se közölhet fontosat.

- Megmondtuk neki, de negyedszer is előkerült. És ekkor rimánkodni kezdett, hogy adjam át a tábornok úrnak ezt a levelet, mert rá nézve életbe vágó fontosságú, hogy a tábornok úr őt fogadja, s egy óra múlva újra el fog jönni...

- Megmondtam, hogy senkivel se állok szóba. Ha valakit hívatok, azt megmondom maguknak előre. De nem is hívatok senkit. Békében akarok lenni. Pihenni akarok.

- Bocsássa meg, tábornok úr, az ügyetlenségemet... de ez a fiatalember olyan ágrólszakadtnak, olyan szerencsétlennek, olyan kétségbeesettnek látszott, hogy nem tudtam megtagadni a kérését.

A tábornok átvette a levelet és elolvasta. Ez volt benne:

Tábornok úr!

Nem akarom önt zaklatni, bosszantani, izgatni. Az édesanyám életére esküszöm, hogy semmiféle kellemetlenséget nem fogok önnek okozni.

Kéregető vagyok. De nem alamizsnát kérek. Hanem azt a kegyet, hogy egy félóráig beszélgethessek a tábornok úrral, s amit a tábornok úr önként kegyes lesz tudtomra adni, fölhasználhassam a javamra, egy újságcikkben.

Újságíró vagyok, de már hónapokkal ezelőtt elveszítettem az, állásomat, nem a magam hibájából. És azóta nem tudok keresethez, jutni. Az én cikkeimet csak akkor adják ki, ha különös érdekességük van.

Megtudtam, amit még kevesen tudnak, hogy a tábornok úr városunkban telepedett le. Eszembe jutott, hogy egy olyan cikk, mely az önnél tett látogatásról szólhatna, az egész országot érdekelné.

Az ön ügyében az akták még nincsenek lezárva. A higgadtabbak önnel éreznek, vagy legalábbis függőben tartják az ítéletüket. A szenvedély, mely olyan vadságokra ragadtatta magát önnel szemben, már kidühöngte magát, lecsillapodott. Elérkezett volna a revízió ideje. Ön, úgy látszik, még nem tartja szükségesnek, s bizonyára nyugodtan várja a történelem ítéletét. De talán szolgálatára lehetne önnek, ha a kételkedők, az ingadozók s különösen a jobb meggyőződésűek tájékoztatására, megírnám egyik nagyobb újság közönségének, hogy most mi foglalkoztatja önt... hogyan tölti napjait... szóval, amit jónak lát a világnak tudtára adni... akármit, ami önről szól, s amit közölni megenged.

Tudom, hogy önnek nincs szüksége énrám, csak nekem van szükségem önre. Nincs kibe kapaszkodnom, ha ön nem szán meg. Ha ön lerúg a lábáról, mint egy alkalmatlan kutyát, el kell pusztulnom.

Az a rendkívüli érdekességű cikk, mely önről szólna az országnak, nekem egyhónapi keresetet... nem: a megváltást jelentené!

Tábornok úr! Ne rázzon le magáról! Szegény, öreg, özvegy édesanyám van, akinek én vagyok a fönntartója, a kenyérkeresője.

Carlo Morlini

A tábornok elgondolkozott.

Hm. Egy kis féregnek eszébe jutott, hogy: hátha talán mégis nemtelen harcban ölték meg az oroszánt?

Lám, lám. A jövőnek, amely majd igazságot fog szolgáltatni neki, ez talán már az első fecskéje!...

Vagy, meglehet, az első egérke, mely rágicsálni kezdi azt az hálót, amelybe őt befonták, leterítették, amelyben ő most mozdulatlanul fekszik?...

A tábornok már valami - szinte gögös - elzárkózottságba ásta bele magát. Halálosan sértett büszkeségének vércseppjeiből és igazsága tudatának aranyszálaiból valami gubót szőtt maga köré, hogy ő se láthasson többé semmit az emberek életéből, más se férhessen hozzá az ő agyongyötörtségéhez, hogy teljesen el legyen válva az élők világától.

De lehetséges-e, pusztá akaratlan, lemondani az egész világról, az élet minden örömről, s arról a balzsamról, gyógyító írről, mely nemcsak a fákból és füvekben, hanem ott rejtőzik az emberi szóban és pillantásban is, a jóleső, a rokonérzések mágnesesen ható megnyilatkozásában? Elkülönözheti-e magát valaki az élőkől, amíg egyáltalán lélegzik?

Tökéletes letiportságában, társadalmi megsemmisültsége sajgóan fájdalmas s mind fájdalmasabb érzetében, élőhalott voltának tudatában, rémes egyedülhagyottságában és sötét elzártságában a tábornok gyöngébb volt, mint hitte. Azt hitte, hogy igazságának érzete, tiszta lelkiismerete, lelki magasabbrendűségének a tudata s véresre mart, de még élő, hatalmas büszkesége most már mindenkorra meg fogja óvni attól, hogy bármivel is törődjék, aminek valami köze van az emberek életéhez, hogy még egyszer valami vágyat érezzen az emberi szó és tekintet jóleső megnyilatkozása után, hogy csak gondoljon is arra az undok emberhordára, mely őt a butaság és a gonoszság csatakiáltására patkányseregként rohanta meg és marta össze, betegre, félholtra.

Nem volt ilyen erős. Senki se erős egyedül.

Már ebben a kunyoráló levélben is volt egy szó, amely megejtette. A „revízió” szó.

Ha nem is hitt benne, neki a „revízió” úgy hangzott, mint másnak a föltámadás!

Aztán meg az emberi nyomorúságon való szánakozást se tudta még egészen kiirtani magából.

Hát van valaki a világon, akinek még szüksége van rá?!... Órá!...

Akinek nincs kibe kapaszkodnia, csak öbelé, az élőhalottba!...

Megtagadott volna-e a csatatéren a haldokolva esdeklő ellenséges katonától egy korty vizet, egy segítő mozdulatot?

És nem az-e most is, valójában, a maga lelke, tehát az Isten előtt is, aki a csatatéren volt, mikor ugyanez az ország lelkesedéstől s a dicsőség mámorától ittasan visszhangozta a nevét?!...

Ez döntött.

- Ha majd visszakerül az a fiatalember - szólt a gazdasszonyának -, vezessék be hozzám.

3

Egy óra múltán a kis újságíró, aki elveszítette az állását, noha nem ő volt a hibás, szemben állott Batacchi tábornokkal, a sok csatában győztes hadvezérrel, akit az utolsó afrikai expedíció rémes balsikere után a közvélemény vihara lesodort a cselekvés színteréről. Azazhogy inkább csak mellette állott, mint szemtől szemben vele. A tábornok öles ember volt, az újságíró alacsony termetű; a tekintetüknek tehát hosszú utat kellett megtenniök, lefelé és fölfelé, hogy találkozhassanak.

Bizony jól mondta a gazdasszony, kissé ágrólszakadt legényke volt a látogató. Régente gondosan összeválogatott, de már nagyon kopottas öltözetéről lerítt az egész története; sápadt, vékony arca, a csillogóan fekete, apró szempár nagy eleveenségének ellenére, csupa siralmat, gyászt és megindultságot fejezett ki. Az egész ember olyan volt, mint a testet öltött zokogás.

- Úgy látom a leveléből - szólt a tábornok -, ön olyanformán gondolkozik, hogy ennek a szegény országnak mi ketten vagyunk a két legszegényebb embere... vagy legalábbis azok az emberei, akiket legjobban üldöz a balszerencse. Szegényen csak szegény segít... hát támogassuk egymást!

Kezet nyújtott látogatójának, leültette, és így folytatta:

- Csakhogy nekem nincs mit közölnöm a világgal. Ha kérdez, szívesen felelek a kérdéseire; de ez az egész, amivel szolgálatára lehetek.

- Mindenekelőtt arra kérek engedelmet, hogy megtekinthessem a házat meg a kertet - szólt a látogató, körülnézegetve a könyvtárszobában, ahol a tábornok fogadta. - A közönséget nagyon érdekelné, hogy ön most hogyan, milyen környezetben él.

- Amit itt talál, azt ugyan nem érdemes leírnia - felelt a tábornok. - A kertben rózsák vannak, a szobákban könyvek és régi bútorok... amint láthatja. Lakótársam, három régi cselédén kívül, csak egy van: a feleségem, egy folytonosan sírdogáló öregasszony, aki nem nekem hisz, hanem az egész világnak.

- Ez nagyon érdekes - szólt a látogató, s a kabátja külső zsebéhez kapkodott, mintha ceruzát keresne.

- Egyéb érdekeset aztán magamtól nem is közölhetek önnel. És tartok tőle, hogy a kérdéseire is csak csupa olyat mondhatok, amit már hallott vagy olvasott.

- Ha tájékoztatna a tábornok úr a terveiről, a szándékairól...

- Nincsenek terveim.

- De, végre is, a tábornok úr nem nyugodhatik bele, hogy ügyében az legyen az utolsó szó, amelyik önt a kamarában hazaárulónak bélyegezte!

- Persze hogy nem nyugszom bele. Csak tűröm. Az én ügyemben bírák, katonák, bajtársak ítélkeztek. A legenyhébben ítéltek el: nyugdíjazásra... de elítéltek. El kell viselnem. Nem

lőhettem magamat föbe, mert ezzel elismertem volna azt, amit nem ismerek el. Hát élek. Úgy, ahogy. Napról napra. Semmit se csinálok, és mindennap ugyanezt csinálok. Úgy látszik, ez is élet. Ha tehát ezt is el kellett viselnem, úgy sokkal könnyebben elviselhetem, ha a kamarában egy szájhős hazaárulónak nevez.

- Az a képviselő maga se gondolta azt, hogy a tábornok úr anyagi érdekből cselekedett, és a legostobábbakat kivéve, senki sincs, aki elhinné ezt, de...

- Köszönöm mindenkinek, aki elhiszi, hogy nem kaptam pénzt azért a szerencsétlen ütközetért, amely kettévágta a katonai karrieremet, amelyben magam is megsebesültem, s amelyben a huszonhárom éves fiam elesett.

- Sokan vagyunk, akik teljesen értjük a tábornok urat.

Akik távol attól, hogy efféle ostobaságokat beszéljünk, soha egy pillanatig se kételkedtünk abban, hogy a tábornok úr intenciói a legtisztábbak, a leghazafiasabbak, a legjobbak voltak...

- Ne mondja! Egy pillanatig se kételkedtek benne?

- Nem, egy pillanatig se. Mi, a higgadtabbak, tudjuk, hogy a szerencsétlen hadjáratok élő áldozatokat is követelnek. A nemzeti érzékenység sohase tud beletörödni abba a gondolatba, hogy a nemzetet legyőzték, s mintha nem volna szomorú kénytelenség, hogy az egyik félnek minden harcból legyőzöttként kell kikerülnie: a nemzet legyőzetésének a ténye mindig bűnbak után kiált. De ahol szerencsétlenség történt, ott hiba is történhetett. Nem okvetetlenül, de történhetett. És ha hibát mondok, csak katonai hibát gondolok; tévedést, szerencsétlen tervet, elvétett számítást, az előrelátásnak valami részben a hiányát. Végre is, tévedni emberi. A tábornok úr, maga, nem is lehet elfogulatlan bírāja annak, hogy nem követett-e el stratégiai hibát vagy hibákat. És, amint említeni méltóztatott, a tábornok úr ügyében bírák, katonák, bajtársak ítéleztek. Hogyan magyarázza a tábornok úr... hogyan történhetett a tábornok úr szerint, hogy... ha az afrikai expedícióban nem járt el szerencsétlen terv szerint... bírái mégis elítélhették?

- Szerintem? Hogyan történt szerintem? Szerintem úgy történt, hogy bíráimat megtévesztették az ellenségeim, akik fölhasználták a szintén megtévesztett közvélemény erejét, és ezt kötélenként hurkolva a nyakam körül, megfojtottak. Csak rövidség kedvéért mondom, hogy: az ellenségeim... mert inkább azt kellene mondanom, hogy: az irigyeim meg azok, akiknek akármiképpen útjában állottam.

- A közvélemény megtévesztése könnyű lehetett, de a bíráké már sokkal nehezebb - vallatta a kis újságíró az ősz tábornokot.

- Nem volt nehéz. Jól mondja, hogy ezt a nagy nemzeti szerencsétlenséget, amint a nemzet gyöngesége is okozhatta volna, okozhatta hiba is. Az is okozta; a hiba vagy jobban mondva: a bűn, mert itt a hiba halálos vétek. Hát igen, itt mindent a bűnös ostobaság okozott. Csakhogy a szerencsétlen terv, az elvétett számítás, az előrelátásnak akár egészben, akár csak részben való hiánya nem volt az enyém, hanem másoké. Az én tervem jó, az én számításom helyes, az én előrelátásom, fájdalom, kitűnő volt. Nekem nem volt teljes hatalmam. Mindnyájunk szerencsétlenségére sokban függöttem a hadügyi kormányzattól. Ami a tervet elrontotta, ennek az utasítására történt, ami a számítást megzavarta, ennek a vonakodásán múlt, ami a szerencsétlenséget előidézte, ennek a csökönysége volt. Én mindent elkövettem, hogy a szerencsétlenséget megakadályozzam, a munkám felét az foglalta le, hogy újra meg újra figyelmeztetnem kellett a nekem parancsolókat intézkedéseiknek a veszedelmeire, föltártam előttük a helyzetet, a legpontosabban, megjósoltam minden rám kényszerített lépés minden következtetését. Nem hallgattak rám. Beadtam a lemondásomat, hogy elhárítsam magamtól a részességet, a felelős-

séget; nem fogadták el, helyett, tudva, hogy nem szökhetem meg a csatamezőről, beparancsoltak a halálba. Hát mentem. Igaz, hibát is követtem el; de csak magam ellen. Nem gondoltam rá idejekorán, hogy bár a végzetes intézkedések eredetét sokan ismerték, engem is meg lehet vádolni, engem, akinek a hasznos szolgálatait valaha az egész ország elismerte, engem, aki ebben a szerencsétlen hadviselésben is minden erőmmel ellene voltam a szerencsétlen intézkedéseknek!... és hogy éppen az én nyakamba fogják sózni a bűnbak szerepét! Nem jutott eszembe, hogy azok, akiknek a felelősségen könnyű lett volna osztozniuk, felhasználva a közvélemény megtévedését, rám fogják hárítani az ódiumot, hogy azok, akiknek a vádlottaknak kellene lenniök, a vádlóimmá fognak átalakulni, és hogy azok, akik mindent tudtak, s akiknek meg kellett volna védelmezniök, magamra fognak hagyni! Hibát követtem el magam ellen, mert nem védekeztem eléggé korán... igaz, hogy mikor a piacon üvöltözni kezdtek ellenem, egy haldoklót kellett volna kiráncigálnom a piacra... és talán marakodnom is kellett volna ezzel a haldoklóval... No és aztán, mikor ez a haldokló meghalt, s az egész ország nemzeti gyászt öltött érte, akkor már engem is eltemettek vele. Olyan természetesnek tűnt fel, hogy mindennek én vagyok az oka, tehát: majd mindent a halottra akarok kenni!... Hát meg se kísértem a halottra való hivatkozást; különben is, a fejedelmi vérből származó nemzeti szenttel való küzdelemben csak én maradhattam alul. Ettől fogva, hogy meghalt az, akinek a mea culpája még megmenthetett volna, mindenki vállat vont, mihelyt az én ügyemről volt szó. A többi már csak formális eljárás volt. Előterjesztettem a védekezésemet, a bizonyítékaimat, s bírám fejcsóválva nézegették az aktáimat; de jobban hittek a vádlóimnak meg a közvélemény ordításának, amelyben az isten szavát keresték, mint nekem meg a tulajdon két szemöknek... ennyi az egész.

- Bocsánatot kérek, tábornok úr - jegyezte meg a gyors ítékezés elcsapott kis napszámosa -, de szerintem önnek itt nem volna szabad megállapodnia. Önnek nem volna szabad elbújni a csigaházába, hanem folytatnia kellene a küzdelmet a halottal és minden poklokkal szemben, a katonai becsületéért, nevének a szeplőtlenségéért. Itt nem lehet szó kíméletről senkivel és semmivel szemben. A fejedelmi vér... az országos babona... a nemzet érzése... a kegyelet a nemzet bálványával szemben... a halott szótlansága: ez mind semmi akkor, ha a megtámadott katonai becsületről van szó. A bírák ítélték, de a bírák fölött is áll valaki, s ez: a nép. Önnek a néphez kell apellálnia; ez kötelessége magamagával és a történelemmel szemben.

- A történelem majd elvégzi a dolgát nélkülem is, én pedig már nem akarok semmit. S a néphez apelláljak, a néphez, melynek elég volt egy sereg hazug újsághír meg a sok kősz, részeg beszéd, hogy orkánná fúvódjék föl ellenem és elsöpörjön?

- Vagy mondjuk: az európai nagy nyilvánossághoz. Az elfogulatlan műveltekhez, a higgadtanban ítélő hazafiakhoz, a jobbak lelkiismeretéhez. Önnek erről a hadviselésről egy könyvet kellene írnia, amelyben mindent elmondana, a legkíméletlenebb részletességgel, és föltárná valamennyi bizonyítékát. Az igazság mindenk fölött való, s önnek haláláig védenie kell a katonai becsületét.

- Az igazság, fiatal barátom, azért született a világra, hogy az élet minduntalan sárba tiporja. A katonai becsületem? Azt már elvitték tőlem, és nem adhatják vissza. Itt már csak arról lehetne szó, hogy mit fognak gondolni rólam az elfogulatlan emberek.

- Ez is valami.

- Nos, az elfogulatlan embereknek a véleménye nagyon megoszlanék még akkor is, ha akár egy egész könyvtárt írnék össze a védelmemre. Annál inkább, mert a bizonyítékaim nagyobb része: állami írás, s ezeket nem szolgáltatnák ki nekem arra a célra, hogy megvádolhassak velök olyanokat, akik ma hatalomban és békében élnek. A bizonyítékok egy másik része,

amely előbb az én birtokomban volt, s aztán a bírám elé került, most már szintén az archívumban pihen, s azoknak, akik őrzik, eszük ágában sincs, hogy tartalmukat az orrára kössék a folyton gyanúsat szimatoló s botrányhajhászó nagy nyilvánosságnak. Tehát csak egy brosúrára való - mindössze egy pamflethez elegendő - okirattal, adattal, bizonyítékkal támogathatnám a védekezésemet, egypár magánlevéllel, amelyeket nem akartam a bírám elé terjeszteni, mert ezt fölöslegesnek hittem. És kellene-e tovább bizonyíttatniok, hogy hazaáruló vagyok, ha Európa elé vinném ennek a hadviselésnek ma még talán csakugyan titkolni való, részletes történetét, az adataimat, a védelmemet és a vádjaimat, *szerintem* egyesek, *szerintök* bizonyára az ország szégyenét, szennyését?! Nem magam alatt vágnám-e a fát?! És miért? Hogy nem tudom, hány száz vagy ezer embernek a véleménye megváltozzék rólam! Mert bizonyos vagyok benne, hogy a nagy többséget nem tudnám meggyőzni; de meglehet az is, hogy még a vélemények megoszlását se tudnám elérni, s csak egyeseknek a nézetét sikerülne megváltoztatnom. És amennyire most torkig vagyok az emberek ítéletével, bizony meglehetősen mindegy nekem, hogy ha már mindenképpen viselnem kell sok millió ember megvetésének a terhét, néhány száz vagy ezer enyhébben fog-e ítélkezni rólam?!

- A tábornok úr magánleveleket említett. Lehetséges volna az, hogy... hajlandó volna a tábornok úr megmutatni nekem egy ilyen levelet?

- Szívesen. Megmutathatom például a halottnak, a nemzeti szentnek egy levelét. Ha ön csak valamennyire is emlékszik még ennek a szerencsétlen hadviselésnek a történetére, ha ön már akkor is olvasott újságokat, s nem felejtkezett meg róla, hogy miről volt szó, akkor, amikor az ügyemet tárgyalták: ezt a levelet beszédesnek fogja találni.

Kinyitott egy szekrényt, előkereste az emlegetett iratot, és átnyújtotta a nagy nyilvánosság szerény és rendes fizetés nélkül is fürge szolgájának.

A kis ember izgatottan olvasta végig a történelmi érdekességű levelet, s mikor az utolsó sorokhoz ért, lelkesedéssel kiáltott föl, háromszor is:

- Micsoda szenzáció! Micsoda szenzáció! Micsoda szenzáció!

A tábornok rábámult.

Hogyan? Ennek a homunkulusznak most, a levél elolvasása után nem az jut eszébe, hogy övele, a szeplőtlen tisztaságában rosszhiszeműen megvádolt, elítélt, megcsúfolt, pellengérre állított, leköpdösött öregemberrel milyen galádság, mekkora gabszág történt?! Csak az jut eszébe, hogy ez a levél a botrányhajhászat számára nagy érdekesség, és hogy ő ezzel néhány garast szerezhet?!

Már kísértésben volt, hogy beleegyezzék a levél közlésébe. De most már elment a kedve ettől.

A homunkulusz azonban félreértette a bámuló tekintetet.

- De biztosítom, tábornok úr - szavalt föl villanyozottan -, hogy legelső rangú szenzáció! Ha csak arra hatalmaz föl, hogy néhány szóval ismertethessem ennek a levélnek a tartalmát, már akkor is lázba ejtem vele az egész hazai sajtót!... és, Istenem, ha megengedné, hogy közlőtegyem a levelet egész szövegében, a világlapoknak is foglalkozniuk kellene a cikkemmel!... Máról holnapra nevezetes emberré tenne ez az újságírói remekelés! Az elcsapottságból egyszerre fölkerülnék az olasz újságírók legelső sorába!

A tábornok alig akart hinni a szemének. Ennek az emberkének az ő levele, mely olyan fényesen bizonyítja egy egész országnak a nagy megtévedését, semmit se mond ő róla s az ő kálváriájáról! Az emberke a levélben nem lát egyebet, csak azt, hogy felhasználható, kifacsarható, s azután, hogy ilyen revelációnak a tanújává lett, nem érez megrendülést, borzongást,

még csak megilletődést se, hanem gyermekes önzéssel örül az újságnak. És egyre csak a maga kis cirkulusaival foglalkozik!

- Eszerint - kérdezte az ősz ember -, ön meggyőzőnek találja ezt a levelet?!... Ön szerint, ez a levél elégtételt szolgáltat nekem, ugye?!...

Morlini úr (már nevezetes ember volt, hát csak adjuk meg neki, ami megilleti), miután egypár perc óta sokat feszengett, izgett-mozgott a székén, nem fékezhetette tovább az izgatottságát, fölugrott, s idegesen kezdett járkálni a sok néma könyv közt.

- A tábornok úr nem is képzelem - áradozott -, hogy micsoda világszenzáció anyaga rejtőzik ebben a levélben! Egy kis túlzással azt mondhatnám, hogy: nem is sejti, mi van ebben a levélben! Tízezrek és tízezrek hangulatát fogjuk megváltoztatni, két-három cikkel, egy hét leforgása alatt, ha a tábornok úr megengedi nekem ennek a levélnek a közzétételét!

A tábornok egy kicsit elszégyellte magát. No lám, min kapja rajta magát! Már jókora idő óta megint mint vádlott felelgetett ennek az emberkének a vallató kérdéseire. Igazolgatta magát ez előtt az emberke előtt, akit szánalomból eresztett magához; fölvilágosításokat adott neki, eloszlatni iparkodott a kételyeit, fáradozott azon, hogy meggyőzze, s keresgélte a legtöbbet kifejező feleletet, mint a vizsgálattevő gyerek, akit a tanár sarokba szorított. És mért tette ezt? Mert ez a kicsi ember itt a nagy nyilvánosságot képviseli. De hát mit akar ő a nagy nyilvánosságtól? Jobb véleményt; az igazságot. No, hát most láthatja, mit várhat a nagy nyilvánosságtól! Nem gyöngye volt-e megint?!...

- Milyen szerencsés ötlet volt, hogy ide jöttem, s hogy erőszakoltam egy kissé az interjút! - gratulálgatott magának Morlini úr hangosan, miközben fesztelenül járt-kelt a szobában. - A tábornok úrnak talán sohase jutott volna eszébe, hogy közléte ezt a levelet... pedig hogy közzé kell tennie, hogy kötelessége közzétenni, erről nem is lehet tanakodni... Mind a kettőnknek szerencséje, hogy föltámadt bennem ez a kitűnő gondolat... Éreztem én ezt előre... valami nem hagyott békén...

(Már hős volt. A sikernek a pusztá reménységére, a kis Zokogás egyszerre nagy riporterré nőtt fel önmaga előtt. A közügy egy kitűnő szimatú bajnokává.)

- Pedig semmi kedvem hozzá, hogy közlétegyem - szólt a tábornok.

- De igen - erősködött Morlini úr -, mert én meg fogom győzni arról, hogy nem is tehet másképpen. Ez a levél önnek a világ fölmentését, az erkölcsi elégtételt, katonai becsületének a megtisztulását jelenti. Lehet-e, szabad-e erről önnek lemondania? Nem. Miféle makacskodásból akarna benne maradni a félreismertetésben, hogy ne mondjam: a közmegvetésben? Nézze, tábornok úr, mikor idejöttem, ön azzal fogadott, hogy mi vagyunk ennek a szegény országnak a két legszegényebb embere, hát támogassuk egymást. Hozzátehetne volna azt is, hogy: ebben a pillanatban az egész országnak nemcsak a két legszegényebb, hanem egyszersmind a két legutolsó, a két leglenézettebb embere vagyunk; de csak az akaratunktól, a kitartásunktól függ, hogy segítsünk magunkon... vagy hát segítsünk egymáson. Meg is fogjuk cselekedni, mindenestre. Ön már megtette az első lépést. Jót tett velem, amikor bebocsátott magához; most rajtam a sor, hogy szolgálatot tegyek önnek, rámutatva a helyes útra... Úgy vagyunk, mint a világtalan és a sánta... Ön fölemelt a hátára, most én a jó tanácsommal vezetni fogom önt... Én ön nélkül nem tudtam volna járni... ön nélkül nem lát jól, de a szavam, az útbaigazítja, hogy merre kell haladnia. Ön megalapítja a szerencsém, és én rehabilitálom önt.

- Ön rehabilitál engem? Hogy ön engem rehabilitál? - álmélkodott a tábornok.

Egy pillanatra megharagudott.

De a haragja hamarosan elmúlt, mintha a kíméletlen szavak visszatérítették volna ahhoz a rezignációhoz, melyből ez a látogatás kizavarta.

- Ez az emberke - gondolta -, akármennyire önként és csak érdekből jött, mégis a sokmillió követője és képviselője. Nem jobb, de nem is rosszabb, mint a többi, mint a sokmillió. Sőt ez az emberke maga a sokmillió. Nem tud engem látni; mindig csak azt a helyzetet látja, amelyben vagyok. Ez közös vonása a sokaságot alkotó millió és millió embernek. Ez a világ. De hát mit törődjem akkor akár a ma, akár a jövő ítéletével, mikor, ha a kevesek nem is, a milliók mind ilyenek, s mikor a jövő milliói is csak ilyenek lesznek...

És teljesen lecsillapultan felelt Morlini úrnak:

- Hát lássa, én ennek a rehabilitációnak olyan kevéssé érzem a szükségét, hogy ezt a levelet, amely önt meggyőzte, összetépem, itt, a szeme előtt.

S meg is tette, két-három olyan határozott mozdulattal, aminőt régente nemegyszer mutatott.

Morlini úr, meglepetésében csak hüledezett.

- De azt csak megengedi - hebegte -, hogy leírjam a beszélgetésünket, és közöljem azt is, hogy ebben a levélben...?

- Mindent megírhat, amit csak akar - felelt a tábornok.

Hanem, amikor Morlini úr már búcsúzkodott, elfelejtett kezet nyújtani neki.

- Hogyan, tábornok úr, ön most már nem nyújt nekem kezet?!... - kérdezte Morlini úr, kissé megilletődve.

- Már miért ne nyújtanék önnek kezet?

És átengedte tenyerét a Morlini úr meghatottságának.

Aztán az ablakából nézte, hogy az emberke milyen fürgén siet ki a villa kapuján. Kedve lett volna búcsút inteni a nagyvilág utolsó követének.

De Morlini úr nem nézett vissza a villára; nagyon sietett. Úgy látszott, hogy a tramway közeledő kocsiját akarja elfogni. De nem. Egy üres fiáker után szaladt, mely lépésben kocogott az úton. Megállította, és beült.

A tábornok mosolygott.

- Már költekezik az interjú bőrére! - szólt magában.

Aztán megint kiment a kertbe, nem gondolt többé semmire, csak dúdolgatta: „Lullaby, lullaby, lulla-lulla-lullaby!...”

1909

A kavics

1

Buchbinder úr az irodából leüzent a sofőrnek, hogy elmehet, s csak este hétkor kell jelentkeznie a Palace hotel előtt. Az automobil eltakarodott; Buchbinder úr még átnézte a déli lapokat, aztán lement, fiákerbe ült, és kihajtatott a ligetbe.

Amikor a kocsija befordult a Stefánia útra, fél négy felé járt az idő. Odakünn, a fák között már itt-ott lengedezett egy kis szellő, de Buchbinder urat egyre jobban bántotta a meleg. Letette a kalapját maga mellé, és folyton törölgette a homlokát. Ilyen rettenetes augusztusi délutánokon itt csak öt óra tájban kezdődik az élet. Kocsival nagy ritkán találkoztak, s az út külső részein magános sétáló is csak elvétve mutatkozott. Mintha pusztaságban jártak volna. Buchbinder úrnak nem kellett attól tartania, hogy valakinek feltűnhetik: milyen bőven omlik a homlokáról, talán nem is az izzadság, hanem a verejték?!...

A lovak, miután már kétszer kerültek meg a víztornyot, lépésben közeledtek az Andrássy út felé, s a kocsis megkérdezte, hogy még egyszer megforduljon-e.

- Nem. Haza! - riadt fel Buchbinder úr a gondolataiból.

- A Palace-hoz?

- Nem. Teréz körút! - felelt Buchbinder úr, és úgy nézett a kocsisra, mint aki most ébredt fel álmából.

Buchbinder úr tudniillik, olyankor, amikor a családja Ostendében üdült, mindig a Palace hotelban szokott lakni. Ott kvártélyozott ezen a nyáron is, és a kocsis, aki jól ismerte a vastag öreg urat, tudta ezt. Azt persze nem sejthette, hogy Buchbinder úrnak egy kis dolga akadt otthon, a hat hét óta jól elzárt lakásban. (Amint a sofőr se gyanította, hogy azért kapott estig szabadságot, mert a rongyos néhány száz koronáját ma kellett volna megkapnia a milliomos-tól.)

Mikor kikanyarodtak az Andrássy útra, Buchbinder úr még egyszer letörölte homlokáról a hideg nedvességet, aztán föltette a kalapját. És mintha a kalapjával a lelke is visszatért volna a fejébe, a tekintete már nem tévedezett úgy, s a képe nem volt olyan bamba, mint előbb: arca is, alakja is visszakapta azt a márványszerű merevséget, amelyről mindenki ráismert, aki valaha látta.

Az Andrássy út külső részén már sokan jöttek szembe kocsin vagy gyalog, és Buchbinder úr a hindu bálványok szomorúan mozdulatlan tekintetével nézte a fel-felbukkanó alakokat. Majdnem minden második ember kalaplevéve üdvözölte. A poros egylovasokból, a könnyű gumikerekekből és a legdíszesebb autókból is egyre-másra lengett az üdvözlés a hatalmas pénzember felé: ezt az óriási terjedelmű, élő hústömeget már messziről föl lehetett ismerni.

A sétálgatók közül többen sietve kapták le a kalapjukat, nagy ívben vagy függőlegesen, de térden aluli mélységre, hogy mindenáron észrevétessék, mennyire tisztelik azt a kitűnő embert, akitől annyi függ.

Buchbinder úr most is úgy fogadta ezt a sok üdvözlést, mint máskor. Néha fölemelte a kezét a kalapja felé, s aztán egyet legyintett lefelé, félig lemondóan, félig elhárítóan, mintha az akarná jelezni: „Ugyan, mit háborgatnak?!”... Néha pedig még csak egy pillantással se felelt a nagy tiszteletnyilvánításra - kinek-kinek érdeme szerint.

Időnként azonban lehunyta a szemét, mintha attól tartott volna, hogy ezen a két ablakon át valaki beleláthat a gondolataiba, és ilyenkor azt ismételte magában:

- Ha tudnák!...

Arra gondolt, hogy: üdvözlőné-e valaki utoljára, ha ezek tudnák, hogy ő már elveszett ember?!...

De vajon csakugyan az-e?

2

A Teréz körúton elküldte a kocsist, fölment az elhagyott lakásba, kinyitogatta az utcai szobák ablaktábláit, s egy darabig le és fel sétált a letakart és benaftalinozott bútorok között.

Azon gondolkozott: érdemes-e megtenni még egy utolsó kísérletet? Utánanyúljon-e annak a szalmaszálnak?

Nem nagyon reménykedett benne, hogy ez még megmentheti, de az életösztön mégis furdalta, hogy ne végezzen magával addig, amíg mindent meg nem próbált.

Kilenc utcai szobája volt, s ezek közül ötnek az ablakai a körútra nyíltak. Ebben az öt szobában kóválygott fel s alá, tanakodva, hogy feltörje-e azt a szekrényt, vagy lemondjon erről a nem sokat ígérő kísérletről és minden egyébről?

Azzal vádolta magát, hogy voltaképpen nem is hisz a menekülés lehetőségében, csak még egy-két órai haladékot akar a haláltól. De hátha mégis sokkal többet érnek a felesége ékszerei, mint képzeli?!... Számon tartotta-e valaha, mit adott ezekért?!... Nem. Csakhogy, ha az ékszereknek nincs sokkal nagyobb értékük, mint gyanítja - érdemes-e a betörő fáradságos munkáját elvégeznie, csak azért, hogy két órával később haljon meg?

Megállott az erkélyajtó előtt, és kitekintett a pályaudvar felé.

- Ha meggondolom - szólt a magában -, hogy mint a velencei kalmárnak, nekem is vannak hajóim, künn a tengeren... És ezek a hajók mind, bizonyosan meg fognak érkezni!... Csakhogy nekem már későn fognak érkezni... Nem is hajón, vasúton jön a pénz!... Nemsokára már itt lesz, ebben a pályaudvarban!... Csakhogy én ezt már nem tudom bevárni!

Bizony, nehezen tudott beletörődni abba a gondolatba, hogy: ha az a pénz, amely most kisgyermekes bizalommal, de egyszersmind kisgyermekes lassú tipegéssel közeleg feléje, már ma a birtokában volna, akkor most nem volna semmi baja!... Míg így egyszerűen meg kell halnia!

És mégis így van. Abban a pillanatban, amikor kitudódik, hogy ő, akit nagy vagyon urának tartanak, hamarjában jelentéktelen összegeket se tud kifizetni, összeomlik a hitele, és ezzel öfelette összeomlik az egész világ.

Pedig már nincs mentség; már nem tudja lehetetlenné tenni, hogy ez ki ne tudódjék; már semmit se tud kieszelni avégből, hogy ne kelljen előállnia pénz helyett az ezreket elrémítő szörnyű meglepetéssel. Már közelednek az egerek meg a patkányok, amelyek össze fogják rágni a mély verembe szorult embert; az apró követelések rettenetes ármádiája mindenfelől szorongatja; már közelebről sziszegnek az undok, éhes állatok.

Hiába minden lelemény, ürügy, nyugalmat és erőt színlelő lélekjelenlét, kifogyott az ügyes hazugságokból; se a tettetett ridegség, se az álokokkal takarózó találékonyság, se a nagy ötletességgel felkutatott segítőforrások nem segítenek többé rajta; már nincs menekülés.

Csak még egy hétig tudná titkolni a mindenkit megriasztó igazságot!... Addig okvetetlenül megérkeznék az első segítség, s ez éppen elég volna rá, hogy talpra állhasson, hogy összeszedhesse magát, és nemsokára megint oly erőssé váljék, mint amilyen szerencséjének a delelőjén volt.

Hányszor adott ki egyszerre, félkézből, több pénzt, mint amennyire most szüksége volna!... Egy-két ölelésért, hiúságból, szeszélyből, még oktan ellágyulásból is!... De hát hitte-e valaha, hogy még ide juthat?!...

Hát igen, borzasztóan elszámította magát. Nagyon is vakmerően játszott; a milliommok áhítozása, a mohó falánkság, mely már második természet, elfelejtette vele a legelemibb óvatosságot is; ennyire vakmerően nem szabad játszania annak sem, aki mindenét vakmerő játékkal szerezte.

De ezen már nem érdemes keseregni. Ostoba volt, pont. Még ő is megengedett magának, életében egyszer, egy ostobaságot, és ez most elveszíti. Mindenki ostoba, aki veszít. És a legnagyobb kockázata nem sikerült. Minden elveszett. Hát vége!... ezen nincs mit tovább filozofálni. Mindennek vége. Az életnek is.

Mert már nincs se ereje, se kedve az életet előről kezdeni. Ehhez már öreg, fáradt, túlságosan kényelmes. Ha bizonyosan tudná, hogy még egyszer eljuthat oda, ahol volt, akkor se volna hozzá kedve. Már csak kényelemszeretéből is meg kell halnia. Már fáradt, lusta ahhoz, hogy egy darabig szolgálni legyen kénytelen azokat, akiknek valaha a tenyeréből adott enni. Elszokott a kellemetlenségektől, nincs már benne a tréningben, tehát nem volna ereje hozzá, hogy el tudja viselni a megaláztatásokat. És ha néhány évi keserves erőlködéssel, miután az orrával szántotta a földet, miután agyongyötörte az idegeit a sok izgalommal s a fejét a sok tanakodással, gonddal, kieszeléssel, számíttatással, töprengéssel, ha néhány évi kínlódás árán újra vagyont tudna szerezni, hát érdemes-e?!... Mi hasznát venné ennek akkor, mikor már most is öreg! Azután már eleget élt. És miután egy hosszú életet töltött el jólétben, bőségben, kényelemben és hatalomban, most nekifeküdjék a kínlódásnak, a megalázkodásoknak, a verejtékezésnek?! Nem!

A családja? Hát a családja sokat fog veszíteni, annyi bizonyos. De majd csak meglesznek valahogy. A fiai már felnőtt, jóra való emberek; azok majd el fogják tartani a lányokat meg az anyjukat. Amit félrelophatott, azt már félrelopta ezeknek. Az asszonynak a rokonsága vagyonos; neki meg a leányainak, bizony, meglehetősen keserves lesz az új állapot, de nem maradnak kenyér nélkül.

Mi jót várhat még az élettől? Nagyon keveset. Miért vállalná a sok rosszat, ami bizonyosan elkövetkezik, ha a bukása után is életben marad?! Nincs mért vállálnia.

Túl van a hatvanon; ha szélütés érné, akkor is meg kellene halnia. Ki tudja, hogy nem ez volna-e a végzete már nemsokára?! És akkor nem a legokosabb, nem a legjobb-e mindjárt meghalnia?

Meghalni - akkor, ha elmondhatjuk, hogy: az életet is alaposan kifosztottuk - nem olyan nagy dolog.

De a „hátha” mégis furdalta egy kicsit.

Hátha az ékszerek minden valószínűség ellenére megérnek annyit, amennyi elég volna a meneküléshez?

És mégiscsak előkereste a szekrény felfeszítéséhez szükséges szerszámokat.

- Ha egyszer az embert üldözni kezdi a balszerencse!... - szölt magában, miközben kissé kényszeredetten mosolygott. - Most kénytelen vagyok betörni magamhoz! Pedig a szekrény kulcsa nálam van valahol. De hol? Mit tudom én! Gondoltam-e valaha arra, hogy egyszer itt fogom keresni az életemet?!

3

Jó darabig tartó fáradtság után - a betörésnek ebben a kezdetleges módjában nem volt gyakorlata - sikerült felfeszítenie a szekrényt meg az ékszertartó kazettákat, s megtalálta, amit keresett. Nem az életét, csak az ékszereket.

Mindent gondosan szemügyre vett, és megbecsült - ehhez már értett -, de az egész holmi félannyit se ért, mint amennyire szüksége lett volna.

Minél tovább vizsgálódott, kutatott, kotorászott a mindenféle ötvösmunka és kisebb-nagyobb értéktárgy között, annál inkább meggyőződött róla, hogy az életét már nem mentheti meg.

Hanem időközben talált valamit, ami egypár percre elterelte a figyelmét erről a fő dologról.

Amint egy apróságokkal telt kazettát vizsgált át, gyémántot, minél több és minél nagyobb gyémántot keresgélve, sok fülbevaló, mellű, medalion és gyűrű után egy furcsa tárgy akadt a kezébe. Egy aranyba foglalt, mogyoró nagyságú, közönséges kavics.

Mi ez?

Egy kavics, amelyet aranyba foglalnak, és eltesznek - ez csak emlék lehet. Valami vidám vagy érzelmes esetnek az emléke. Talán egy elfelejtett bolondságé, amely olyan régen történt, hogy már nem is igaz. Talán egy elfelejthetetlen eseményé, amelynek a hatásai esztendőök hosszú során át ott rejtőznek a lélek mélyén, mint ez az aranyba foglalt kavics az ékszertartóban.

Ki ne hallott volna efféle históriákról?!

Egy fiatal hölgyet üldöznek. A lába gyors, s már-már elmenekült az üldözője elől, de az elhatározó percben megbotlik egy kavicsban, elesik, az üldözőnek tehát sikerül elfognia.

És most egy szép regény kezdődik, amelynek első fejezete után az üldöző megkeresi, szívéhez szorítja, és elteszi azt, aminek élete boldogságát köszöni: a kavicsot. Aztán aranyba foglal-tatja, és odaadja a fiatal hölgynek, aki időközben belenyugodott a regényes fordulatba, örök emlékül...

Vagy:

Nem regény, csak románc. Egy májusi napon, vagy egy holdvilágos estén... vagy talán egy kora őszi, meleg alkonyaton, amikor édes mélabú ül az egész természetben, s a szívek annyira megtelnek érzéssel, hogy már csordulóban vannak... egyszerre csak felpattan a lelkek zára, s akik sokáig szerettek némán, valami boldogító öntudatlanságban, melynek bűnszerzője a hall-gatag természet, a táj alattomos csöndje, végre megnyilatkoznak. Megnyilatkoznak, először és utoljára, mert a fiatal hölgy megmondja az ifjú leventének, hogy soha, sohase lehet azé, akit titokban szeret, sohase lehet az övé. És a románc csak románc marad; kedves, szomorúan édes hangulat, történet nélkül; egy valósággá nem vált szép mesének, egy át nem élt álomnak az egyetlenegy foszlánya. Nincs befejezése, mert el se kezdődött. A fiatal hölgy nem engedi, hogy az ifjú levente megcsókolja a ruhája szegését... a szerencsétlen szerelmes fölemeli a földről, és megcsókolja a kavicsot, amelyet hölgyének kis lába tapodott... aztán nincs tovább. Később, nagy sokára, megint találkoznak egyszer... s a szerelmes, aki nem felejtett, egy kis emlékezőt könyörögve átnyújtja az aranyba foglalt kavicsot, jeléül, hogy ő örökre ugyanaz. A

hölgy elzárja a kavicsot a drágaságai közé, és nem vallja meg, hogy szívében most is ott őrzí annak az édes-bús órának az emlékét. Egy elhaló akkord, és a románcnak vége.

Eh, ki gondolna ilyen gyerekségekre, amikor hallgatagon, mozdulatlanul előtted meredezik a mindenkinél merevebb arcú halál, és láztól égő, verejtéket izzadó arcodon ott érzed merő, mozdulatlan, rémesen nyugodt tekintetét!

Fölkelt az asztal mellől, és így szólt magához, éppoly hangtalanul, mint amaz:

- Buchbinder Guszti, neked ma meg kell halnod!

Egypár percre megint fel s alá sétált a naftalinos szobákban.

De most már nemcsak az az egy gondolat foglalkoztatta. E körül a gondolat körül, bolygóként, egy új kérdés keringett, kóválygott az elméjében, és hol ez a kérdés takarta el azt a gondolatot, hol ismét a másik kerekedett felül.

Nem különös-e, hogy ez a kérdés életében először, éppen akkor merül fel előtte, amikor már a halál színe előtt áll?!...

Pedig hát eddig még sohase jutott eszébe, hogy a felesége nem rejteget-e valami titkot az emlékezetében.

Buchbinder úr - ahogy mondani szokás: - boldog családi életet élt. Az a nyugodt természetű, jó lelkű, kövér asszony, aki most Ostendében a fürdőzés és a soványító kúra ártatlan örömeit élvezi (nem is sejtve, hogy mi készül otthon), sohase adott neki okot effajta tanakodásra vagy éppen töprengésre. Sok gyermekkel örvendeztette meg őt; mindig békében élt vele, és mindig megelégedettnek látszott; sohase adta semmi jelét, mintha nem szeretné eléggé Buchbinder urat, vagy hogy szíve vágyai kirepültek volna abból az aranyozott kalitkából, amelyet Buchbinder úr sok figyelmességgel igyekezett kellemes fogsággá tenni.

És Buchbinder úr, a sok elégtétel közül, amelyeket az élet korábban megadott neki, éppen azt tartotta az egyik legbecsesebbnek, hogy e tekintetben nem bántotta semmi, éppen semmi... azokban az években se, amelyeket más házasságokban válságosaknak látott.

Nem élt nagyon sok családi életet - az ügyei és őszintén szólva, a szeszélyei is koronként messzire elszóltgatták -, hanem amennyi családi életben része lehetett, azt (talán azért, mert nem volt túlságosan sok), nagyon szépnek találta.

De tudhatta-e, hogy a felesége, valaha régen, amikor a menyasszonyává lett, nem temetett-e el álmokat, vágyakat, reménységeket?! Hogy később, amikor már a felesége volt, nem ápolt-e ábrándokat, vonzalmakat, sóvárgásokat, ha ezek meg is maradtak pusztán ábrándoknak, ártatlan vonzalmaknak, meddő sóvárgásoknak?! Vajon csakugyan megmaradtak-e?... Tudhatta-e, hogy a felesége lélekben nem volt-e hűtelen?!... hogy nem volt-e hűtelen, nemcsak félig-meddig, hanem egészen! Hogy nem csalta-e meg valaha?!... hogy nem hordott-e magában egy vagy több jól megőrzött titkot, esztendőök hosszú során, egy életen át?!...

És ez a kavics, emléke valaminek, amiről ő nem tud, amit ő sohase fog megtudni!... Ez az aranyba foglalt kavics, amelyet a fiatalasszony eltett, s az öregedő asszony mindenkorra megőrzött!...

Ez a kavics!...

- Eh! - intézte el a kérdést fennszóval, s mintha ez az egy hang hirtelen elűzte volna az apró lidérceket.

Mit emészti magát még ezzel is?!... Amikor már meg kell halni!...

Végképpen felülkerekedett benne az az egy gondolat. De egy kicsit még elmélázott.

Aztán föleszmélve, megnézte az óráját.

Negyed hat - állapította meg magában. - Még van időm elvinni az ékszereket a safe deposit-ba.

Mindezt nem hagyhatja künn, az asztalon vagy a feltört szekrényben, ki tudja, miféle idegenek szabad prédájául. El fogja vinni a bankba, hogy oda zárhassa a felesége nevén elhelyezett egyéb letétek mellé. Buchbinder úr rendszerető ember volt.

Sietnem kell, hogy még ma elhelyezhessem - ösztökélte magát. - Negyed hat...

És arra gondolt, hogy az órája még járni fog, amikor ő maga nem fog tudni semmiről a világon.

Mialatt a két legnagyobb kazettába beledugdosott mindent - valamennyi értéktárgyat, az aranyba foglalt kavicsal egyetemben -, egy molypille minduntalan ott röpködött az orra előtt.

Elhessegette magától, rászólt hangosan: „Te, szamár!”... de nem pusztította el.

Úgy érezte, hogy már nincs joga eltipornia valamit, ami élő.

4

Ugyanaznap, esti hét óra körül, a Palace hotelban, Buchbinder Gusztáv úr, miután minden ügyét elintézte, egy golyót küldött magába.

De ebben sem volt szerencséje. Nem egészen jól találta el magát, és így sokáig kellett kínlódnia, amíg kimúlhatott.

Buchbinder úrnak a lelke tehát nem repülhetett nyílegyenesen abba a halhatatlanságba, amelyet a közgazdasági tevékenység számára tartanak fenn, hanem egy jó darabig összevissza röpködött a káoszban.

Nagyon sok baja volt a szegény léleknek. A roppant feketeségben nem tudta, hogy hová és meddig repüljön; vakon repült fölfelé, amíg ki nem merült, aztán fáradtan csüngesztette le szárnyait, s egyszerre valami iszonyú magasságból zuhant le. De nem ért le valahová, ahol megnyugodhatott volna; süvítő szél ragadta magával, szédítő forgatagba került, majd hozzáverődött valamihez, ami rémes csattanással verte le magáról. Aztán, mikor már-már azt hitte, hogy megsemmisül, kellemes hűvösség térítette magához; mintha forrásvíz hús cseppjei csörgedeztek volna rá, és mintha ő maga is szétfolyt, szétoszlott volna ezekkel a cseppekkel. De nem oszlott szét. Most már valami meleg áramlat ragadta magával; észrevette, hogy langyos, kövér levegőben úszik, úszik, egyre gyorsabban és mind sűrűbb, melegebb levegőben. Már nem is úszik, hanem forog; forró párák csapják meg, s izzó meleget árasztó örvény ragadja magához. Érti, hogy lefelé hull; egyre gyorsabban, kábító sebességgel süllyed, bukik lefelé valami szörnyű mélységbe, s a másvilági ciklon úgy pörgeti, mint ahogy az orsó pörög. Azt hiszi, szét kell mállania a mindinkább növekvő forróságban, s maga is tüzes párává válik. De ismét magához tér. Fel akar vánszorogni, hogy folytassa útját, de fullasztóan szűk térben röpköd, és minduntalan odavágódik valahová a sötétben, mint a két ablaktábla közé szorult denevér. Majd kimerülten roskad össze, és lávafolyamba merül, amely fölött mintha a számum vonulna keresztül. Eltikkadtan adja át magát sorsának, a lávafolyam összecsap fölötte, de megint fölmerül, újra az űrben találja magát, valami szürkület kezd derengeni előtte, aztán hangokat hall, előbb csak zsongó hangokat, majd tisztán hallja:

- Mit akarsz, szegény lélek?

Ez Grünbergernek, öreg üzletvezetőjének a hangja; Grünbergeré, aki tizenöt évvel ezelőtt halt meg. De a lélek tudja, hogy nem Grünberger, hanem angyal szól hozzá.

Összeszedi minden erejét, és végre sikerül megszólalnia:

- Az igazságot keresem. Az egész igazságot!

- Jó helyen jársz - felel Grünberger vagy az angyal. - Itt egyebet se találhatsz, de ezt megtalálod!

S a lélek azon veszi észre magát, hogy egy színházba került, ahol mozgóképeket lát.

Nézi, nézi a mozgóképeket, nem lát rajtok semmi különösét, de egyszerre feltűnik előtte, hogy mindegyik mozgóképen ott van ugyanaz az alak. Ez az alak előbb pici leányka, majd nagybacska, utóbb serdülő leány. Akkor ráismer. Ez a serdülő leány az ő felesége. A felesége élete az, amit ott lát.

Most már nagy figyelemmel nézi a képeket. Lát jeleneteket, amelyeket eddig nem látott soha, és amelyek valahogyan mégis ismerősek neki. Az egyik képen észreveszi önmagát is, a fiatal Buchbinder urat.

Aztán nagyobb kíváncsisággal nézi a felesége életét. Lát jeleneteket, amelyekre ráismer, és másokat, amelyeknek nem volt tanúja.

Amazok néha meghatják; az utóbbiak olyan egyformák.

A képeken sorra megjelennek a gyermekeik. A képeken a felesége már öregedni kezd, már-már elvirul, s azok a jelenetek, amelyek újnak tűnnek fel, mind olyan egyformák!

Új képek, de mindinkább egyhangúak... A felesége már öreg asszony... S a lélek felsóhajt:

- Milyen szép, de milyen unalmas élet!... És egy kissé szomorú is.

- Jól mondd - suttog mögötte Grünberger, az angyal.

Aztán ismét sokszor látja a képeken önmagát; lát egy búcsúzkodó jelenetet, amelyet mintha csak tegnap látott volna; látja a feleségét, amint a nagylányaival egy ismerős épület előtt sétálgat, s megismeri az ostendei Kaszinót; lát még egypár képet, amelyekről mintha már olvasott volna... aztán csattanás és sötétség.

S a lélek ismét repül; most már megkönnyebbülten.

A nagy feketeségben is észreveszi, hogy az angyal vele szárnyal; nem láthatja, de tisztán hallja, hogy úgy zúg mellette, mint egy repülőgép.

És tisztán hallja a suttogását is:

- Nem sajnálsz egy kicsit szegényt?

- Grünberger, te megcsalsz engem! - felel a lélek. - Azt mondtad, hogy megtalálom az egész igazságot. De az aranyba foglalt kavicsot nem láttam.

- Meg fogod találni - súgja az angyal. - Itt minden kitudódik. Nil occultum remanebit.

- Grünberger, te kereskedelmi iskolába jártál - kétségeskedik a lélek. - Mért szólsz hozzám mégis latinul?

- Itt mindent tudunk! - felel az angyal.

- Én csak az aranyba foglalt kavicsot akarom tudni - sóhajt a lélek. - A többi nekem már mindegy!...

- Azt is meg fogod tudni! - biztatja az angyal.
  - De mikor? - szorong a lélek.
  - Lehet, hogy százezer év múlva, lehet, hogy mindjárt. Attól függ, vannak-e érdemeid?
  - Jó apa voltam - siet dicsekedni a lélek.
  - Az a legkevesebb. Ha még az se lettél volna, akkor most nem lehetnél velem. Erőltess meg az emlékezetedet; hátha találhatnál egyebet is?
- A lélek hosszú elgondolkozás után csakugyan talál valamit.
- Nem öltem meg a molypillét! - suttog.
  - Ez már valami - bátorítja az angyal. - Ez elég lehet rá, hogy az örök kegyelem elengedjen neked százezer évet. Látsz-e már valamit?
  - Mintha valami derengene, messze, nagyon messze.
  - Akkor talán nem kell százezer évig repülnöd.
  - Olyan jó volna megpihenni! - nyöszörög a lélek.

A zúgás hirtelen elhallgat mellette. A lélek megretten. Szeretne belekapaszkodni az angyalba, de hiába suttog: „Grünberger! Grünberger!”... nem kap feleletet. Észreveszi hogy már egyedül repül, és egyszerre nyugtalanító hangokat hall. Előbb valami zizegést, halk, de félelmetes zizegést, mintha végtelen nádas fölött repülne, aztán más hangokat is, sohase hallott, ijesztő füttyörészést, csipogást és csicsergést, mintha billió madár ébredne fölötte. Aztán a zizegés is, a csipogás is éktelen hangversennyé erősödik, amelybe később zúgó, harsogó, bömbölő hangok keverednek; majd mintha láthatatlan harsonák siketítő harsogását hallaná, és mikor ez a hangzavar egy mennydörgésszerű, rémes dübörgés után elhallgat, észreveszi, hogy abban a félszürkületben, amelyet a hajnal derengése küld maga elé, mozdulatlan felszínű tenger fölött repül, és ennek a némasága még rémesebb, mint az a bösz hangzavar volt. Érzi, hogy már nem bírja a repülést; segítségért akarna kiáltani, de nem tud; aztán elhagyja minden ereje, és lezuhan a jéghideg habokba.

A lélek a tenger fenekére merülve, tisztán hallja, hogy valaki, magasból, igen magasból, azt mondja:

- Már nem tarthat sokáig.

Mintha egy óriási tölcséren át jutna el hozzá ez a pár szó.

De, íme, a víz szétfolyik körülötte. Meleg fövényen fekszik s az, hogy megpihenhet a puha homokon, még sohase ismert, kellemes érzéssel tölti el. A balzsam hathat így a sebeinkre.

Valaki föléje hajol. Egy szép, kis leánykéz nyúlik eléje, s megmutatja neki azt az aranyba foglalt kavicsot, amelyet nemrég helyezett el a safe deposit-ban.

- Ezt keresed? - kérdi egy másvilági, zengő hang.
- Ezt!... - nyög nagyot a lélek.
- És nem emlékszel? Ebben a kavicsban botlott meg, régen, nagyon régen, a jóltevőd felesége. Te foglaltattad ezt a kavicsot aranyba, és te magad tetted oda, ahol találtad. Csakhogy már ez is régen volt... egy élet múlt el azóta!
- Hála Istennek! Hála Istennek! - suttog a lélek.

5

Buchbinder úr majdnem huszonnégy óráig vergődött, amíg meg tudott halni. A halál igyekezett teljesíteni a kötelességét, de Buchbinder urat olyan fából faragták, hogy a halál se teperte le könnyen.

Amíg viaskodtak, a halálra vált ember sokat hánykolódott, és gyakran motyogott érthetetlen szavakat, mintha veszekednék és birkóznék a halállal. A környezetének egy darabig sok baja volt vele, mert minduntalan úgy tett, mintha ki akarna ugrani az ágyból; alig bírták féken tartani. Utóbb azonban megszelídült, s már csak hangtalanul tátogatta a száját.

Azért meglepőnek találták, hogy egypár pillanattal a halála előtt, tisztán, érthetően mondta ki ezeket a szavakat:

- Hála Istennek! Hála Istennek!

Egy orvos meg egy apáca volt mellette, amikor meghalt. Ezek egymásra néztek.

- Mégiscsak furcsa - szólt az orvos -, ha valaki ahhoz, hogy meghal, azt mondja, hogy: „Hála Istennek!”

- Jól mondja! - felelt az apáca.

1910

Bajnokok

1

Az urak valamennyien többet ittak a kelleténél, s mikor a vendéglőben magukra maradtak, vaskos tréfákkal kezdték ugratni azt a pergő nyelvű cimborájukat, akit maguk közt - már senki sem tudta, miért - a Sármánynak neveztek.

Ez majdnem minden szombat este meg szokott történni. A Sármány szinte kikényszerítette, hogy a megszokott heti italozás rendesen így végződjék. Először is, mert amikor vacsora után megkezdődött a társas iddogálás, s megállapították, hogy az est italköltségét mi címen és ki fogja fizetni, a Sármány hétről hétre mulatságos leleménnyel bújt ki az alól, hogy ebben a kérdésben ő is szóba kerülhessen. Aztán, mihamarabb emiatt ingerkedni kezdtek vele, nagy kedvvel vállalta a szóharcot, s nem közönséges szellemi elevenséggel vagdalkozott jobbra-balra, aminek a következése természetesen az lett, hogy már az első percekben mindannyian összefogtak ellene. És végül, a Sármányt magát is mulattatta és büszkévé tette, hogy ő egymagában állja a csatát az egész asztallal szemben, s a mindenfelől rázúduló csúfolódást, egyet rázva magán, olyan fürgén fröcsköli szerte, mint egy vidám pincsi a vizet, amellyel leöntik. A társaságot pedig, minél megszokottabbá vált a játék, csak annál inkább szórakoztatták, nemcsak azok a viccek, amelyek elevenén találták a nyíllal teletűzdelt testű Sármányt, hanem a fáradhatatlan és legyőzhetetlen harcos gyors és szerencsés riposztjai is.

Valami hallgatag megegyezéssel mindenki belenyugodott, hogy a Sármány nem pénzzel, hanem az elméje munkájával szolgálja meg a maga italát, s a társaság mulattatásával rója le azt, amivel a köznek tartozik. A Sármány pedig a szellemi felsőséget megillető önérettel, a sokat tapsolt színész elégedettségével és játszóképességével vállalta a Kasperli szerepét.

Hanem ezen az estén nem volt szerencséje.

Mint majdnem minden szombaton, most is a legtöbbször Réthátival akadt össze a szellemi tornában. Rétháti volt a leghivatottabb, a legveszedelmesebb s a leginkább harcra kész ellenfele, kiváltképpen azért, mert Rétháti szeretett beszélgetni, és addig, míg a Sármány nem lépett ki az arénára, akár a sportról, versenyről, akár másról vitatkoztak, mindig ő volt a szóvivő. Aztán a Sármánnyal való szócsatározás egyiküket se mulattatta annyira, mint Réthátit. Ő bírta kedvvel, ötlettel és szóbőséggel a legjobban ezt a hétről hétre megújuló harcot, és ő bírta a legtovább, mert amikor a többi cimborá már belefáradt a Sármány nyilazásába, ő csak akkor kezdte el igazán a háborút, úgyhogy az eleinte általános csata éjjél táján csaknem mindig szellemi párbajjá változott át, vagy inkább: olyanforma jelenetté, mint amikor a felheccelt és mindenfelé szaladgáló bikával szemben már csak a torreádor áll mereven a korláton innen.

De ha Rétháti főképpen a harcrakészségének és küzdelemben való szívósságának köszönhetette, hogy a társaság őt bízta meg képviselőjével a Sármány ellen folytatott örök harcban, volt más tulajdonsága is, mely erre a vezérszerepre mindenekelőtt őt jelölte ki. A versenytéren szerzett kiváló sikerei óta egyebekben is ő volt a közbizalom kiválasztottja s a legnagyobb tekintély az egész társaságban. Aztán meg benne, a leggavallérosabb és legkészségesebb fizetőben a Sármány született ellentétét látták, és azzal, hogy a már-már nagyon sarokba szorított Sármány helyett mindig Rétháti állott elő, amikor fizetni kellett, szinte jogot váltott rá, hogy a kitarított társaságmulattató üldözésében és lemészárlásában is az övé legyen a vezetés szerepe.

Azon a bizonyos szombaton Réthátinak különösen jó napja volt. Nagyon jó kedvűvé tette, hogy azt a bajnokságát, amelyik a leginkább hízelgett büszkeségének, a csütörtöki mérközés-

ben újra meg tudta védeni; valami szoknyasiker is dagasztotta az önérzetét; s a magával való meglegedettség a közlékenységnek, a vidámságnak és az ötletességnek a szokottnál is bővebb jelentkezésében áradt ki belőle.

A Sármányt ellenkezőleg, mintha ezen az estén egészen megfosztotta volna a lelki fürgeségétől, már akár az, hogy túlságosan sokat ivott, akár a balsiker s a meglepetés azon, hogy egyszerre elpártolt tőle a hadiszerencse.

Réthátinak minden megszólalását harsogó hahota követte. Ahányszor felhangzott mély bari-tonja, mintha ugyanannyi pörölycsapás hullott volna a Sármány fejére; és gyilkos mondásai olyan gyors egymásutánban követték egymást, mint ahogy a kovács üllőjéről pattog egyik szikra a másik nyomába.

A Sármánynak pedig már a csatározás kezdetén se volt szerencséje. Máskor a hosszan sistergő és sziporkázó tűzijáték hatásait göngyölítette ki a mókáiból; most hiába szedte össze minden éberségét, a legjobb ötlete is csak szörtyögött, pukkadozott és hamarosan elfulladt, mint a nedves rakéta. Aztán, mikor látta, mennyire cserbenhagyta a siker, erőszakolni akarta a hatást; de már csak együgyűségeket tudott mondani s annyira elvesztette a fejét, hogy végül lehurrogták és elhallgattatták.

Még jó darabig poharaztak, s közben mindenféléről beszéltek, csak arról nem, amiről máskor a legtöbb szó esett: a Sármány jelleméről és kalandjairól. Már nem is szóltak hozzá; töltöttek neki is, de különben nem foglalkoztak vele, mintha már elment volna. Rétháti a Szövetség ügyeiről kezdett beszélni; ebből nagy vita kerekedett; a vitába a Sármány is bele akart szólni, de ugyanakkor Rétháti újra megszólalt, s a Sármánynak senki se felelt. Érzékenykedni kezdett; leintették.

Ezentúl mintha nem is látták volna. A vita mind zajosabb lett; egyszerre ketten-hárman is beszéltek; mindenki heveskedett. A Sármány azonban mintha egyszerre megkukult volna; kerek, sápadt holdvilágábrázata vagy egy félóra hosszat néma és mozdulatlan maradt.

Egy órákor Rétháti kifizette az italt, s mindnyájan kimentek a vendéglőből. Az egész társaság egy táncos mulatóhely felé tartott, csak Rétháti vált el a cimboráktól, mindjárt az első utcasar-kon. Azt mondta, hogy hazamegy, mert reggel korán kell felkelnie. Nem akarták elereszteni, de Rétháti kiragadta magát az ölelő karokból, s futva menekült.

A többi aztán folytatta az útját, és még sokáig részegeskedett.

A Sármánynak Rétháti eltűnése után visszatért a szava. Már az utcán elkezdett dohogni, s a mulatóban - más-más cimborá előtt, de mindig arra célozgatva, aki már nem volt közöttük - újra meg újra rákezdte:

- Nono. Azért nem kell olyan nagyon hencegni! Nem mindig az a legkülönb ember, aki a legszajásabb, csak azért, mert mindig tele a zsebe. Én szegény vagyok, az igaz; nem vagyok szép fiú, nem tartanak ki az asszonyok; de azért rólam senki se tud rosszat mondani. Hogy néha nincsen nálam sok pénz, igen, az előfordul; de azért még nem kell lenézni az embert. Aztán ki ő, mi ő, hogy olyan lóhátról beszélget velem?! Ha az ember a hivatalában fölme-gy négyezer koronára, de ezenkívül aztán se égen, se földön semmije, ez még nem olyan nagy dolog, hogy hencegni kellene vele. Négyezer korona még nem jogosít fel arra, hogy az ember a nagyurat játssza. Az igaz, vannak, akik olyan nagyszerűen tudják beosztani a kimutatható négyezer koronájukat, hogy minél többet költenek belőle, annál több marad nekik. Szórják a pénzt, kiházásítják a metreszeiket, megvendégelnek boldog-boldogtalant, és azért mégse fogynak ki a pénzből. Ez nagyon kellemes, de ha én ilyen nagyszerűen tudnám beosztani a négyezer koronámat, ez engem még nem tenne büszkévé. Én nem akarok gyanúsítani senkit;

semmi közöm hozzá, hogy más hol tölti tele a zsebét. De kiabálni csak az kiabáljon, akinek a háza be van aszekurálva. Különben nekem mindegy. Én csak annyit mondok, hogy jobb, ha nem nagyon firtatjuk egymás dolgait.

Nemigen ügyeltek rá. Mindenki tisztában volt vele, hogy csak a kifütyült színész szól belőle, aki meg tudná fojtani a szerencsésebb versenytársát.

Valaki mégis rászólt:

- Remélem, ezzel nem azt akarod mondani, hogy Rétháti asszonyok pénzelik?!

De erre a kérdésre se kellett megfelelnie.

- Ugyan, hagyjátok!... - szólalt meg egy másik cimbora, valami Kávássy nevű. - Nem látjátok, hogy tökrészeg?!... Hiszen fogalma sincs róla, hogy mit beszél!... Ha kialussza magát, ő maga fog a legjobban csodálkozni rajta, hogy mi mindent kotyogott össze a dühtől meg a bortól pukkadozva.

Morogj csak, vén komédiás, bátran moroghatsz, senki se hallgat rád!... Nini, a Lompos Liszka!...

Másról beszéltek, és a következő szombaton már senki sem emlékezett az esetre, maga a Sármány sem.

2

Hanem vagy egy fél esztendő múltán, a sportéletnek majdnem mindegyik területén nagy kavarodást támasztott a reformra törekedésnek valami hirtelen támadt forgószele, s ezekben a mozgalmas napokban szóba került az is, hogy a Szövetség elnökévé Rétháti Gyurkát kellene megválasztani.

Ez az ötlet nagyon nem tetszett két férfiúnak, akiket Kávássy Frigyesnek és Prófosz Arnold doktornak neveztek.

Kávássy, elismerésre méltó céltudatossággal, már jó ideje dolgozott azon, hogy felsportolja, felnótázza és feligya magát országgyűlési képviselővé. De ehhez okvetlenül szükségesnek látszott, hogy előbb, legalább egy-két évig a Szövetség elnöke legyen. A hirtelen kierőszakolt elnökválság és Réthátinak a jelöltsége azzal fenyegette, hogy régi - olyan sok szeretettel dédelgetett és az összeköttetés-szerzés csöndes munkásságával olyan jól megalapozott -, szép terve egyszerűen össze fog omlani. Mert Rétháti nem az az ember volt, akit könnyűszerrel és hamarosan ki lehetett volna emelni onnan, ahova egyszer befészkelte magát.

Kávássy tehát egy pillanatig se habozott, hanem az első hír hallatára elvégezte, hogy Rétháti jelöltségét már a csírájában meg kell fojtani, s erre a célra szövetkeznie kell azzal az emberrel, akit mindenkinél jobban gyűlölt: Prófosz Arnold doktossal.

Ez a Prófosz doktor ügyvéd volt. Egy ősrégi bank, egy kilencvenéves nagyúr meg egy gazdag egyházmegye poros ügyeit tartotta rendben, amelyek többet gyümölcsöztek, mint amennyi dolgot adtak neki. A sok szabad idejét már jogászskora óta a különböző sportok között osztotta szét, s noha csak platonikusan hevült az olimpiai játékokért - mert féltette egészségét, s ezért minden testmozgást került -, nem nyugodott addig, míg bele nem került valamennyi nagyobb sportegyesületnek tisztikarába vagy legalább a választmányába.

Azt suttogták róla: egy gyöngé pillanatában valamelyik bizalmasa előtt úgy nyilatkozott, mintha édesfia volna az egyik legtöbbet emlegetett egyházfejedelemnek, aki egyébként előbb is, utóbb is szentéletű volt. Igazán így nyilatkozott-e, sohase tudódott ki. De azok, akiket a leggyakrabban vendégelt meg, a háta mögött a Páternek csúfolták.

Lehet különben, hogy csak koravén arca, szúrós tekintete, öreges, nyekergő hangja, mindig fanyar megjegyzései és szigorú erkölcsbíraskodása juttatták ehhez az elnevezéshez.

Prófosz doktor huszonöt éves korában szép vagyont örökölt az anyjától. És beérte azzal, amije volt. Ez már csak azért se eshetett nehezebbre, mert nem voltak szenvedélyei és költséges kedvteléseai. Nem a tékozlás, hanem inkább a takarékoság hajlama volt az, amely ellen küzdenie kellett. De ha a legkevésbé se vágyódott pénzre, annál inkább vágyódott arra, amit társadalmi pozíciónak szokás mondani. Lihegett mindenért, ami valamelyes szerepléssel járt együtt, bár bizonyos szeméremmel titkolni igyekezett ezt a gyöngéjét.

Csak hogy neki, a vagyonos fiatalembernek, szinte reménytelenül kellett epekednie azért, amit mások, néha egészen szegények, könnyedén értek el. Nem volt tehetséges, nem volt kedves, vonzó egyéniség; és különösen nem volt népszerű. Pedig a fukarságához képest sokat áldozott azért, hogy híveket szerezzen. De minél buzgóbban vadászta a népszerűséget, ez annál messzebbre menekült előle.

Tudta, hogy így van, s bár az elnökválság kiütése óta órákon át kínozták és álmatlan éjszakákat szerzett neki az a gondolat, hogy: micsoda boldogság volna, beülni ebbe az elnöki székbe, ahonnan olyan sokfelé lehet fölemelkedni!... meg se kísérelte a harcot. Pedig szívesen sántikált volna sokat, akár csak a dicsőséggel való elbukásért is, de még erre se volt kilátása a népszerű Réthátival szemben.

Ezzel a Prófosz doktorral akart szövetkezni Kávássy, hogy még kellő időben megfojthassa a Rétháti jelöltségét.

Kávássynak, abban a pillanatban, amikor megtudta, hogy Rétháti az, akit az útjából el kell tolni, eszébe jutott, amit a Sármány részegségében mondott. Rögtön átlátta, hogy ebből a nyilatkozatból könnyen ki lehet hámozni Rétháti megbuktatását, még akkor is, ha a Sármány kapálózni talál minden ilyes kísérlet ellen. Végre is sokan hallották, hogy mit mondott, s ha egy kicsit megszorítják, mondhat még többet is.

Csak hogy ő, Kávássy, Réthátinak legrégebbi, legjobb cimborája, nem állhat elő azzal, amit a Sármány egy fél évvel ezelőtt, nagy részegeskedés után, csak példálózgatva s olyan formában mondott, amely könnyűvé teszi, hogy mindent visszavonjon s szépen kimagyarázzon.

Hiszen a szemébe nevetnének, ha egy fél esztendővel azután, hogy ő maga intette le a Sármányt, egyszerre csak azt kérdi: „Mit is mondtál a múltkor?!...” Beszélhet-e erről ő, aki mindennap együtt volt Réthátival, néha órákig ült mellette, s nem tudni, hányszor, megitta a borát?!

Nem. Ebben az ügyben ő nem szerepelhet másképpen, csak mint hű barát, aki körömszakadtig kitart a cimborája mellett. Mint a védője vagy később: a segédje.

A Páternek ellenben egészen szabad a keze és a gégéje. A Páter itt kedvére fintorgathatja az orrát. Kinyújtózkodhatik erkölcsbíróvá, ha ez az öröme; és eltörheti a pálcát Réthátinak a feje fölött - „Ha így kívánja az igazság.”

A Páterrel való szövetkezésnek csak egy veszedelme volt. Hátha nem éri be az alelnökséggel, hanem a jobbik részt követeli magának?!...

Kávássy úgy találta, hogy még ez se volna baj. A Páter elnöksége csak pünkösdi királyság lehet. A Páter nem népszerű, s nem olyan erős ellenfél, mint Rétháti; a Páterrel könnyű lesz elbánni.

Nem habozott, és nem késlekedett. „Véletlenül” még aznap találkozott Prófosz doktorral, félrehívta, és a súlyos ügghöz illő hangon így szólt hozzá:

- Kérlek, nagyon kényes dologról van szó. Titok pecsétje alatt megsúgták nekem, mint Rétháti jó emberének, hogy sokan nem akarnak belenyugodni Réthátinak jelöltségébe, s mindenféle vádat kovácsolnak ellene. Rétháti, persze, nem tud semmiről, és szeretném, ha meg lehetne kímélni ettől a bosszúságtól. Azért, úgy hiszem, nekünk, a barátainak, össze kell fognunk, s a legteljesebb diszkréciót tartva szem előtt, meg kell vizsgálnunk az ügyet, az ő tudtán kívül. Ha kiderül, amint remélem, hogy csak kortesfogásról van szó, gondoskodni fogunk róla, hogy megkapjon minden elégtételt. Ha pedig mégis volna a vádakban valami, ugye, jobb lesz neki is, mindnyájunknak is, ha bizalmasan figyelmeztetjük, hogy mondjon le a jelöltségről?! Magamban nem mernék vállalkozni erre, mert meglehet, az elfogultság megzavarná a tisztánlátásomat; de azt hiszem, te is jó barátja vagy Réthátinak... éles ítéleted van... vannak híveid, akik hallgatnak rád, és megnyugosznak abban, ami téged kielégít... szóval, ha te is, én is egy- pár bizalmi férfit hívunk magunk mellé, elintézhethjük az egész ügyet, anélkül hogy kellemetlenség származnék belőle. Számíthatok rád?

Amaz megértette.

- Hogyne! - felelt.

3

A „bizalmas értekezlet” előtt a Sármány csak ötolni s hatolni tudott:

- Én nem vádoltam meg Réthátit, és most se vádolom, mert nem tudok róla semmi bizonyosat. Csak annyit mondtam, hogy Rétháti sokkal többet, legalábbis kétszer annyit költ, mint amennyi a kimutatható jövedelme. A hivatalában mindössze vagy négyezer koronára jut fel, s nemegyszer hallottuk tőle, hogy nincsen semmi örökölt vagyona. És Rétháti fiákerezik, autózik; szereti traktálni a társaságát; nem tagad meg magától semmit, ami az uraskodáshoz tartozik; kártyázik és veszít; költ, amire akartok; szórja a borraivalót, hogy jobban süvegeljék; és mit tudom én, még mi. Hát ez nem telik összesen négyezer koronából. Többet mondok. Vannak köztetek, akik ismerik a Zsenát. Ezt Rétháti kiházásította; stafírungot vett neki; tőle magától tudom, hogy a Gyurka adott neki kétezer koronát stafírungra. Egy szegény kis tyúknak, akit a fiatal fűszeresegéd vesz el! Rétháti, akitől se a Zsena, se más, sohase kívánt pénzt! És mindössze négyezer koronából! Ha ez nem tékozlás, akkor nem tudom, hogyan nevezzem. Ennél többet nem mondtam, és most sem mondok.

Kávássy nem állhatta meg, hogy hangot ne adjon:

- Hm.

Nem nyert kártyán, lóversenyen, osztálysorsjátékon, vagy nem örökölt valakitől egyszerre nagyobb összeget? - kérdezte a Páter.

Ha így volna, ezt tudnunk kellene.

- Nincs a hivatalában vagy másutt mellékjövedelme?

- Olyan hivatala van, ahol semmit se kereshet mellékesen, s ahol még csak a megvesztegetés se képzelhető el. Másutt pedig nincsen elfoglaltsága.

- De sokszor nyert díjat, fogadni is szokott...

- Ez nem annyi, hogy szóba kerülhetne.

- Hm - összegezte a kihallgatás eredményét, most már nem Kávássy, hanem a Páter.

Aztán tanakodni kezdtek, hogyan lehetne „végére járni ennek a dolognak”.

- Figyeltessétek meg a detektívekkel! Mire való az a sok magánkutató?! - mondta a Sármány, aki már nagyon szeretett volna kibújni a neki különösen kellemetlen ügyből.

- Fúj! - szólt a Páter. - Aztán a detektív úgyse tudna meg semmit. Meglesheti, hogy mikor jött hozzám látogató, vagy mikor mentem el valahová, és meddig tartott a látogatás, de hogy mennyi pénz volt a zsebemben előbb és mennyi utóbb, ezt a rendőrkutya se szagolhatja ki.

Hosszú vita kerekedett, mert senki se állott elő olyan indítvánnyal, amely a többinek is tetszett volna. Végre is a Páter felfogása győzött.

- Itt valami rejtelem van, annyi bizonyos - mondta -, s ezt a rejtelmet csak akkor oszthatjuk el, ha olyanok lépnek akcióba, akik a legközelebb állnak Réthátihoz. Akik észrevétlenül figyelhetik meg minden lépését, és észrevétlenül tarthatják szemmel a tárcáját.

- A legjobb barátai leselkedjenek rá? - botránkozott Kávássy, de megérezte a hangján, hogy a jó érvekkel szemben nem lesz kapacitálhatatlan.

- Ne felejtse el, nemcsak a Szövetségnek, magának Réthátinak is érdeke, hogy tisztán lássunk ebben a dologban. Meglehet, egyetlen szavával meg tudná adni a megnyugtató magyarázatot; de nem vonhatjuk kérdőre; nincs jogunk rá, hogy megszármoltassuk; maga a kérdés is sértés volna. Nincs tehát más választásunk, csak az, amit mondtam. Ha tiszta, neki a legjobb, ha erről a tudtán kívül győződünk meg. De még akkor is, ha bűnös, csak kíváncsi lehet rá nézve, hogy így, a legnagyobb diszkrécióval járjunk el az ügyében. Hiszen nem akarunk neki semmi rosszat. Ha nem közénk való, minden feltűnés nélkül figyelmeztetjük, hogy erről meggyőződünk; és valósággal lekötelezzük azzal, hogy botrány nélkül tűnhetik el közülünk. Ha pedig ártatlan, amit remélek, megbecsülhetetlen baráti szolgálatot teszünk neki azzal, hogy egyszer s mindenkorra letéptük róla azt a gyanút, amelyet eddig magával cipelt. Nincs igazam?

Még nem fejezte be, sőt még el se kezdte és már meggyőzte Kávássyt. Hát persze, ha csak arról volt szó, hogy a barátunkat meg kell kímélni valamitől, hogy a barátunkat le kell kötelezni, akkor Kávássyra mindig számítani lehetett.

Csak éppen arra nem volt kapható, hogy ő legyen az, aki Réthátit „szemmel tartja”. Úgy vélekedett, hogy ez a szerep csak a Sármányt illelheti meg.

A Sármány hallani se akart a dologról.

- Ohó, nem addig van ám, hogy előbb elhinted a gyanút, és aztán, amikor bennünket már alaposan megzavartál, egyszerre szépen el akarsz osonni minden elképzelhető kellemetlenség elől! - vitatkozott vele Kávássy.

A Páter Kávássy pártjára állott.

- Igen, igen!... Neked kötelességed, hogy erre vállalkozzál!... - mondta a Sármánynak. - Te gyanúsítottad meg Réthátit, tehát főképpen téged terhel az a feladat, hogy most már aztán végére kell járni a dolognak. Kettő közül az egyik: vagy határozott váddal állsz elő a gyanúsítás helyett, vagy gondoskodnod kell róla, hogy eloszlathasd a gyanúkat. Ezalól nem bújhatsz ki.

- Érdekes! - szabódott a Sármány. - Hát azt hiszitek, hogy csak azért, mert egyszer részegségemben rosszul fogalmaztam meg a szavaimat, ezzel jogot adtam nektek arra, hogy most már rám kényszeríthessétek a kém szerepét?! Erről szó se lehet. Én nem vagyok detektív, és nem kémlelek senkit, kivált a barátomat nem.

- Márpedig ezt a kellemetlen feladatot nem fogod másra tolni! - szólt Kávássy. - Vagy teljesíted a kötelességedet, vagy elmondjuk a barátodnak, hogy miket szoktál róla fogalmazni.

- Ne idegeskedjünk, te pedig lásd át, hogy semmi olyat nem kívánunk tőled, ami nem volna *fair* - épített hidat a Sármánynak Prófosz doktor. - Arról van szó, hogy megvédelmezhesd a barátodat valamivel szemben, ami a te hibád. Amit tőled követelünk, az nem szégyenletes dolog, hanem ellenkezőleg, gavallércselekedet. De elvárjuk, hogy teljesítsd a baráti kötelességedet.

- No és ha hetekig hiába meresztgetem a szemem?... végre is, nem bújhatok bele a zsebébe!... Nem fogjátok akkor azt mondani, hogy kényelmesebbnek találtam mindent visszanyelni?!...

- Ha nem sikerül megtudnod semmit, előttünk, a hat bizalmi férfi előtt, ünneplésen bocsánatot fogsz kérni Réthátitól. Ugye, Arnold? Akkor gondoltad volna meg jobban a dolgot, amikor nyolc-tíz ember jelenlétében példálózgattál arról, hogy téged nem tart ki senki.

A Páter is ezen a nézeten volt. De szükségesnek tartotta kijelenteni:

- Nagyon sok időd nincs a vizsgálódásra. Az elnökválasztásig alig van két hónapunk, s ha Réthátit el kellene ejtenünk, erre nem várhatunk egy hónapnál tovább. Mert az új jelöltünknek okvetlenül szüksége lenne két-három hétre, hogy megszervezhesse a pártját, minden elképzelhető meglepetéssel szemben. Ugye, Frigyes?

Frigyes most már, egyelőre, mindenben egyetértett a Páterrel. Kissé sokallta ugyan az egyhónapos határidőt, de nem akart a szövetségesénél türelmetlenebb lenni. Beleegyezett tehát, hogy a Sármány egy hónapig tetszése szerint szemlélődhessék, csak azt kötötte a lelkére, hogy:

- Ne vesztegesd az időt, és ne sajnáld a fáradságot. Gondold meg, hogy a te hibád, ha idáig fejlődött a dolog, hogy máris sokan tudnak róla, és hogy arról van szó, ami mindnyájunknak a legdrágább: a jó hírnévéről. Talán csak a Rétháti, talán az egész Szövetség jó hírnevéről.

4

A beavatottak diszkréciót fogadtak, de a következő héten már az egész Szövetség tudta, mi „lóg” az elnökjelölt felett. Nyíltan senki se beszélt erről, de mindenki suttogott róla, még a pincérek is; Rétháti pártja nem hitte el, hogy a „diszkrét vizsgálat” Réthátit kompromittálhatja, s megmaradt amellettsé, hogy a Szövetség legnépszerűbb emberét csak kortesfogásból gyanúsították meg, de az eddig közömbösek új jelöltek is kezdtek emlegetni, Kávássyt, a Páttert és másokat. Rétháti nem értette - később se tudta meg soha, - hogy egyszerre mért néznek rá az emberek olyan furcsán; Sármányt mindig ott lehetett látni Réthátinak a sarkában; s Kávássy is, a Páter is a legjobbat remélte.

De ez a reménykedés nem élhetett sokáig. Három hét se telt bele, és a Sármány tudatta Kávássyval, hogy össze kell hívni a bizalmi férfiakat, mert ő minél hamarább be akar számolni vizsgálódásának eredményével.

A bizalmas értekezleten aztán ezzel a meglepő nyilatkozattal kezdte meg beszámolóját:

- Mindent tudok. És előre kijelentem, hogy kész vagyok ünnepiesen bocsánatot kérni Réthátitól, ha ragaszkodtok ehhez a kívánsághoz. De azt hiszem, helyesebb, ha Réthátit nem bosszantjuk meg annak elmondásával, hogy mi történt, és azt az elégtételt, amely őt megilleti, a tudtán kívül adom meg neki. Végre is kívületek senki se tudhatja, hogy én őt meggyanúsítottam, ha tehát előttem elismerem, hogy meggondolatlanul beszéltem, hogy menthetetlenül igazságtalan voltam, ezzel tökéletesen jóváteszem, amit vétettem. Neki csak kellemetlen lehetne, ha megtudná, hogy gyanúval illettük, vádlottként szerepeltettük, megfigyeltük, és hogy beleütöttük az orrunkat olyan dolgaiba, amelyekről nem tartozik nekünk számot adni. Az ünnepies bocsánatkérésem is csak bánthatná, sérthetné, bosszanthatná, és nekünk nincs jogunk rossz érzést okozni, bosszúságot szerezni annak a derék embernek, aki a barátunk. Azért kérek benneteket, érzétek be vele, ha csak itt, in camera caritatis nyilatkoztatom ki, hogy Rétháti a legfeddhetetlenebb, a legkifogástalanabb gentleman a világon.

- Szóval, csak járt a szád? - tört ki leplezetlenül Kávássyból a düh.

- Rosszul számítottad ki, hogy mennyit költ? - kérdezte a Páter gúnyosan.

- Nem. Csakugyan sokkal többet ad ki, mint amennyit megkeres, és amit a jövedelmén felül költ, azt kapja valakitől. Mégpedig asszonytól kapja. Sőt öregasszonytól. Csakhogy ez az öregasszony az édesanyja.

- Kiderül, hogy az anyjának uradalmi vannak - szolt a Páter, olyan hangon, amely nem titkolta el a kételkedését.

- Nincsenek uradalmi, de sokat keres. Mert az anyja francia nyelvmesternő, akinek nagyon jó házai vannak; azt mondják, Budapesten egy francia se keres leckével annyit, mint Réthátinak az anyja. És az öregasszonynak már nagyon kevés kell; jóformán minden jövedelmét a fiának adja; több gyereke nincs...

- Ezt mind magától Réthátitól tudod? - kérdezte Kávássy, a csúfolódás hangjával fejezve ki, hogy a francia leckék nagy jövedelmességét mesének tartja.

Még nem adott fel minden reményt. Így okoskodott:

- Rétháti megneszelte, mi készül. Hogy mentséget találjon, amögé bújt, hogy az anyja órákat ad. Úgy tett, mintha nem tudna semmiről, s telebeszélte a Sármány fejét azzal, amit magyarul hamarjában kieszelhetett. És ez az állat mindent elhisz. Vagy legalább úgy tesz, mintha mindent elhinne, csak hogy ne kellessen bizonyítania.

Hanem a Sármány mindjárt kiábrándította:

- Réthátival én erről nem beszéltem. És ne gondoljátok, hogy én most pusztán találgatással állok elő, hogy csak éppen föltevés az, amit mondok, mert én nektek itt csakis azzal számolok be, amiről meggyőződtem.

- Hát talán mondanál valamit arról is, hogy miképpen nyomoztad ki ezt a semmit! - türelmetlenkedett Kávássy.

- Kérlek, szívesen. Először is, megbíztam egy magánkutatót, figyeltesse meg Réthátit. Ki volt nála, meddig; mikor hová ment, és meddig maradt ott, kivel beszélt az utcán, s a többi. Elmúlt egy hét; soha semmi, ami gyanús volna, és a detektív adatai megegyeztek az én tapasztalataimmal, mert amint tudjátok, kivált az esti óráktól fogva, nemigen tángítottam mellőle, amíg haza nem ment. Egy hét múltán észrevettem, hogy fogytán nála a pénz. Úgy tettem, mintha ezt nem is sejténém, és kölcsönkértem tőle. Ez ebédnél történt, vasárnap. „Most nincs, de majd

este adok” - ezt felelte. És este adott, pedig délután nem volt sehol másutt, csak az anyjánál. Erre megesküszöm, mert messziről követtem. Láttam, melyik házba tér be, és melyik lakásajtón nyit be. Az anyjától hazament, s este a vacsoráig én voltam az egyetlen látogatója. Ez felnyitotta a szememet. A detektívem aztán megtudta, hogy Réthátinak anyja hova jár leckét adni, mennyit keres, hogyan él, mit költ, amit akartok. Már ezzel is beérhettem volna, de - hogy felületességgel ne vádolhassatok - még két hétig lestük, én meg a detektív. Parancsoljátok, hogy elmondjam a részleteket?

- A részleteket tartsd meg magadnak a fáradozásod jutalmául - szólt bosszúsan Kávássy.

- Akkor még csak egyet kell elvégeznünk. Remélem, nem kívánjátok tőlem, hogy egyedül fizessem a magánkutatót?! Igaz, az első hiba az enyém volt, de ezt levezekeltam a sok szaladgálásommal; és nem illenék, hogy jó módú urak egy szegény ördög költségén elégítsék ki a kíváncsiságukat...

- Nem vinne el az ördög, a magánkutatóddal együtt?!...

- Neked úgy kell! - torkollta le Kávássy a Páter. - Mit indulsz el egy részegnek a kotyogása után?!... De én, akinek semmi közöm az egész dologhoz?!... Még pénzt is áldozzak érte, hogy tisztázhasd azt a barátodat, aki ezután a mentőakció után éppen engem buktat ki a Szövetség elnöki székéből?!

5

Rétháti, a feddhetetlen és kifogástalan gentleman, két nappal az után, hogy óriási többséggel választották meg a Szövetség elnökévé, órákig azon törte a fejét, hogy mit hazudjon annak az öregasszonynak, akitől a vasárnapi lakoma előreláthatóan nagy költségét mindenáron meg kellett szereznie: az édesanyjának.

Mert azzal tisztában volt, hogy ha becsületesen megmondja neki: „Mama, nekem sok embert kell megvendégelnem, és sehonnan se tudom az ehhez szükséges pénzt megszerezni”, a kis öregasszony azt fogja felelni:

- Ó, édes, szegény Geóm de hiszen tudod, hogy most nekem sincs pénzem!... És ha volna is pénzünk, mért költekeznél erre?!... Megvendégelni egy egész sereg embert!... már hogy lehet ezt megvárni egy olyan fiútól, aki nem gazdag?!... Fizesse meg a vacsoráját ki-ki, és úgy ünnepeljenek! Bolondság volna ilyenekre szórni el a pénzt, még akkor is, ha nem volna szükségünk minden garasunkra!...

Pedig boldoggá és büszkévé tette az a tudat, hogy az ő szép és nagy fia, ez a vasgyúró, aki mindenkit legyőz, ez a bajnokfejedelem, ez a férfiak dísze-virága, ilyen kitüntetéshez jutott, amit különben természetesnek talál. De úgy gondolkozik, hogy Geót most már nem lehet lecsapni az elnökségből, ha nem is fizet pezsgőt fünek-fának. Hát mért fizetne akkor?! Úriember nem kívánja ezt tőle, s a léhűtőknek fizessen?!

Ő ezt nem érti. Sohase fogja elhinni, hogy nem az a legbölcsebb dolog a világon, ha az ember élére rakja a garast, és mindent megtakarít, amit csak félredughat. Hogy stílusosan kell élni, ha az ember valami nagyobbra tör, és ki akar emelkedni a szegénységből. Hogy sikereket csak az érhet el, akinek van szíve apró ajándékokkal kötelezni le az egész környezetét. Hogy a világ csak attól nem sajnálja az elismerését meg a nagy ajándékait, akiben nem vesz észre kicsinyességet, aki imponálni tud neki az úri föllépésével.

Ő ezt, szegényke, már soha, de soha nem fogja átlátni.

És igaz, legutóbb nagyon is kimerítette azt a régi szekrényt, melynek a legfelsőbb polcán, a tiszta fehérnemű alatt, Mama a szegényes kis kincstárát tartotta: a takarékpénztári könyveit, az egypár értékpapírját, az aranyait. Igaz, mostanában mindent elszedett tőle, amit csak elszedhetett; igaz, szegényke meg is mondta neki:

- Geóm, lelkem, édes szerelmem, most egy darabig légy takarékos, mert hamarosan nem tudnálak kisegíteni. Légy takarékos, anygalkám; hidd el anyádnak: kis patakokból lesznek a nagy folyók.

De hát ezt a lakomaköltséget a föld alól is elő kell teremteni. Most amikor olyan nagyot ugrott előre, és annyi tekintet szegeződik rá, nem mutatkozhatik kicsinyesnek. A karrierje megköveteli, hogy stílusos legyen a föllépése. A hirtelen letörést jelentené, ha a népség és katonaság úgy ítélné, hogy: gazdag embert kellett volna választani elnöknek.

És anyjának, ha nem az egyik, hát a másik rejtekben, még okvetetlenül van annyija, amennyiből két lakoma is kifutná. Hiszen minden fiókban, minden ládában el-eldug egyet-mást, arra gondolva, hogy ha egyszer meglopnák, akkor is megmaradjon az, amit a tolvaj nem talált meg. Minden sarokba félrekapar valamit, szegényke.

Még ha véletlenül minden pénz nélkül volna is, akkor sem egészen vagyontalan. Mert az ékszerei bizonyosan megvannak. Ezekről csak régente, a legnagyobb szükség idején vált meg egy-két napra; és ha azokban a rossz napokban néha a zálogházba is el kellett mennie: mihelyt pénzhez jutott, mindig az volt első dolga, hogy sietett kiváltani az ereklyéit; nem volt nyugta, amíg ezek nem kerültek haza.

Hát a legrosszabb esetben ezeket az ékszereket most is be lehet vinni a zálogházba.

De ha azzal állít be hozzá, hogy lakomaköltségre kell a pénz, a kis öregasszony nem fogja megérteni a bankett szükségességét, és hogy megóvjá Geóját a pazarlástól, le fogja tagadni, hogy még van annyija, amennyi most Geónak kellene. Nem azért, hogy magának tartsa meg, hanem hogy eltegye Geónak, „valami hasznosabbra”. Hiába magyarázgatná anyjának, milyen sokat jelent neki ez a bankett, beszélhetne órákig, a makacs kis öreg ezt sohase látná át. És ha az ékszerek is szóba kerülnének, erélyesen védené relikviáit, talán sírna is... ami Geót mindig elérzékenyíti és leszereli.

Tehát valami mást kell kieszelni.

Szó sincs róla, nem szép, sőt nagyon csúnya dolog, nem járja, hogy ennyire kifosztja szegénykét. De módjában volna-e anyjának a sorsán csak a legkevesebbet is változtatni, ha soha el nem venne tőle semmit, sőt még ő kínálna neki akár mennyit?! Nem. Nincs hatalom, amely rábírná, hogy nagyobb lakásba menjen, két cselédet tartson, kocsin járjon, hogy többet költsön a kosztjára és ruházatára, hogy költekezzék egy kicsit a szórakozásra is. Neki mindez nem kell. Neki az az egyetlen öröme, neki az a boldogság, ha félrerakhat Geónak. És mert nincs hatalma ezen változtatnia, nem vét az anyja ellen nagyot, ha elszedegeti a pénzét; tulajdonképpen csak előbb költi el, ami úgyis rámaradna, amit később úgyis csak ő költene el.

Milyen furcsa is egy anya!... némelyik anya!...

Eszébe jutott, nem először, de most is csak egypár pillanatra, milyen nagy ideje annak, hogy az anyja mindent elvon magától, amit csak lehet, és mindent félrerak neki. Azóta van ez így, amióta szegényke huszonhárom éves korában özvegyen maradt. Ez a kis öregasszony már a fiatalságát is abban töltötte el, hogy órát adott és megint órát adott, reggeltől estig, mert azt akarta, hogy Geónak mindene meglegyen, és mert sohase volt elég neki, amit Geónak félre-tehetett.

Még tizenhat éves se volt, amikor árva lett, és gyászruhájában ide került, ebbe a neki idegen országba, egy grófi házhoz. Három évvel később férjhez ment a gróf ispánjához, egy olyan Rétháti Gyurkához, amilyen ő ma. Aztán, mikor az erős embert a véletlen megölte, a kisfiával meg a grófi család ajánlólevelével felköltözött Budapestre, és elkezdte azt az életet, amelyet ma is folytat. Reggeltől estig egyik leckéről a másikra siet... mert mindig siet, hogy későn ne érkezzen, de nem ül villamosra, hogy annál több maradjon Geónak... már úgy megszokta a sietést, hogy otthon is sietve jár-kei a szobájában.

- Ej, no, nem olyan nagy dolog az, francia órát adni!... - csitítgatta Rétháti a lelkiismeretét, mialatt az anyja lakása felé tartott. - Az ember eldiskurál... és úgy megszokta, hogy már inkább mulatság neki, kivált az ismerős családoknál.

- Geo, neked valami bajod van! - kiáltott fel az özvegy Réthátiné, amikor felágaskodott, hogy megcsókolhassa a fiát, aki lehajolt hozzá. (A kis öreg olyan csöppség volt, hogy a hónaljáig se ért Geójának.)

- Nincs nekem semmi bajom - felelt a vasgyúró.

De ehhez is, később is, olyan szomorú pofákat vágott, mint akit már el akar vinni az őszi szél.

- Geo, mi bajod? Mit akarsz eltitkolni előlem?

Geo egy darabig úgy lógatta a fejét, mint akiből harapófogóval se lehet kivenni a titkát. De a kis öregasszony addig sürgölődött-forgolódott körülötte, addig faggatta-vallatta, míg végre előállott vele, hogy: kártyázott, vesztett, és nemcsak a készpénze úszott el, hanem adósságot is csinált, becsületszóra.

Aztán lehorgasztotta az orrát, mint amikor pénzt szokott kérni.

- Mennyivel maradtál adós?

Geo megmondta az összeget.

- És ezt huszonnégy óra alatt ki kell fizetni?

- Valamivel több időm van rá. Vasárnap estig kaptam haladékat.

- Ó, addig nem szerezhetem meg! Ha legalább egy hetünk volna rá!

- Hiszen tudom, hogy nincsen pénzed. De... ha nem féltened az ékszereidet...

- Geo, te megint megcsalsz engem, mint akkor, amikor a rosszlánynak adtál pénzt!...

- Féltreértettél. Éppen azt akartam mondani, hogy az egyetlen dolgot, amit felajánlhatnál, el se fogadnám, mert tudom, mennyire aggaszt, ha az ékszereid nincsenek itthon... De minek is beszélünk erről?!... Látnod, nem akartam elmondani!... Igazán nincs értelme, hogy nyugtalanná tegyelek vele. Majd csak előteremttem valahonnan. Te ne is törődjél a dologgal!...

Hogy ő ne törődjék Geónak a kártyaadósságával!

Még sokáig tanakodtak. Aztán, mikor Geo menni készült:

- Majd megpróbálok holnap valamit - szólt a kis öregasszony. - De ha azt hiszed, hogy neked előbb sikerülhet, hát nézz utána te is!... Az ékszerekre majd csak akkor gondoljunk, ha nem marad más választásunk. Szombat délig erre még ráérünk.

Geo megígérte, hogy holnap este is jelentkezni fog, hírt adni róla, milyen sikerrel járt a kísérletezése. Aztán kezet csókolt, és elment.

- Igazán kellemetlen, hogy erre kellett fanyalodnom! - gondolta, amíg lejutott a lépcsőn. - Szegényke!... Milyen sokba került neki az az öröm, hogy anyává lehetett, milyen hosszan fizet azért a hároméves, rövid, rég elmúlt boldogságért!...

6

Tíz percre se aludt, s már felriadt. Azt álmodta, hogy szörnyű meredek szélén vezette kis Geóját, és fiacskája egyszerre csak kirántotta kis kövér kezét anyja kezéből, szaladni kezdett, elcsúszott, és leesett a mélységbe.

- Istenem, milyen őrült vagyok!... De hiszen Geo az öngyilkosságot forgatja a fejében!... Szegény, drága gyermekem!... De hát hol volt az eszem?!... Pedig, ha nem vagyok olyan együgyű, meg kellett volna értenem, miért nem akarja megvallani, hogy mi bántja?!...

Kiugrott az ágyból, és öltözködni kezdett, hogy utánarohanjon. De aztán eszébe jutott, hogy Geo ebben az időben máskor se szokott otthon lenni... éppen ma menne haza, amikor a halál gondolatával vívódik?!...

- Dehogyan van otthon, szegény gyermekem!... Ki tudja, hol barangol a sötét éjszakában?!... Talán ő maga se tudja, merre jár!...

(Vidáman beszélgetett és ivott a feddhetetlen gentleman.)

Visszafeküdt az ágyába.

- Még csak tizenegy óra. Istenem, mikor lesz még reggel!... Mit fogok még addig kiállani!... De úgy kell nekem!... Úgy kell egy ilyen önző vén kutyanak!... Hát aztán, ha elvesznének is az ékszerek?!... Mi az?!... De ha... ó, még a gondolat se alakuljon ki bennem!...

És telesírt két zsebkendővel.

- Itt ül szegény, nálam - zokogott -, majdnem egy óra hosszat, a legnagyobb gyötrelmek közt, rosszul titkolgatott kétségbeesésében, és nekem eszembe se jut, hogy hiszen még pénzem is van, csak ki kell nyújtanom érte a kezemet!... Mert itt van, a fiókomban, amit a temetésemre szántam, hogy neki erre ne kelljen költekeznie, egy takarékpénztári könyvben!... csak át kellett volna adnom neki!... Ó, ezt az éjszakát nem felejtsem el!... De megérdemlem, megérdemlem!...

Egész éjjel nem hunyta le a szemét.

Öt órakor fölkel, s rohant a takarékpénztári könyvvel a fia lakására. A bajnok úr éppen akkor érkezett haza.

De csakhogyan élt!...

Amikor kisírta az örömkönnyeit, már nem lehetett szó arról, hogy hazamenjen, és egy-két órát aludjék. Néhány hónap óta már hétkor meg kellett kezdenie a leckéit egy kisasszonynál, akinek javítóvizsgálatot kellett tennie a francia nyelvtanból, s aki máskor nem ért rá órát venni.

És mire Geo horkolni kezdett, a picinyke bajnok már ott volt az élet nagy küzdőterén, és diktálta a kisasszonynak, hogy mit írjon:

- Les chambres hautes ne sont-elles pas saines? Oui, Monsieur, et l'eau pure est aussi très saine.

1914

Nünüke

1

Amikor még innen voltunk a húsz esztendőn, a szegény Világosy Pető sokat mesélgetett nekünk a két nagyanyjáról, a szépapáiról meg egyik-másik őséről. És a régmúltról való megemlékezését, akár a *Griffben* vacsoráltunk, akár az *Órában*, vagy akár a *Római Császár* kávéházban ütöttük agyon az éjszakát, akár az *Arany Tigrisben*, mindig egyformán szokta befejezni, így:

- Ez a ház is az enyém lehetne.

Nem nevettünk ezen. Tudtuk, hogy hajdan senkinek se volt több háza Pesten, mint annak az öreg patríciusnak, akinek az egyetlen leányát Petőnek a nagyapja vette el, és akinek nevét, akarva, nem akarva, nekünk is meg kellett tanulnunk, még az iskolában.

Ez a híres ember ugyanis, azon való mértéktelen dühében, hogy a leánya az ő akarata ellenére Világosy Farkast választotta férjéül, pénzzé tette a sok sarokházát, és még életében elajándékozta vagyonának legnagyobb részét, azért, hogy egyetlen gyermekére, kötelesrészképpen, minél kevesebb maradjon. A tudományos és jótékony célú alapítványoknak egész sokaságával tette a nevét emlékezetessé; temérdek pénzt osztott szét a tudós és irodalmi társaságok között; még többet adott egyházi és iskolai célokra; és bár vagy húsz esztendővel tovább élt, mint a leánya, az unokájának sem kegyelmezett meg. Viszont megszerezte azt a kétes értékű dicsőséget, hogy az iskolában még sokáig fogják emlegetni mint nagy jótevőt.

Pető esküdözött, hogy az a másik szépapja, aki a Világosy nevet viselte, abban az időben, amikor megnősült, szintén a nábobok közé tartozott. Ez azonban boszorkányos ügyességgel tudott nyakára hágni a roppant földbirtokának. Felgyújtani a szénakazlat, hogy a vendégek kivilágítás mellett kocsikázzanak haza, meg a többi, hasonló tréfaüzés: Világosy Ábrissnál egypár évig nemcsak divatos, hanem megszokott, úgyszólván mindennapos dolog volt. Úri virtusban senki se tett túl rajta; és akinek ez a hiúsága, annak nem sok idő kell hozzá, hogy a vagyonával végképpen elkészüljön. Így nem csoda, ha a legnevezetesebb örökség, amelyet az ivadékaire hagyott: a pazarlás betegsége volt. Világosy Bélára, Pető apjára, már édeskeves földi jó maradt; de azért magam is láttam, és sokáig nem tudtam elfelejteni, hogyan sétáltatta meg Petőt, akivel akkor együtt jártam a második osztályba, a Városligetben, egy karcsú, könnyű kis kocsin, melyet négy gyönyörű almásszürke röpített a Hermina-kápolna felé.

Az utolsó Világosyról, aki még nábob módjára élt, Pető mindig nagy tisztelettel emlékezett meg. Nem vádolta azért, hogy elherdálta a családi vagyont; szokatlanul élénkké vált, szinte föllelkessedett, ha zavartalanul mesélhette el a róla szóló legendás történeteket; sohase fogyott ki az anekdotából, ha Világosy Ábrissról beszélhetett. Szerinte Világosy Ábris volt az élet fejedelme; a legnagyobb úr és a legbölcsebb ember, mióta a világ áll.

Csak egyvalakit emlegetett még gyakrabban: az anyai nagyanyját. Ennek a kúriájában évekig élt Pető, amikor még kisfiú volt; később is nála tölthette a vakációt. Azt a nagyúriás életet, amelyet innen még nem tudtak kiszorítani a gondok meg a telekkönyv teherlapjának egyre szaporodó sorai, Pető sohase tudta többé elfelejteni. A nagyanyja régi, híres bárói családból származott; Pető is, mások is, úgy írták le előttünk, hogy a francia grande dame-ok - a XVIII. századbeli márkinék - minden kedvessége megvolt benne a magyar nagyasszonyok minden erényével.

Nyilván nagyon elkényeztette a kis unokáját, mert nemegyszer hallottam Petőtől:

- Nem tudok semmi mást, amiről azt hinném, hogy végig fog kísérfni az életen, de annyi bizonyos, hogy nagyanyám jósfágának az emléke sohase fog elhagyni.

Ha valaki akkor azt találja mondani neki, hogy: de bizony, ott van már előtte még egy másik valami is, ami szintén végig fogja kísérfni az életen, és ezt a másik valamit Nünükének hívjuk - azt hiszem, nagyot nézett volna.

2

Nagyanyja révén Pető rokonságban volt több mágnáscsaláddal. Általában, ami az előkelő atyafiságot illeti, talán ezt mondhatom az egyetlen dolognak, amiben Pető sohase szorult meg. A dicső emlékezetű Mecénást kivéve: akit valaha rokonának tudott, az mind legalábbis ősrégi nemes volt. És a rokonsága valami különös szaporaság erényével tündökölt; az egész atyafiságban a tulajdon apja volt az egyetlen, aki nem gondoskodott róla eléggé, hogy nemes fajtájuknak hamarosan magva ne szakadjon. Petővel nemigen lehetett végigmenni az utcán, anélkül hogy egy-egy előkelő rokonnal „Szervusz!”-t ne váltott volna.

De az élő rokonaival szemben erre a meglehetősen tartózkodó s kissé büszke „Szervusz!”-ra szorítkozott. Egyébként kerülté őket, és meg is mondta, miért.

- Idegessé tenne - magyarázta akárhányszor -, ha valamelyikük azt hinné, hogy haszonlesésből keresem a társaságát. Ha azt képzelnék, hogy várok valamit tőlük... én, a szegény ördög, tőlük, a gazdagoktól...

Annál inkább számon tartotta a halott rokonait. Hosszú nekrológokat, valóságos dicsőítő himnuszokat tudott mondani családjának azokról a tagjairól, akik legutóbb tértek meg őseikhez, és akikkel, amíg éltek, mindig csak a „Szervusz!”-nál maradt. Sok ízre oszló atyafiságának egész történetét könyv nélkül tudta, és a leszármazás kérdései egy pillanatig sem ejthették zavarba.

Volt egypár lefejezett, lekasabolt vagy más hasonló kitüntetésben részesített őse, akiknek a históriájából mi is letehattuk volna a vizsgálatot, annyiszor hallottuk a *Római Császárban*.

Azt már kevésbé tudtuk, hogy az apja meg a nagyanyja hogyan mentek tönkre. Erről nem szeretett beszélni. Elég az hozzá, tizenhét-tizennyolc éves korában, alighogy túlesett az érettségén, Pető egyedül állott a világban, egy fitying vagyon nélkül, arra utaltan, hogy - amit Világosynak nevezett úr még nem próbált - maga keresse meg a kenyerét.

Vidáman felelt meg ennek a feladatnak. Tehetséges, ötletes fiú volt, és tudott dolgozni, kivált ha nagyon szorította a szükség. Persze, sohase vitte többre, csak annyira, hogy nagy nehezen, amikor szorgalmas volt, meg tudta szerezni a másnapra-harmadnapra valót.

Azután, hogy nagykorú lett, kétszer-háromszor is hozzájutott egy-egy kis örökséghez. Ebben a szép időben, mely két-három évig tartott, kitört belőle az ősrégi Világosy, akit különben máskor se nagyon fékezgetett magában. Bebizonyította nekünk, hogy sokkal kevesebb jutott neki, semhogy az öröksége kamataival „valamit kezdhetne”, a legokosabb tehát, ha az égből cseppent vagyonkát elutazza. El is utazta. Kétszer vagy háromszor nagyobb utat tett, és ezalatt „jól élt”; ennyi maradt rá a sok családi birtokból.

Amint máskor nemigen ügyelt rá, hogy hova teszi a garast - mert szeretett gavalléroskodni, és nem szívesen tagadta meg magától az apró kényelmeket -, ekkor is a legnagyobb nyugalommal adott túl azon, amit eluraskodhatott. Se a holnap, se a messzibb jövő nem aggasztotta;

nagyra volt a tehetségével, és rendületlenül bízott benne, hogy hamarosan ki fog gázolni a bohémszegénységből.

Később, amikor elveszítette ezt a reménységét, már nem tudott változtatni az életmódján; de ő maga se tudott megváltozni.

Kedves, derék, jó ember volt - és kiválóan eszes valaki, aki a nagy munkabírásával is sokra vihette volna -, de gyógyíthatatlanul könnyelmű. „Nem tudok számítani; ezt az egyet sohase fogom megtanulni” - mondta, félig büszkén, félig szégyenkezve. Azt hiszem, sohase gondolt tovább a holnapnál. Ha a másnapi ebéd gondja nem bántotta, szívesen belefelejtkezett a mesélgetésbe, s ha több volt a zsebében, mint amennyi a legszükségesebbre kellett, mindjárt „nagy lábon” kezdett élni. Ez természetesen, azzal járt, hogy időszakonként, újra meg újra „pénzzavarba” jutott, és gyakran kölcsönözgetett azoktól a cimboráitól, akik jobb módnak örvendtek, vagy kevesebbet költekeztek, mint ő. Inkább meghalt volna, mint hogy - akár-milyen nagy bajban - valamelyik előkelő rokonához forduljon, de abban nem talált semmi bírálgatnivalót, hogy olyan összeg erejéig, amelyet még neki se volt nehéz visszafizetnie, kölcsönöket fogadjon el a cimboráitól. Úgy gondolkozott, hogy a bizalmas barátságnak ezzel a jelével csak megtisztelti őket; és amazok is - az illetékes bírálói - így fogták fel a dolgot.

Nagyon értékeltük a társaságát; elmésségének és mesélgető kedvének sok, meghálálhatatlan gyönyörűséget köszönhattünk; szerettük minden hibájával, és úgy találtuk, hogy akármilyen szegény lett, lélekben éppen olyan nagy úr maradt, amilyenek ősei, a kiskirályok voltak.

Hogy ő maga is ilyenformán gondolkozott, minduntalan elárulta. Az öltözködését sohase hanyagolta el, s nem juthatott olyan nélkülözésbe, amelyben a külső megjelenését a leggondosabban ne ápolta volna. Egy cseppet se titkolgatta, milyen sokat tart családfájának az égbe nyújtózkodásáról és arról, hogy mennyi előkelőséggel fűzi össze a vér köteléke. Órákig tudott mérgelődni, ha valaki, aki nem ismerte, y helyett i-vel írta a nevét, és a legjobb barátja is megbosszanthatta azzal - amiért különben az idegent rendre utasította volna -, ha tréfából nem Petőnek, hanem Péternek szólította.

Erősen gyanúsítom magamban, hogy - mint az udvarból száműzött Henrik herceg, akinek Falstaff meg a többiek társaságával kell beérnie, amíg IV. Henrikké lehet - köztünk csak azt az időt várta, amikor majd visszatérhet az igazi életbe, királynak... legalább egy darabig, amíg meg nem törte a reménye vesztettség.

3

Engem már meglehetősen elválasztott tőle a pályaválasztásom, amikor egyszer egyik közös barátunk ezzel a hírrel lepett meg:

- Fogózzál meg jól, mert különben le fogsz esni a székről! Tudod, mi újság? Világosy Pető feleségül vette... mit gondolsz, kit?... Nünükét!

- Lehetetlen.

- És mégis igaz. Tanúk bizonyítják. Az a két tanú, aki ott volt a templomban.

- Hát megőrült Pető?

- Úgy látszik, igen, teljesen megőrült.

- Mit mondott a két tanújának? Mért teszi ezt? Nünükét! Hallatlan!

- Semmit se mondott nekik. Annyit mondott, hogy: „Feleségül veszem Nünükét; legyetek a tanúim.” És tudod, hogy Petőt az ilyesmiről nem lehet kérdezgetni.

- Hát akkor ennek a szegény fiúnak vége.

- Ugye, te is azt hitted, hogy csoda fog történni, s a koldusbot újra kivirágzik? Én mindig azt képzeltem hogy Pető valami regényes kaland révén meg fog ismerkedni a legszebbik és leggazdagabbik grófkisasszonnyal, leemeli ezt a lóról, s a burgfajla Pető nyakában marad... aztán sietve feleségül adják hozzá, és Pető el fogja homályosítani a híres Ábris emlékét.

- Mindenesetre rendkívüli tehetsége volt hozzá, hogy nagyúr lehessen belőle...

Aztán vagy húszan, egymással, vagy magunkban, hetekig tanakodtunk arról, hogy:

- Miért tette ezt Pető? Hogyan tehetette ezt?

Nünüke a *Római Császár*hoz címzett kávéház tulajdonosának a szegény rokona és kis cselédje volt. Ő terítette meg azt az asztalt, amelyiknél a kávé meg a családja a kártyaszobában meg ebédelt; ő segített a lakásban a szobalánynak, a konyhában a szakácsnénak, lenn pedig a felírónőnek, a cukrásznak meg a mindeneslánynak. Emellett ő volt a kávéház szivarosgyereke; kötényben és térdig érő, hátul szorosan összetűzött szoknyában, egy nagy fatálcán ő hordozta körül a portorikót meg a cigaretát.

Még csak tizenegy esztendősen lehetett, amikor árvaságra jutott, és a *Római Császár*ba került. Se akkor, se utóbb, sohase jutott eszünkbe, hogy Nünüke leány. Elküldöztettük a fűszereshez, a henteshez, a divatáru-kereskedésbe; úgy ugrált, mint a zerge, és egy-egy útért, nagylelkűen, két krajcárt adtunk neki; Pető, aki nagyobb úr volt nálunk, hármát, vagy ha néha becsípett, egy hatost.

Nünükének mi neveztük el. Azt hiszem, azért, mert olyan kicsi és jelentéktelen volt, mint egy bogárka. Az igazi nevét akkor se tudtam.

Emlékszem, hogy egy kicsit hosszú lábú volt - amiért valamelyikünk Górugránynak akarta elnevezni, de ez nem ragadt rajta -, hogy a haja vörösesbe játszott, és hogy se szépnek, se csúnyának nem lehetett mondani. Úgy tetszik, amikor mosolygott, az arca nagyon kedvessé vált, mint majdnem mindegyik egészséges leányé... megmaradt bennem annak emléke, hogy nagyon értelmes s jó viseletű leányka volt... úgy rémlik, hogy amikor nagyobbacska lett, az alakja egészen takaros volt... de ennél többet, ami rá vonatkoznék, nem tudok kiásni az emlékezetemből.

Mi történt a között a két ember között, ami Petőt odavezette, hogy feleségül vegye Nünükét? - még csak elgondolni se tudtuk. Hogy valami örült szerelem bírta volna rá Petőt erre az érthetetlen lépésre, egyikünk se hitte. Ehhez Nünüke nem volt eléggé szép, és Pető sem eléggé naiv. Hogyan mondhatott le tehát Nünükéért mindarról, amit a jövő még folyton ígérgetett neki, abban az esetben, ha józan marad? A legtöbben közülünk ahhoz a nézethez húztak, hogy Pető unalmában elcsábította Nünükét, és amikor a kis leány megijedt, azzal vigasztalgatta, hogy ne búsuljon, majd el fogja venni feleségül... és később, a nagylelkűség egy rohamában, elvégezte magában, hogy egy Világosy minden körülmény közt megtartja a szavát. A nemeslelkűség ilyen fellángolásai és a józansággal meg az önérdekkel szemben való dacoskodások nagyon hajztak Pető jelleméhez, de más cimboráink, és éppen azok, akik Petőt a legjobban ismerték, kizártnak tartották, hogy így történt volna az eset. Ezek így okoskodtak: Pető, aki jóformán egész életét az íróasztala mellett vagy a kávéházban bohémek közt, majdnem csakis férfiak társaságában töltötte el, amióta megemberedett, ritkán látott igazi nőt; csak éppen a megvásárolható nőszemélyt ismerte. És titkon mindig sóvárgott egy olyan nő után, akinek lelke is van. Mindenekelőtt a részvét, a sajnálkozás volt az, ami Nünükére irányította az

érdeklődését... aztán meghatotta Nünükének a tisztasága és az étellel való bátor küszködése... már csak azért is vonzódott Nünükéhez, mert a szokások bolondja volt, és Nünükét vagy tíz év óta ismerte... mindennap látta már akkor is, amikor Nünüke még gyerek volt. Egyszer észrevehette, hogy Nünüke szerelmes belé, hogy úgy tekint rá, mintha nem Világosy Pető, hanem Világosy Ábris volna, hogy Nünükének mennyi boldogság volna az, ha Világosy Pető felesége lehetne. Ennyi tökéletesen elég volt Petőnek, akiből az atavizmus erejénél fogva minduntalan ki-k kellett törnie annak az oktanul hősies felbuzdulásnak, amelyért az őseit lefejezték, felkoncolták, összekaszabolták, vagy máglyára vitték.

Később nemigen foglalkoztunk többé Petővel. Nagyon dolgoz és örökön otthon ülő ember lett; a legtöbben, akiket sokfelé vezettek utaink, elszakadtunk tőle. Az a két-három, ember, aki a házassága után is eljárta hozzá, jó újságokat mondott róla. Hogy jól él és igen megelégedett. Hogy Nünüke példás rendben tartja a házat és Petőnek az ügyeit. Hogy lassanként ki fognak evickélni a sok adósságból. És hogy csak egy szomorúságuk van: nincsen gyerekek.

4

Két vagy három hónappal azután, hogy mindnyájunk nagy megdöbbenésére a szívszélhűdés véget vetett a szegény Világosy Pető nem egészen negyvenesztendő életének, ugyanaz a barátom, akitől annak idején Petőnek a házasságáról értesültem, ezekkel a meglepő szavakkal állított be hozzám:

- Öt forintot hoztam neked Nünükétől.

- Tessék?

- A szegény Pető negyvenöt forinttal tartozott neked, és ezt Nünüke meg akarja adni. Már ahogy tudja: részletekben.

- Tévedés. Pető nem tartozott nekem semmivel. Amit valaha kölcsönöztem neki, azt visszafizette.

Barátom a fejét rázta.

- Hiába mondd ezt - felelt. - Pető rendesebb ember volt, mint hittük. Könyvet vezetett arról, kitől mennyi kölcsönt vett fel, és ebből mikor, mennyit fizetett vissza.

- De én nem fogadom el ezt Nünükétől! Petőnek adtam, nem Nünükének. És örülök, hogy ezzel a semmivel szolgálatára lehettem. Pető társasága nekem öröm és haszon volt; most már sohase hálálhatom meg, annyit köszönhetek neki...

- Nem maradatsz meg ezen az állásponton. Pető két héttel a halála előtt azt mondta Nünükének: „Most már csak személyes adósságaim vannak. Ha véletlenül hamarosan halnék meg, fizess meg ezeket, lassanként, részletekben. Nem tudnék nyugodni a sírban, ha a barátaim azt mondhatnák, hogy örökre adós maradtam nekik.” Nünüke mindenáron teljesíteni akarja ezt a végrendeletet. És lehetetlen nemet mondanod. Mert Nünükének egyetlen öröme, mondhatni: a boldogsága, hogy még most is tehet Petőért valamit. Ha láttad volna az arcát, mikor megmutatta nekem azoknak az elismervényeit, akik előbb kerültek sorra, mint te!... Mert szépen beosztotta; tízen vagytok, akiknek pénz jár, különböző összegek; és egymás után kapjátok a résztörlesztést... akkorát, amely körülbelül tizedrésze a tartozás összegének... egyik a másik után...

- Emlékszem, láttam egyszer Nünükét Petővel, konflison, egy-két hónappal a házasságuk után. Komoly arcocskájáról úgy lesugárzott a büszkeség és a boldogság, hogy egyszerre szinte megértettem Petőt. Azt hiszem, bolondokat beszéltünk erről a házasságról, akkor, hamarjában.

- Nos, hát írd meg az elismervényt, így: „Világosy Pető tartozásának részlettörlesztésül öt forintot fölvettem.” Aztán nem kell egyéb, csak a dátum meg aláírás.

Még haboztam egy kicsit.

- De hát miből fizeti meg?

- Elég jó állást kapott a telefontól.

Leírtam, amit Nünüke kívánt, és átadtam a papírt.

* * *

Hónapok múltán megjelent a második részlettörlesztés is, majd ugyanannyi idő múltán a harmadik. Egy kicsit lassan ment a dolog... időközben a forintokban való számolásról áttértünk a koronaértékekre... de ha lassan is, az adósság mindegyre apadt.

Vagy három évvel az első jelentkezése után kilencedszer is megjelent a postás. Kiállítottam az írást, úgy, ahogy kívánta: „Világosy Pető tartozásának végtörlesztésül tíz koronát fölvettem, kijelentvén, hogy ezzel az egész tartozás kiegyenlítést nyert...” átnyújtottam, és azt gondoltam, hogy Pető, két héttel a halála előtt, meglehet, semmit se mondott Nünükének... és hogy a híres, nemes Világosy családban, amelyben volt egy olyan fehér arcú asszony is, aki milliókat dobott oda csak azért, hogy férjhez mehessen egy Világosy Farkas nevű huszárkapitányhoz, Isten előtt talán Nünüke volt a legelső „grande dame”.

1915